

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

**ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LÜĞÂTİ'T-TÜRKİYYE'DEKİ
SÖZ VARLIĞININ KAZAK ve KIRGIZ LEHÇELERİNDEKİ
DURUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Osman AVCI

Sivas
Haziran 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

ET-TUHFETÜ'Z-ZEKİYYE Fİ'L-LÜĞÂTİ'T-TÜRKİYYE'DEKİ
SÖZ VARLIĞININ KAZAK ve KIRGIZ LEHÇELERİNDEKİ
DURUMU

Yüksek Lisans Tezi

Osman AVCI

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Onur BALCI

Sivas
Haziran 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Başlığı : Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki
Söz Varlığının Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Durumu

Savunma Tarihi :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Onur BALCI

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı :

Üye :

Üye :

Oy Birliği ☐

Oy Çokluğu ☐

Osman Avcı tarafından hazırlanan Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki Söz Varlığının Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Durumu başlıklı tez, kabul edilmiştir. .../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

Beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam hâlinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

2.9/062020

Osman AVCI

ÖN SÖZ

Türk dili, en eski çağlardan günümüze değin farklı coğrafyalarda geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Kendi içerisinde gelişim gösteren Türk dili, yayılmış olduğu coğrafyalarda farklı kültürler ile etkileşim içerisine girmiş kimi zaman bu coğrafyalarda ortak anlaşma dili olmuştur. Türkler, bu bağlamda bulunduğu coğrafyada kimi zaman yönettikleri topluluklara Türk dilini öğretmek kimi zaman ise o toplulukların dilini öğrenmek için sözlük-gramer ve çeşitli alanlarda eserler üretmişlerdir. Üretilen bu eserler XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren yabancı ve Türk bilim insanları tarafından araştırılmış ve yapılan önemli çalışmalar ile değerlendirilerek günümüze ışık tutmuştur.

Memlûk-Kıpçak Türkçesi, Mısır ve Suriye civarında XIII. yüzyılın ortalarından XV. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Aynı sınırlar içerisinde birlikte yaşayan Araplar ve Türkler çeşitli sebeplerden dolayı iletişim kurmuşlardır. Bu dönemde sözlük-gramer, tıp, edebiyat, dil, tarih, okçuluk, atçılık ve fıkıh alanlarında eserler yazmışlardır. Memlûk-Kıpçak sahası sözlük-gramer eserleri üzerinde şu ana kadar, daha çok tercüme çalışmaları yapılmıştır. Fakat bu eserlerin, hem dil bilimsel açıdan incelenmesi hem de diyalektik özelliklerinin tespit edilmesi Türk dili ve bu alanda çalışan bilim insanları açısından son derece önemlidir.

Bu çalışmada, eserin Beyazıt Kütüphanesi'nde 3092 numarada kayıtlı olan orijinal nüshasını ve Besim Atalay'ın bu nüshanın çevirisi olan *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügâti't-Türkiyye* adlı eserini söz varlığı açısından ele alıp Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile karşılaştırarak anlam olayları bakımından inceledik.

Bu çalışma; giriş, karşılaştırmalı söz varlığı ve anlam olayları olarak üç bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin amacı, kapsam ve kullanılan malzeme, yöntem; birinci bölümde Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış eserler ile çalışmanın temelini oluşturan *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügâti't-Türkiyye* ve karşılaştırmada esas alınan Kazak Türkçesi ile Kırgız Türkçesi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Tezin kendisini oluşturan ikinci bölümün ilk kısmında *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügâti't-Türkiyye*'deki söz varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki durumu, ikinci

kısımında ise Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde tespit edilen sözcüklerdeki anlam olayları yer almaktadır.

Bu çalışmada konu seçiminden tezin bitişine kadar yardımlarını ve manevi desteğini esirgemeyen sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Onur BALCI başta olmak üzere, tez süresince şahsıma yardımcı olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Osman AVCI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
1. MEMLÛK-KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ ESERLER VE KAZAK TÜRKÇESİ İLE KIRGIZ TÜRKÇESİ	5
1.1. Memlûk-Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük ve Gramerler ile Et-Tuḥfetü’z- Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye	5
1.1.1. Kitâbü’l-İdrâk Li-Lisâni’l-Etrâk	7
1.1.2. Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Muḡalî.....	8
1.1.3. Kitâb ü Bulḡatü’l-Müşṭâk Fi Luḡâti’t-Türk ve’l-Kıfçak	9
1.1.4. El-Kavânînü’l-Küllîye Li Zabṭi’l-Luḡâti’t-Türkiyye	11
1.1.5. Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Luḡâti’t-Türkiyye	12
1.1.6. Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye	13
1.1.6.1. Eserin Nüshası	13
1.1.6.2. Eserin Yazıldığı Yer	13
1.1.6.3. Eserin Yazıldığı Tarih	14
1.1.6.4. Eserin Müellifi	15
1.1.6.5. Eserin Yazılma Amacı ve İçeriği	16
1.1.6.6. Müellifin İzlediği Yol	16
1.1.6.7. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	17
1.1.6.7.1. Eser Üzerine Yazılan Kitaplar	17
1.1.6.7.2. Eser Üzerine Yazılan Makaleler	18
1.2. Kazak Türkçesi	20
1.3. Kırgız Türkçesi	21
II. BÖLÜM	23
2. SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ	23

2.1. Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki Söz Varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile Karşılaştırmalı İncelenmesi	23
2.2. Anlam Olayları	311
2.2.1. Anlam Değişmesi	314
2.2.2. Anlam Genişlemesi	322
2.2.3. Anlam Daralması.....	351
2.2.4. Anlam İyileşmesi.....	353
2.2.5. Anlam Kötüleşmesi	355
SONUÇ.....	357
KAYNAKÇA	365
ÖZ GEÇMİŞ.....	369

KISALTMALAR

1. BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

- KS:** *Kırgız Sözlüğü*
KTLS: *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*
KTS: *Kazak Türkçesi Sözlüğü*
TKrS: *Türkçe Kırgızca Sözlük*
TKS: *Türkçe Kazakça Sözlük*
TZ: *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't-Türkiyye*

2. DİĞER KISALTMALAR

- Ar.:** Arapça
age.: adı geçen eser
agm.: adı geçen makale
anat.: anatomi
As.: asker, askerî, askerlik
avm.: avam sözü
bk.: bakınız
bot.: botanik
C: cilt
cm: santimetre
coğ.: coğrafya
çev.: çeviren
dn.: dinî sözcük
ed.: editör
es.: eskicil
ET: Eski Türkçe
et.: ettirgenlik
Far.: Farsça
folk.: folklor
gr.: gramer
işs.: iş ismi
kon.: konuşma dili

krş.:	karşılaştırınız
KrT:	Kırgız Türkçesi
KT:	Kazak Türkçesi
küç.:	küçümseme
Lat.:	Latince
mat.:	matematik terimi
mec.:	mecaz
mes.:	mesela
mit.:	mitoloji
MÖ:	milattan önce
mut.:	mutavaat fiili (dönüşlülük)
müş.:	müşareket fiili (işteşlik)
okş.:	okşama sözü
pas.:	pasif fiil (edilgenlik)
Rad.:	W. Radloff
Rad. V:	Şimal Türk Kabileleri Halk Edebiyatı Örnekleri adlı eserinin V. bölümü
Rus.:	Rusça
S:	sayı
s.:	sayfa
Sans.:	Sanskritçe
srk.:	seyrek kullanılan söz
T.:	Türkmence
tar.:	tarihî (tarihe geçmiş olan söz)
vb.:	ve benzerleri
vd.:	ve diğerleri
vs.:	vesaire
zool.:	zooloji

3.ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ä:	Açık /e/
đ:	ض
è:	Kapalı /e/

ğ:	غ
h:	ح
h:	خ
k:	ق
η:	ک
ō:	Uzun /o/
ş:	ص
ū:	Uzun /u/
ţ:	ط
z:	ظ
z:	ذ

ÖZET

Bu çalışmada, Memlûk-Kıpçak sahası sözlük-gramer eserlerinden olan *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye* adlı yazmanın söz varlığı, Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile art zamanlı olarak karşılaştırılmıştır. Tez, temel olarak giriş, inceleme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Memlûk sahasında yazılmış eserler ve Kazak Türkçesi ile Kırgız Türkçesi hakkında bilgi verilmiş ve Memlûk sahası sözlük-gramer alanında yazılmış eserler tanıtılmıştır.

İnceleme bölümünde, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye* adlı eserdeki söz varlığı Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile karşılaştırılmıştır. Semantik özelliklerin esas alındığı inceleme bölümü kendi içinde iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki söz varlığı tespit edilmiş, ikinci bölümde ise anlam olayları belirlenmiştir.

Sonuç bölümünde ise, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’deki Kıpçak lehçesi özellikleri gösteren söz varlığı değerlendirilmiş, eser ile Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi arasındaki başlıca fonetik özellikler belirlenip farklı ve yakın yönleri aktarıldıktan sonra anlam olaylarında tespit edilen değişimler birkaç örnek ile birlikte verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye, Memlûk-Kıpçak, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, söz varlığı

ABSTRACT

In this study, the vocabulary of *Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't-Turkiyye*, which is one of the dictionary-grammar works of Mameluke-Kipchak area, was compared with Kazakh Turkish and Kyrgyz Turkish in contemporary Kipchak dialects. The thesis basically is occurred with introduction, examination and conclusion sections. In the introduction section of the study, the works written in the Mameluke field and information about Kazakh Turkish and Kyrgyz Turkish were given and the works in the dictionary-grammar field in the Mameluke area were introduced.

In examination section, the vocabulary in the work named *Et-Tuḥfetu'z-Zekiyye Fi'l-Lugâti't-Turkiyye* was compared with Kazakh Turkish and Kyrgyz Turkish. The examination section, which is based on semantic features, is divided into two parts. In the first part, the vocabulary in Kazakh Turkish and Kyrgyz Turkish has been determined, in the second part, meaning events are defined.

In conclusion section, in the *Et-Tuḥfetu'z-Zekiyye Fi'l-Lugâti't-Turkiyye*, the vocabulary that is showed the Kipchak dialect features were evaluated, after determining the main phonetic features between Kazakh and Kyrgyz Turkish and different and close aspects of the work are transfered and some changes that are detected in meaning events are given with a few examples.

Key Words: Et-Tuhfetu'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Turkiyye, Mameluke-Kipchak, Kazakh Turkish, Kyrgyz Turkish, vocabulary

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki Söz Varlığının Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Durumu adlı çalışmanın amacı, Kıpçak lehçesinin Memlûk sahası ürünlerinden biri olan *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye* adlı sözlük-gramer eseri ile Çağdaş Kıpçak lehçelerinden olan Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesini söz varlığı açısından karşılaştırarak, biri tarihî diğerleri ise çağdaş olan bu iki Kıpçak dil alanını söz varlığı açısından karşılaştırmak, ortak veya farklı yönlerini tespit ederek anlam olayları açısından incelemektir.

Çalışmanın Kapsamı ve Kullanılan Malzeme

Tezde, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye* adlı eser, söz varlığı bakımından ele alınmış ve eserin sözlük-gramer bölümlerinde geçen söz varlığı Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki biçimleri ile karşılaştırılarak anlam olayları bakımından incelenmiştir. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki söz varlığı* Besim Atalay’ın 1945’te çalıştığı *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*¹ neşrinden esas alınarak belirlenmiş, ayrıca tartışmalı noktalarda Tibor Halasi Kun’un *Philologica I*² ve *Philologica II*³ makaleleri; yine Atalay’ın “*Ettühfet-üz-Zekiyye*” Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla⁴ makalesi; Fazılov’un 1978’deki çalışması⁵; Gulhan Al-Turk’un yüksek lisans tezi⁶ ve Zeki Kaymaz’ın makalesine⁷ başvurulmuştur. Ek olarak, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-*

¹ Atalay, Besim, *Ettuhfet-üz-Zekiyye-fil-lûgat-it-Türkiyye*, TDK Yayınları, İstanbul 1945.

² Halasi Kun, Tibor, “*Philologica I*”, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. V, S. 1: Ocak-Şubat, Ankara, 1947, s. 1-37.

³ Halasi Kun, Tibor, “*Philologica II*”, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2: Haziran, Ankara, 1949, s. 415-465.

⁴ Atalay, Besim, “*Ettühfet-üz-Zekiyye*” Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla”, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 1-2: Ocak-Nisan, Ankara, 1948, s. 87-126.

⁵ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *İzıskannıy Dar Tyurskomu Yazıku (Grammatıçeskiy taraktat, XIV v. na arabskom yazıke)*, izdatel’s tovo “Fan” Uzbekskey SSR, Taşkent 1978.

⁶ Al-Turk, Gülhan, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

⁷ Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, “*Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lûgati’t-Türkiyye Hakkında Bazı Açıklamalar*”, *Türkbilig*, S. 32: 2016, s. 1-20.

Türkiye'nin İstanbul Beyazıt Umumi Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü'nde 3092 numarada kayıtlı bulunan orijinal nüshası da göz önünde bulundurularak sorun teşkil eden sözcüklerde bu nüsha esas alınmıştır. Karşılaştırmanın Çağdaş Kıpçak Lehçeleri kısmını oluşturan Kazak Türkçesi için *Kazak Türkçesi Sözlüğü*⁸, *Türkçe-Kazakça Sözlük*⁹ ve *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*¹⁰; Kırgız Türkçesi için ise *Kırgız Sözlüğü*¹¹, *Türkçe-Kırgızca Sözlük*¹² ve *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*¹³ esas alınmıştır. Anlam olayları bakımından incelemede ise Doğan Aksan'ın *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*¹⁴ adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

*Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't-Türkiyye*¹⁵deki söz varlığı, Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile yapı bilimi (morfoloji) bakımından art zamanlı olarak ele alınıp anlam olayları bakımından incelenmiştir.

Eserin müellifi, adları, sözlük bölümünün ad listelerinde; eylemleri ise sözlük bölümünün eylem listelerinde, görülen geçmiş zaman kip ekinin üçüncü teklik kişi ekiyle birlikte, ad listelerinde yer alan birkaç eylemi de eylemlik ekleriyle vermiştir. Bunun dışında gramer bölümünde yer alan eylemler birbirinden farklı kip ekleriyle çekimlenerek verilmiştir. Çalışmada, eylemlerin (birkaç ayrıklı örnek dışında) görülen geçmiş zaman kip ekinin üçüncü teklik kişi biçimleri alınmıştır. TZ'deki söz varlığı, Besim Atalay'ın çalışmasının dizini esas alınarak dizinde yer verilmeyen¹⁶ bazı eylem ve adların orijinal nüshadan tespiti ile hazırlanmıştır.

⁸ Oraltay, Hasan, *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul 1984.

⁹ Bayniyazov, Ayabek, Bayniyazova, Janar, Ed. Kenan Koç, *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Almatı 2007.

¹⁰ Ercilasun, A. Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

¹¹ Yudahin, K. K., *Kırgız Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 2011.

¹² Cumakunova, Güلزura, *Türkçe-Kırgızca Sözlük*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2005.

¹³ Ercilasun, A. Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

¹⁴ Aksan, Doğan, *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.

¹⁵ Buradan sonra TZ kısaltmasıyla verilecektir.

¹⁶ Çalışmada dipnot olarak gösterilmektedir.

İncelemenin birinci bölümünde ilk öge olarak *TZ*'deki adlar ve eylemler gramatikal olarak verilmiş, alt satırında Kazak Türkçesindeki karşılığı *KT*, Kırgız Türkçesindeki karşılığı ise *KrT* kısaltmasıyla verilmiştir. *TZ*'deki adların ve eylemlerin sonunda, parantez içerisinde, orijinal nüshanın varak numarası (4a, 4b vb.), devamında ise Besim Atalay'ın neşrinde o ad ve eylemin bulunduğu sayfa numarası (4a-1, 4b-10 vb.) verilmiştir. Alt satırda yer alan Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi karşılığının sonunda parantez içinde o karşılığın bulunduğu sözlüğün kısaltması ve sonrasında sayfa numarası verilmiştir. Adların ve eylemlerin anlamları konusunda, *TZ* için Besim Atalay'ın neşrinde kullanılan anlamlar¹⁷, Kazak Türkçesi için *Kazak Türkçesi Sözlüğü*¹⁸, *Türkçe-Kazakça Sözlük*¹⁹ ve *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*²⁰; Kırgız Türkçesi için ise *Kırgız Sözlüğü*²¹, *Türkçe-Kırgızca Sözlük*²² ve *KTLS* esas alınmıştır. Eş sesli olup farklı anlamlarda kullanılan sözcük veya sözcük öbekleri []²³ biçiminde belirtilmiştir. *KTS* ve *KS* kapsamlı sözlük oldukları için bazı sözcüklerde (örn. kara adı) 15'lere ulaşan alt madde bulunmaktadır. Bu biçimde çok maddeli adlarda ve eylemlerde genellikle bir azaltma yoluna gidilmemiştir. *TZ* ile Kazak Türkçesi söz varlığı karşılaştırmasında, *KTS*'de söz başı olarak verilen /c-/, bu çalışmada /j-/ biçiminde gösterilmiştir. İncelemenin ikinci bölümünde ise, *TZ* ile karşılaştırmaya konu olan Kıpçak lehçelerinden Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki bazı sözcüklerde meydana gelen anlam olayları ele alınmıştır.

TZ'nin çeşitli bilim adamları tarafından çalışılması, eser üzerinde birçok ayrılığı da beraberinde getirmiştir. Tartışma yaratan sözcükler hakkındaki görüşler ve tarafımıza ait görüşler dipnotlarda verilmiştir.

¹⁷ E. İ . Fazılov, T. Halasi Kun, G. Al-Turk ve Zeki Kaymaz'ın vermiş olduğu farklı anlamlar dipnot olarak gösterilmiştir.

¹⁸ Buradan itibaren *KTS* kısaltmasıyla verilecektir.

¹⁹ Buradan itibaren *TKS* kısaltmasıyla verilecektir.

²⁰ Buradan itibaren *KTLS* kısaltmasıyla verilecektir.

²¹ Buradan itibaren *KS* kısaltmasıyla verilecektir.

²² Buradan itibaren *TKrS* kısaltmasıyla verilecektir.

²³ Sözlükte bu anlamda bulunmamaktadır.

I. BÖLÜM

1. MEMLÛK-KIPÇAK SAHASINDA YAZILMIŞ ESERLER VE KAZAK TÛRKÇESİ İLE KIRGIZ TÛRKÇESİ

1.1. Memlûk-Kıpçak Sahasında Yazılmış Sözlük ve Gramerler ile Et-Tuħfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye

Orta Çağ İslam devletleri, saray muhafızları olarak Türklerden teşkil edilen birlikleri kullanmaktalardı. Eyyûbîler Devleti döneminde Kırım ve Kıpçak bölgelerinden Mısır’a saray muhafızı olarak götürülen Kıpçak ve Oğuz gençleri, bir süre sonra askerlikteki etkin yapılarından ve konumlarından dolayı bütün devlet işlerini ve işleyişini kontrol altına aldılar.²⁴

Böylece Mısır’da Memlûklular (Kölemenler) olarak bilinen Kıpçak-Türk Devleti kuruldu. Türklerin Mısır ve Suriye bölgesinde nüfus ve nüfuz olarak etkili hâle gelmelerinden sonra Türkçe burada popüler bir dil oldu. Bölgede Arap gramer ve sözlükçülük geleneği doğrultusunda ilk olarak Türkçe sözlükler oluşturuldu. Bu eserleri edebî, dinî ve askerlikle ilgili olarak yazılan kitaplar takip etti. Böylece Kıpçakların asıl yurtlarından çok uzak ve farklı bir coğrafyada Kıpçak dilinde eserler meydana getirildi.²⁵

Sözlük-gramer olarak yazılmış eserlerin dışındaki eserleri şu biçimde göstermek mümkündür:

I) Edebî Eser:

Gülistan Tercümesi:

Saray doğumlu Seyf tarafından çevrilen eser, İranlı şair Sadî’nin *Gülistan* adlı eserinin tercümesidir. Yazımı 1391’de tamamlanan eserin asıl adı *Kitâb Gülistân Bi’t-Türkî*’dir.²⁶

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Akar, Ali, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 215-218.

²⁵ Akar, Ali, *age.*, s. 221.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *İrşâdî’l-Mülûk ve’s-Selâtîn*, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 22-25.

II) Fıkıh ile İlgili Eserler:

İrşâdü 'l-Mülûk ve 's-Selâtîn:

Arapçadan satır altı olarak melik ve sultanlara yol göstermek amacı ile tercüme edilen fıkıh kitabı 1387'de İskenderiye'de tamamlanmış olup eserin Arapçasının yazarı ve Türkçe tercümesini yapan kişi bilinmemektedir.²⁷

Kitâb fi 'l-Fıkh:

Satır altı fıkıh kitabı olan bu eserin mütercimi, müstensihisi, istinsah yeri ile istinsah tarihi bilinmemektedir.²⁸

Kitâb fi 'l-Fıkh bi 'l-Lisâni 't-Türkî:

Çeşitli fıkıh kitaplarından toplanan fetvalardan derlenen bir eserdir. Bu eserin müellifine, telif edildiği yere ve tarihine dair bilgi bulunmamaktadır.²⁹

Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu 'l-Leysi 's-Semerkindî:

Arapça yazarı Ebu'l Leys olan eser Esenbay b. Sudun tarafından satır altı tercüme olarak Kansu Gavri için istinsah edilmiştir.³⁰

III) Okçuluk ile İlgili Eser:

Kitâb fi İlmi 'n-Nüşşâb:

Savaş sanatları üzerine yazılmış Arapça bir eserden Türkçeye okçuluk konusunda tercüme edilmiş bir eserdir. Eserin mütercimi, tercüme yeri ve tarihi bilinmemektedir.³¹

IV) Atçılık ve Baytarlık ile İlgili Eserler:

Münyetü 'l-Guzât Kitâb fi Rıyâzatı 'l-Hayl:

Binicilik ve atçılık hakkında Arapçadan tercüme edilen eserin mütercimi, tercüme yeri ve tarihi bilinmemektedir.³²

Baytaratu 'l-Vâzih:

Arapçadan tercüme olan eser at hastalıkları ile ilgili baytarlık bilgileri üzerinedir. Eserin mütercimi, tercüme yeri ve tarihi bilinmemektedir.³³

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 25-36.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 16.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 16.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 17.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 18-19.

³² Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 20-21.

³³ Ayrıntılı bilgi için bk. Toparlı, Recep, *age.*, s. 21-22.

Nüfusun çoğunluğunu Arapların oluşturduğu Mısır ve Suriye topraklarında, Araplar yöneticilerinin dili olan Türkçeyi öğrenmeye özen göstermiş ve öğretmeye de teşvik etmiştir. Bu bağlamda Türk ve Arap filologların kaleme aldığı sözlük-gramer eserler şunlardır:

1.1.1. Kitâbü'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk

Mısır'da Endülüslü dil bilgini Ebû Hayyan Muhammed bin Yusuf tarafından sözlük-gramer olarak yazılan eserin yazımı 18 Aralık 1312 tarihinde tamamlanmıştır.³⁴

*“Berberi asıllı bir Arap dilcisi olan Ebû Hayyan 1256 yılında Gırnata'da dünyaya gelmiş, Gırnata, Velez, Malaga ve Almeria'da eğitimini tamamladıktan sonra Kuzey Afrika, Mısır'a seyahat etmiş ve hacca gitmiştir. Hac ziyaretinin ardından Kahire'ye dönen Ebû Hayyan burada ders vermiş ve 1345 yılında Gırnata civarındaki Mahatsara'da vefat etmiştir.”*³⁵

*“Arapça dışında Türkçe, Farsça ve Habeşçe gibi dillerde de eserleri bulunan ve Türk diline karşı büyük ilgi duyan Ebû Hayyan, Mısır sahasında Türk dilinin kazanmış olduğu önemi gördükten sonra Türkçe bilmeyen Araplara Türkçe öğretmek amacıyla özellikle Mısır'da konuşulan Türk lehçeleri üzerine kitaplar yazmıştır.”*³⁶

*“Kitâbü'l-İdrâk'in üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İstanbul'da Bayezid Umumi Kütüphanesi'nin Veliyüddin Efendi bölümünde 2896 numara ile kayıtlıdır. Asıl nüshadan 23 yıl sonra 1335 yılında istinsah edilen bu nüshanın istinsah yeri bilinmemektedir. 65 varaktan oluşan nüshanın boyutu 26 × 18 cm. olup, kırmızı mürekkeple yazılan Türkçe metin harekelidir.”*³⁷

İkinci nüsha, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça yazmalar kısmında 3856 numara ile kayıtlıdır. Bu nüsha 1402 yılında Lazkiye'de Ahmed İbn-i Şafii tarafından istinsah edilmiştir.³⁸

“97 varaktan oluşan bu nüshanın boyutu 21 × 15 cm. olup, birinci nüshada olduğu gibi Türkçe metin kırmızı mürekkeple harekelidir. Her sayfasında 15 satır bulunan nüshanın Türkçe

³⁴ Ercilasun, A. Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 384.

³⁵ Toparlı, Recep, *age.*, s. 5.

³⁶ Toparlı, Recep, *age.*, s. 5.

³⁷ Özyetgin, A. Melek, *Ebû Hayyân – Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk- Fiil: Tarihî Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, Köksav Yayınları, Ankara 2001, s. 50.

³⁸ Toparlı, Recep, *age.*, s. 7.

sözcüklerindeki hareke hataları müstensihin Arapça ve Türkçeye hâkim olmadığını göstermektedir.”³⁹

Üçüncü nüsha ise, Kahire’de Dârü’l-Kütüb Kütüphanesinde bulunmaktadır.⁴⁰

Eserin ilk baskısı İstanbul’da 1891 yılında Selanikli Mustafa Efendi tarafından yapılmıştır. Bu baskı Veliyüddin Efendi nüshasının Arap harfleriyle yeniden yayımlanmasından ibarettir.⁴¹

Eser üzerindeki ilk ilmî yayın 1931’de Ahmet Caferoğlu tarafından yapılmıştır.⁴² Caferoğlu, Veliyüddin Efendi nüshası ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasını karşılaştırarak eseri Türkçeye tercüme etmiştir.⁴³

Eser üzerinde farklı bir çalışma da Robert Ermers tarafından yapılmıştır.⁴⁴ Çalışma Türkçe ile ilgili Arapça gramerlerin metodunu incelemektedir; fakat *Kitâbü’l-İdrâk*’in gramer kısmının İngilizce tercümesini de vermektedir.⁴⁵

Kitâbü’l-İdrâk üzerindeki son ilmî çalışma ise A. Melek Özyetgin tarafından yapılmıştır.⁴⁶ Özyetgin, çalışmada *Kitâbü’l-İdrâk*’teki eylemlerin imla, ses, şekil ve söz varlığını Tarihî Türk Lehçeleri ve Çağdaş Kıpçak Lehçeleri açısından karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

1.1.2. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Muğalî

“Mısır’da yazılan eserin müellifi bilinmemekle beraber müstensihî Konyalı bir Türk olan Halil b. Muhammed b. Yusuf el-Konevîdir. 25 Ocak 1343 tarihinde yazılan eserin tek nüshası Hollanda’da Leiden Akademisi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Her sayfasında 13 satır bulunan ve 76 varaktan oluşan yazmada kısmen kırmızı kısmen de siyah mürekkep kullanılmıştır.”⁴⁷

³⁹ Özyetgin, A. Melek, *age.*, s. 51.

⁴⁰ Özyetgin, A. Melek, *age.*, s. 52.

⁴¹ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 385.

⁴² Caferoğlu, Ahmet, *Kitâb Al-İdrâk li-Lisân Al-Atrâk*, İstanbul 1931.

⁴³ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 385.

⁴⁴ Ermers, Robert, *Arabic Grammars of Turkic, The Arabic Linguistic Model Applied to Foreign Languages and Translation of Abû Hayyân al-Andalûsî’s Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk*, Brill, Leiden, Boston, Köln 1999.

⁴⁵ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 385.

⁴⁶ Özyetgin, A. Melek, *Ebû Hayyân – Kitâbu’l-İdrâk li Lisâni’l-Etrâk- Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, Köksav Yayınları, Ankara 2001.

⁴⁷ Toparlı, Recep, *age.*, s. 9.

Tercümân iki parçadan oluşmaktadır. Birinci bölümde 63 yapraklık Arapça-Türkçe sözlük; ikinci bölümde ise 13 yapraklık Moğolca-Farsça sözlük bulunmaktadır.⁴⁸

“Sözlük-gramer olarak hazırlanan ve yaklaşık 2000 sözcükten oluşan Tercümân aşağıdaki bölümlerden meydana gelmiştir:

1. *Kısa bir fonetik giriş ve adların 26 bölümde verildiği Arapça-Kıpçakça alfabetik sözlük.*
2. *Eylemlerin Arapça-Kıpçakça alfabetik bir sözlüğü (emir kipinin ikinci teklik kişi şeklinde).*
3. *Kıpçakça eylem çekiminin oldukça kıfayetsiz bir açıklaması.*
4. *Zamirler, ad çekimi, edatlar ve ekler.”*⁴⁹

Eser üzerinde ilk ilmî yayın 1984 yılında Leiden’de *Ein Türkisch-Arabisches Glossar* adıyla Hollandalı bilim adamı Martin Theodor Houtsma tarafından yapılmıştır. Bu çalışma; ön söz, gramer özeti, Arap harflerine göre yazılmış sözlük ile 57 sayfadan ibaret Arap harfleriyle yazılmış metinden oluşur.⁵⁰

Eser üzerinde ikinci çalışma ise Kazak bilim adamlarından Abjan Kurişjanov tarafından yapılmıştır.⁵¹

Eser son olarak Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık tarafından 2000’de eserin orijinal adıyla yayınlanmıştır.⁵² Çalışmada, *Tercümân*’ın Arapça-Türkçe sözlük bölümü ve gramer bölümünün tercümesi yapılmış, eserdeki Türkçe sözcüklerin dizini ve yazmanın tıpkıbasımı verilmiştir.⁵³

Tercümân’ın Moğolca bölümü ise N. Poppe tarafından 1927-1928 yıllarında işlenmiştir.⁵⁴

1.1.3. Kitâb ü Bulğatü’l-Müşâtâk Fi Luğâtî’t-Türk ve’l-Kıfçak

“Cemâleddin Ebû Muhammed Abdullah Et-Türkî adlı bir Türk tarafından yazılan eserin tek nüshası, Paris’te Bibliotheque

⁴⁸ Toparlı, Recep, Çögenli, M. Sadi, Yanık, Nevzat H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. V.

⁴⁹ Toparlı, Recep, *İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtin*, s. 9.

⁵⁰ Toparlı, Recep, *age.*, s. 9.

⁵¹ Kurişjanov, A. K., *İssledovaniye po leksike starokipçakskogo pis’mennogo pamyatnika XIII v. “Tyurskogo-Arabskogo slovary”*, Alma-Ata 1970.

⁵² Toparlı, Recep, Çögenli, M. Sadi, Yanık, Nevzat H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*, TDK Yayınları, Ankara 2000.

⁵³ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 386.

⁵⁴ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 386.

Nationale'de bulunmaktadır. Yazım tarihi kesin olmamakla beraber 1451'de Ebûbekir adlı bir kişinin bu eseri okuduğuna dair bir bilgi bulunmaktadır ve bu kayıt dolayısıyla denilebilir ki, eser bu tarihten sonra yazılmamıştır."⁵⁵

Et-Türkî, mukaddimesinde eserini *Tercümânü'l-Lügâti't-Türkiyye (Türk Dilinin Tercümanı)* olarak zikretmiştir.⁵⁶

Yazım tarihinde olduğu gibi eserin yazım yeri de belli değildir. Zajaczkowski, eserde bulunan *İrbil* yer adından hareketle, eserin yazıldığı sahayı Suriye olarak kabul etmektedir.⁵⁷

Eserdeki söz varlıklarının verilme biçimi diğer eserlerdeki gibi olmayıp, zikzaklı ve baklava biçiminde yazılmıştır. "7a-21a" arasında adlar ve "21a-88b" arasında eylemler verilmesi kaydıyla eser, Arapça-Türkçe sözlük görünümünü göstermektedir.⁵⁸ Eser baştan sona harekelenmiş ve Arapça sözcükler siyah, Türkçe sözcükler ise kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.⁵⁹

Müellif eserde, çok az sayıda sözcüğe Kıpçakça ve Türkmence kaydı düşmüş, diğer müelliflerin ise eserlerde Türkmence olarak gösterdikleri birçok sözcüğe böyle bir kayıt düşmemiştir. Toparlı, bu durumu müellifin, Ebû Hayyân gibi umumi bir Türkçe kabul edişine bağlamaktadır.⁶⁰

Eser üzerinde yapılmış olan ilk çalışma Polonyalı bilim adamı Ananiasz Zajaczkowski'ye aittir. Birinci cilt olan adlar kısmı 1938'de Varşova'da A. Zajaczkowski tarafından yayınlanmıştır.⁶¹ Bu kısımda, Fransızca ön söz, adlar indeksi, Arap harfleri ile metin ve eserden birkaç sayfanın fotoğrafı bulunmaktadır.⁶² İkinci cildi oluşturan eylemler kısmı ise 1954'te Varşova'da yine A. Zajaczkowski tarafından yayınlanmıştır.⁶³ Bu kısımda, Lehçe yazılmış bir ön söz, eylemlerin Türkçe alfabe sırasına göre dizilişi ve eylemlerin tıpkıbasımı bulunmaktadır.⁶⁴

⁵⁵ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 388.

⁵⁶ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 388.

⁵⁷ Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi II*, Altınordu Yayınları, Ankara 2015, s. 156.

⁵⁸ Toparlı, Recep, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin*, s. 12.

⁵⁹ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 388.

⁶⁰ Toparlı, Recep, *age.*, s. 12.

⁶¹ Zajaczkowski, Ananiasz, *Manuel arabe de la langue des Turcs et des Kiptchaks (epoque de l'Etat Mamelouk)*, Warszawa 1938. Zajaczkowski'den aktaran, Toparlı, Recep, *age.*, s. 12.

⁶² Toparlı, Recep, *age.*, s. 12.

⁶³ Zajaczkowski, Ananiasz, *Vocabulaire Arabe Kiptchak de l'epoque de l'Etat Mamelouk, II-eme partie. Le verbe*, Warszawa 1954. Zajaczkowski'den aktaran, Toparlı, Recep, *age.*, s.13.

⁶⁴ Toparlı, Recep, *age.*, s. 13.

1958’de ilk cildin ikinci baskısı adlar bölümünün de tıpkıbasımı eklenerek tekrar yayınlanmış ve eserin bilimsel yayını tamamlanmıştır.⁶⁵

1.1.4. El-Kavânînü’l-Küllîye Li Zabtı’l-Luġâtî’t-Türkiyye

“15. yüzyıl başlarında Kahire’de yazılan eserin tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümünde 2659 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Her sayfasında 13 satır bulunan eser 17×12 cm. boyutunda ve 169 sayfadan ibarettir.”⁶⁶

Bu yazmada da diğer eserlerde olduğu gibi Arapça sözcükler siyah mürekkeple, Türkçe sözcükler ise kırmızı mürekkeple yazılmış ve Türkçe sözcükler harekeli bir şekilde verilmiştir.⁶⁷

“Yazmanın ilk sayfasında, söz konusu eserin Ebû Hayyân’a ait olduğuna dair bir bilgi verilmişse de bunun yanlış bir kayıt olduğu, Ebû Hayyân’ın 1344’te ölümü ve Keşfü’z-Zünûn’da bu eserden bilgi verilmemesinden anlaşılmaktadır. Bunun yanında müellif, eserin üçüncü sayfasında Türk kökenli olmadığını ve Türk yurtlarına gitmediğini belirtmektedir.”⁶⁸

El-Kavânîn, sözlük bölümünün olmayıp sadece gramerden ibaret olması yönüyle diğer Memlûk sahası dil eserlerinden ayrılmaktadır.⁶⁹ “Eser; eylem, ad ve ekler olmak üzere üç büyük bölümden oluşmaktadır. Sonuç bölümünde de eylemlerin teklik ikinci kişi emir şekilleri verilmektedir.”⁷⁰

“El-Kavânîn, ilk olarak 1928’de Kilisli Rifat Bilge tarafından neşredilmiştir. Mehmed Fuat Köprülü’nün ön sözünü yazdığı bu çalışmada yazmanın sonuç kısmı bulunmamaktadır. Daha sonra, Macar S. Telegdi bu çalışmayı esas alarak eserin gramer bölümünün malzemesini ve yazmanın bütün söz varlığını vermiştir.”⁷¹

Eser üzerine son çalışma, Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık tarafından 1999’da Ankara’da yapılmıştır.⁷² Bu çalışmada eserin tıpkıbasımı, tercümesi ve Türkçe sözcüklerin gramatikal olarak dizini verilmiştir.

⁶⁵ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 388-389.

⁶⁶ Toparlı, Recep, *age.*, s. 14.

⁶⁷ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 389.

⁶⁸ Toparlı, Recep, Çögenli, M. Sadi, Yanık, Nevzat H., *El-Kavânînü’l-Küllîye Li-Zabtı’l-Luġati’t-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. VII.

⁶⁹ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 389.

⁷⁰ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 389.

⁷¹ Toparlı, Recep, *İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn*, s. 14-15.

⁷² Toparlı, Recep, Çögenli, M. Sadi, Yanık, Nevzat H., *El-Kavânînü’l-Küllîye Li-Zabtı’l-Luġati’t-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 1999.

1.1.5. Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Luġâtî't-Türkiyye

14. veya 15. yüzyılda yazılmış Arapça-Türkçe sözlük ve konuşma kılavuzu olan eserin yazarı, yazıldığı yer ve tarih bilinmemektedir. Kitap *Türk Dilinin Parlayan İncisi* anlamına gelmektedir.⁷³

“Tek nüshası Floransa’da Medicea Bibliotheca Laurenziana’da, Orient 130 kaydı ile muhafaza edilen eseri, Polonyalı bilim adamı Zajaczkowski 1963 yılında Venedik’te toplanan II. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi için İtalya’ya gittiğinde Şark el yazmalarını incelediği sırada fark etmiştir.”⁷⁴

Yazma, 24 varaktan oluşmakta ve her sayfasında 15-16 satır bulunmaktadır. Arapça sözcükler siyah mürekkeple, Türkçe sözcükler ise kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle eser baştan sona harekelidir.⁷⁵ Toparlı, “24a” da bulunan kayıttan hareketle Hüsrev b. Abdullah’ın eserin müstensihisi olabileceğini belirtmektedir.⁷⁶

Ed-Dürretü'l-Mudiyye, 24 bölümden oluşmaktadır. En ilgi çekici bölüm olan 24. fasılda 220 kısa cümle ve anlamları verilmiştir. Eser, konuşma kılavuzu olan bu bölüm sebebiyle diğer bütün sözlük ve gramerlerden ayrılmaktadır.⁷⁷

Ercilasun, eserin en önemli özelliklerinden birinin de düzleşme ve diftonglaşma gibi fonetik örneklerle sahip olduğunu belirtmektedir. Bu fonetik örnekler şunlardır: *tañuz* “domuz”, *yaķuş* “yokuş”, *yağurt* “yoğurt”, *taķuz* “dokuz”, *van* “on”, *sevlemek* “söylemek”; *yüzüm* “üzüm”, *yet* “et”, *yig* “iğ”, *yelek* “elek”, *yeki* “iki”, *yelli* “elli”, *vıyal-* < *uyal-* “utanmak”. Bu örnekler, müellifin Kıpçakçanın farklı ve tipik bir ağzına mensup olduğunu veya o çevre içerisinde bulunduğunu göstermektedir.⁷⁸

Eser üzerinde yapılan ilk çalışma, eseri 1963’te bulan Zajaczkowski’ye aittir. Zajaczkowski, *Rocznik Orientalistyczny* dergisinin XXIX/I (1965), XXIX/II (1965), XXXI/I (1968), XXXII/II (1969) sayılarında eserin tıpkıbasımı ve sözlüğünü vererek dil özellikleri üzerinde çalışmıştır.⁷⁹

⁷³ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 390.

⁷⁴ Toparlı, Recep, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. V.

⁷⁵ Toparlı, Recep, *age.*, s. V.

⁷⁶ Toparlı, Recep, *age.*, s. VI.

⁷⁷ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 390.

⁷⁸ Ercilasun, A. Bican, *age.*, s. 390.

⁷⁹ Toparlı, Recep, *age.*, s. VI.

Eser üzerinde yapılan ikinci çalışma ise Recep Toparlı'ya aittir.⁸⁰ Toparlı'nın çalışmasında, eserin tercümesi, eserde geçen sözcüklerden oluşan örnekler dizini ve tıpkıbasımı bulunmaktadır.

1.1.6. Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügâti't-Türkiyye

1.1.6.1. Eserin Nüshası

“TZ'nin bilinen tek nüshası, İstanbul'da Bayezid Umumi Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü'nde 3092 numara ile kayıtlıdır. Eser, 26×17,5 ölçüsünde olup 91 varaktan (192 sayfa) oluşmakta ve her sayfasında 13 satır, her satırda ise 7 sözcük bulunmaktadır.”⁸¹

Arapça sözcükler siyah, Türkçe sözcükler ise kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Arapça sözcükler yer yer harekelenmişken Türkçe metnin tamamı harekelenmiştir.⁸² Yazma, devrinde yaygın olan nesih kırmısı ile yazılmıştır.⁸³

Toparlı, “78b” varağının rakabesinin “ب” olmasına rağmen “79a” varağının bu sözcük ile başlamadığını ve bu durumun söz konusu varaklar arasında bir veya birkaç varağın eksik olma şüphesi uyandırdığını söylemektedir.⁸⁴

1.1.6.2. Eserin Yazıldığı Yer

TZ'nin yazıldığı yer hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler, Memlûk Devleti'nin hâkimiyet alanı olan Mısır ve Suriye sahasında yoğunlaşmaktadır.

Zajaczkowski, 1940 yılında yayınladığı makalesinde, eserde Suriye lehçesine ait dil özelliklerinin bulunduğu ve sözcüklerin Kıpçakça karşılıklarının Suriye lehçesine göre yazıldığına değinerek eserin Suriye'de yazılmış olabileceğini belirtmektedir.⁸⁵

T. Halasi Kun, yazarın kullanmış olduğu dil, yer adları, seçtiği sözcükler ve Arapça karşılıklar için seçtiği sözcüklerden hareketle eserin Suriye lehçesine yakın

⁸⁰ Toparlı, Recep, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 2003.

⁸¹ Toparlı, Recep, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin*, s. 10.

⁸² Toparlı, Recep, *age.*, s. 10-11.

⁸³ Atalay, Besim, *age.*, s. XII.

⁸⁴ Toparlı, Recep, *age.*, s. 11.

⁸⁵ Zajaczkowski, Ananiasz, “Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell'epoca dello Stato Mamelucco”, *Annali*, Nuova Serie Vol. 1: Roma, 1940, s. 149-162. Zajaczkowski'den aktaran, Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 3.

olduğunu belirtmektedir. Kun, diğer yandan ise o dönemde, Suriye’de *Halep*, *Şam* ve *Safad* şehir adlarının eserde yer aldığını fakat Suriye dışından sadece Mısır adının görüldüğünü belirtmektedir.⁸⁶

Atalay ise, eserin başında ve sonunda bulunan çıkartmalardan hareketle TZ’nin Kölemenler zamanında Mısır’da yazılmış olabileceğini söylemektedir.⁸⁷

Fazılov, eserde geçen اجاص “armut” sözcüğünün Mısır’da “siyah erik”, Suriye’de ise “armut”; شتاء “kış” sözcüğünün Mısır’da “kış”, Suriye’de ise “yağmur”; خوخ “şeftali” sözcüğünün Mısır’da “şeftali”, Suriye’de ise “erik”; جوا “boru” sözcüğünün Mısır’da “Merlan balığı”, Suriye’de ise “boru, borazan”; حبة “tane, tohum” sözcüğünün Mısır’da “tane”, Suriye’de ise “çıban” gibi Arapça sözcüklerin Mısır diyalektindeki anlamlarının Türkçe karşılıklarının Suriye diyalektine göre daha yakın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespitler doğrultusunda, müellifin uzun süre Suriye’de yaşadktan sonra eseri Mısır’da yazdığını belirtmektedir. Ayrıca, eserde görülen *mamuk*, *mamık* “pamuk” gibi bazı adların Suriye’de kullanılmasının kendi görüşünü desteklediğini belirtmektedir.⁸⁸

Omeljan Pritsak⁸⁹, eserin Suriye’de; Alisa Şukyurli⁹⁰ ise Mısır’da yazıldığını söylemektedir.

1.1.6.3. Eserin Yazıldığı Tarih

Eserin yazılma tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber ilk sayfanın başında bulunan iki satırlık ibareden hareketle Hicri 829 (Miladi 1425) tarihinden önce yazıldığı tahmin edilmektedir.⁹¹

Bilim insanları bu kayıttan hareketle eserin XIV-X V. asırlar arasında yazıldığı konusunda ortak noktada buluşmaktadırlar.

⁸⁶ Halasi Kun, Tibor, “Philologica II”, s. 430.

⁸⁷ Atalay, Besim, *age.*, s. X III.

⁸⁸ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 10-11.

⁸⁹ Pritsak, Omeljan, “Kıpçakça”, *Tarihi Türk Şiveleri*, Çev. Mehmet Akalın, TKAE Yayınları, Ankara 1988, s. 114.

⁹⁰ Şukyurli, Alisa, “Ob Uzbekskom Perevode ‘At-Tuhfat-uz-Zakiyya Fil-Lugat-it-Turkiyya’ ”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No. 1, Baku, 1970, s. 100.

⁹¹ Atalay, Besim, *age.*, s. X III.

1.1.6.4. Eserin Müellifi

Yazma içerisinde eserin müellifinin kimliği hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Müellifin kimliği hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Atalay, eserin birçok yerinde görülen yanlışlıklardan dolayı eseri yazan kişinin Türkçeyi çok iyi bilmediğini ve Arapça ile Farsçayı da iyi bilmediğini aktarmaktadır.⁹²

T. Halasi Kun ise, Atalay'ın aksine, müellifin Türkçe ve Arapçayı çok iyi bildiğini belirtmektedir.⁹³ T. Halasi Kun, diğer bir makalesinde ise, *TZ* ve *Kitâbü'l-İdrâk* arasındaki içerik benzerliği ve *Kitâbü'l-İdrâk*'te bulunan yıldız adlarının aynı şekilde *TZ*'de de görülmesinden yola çıkarak *TZ* müellifinin Ebû Hayyân'ın öğrencisi olabileceğini düşünmektedir.⁹⁴

TZ'yi tarayan Amasyalı Hüseyin Hüsameddin Bey, eserin son sayfasının kenarında yazılmış olan Arapça ibareden hareketle müellifin Muhammed b. Zeynüddini'l-Menûfi olabileceğini fakat bu adın metni düzelten kişi olabileceğini de belirtmektedir.⁹⁵

Zajaczkowski, eserin müellifinin Muhammed bin Zain-ad-Dîn al-Manûfi olabileceğini düşünmektedir.⁹⁶

Fazılov, eserin ilk sayfasında bulunan "Zekiyye" sözcüğünden yola çıkarak müellifin adının Zeki olabileceğini düşünmektedir.⁹⁷

Robert Ermers, *Kitâbü'l-İdrâk* ve *TZ* arasında bulunan bölüm, konu ve kullanılan sözcük benzerliği bakımından müellifin, Ebû Hayyân'dan alıntı yaptığını belirtmektedir.⁹⁸

⁹² Atalay, Besim, *age.*, s. XIV.

⁹³ Halasi Kun, Tibor, "Philologica I", s. 9.

⁹⁴ Halasi Kun, Tibor, "Kıpçak Turkic Philology X*: The At-Tuhfah and Its Author", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, Tomus V.: 1985 (1987), s. 167-178.

⁹⁵ *Osmanlıcadan Türkçe Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*, TDK Yayınları, İstanbul 1934, s. 37-74.

⁹⁶ Zajaczkowski, Ananiasz, *agm.*, s. 149-162. Zajaczkowski'den aktaran, Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 4.

⁹⁷ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 13.

⁹⁸ Ermers, Robert, *age.*, s. 48. Ermers'ten aktaran, Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 5.

1.1.6.5. Eserin Yazılma Amacı ve İçeriği

Memlûk sahasında yazılmış olan *TZ*, kendinden önce yazılmış diğer sözlük-gramer eserler gibi bu coğrafyada yaşayan Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır.

Müellif de yazmanın ilk sayfasında, daha önce bu şekilde birçok kitap yazıldığını ve kendisinin de bu töreye uyup yakın çevresinin isteği doğrultusunda eseri yazdığını belirtmiştir.⁹⁹

Toplam 91 (180 sayfa) varaktan oluşan eser, sözlük ve gramer olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmektedir. Arapça sözcüklerin Türkçe karşılıklarının verildiği sözlük bölümü 39 (78 sayfa) varaktan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise, Türkçe dil bilgisinin neredeyse tamamını kapsayan bölümdür. Eserin son 6 sayfası ise, bütün gramer bilgilerinin özetlendiği ayrı bir bölüm gibi durmaktadır. Eserde yaklaşık 3600 Türkçe sözcük ve söz grubu bulunmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı doğrultusunda yaklaşık 3200 Türkçe sözcük ve sözcük grubu tespit edilmiştir.

1.1.6.6. Müellifin İzlediği Yol

TZ'nin müellifi, kendi döneminde Kıpçak Türkçesinin çok yaygın olduğunu belirterek eserde bu dili kullandığını aktarmakta ve eserde Türkmenlere ait olan bazı sözcükleri de vermektedir. Müellif, bu durumu şu biçimde aktarmaktadır:

“Bu kitapta Kıpçak diyeleği üzerine dayandım; çünkü en çok kullanılan odur. Burada Türkmen diyeleğini -sıkışmadıkça- söylemedim. Türkmen diyeleğini söylemek istediğim zaman قيل (kıyle) diyorum. (2a)”¹⁰⁰

Müellif, Türkmence sözcükleri Kıpçakçadan ayırmak için “قيل” dışında, يقال “denir” ve فقول قيل “derim, derim ki” ifadelerini de kullanmıştır.¹⁰¹

Müellif, bazen “قيل” ve “يقال” ile bir sözcüğü göstermeyip bunun yerine بالشين “ş” ile denir”, و يقال بالغين “g” ile denir” gibi ibareler ile ses değişimini belirtmiştir.¹⁰²

Müellif, bazı yerlerde ise Türkmenler tarafından kullanılan sözcüklerin farklılığını, تركمان “Türkmen” veya تركماني “Türkmenî” ibareleri ile göstermiştir.”¹⁰³

⁹⁹ Atalay, Besim, *age.*, s. 3.

¹⁰⁰ Atalay, Besim, *age.*, s. 3.

¹⁰¹ Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 6.

¹⁰² Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 7.

“Müellif, eserde bazen Türkmenlere ait olmayan sözcükler için فيه لغة “bir lehçeye göre” ibaresini kullanmaktadır.¹⁰⁴

1.1.6.7. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.1.6.7.1. Eser Üzerine Yazılan Kitaplar

1. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, Şemsettin Sami hakkında yazmış olduğu kitapta, Sami'nin TZ'yi tercüme ettiğini belirtmektedir. Dağlıoğlu, 212 sayfa tutan bu çalışmanın 1902'de yazılmaya başlandığı bilgisini aktarmaktadır.¹⁰⁵

2. T. Halasi Kun, 1942 yılında TZ'ye dair kısaca bilgilerin verildiği bir bölüm ile eserin tıpkıbasımını yayımlamıştır.¹⁰⁶ Ancak, çeviride dizgi hatasından dolayı ilk sayfalar karışık bir şekilde verilmiş olsa da eserin geri kalan bölümü orijinal düzene uygundur.¹⁰⁷

3. Eser üzerinde ilk çeviri çalışması, Besim Atalay tarafından 1945 yılında yapılmıştır.¹⁰⁸ Atalay'ın yayımladığı TZ, ön söz, sözlük-gramer bölümünün çevirisi, dizin ve eserin tıpkıbasımından oluşmaktadır. Ön sözde eserin yazılma nedenleri, Kıpçaklar ve dilleri, eserin ilk tanıtımı ve değeri, yeri, önemi, nerede olduğu, müellifi, tarihi, yazarın eksikleri ve özellikleri, içindekiler, benzer eserlerden ayrılan özellikleri ve çeviride izlenen yol, eseri etkileyenler, diğer çağdaş eserler ile gramer üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir. Sonraki bölüm ise sözlük ve gramerin çevirisinden ibarettir. Eserin sonunda ise gramatikal olarak bir dizin eklenmiştir.

4. Eser üzerinde ikinci çeviri çalışması ise, Salih Mutallibov tarafından 1968 yılında Taşkent'te yapılmıştır.¹⁰⁹ Eserin Özbekçeye çevrilmesi Rus bilim adamlarının dikkatini çekmiştir. Bu çalışma, hatalı okuyuşlar ve gerekli karşılaştırmaların yapılmamasının yanı sıra eserin tıpkıbasımını da içermemektedir.¹¹⁰

¹⁰³ Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 7.

¹⁰⁴ Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 7.

¹⁰⁵ Dağlıoğlu, Hikmet, Turhan, Şemsettin Sami-Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1934, s. 58.

¹⁰⁶ Halasi Kun, Tibor, *La Langue des Kiptchaks d'après un manuscrit arabe d'Istanbul. Partie II: Reproduction phototypique*, Bibliotheca Orientalis Hungarica IV, Budapest 1942.

¹⁰⁷ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 7.

¹⁰⁸ Atalay, Besim, *Ettuhfet-üz-Zekiyye-fil-lûgat-it-Türkiyye*, TDK Yayınları, İstanbul 1945.

¹⁰⁹ Mutallibov, Salih, *Attuhfatuz Zakiyyatu Fillugatit Turkiya [Türkiy Til (Kıpçok Tili) Hakida Noyöb Tuhfat]*, Taşkent 1968.

¹¹⁰ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 8.

5. Eser üzerinde diğer bir çeviri çalışması ise, E. İ. Fazılov ve öğrencisi M. T. Ziyayev tarafından 1978 yılında Taşkent'te yapılmıştır.¹¹¹ Ön sözü Kononov tarafından yazılan eserde, giriş, gramer çalışması, sözlük-gramer bölümünün çevirisi ve *TZ*'de geçen sözcüklerin Rusça ve Kıpçakçadaki karşılıkları üzerinde durulmuştur.

1.1.6.7.2. Eser Üzerine Yazılan Makaleler

1. Fuad Köprülü, “Şeyyad Hamza” hakkında yaptığı bir çalışmada *TZ* hakkında da bilgi vermektedir.¹¹² Köprülü, bu bilginin Batı dünyası tarafından ilgi görmediğini belirtmektedir. Atalay, Batı dünyasının bu tutumunu siyasi mücadeleye bağlamaktadır.¹¹³

2. Zajaczkowski, Memlûk döneminde yazılmış olan *TZ*'yi, *Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell'epoca dello Stato Mamelucco* adlı makalesinde tanıtmıştır.¹¹⁴ Zajaczkowski, çalışmasında *TZ*'nin ilk olarak Joseph Schacht¹¹⁵ tarafından tanıtıldığını ve yazarı bilinmeyen bir sözlük olan bu eserin 15. yüzyıla ait olduğunu aktarmaktadır. Eserin biçimi hakkında da bilgiler veren Zajaczkowski'ye göre eserde yaklaşık 3500 sözcük bulunmaktadır.

3. T. Halasi Kun, 1941 yılında *Die mameluk-kiptchakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul* adlı makalesinde *TZ*'nin içerdiği zengin malzeme bakımından Memlûk sahasında yazılmış sözlüklerin en değerlisi olduğunu belirterek bu yazmanın üzerine eğileceğini belirtmiştir.¹¹⁶

4. Besim Atalay ve T. Halasi Kun arasında *TZ* üzerine yapılan tartışmaları yansıtan makaleler dikkat çekmektedir. Söz konusu tartışmalar, T. Halasi Kun'un 1947'de yayınladığı *Philologica I* adlı makale ile başlamıştır.¹¹⁷ T. Halasi Kun,

¹¹¹ Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *İzskanniy Dar Tyurskomu Yazıku (Grammatičeskiy taraktat, XIV v. na arabskom yazıke)*, izdatel'stovo “Fan” Uzbekskey SSR, Taşkent 1978.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bk. Köprülü, Mehmed F., “Anatolische Dichter in der Seldschukenzeit, I “Sejjad Hamza””, *Körösi Csoma Archivum*, I. Kötet: 1921-1925, s. 183-190.

¹¹³ Atalay, Besim, *age.*, s. XI.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Zajaczkowski, Ananiasz, “Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell'epoca dello Stato Mamelucco”, *Annali*, Nuova Serie Vol. 1: Roma, 1940, s. 149-162.

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Schacht, Joseph, “Aus den Bibliotheken von Konstantinopel und Kairo”, *Abhandlungen der Preuss. Akad. der Wissench., Phil.-Hist. Kl.*, No. 8: Berlin, 1928.

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Halasi Kun, Tibor, “Die mameluk-kiptchakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul”, *Körösi Csoma Archivum*, III. Kötet: 1941, s. 77-83.

¹¹⁷ Halasi Kun, Tibor, “*Philologica I*”, *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1: Ocak-Şubat, Ankara, 1947, s. 1-37.

kendisinin Macaristan’da TZ’ye çalışarak tıpkıbasım ile yayınlamaya hazırlandığı sırada Atalay’ın eseri yayınladığını ve bunu etik bulmadığını belirtmiştir. T. Halasi Kun, makalesinde Atalay’ın giriş bölümünde verdiği bilgiler ve bazı sözcüklere verdiği anlamlar, sözcüklerin yanlış okunması, bazı sözcüklerin okunmaması gibi konular üzerine eleştiri getirmiştir.¹¹⁸

5. B. Atalay ise, Kun’un getirmiş olduğu eleştirilere 1948’de yazmış olduğu *Ettuhfet-üz-zekiyye Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla* adlı makale ile cevap vermiştir.¹¹⁹

6. T. Halasi Kun ise, 1949’da Atalay’a cevap olarak yazdığı *Philologica II* adlı makale ile tartışmayı devam ettirmiştir.¹²⁰

7. Mutallibov’un 1968 yılında yapmış olduğu neşir, Sovyet bilim adamlarının TZ’ye karşı ilgi duymasına neden olmuştur. Mutallibov’un tercümesi ve B. Atalay’ın çalışmasını karşılaştırarak dizindeki eksiklikler ve transkripsiyondaki çeşitli hataları da dile getiren Alisa Şukyurli bir makale kaleme almıştır.¹²¹

8. 1978 yılında TZ’nin Rusça çevirisini yayınlayan E. İ. Fazılov, bu çalışmayı yapmadan önce 1976 yılında hazırlık niteliğinde bir makale yayınlamıştır.¹²² E. İ. Fazılov, öncelikle eserin nüshası, içeriği, korunduğu yer ve o ana kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdikten sonra eserdeki malzemeyi yapı bilimsel (morfolojik) açıdan ele alarak eserin zengin varlığını ortaya koymuş ve diğer eserlerde görülmeyen pek çok sözcüğün varlığını aktarmıştır.¹²³

9. A. M. Şçerbak tarafından 1979 yılında bir değerlendirme çalışması gelmiştir.¹²⁴ Eserde bahsi geçen *Kıpçak, Türkmen ve Tatar* diyalekt adları üzerinden

¹¹⁸ Çalışmada anlam bakımından farklı verilen sözcükler teker teker ele alınarak dipnot olarak gösterilmiştir. Sözcüklerin yanlış okunma konusu ise belirgin bir fonetik değişiklik olanlar noktasında ele alınarak gösterilmiştir.

¹¹⁹ Atalay, Besim, “Ettuhfet-üz-Zekiyye” Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla”, *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 6, sayı 1-2: Ankara, 1948, s. 87-126.

¹²⁰ Halasi Kun, Tibor, “Philologica II”, *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2: Haziran, Ankara, 1949, s. 415-465.

¹²¹ Şukyurli, Alisa, “Ob Uzbekskom Perevode At-Tuhfat-uz-Zakiyya fil-Lugat-it-Turkiyya”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No: 1: Baku, 1970, s. 100-105.

¹²² Fazılov, E. İ., “Zameçaniya o Rukopisi i Yazıke At-Tuhfe”, *Turcologica* (50), 1976, s. 334-340.

¹²³ Fazılov, E. İ., *agm.*, s. 334-339.

¹²⁴ Şçerbak, A. M., “Retsenzii “İzskanniy Dar Tyurskomu Yazıku” ”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No: 3: 1979, s. 71-73.

dönemin dili hakkında düşüncelerini aktaran Şçerbak, daha sonra 1 yıl önce eserin Rusça çevirisini yapan Fazılov'un çalışması üzerine düşüncelerini aktarmıştır.¹²⁵

10. T. Halasi Kun, 1985 yılında TZ'nin müellifini konu alan bir makale yayınlamıştır.¹²⁶ T. Halasi Kun, makalesinde müellifin Ebû Hayyan ekolüne bağlı olduğunu belirterek *Safad* şehrinde hareketle Suriyeli olma ihtimalini değerlendirmiştir.¹²⁷

11. Akartürk Karahan, TZ'deki alet adlarını ele alan bir çalışma yayınlamıştır.¹²⁸ A. Karahan bu çalışmada, eserdeki alet adlarını çağdaş Türk lehçeleri ile karşılaştırmıştır.

1.2. Kazak Türkçesi

Kazak Türkçesi, Türk lehçe grupları arasında, ayrıldığı kollar ve konuşanlarının sayısı bakımından en geniş olan Kıpçak Türkçesi grubuna bağlıdır. Bu lehçe grubuna, *Kıpçak grubu* ve *Kuzey-Batı Türk Lehçeleri grubu* da denilmektedir.¹²⁹

Kazak Türkçesi, Türk lehçeleri üzerine bugüne kadar yapılmış tasniflerde farklı çeşitlerde yerleştirilmiştir. Talat Tekin, kendi tasnifinden önce tüm tasniflere yer vermiştir. İlk denemelerden biri olan Berezin'in tasnifinde Kazak Türkçesi yer almamaktadır. B. Radloff'un tasnifinde Kazak Türkçesi, "Batı Diyalektleri" içinde "Kırgız Diyalektleri" arasında "Kazak-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Korş'un tasnifinde Kazak Türkçesi, "Kuzey Grubu" içinde "Kazak-Kırgız (Kazak)" biçiminde yer almaktadır. Ramstedt'in tasnifinde Kazak Türkçesi, "Batı Grubu" içinde yer almaktadır. D. Samoyloviç'in tasnifinde Kazak Türkçesi, "taw- grubu (Kıpçak, Kuzey-Batı)" içinde yer almaktadır. Bogoroditskiy'in tasnifinde Kazak Türkçesi, "Orta Asya Grubu" içinde "Kazak-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Ligeti'nin tasnifinde Kazak Türkçesi, "Kıpçak Dilleri" içinde "Kazak-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Räsänen'in tasnifinde Kazak Türkçesi, "Kuzey-Batı

¹²⁵ Şçerbak, A. M., *agm.*, s. 72-73.

¹²⁶ Halasi Kun, Tibor, "Kipchak Turkic Philology X*: The At-Tuhfah and its Author", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, Tomus V.: Wiesbaden 1985 (1987), s. 167-178.

¹²⁷ Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 170-171.

¹²⁸ Karahan, Akartürk, "Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Alet İsimleri", *I. Uluslararası Türk Dili Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2006*, İstanbul, 2008, s. 51-62.

¹²⁹ Doğan, Oğuz, Koç, Kenan, *Kazak Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 6.

Grubu” içinde yer almaktadır. Baskakov’un tasnifinde Kazak Türkçesi, “Kıpçak Grubu” içinde “Kıpçak-Nogay Alt Grubu” arasında yer almaktadır. Arat’ın tasnifinde Kazak Türkçesi, “tav- grubu (Şimal)” içinde yer almaktadır. Benzing’in tasnifinde Kazak Türkçesi, “Batı Grubu (Kıpçak-Kuman dilleri)” içinde “Kazakça (Karakalpakça ve Nogayca ile birlikte)” biçiminde yer almaktadır. Menges’in tasnifinde Kazak Türkçesi, “Kuzey Batı ve Kıpçak Grubu” içinde “Aral-Hazar Dilleri” arasında “Kazakça (Karakalpakça ile birlikte)” biçiminde yer almaktadır. Poppe’nin tasnifinde Kazak Türkçesi, “Kıpçak” içinde “Nogay, Kazak, Karakalpak” alt grubunda yer almaktadır. Doerfer’in tasnifinde Kazak Türkçesi, “Kuzey-Batı veya Kıpçak Grubu” içinde yer almaktadır. Bu tasnifler doğrultusunda yeni bir tasnif yapan Tekin, Türk dillerini 12 ana kategoriye ayırmış ve Kazak Türkçesini de “tawlı grubu” içinde “Kazakça (Karakalpakça ile birlikte)” biçiminde belirtmiştir.¹³⁰

Türkiye’nin yaklaşık 3,5 katı yüz ölçümüne sahip olan Kazakistan’ın değişik bölgeleri arasındaki ağız farklılıkları yok denecek kadar az seviyededir.¹³¹ Tekin, Kazak Türkçesinin diyalektleri olmadığı düşüncesine katılmamaktadır. Karakalpak Özerk Bölgesi’nde yaşayan Karakalpakların dilinin bağımsız bir dil olmadığını ve Kazak Türkçesinin bir diyalekti ya da lehçesi olduğunu belirtmektedir.¹³²

Kazak Türkçesi, 19. yüzyıl sonlarında yazı dili olmuştur. 1929’a kadar Arap alfabesiyle yazılan Kazak Türkçesi, 1929-1940 yılları arasında 10 yıl kadar Latin alfabesiyle yazılmış, bu alfabe 1940 yılında yerini Kiril asıllı Kazak alfabesine bırakmıştır.¹³³

1.3. Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesi, Türkçenin Kuzeybatı (Kıpçak) grubuna mensup olup aynı grupta yer alan Kazak Türkçesine yakınlığıyla dikkat çekmektedir.¹³⁴

Kırgız Türkçesi, Türk lehçeleri üzerine bugüne kadar yapılmış tasniflerde farklı çeşitlerde yerleştirilmiştir. Talat Tekin, kendi tasnifinden önce tüm tasniflere

¹³⁰ Tekin, Talat, *Makaleler 3 – Çağdaş Türk Dilleri*, Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir, TDK Yayınları, Ankara 2013, s. 319-338.

¹³¹ Doğan, Oğuz, Koç, Kenan, *age.*, s. 10.

¹³² Tekin, Talat, *age.*, s. 399.

¹³³ Tekin, Talat, Ölmez, Mehmet, *Türk Dilleri – Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul 2003, s. 107-108.

¹³⁴ Kasapoğlu Çengel, Hülya, “Kırgız Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ed. Ahmet B. Ercilasun, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 484.

yer vermiştir. İlk denemelerden biri olan Berezin'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Tatar ya da Kuzey Grubu (Kıpçak)" içinde yer almaktadır. B. Radloff'un tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Batı Diyalektleri" içinde "Kırgız Diyalektleri" arasında "Kara-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Korş'un tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kuzey Grubu" içinde "Kara-Kırgız (Kırgız)" biçiminde yer almaktadır. Ramstedt'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Batı Grubu" içinde yer almaktadır. D. Samoyloviç'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "taw- grubu (Kıpçak, Kuzey-Batı)" içinde yer almaktadır. Bogoroditskiy'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Orta Asya Grubu" içinde "Kara-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Ligeti'nin tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kıpçak Dilleri" içinde "Kara-Kırgız" biçiminde yer almaktadır. Räsänen'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kuzey-Batı Grubu" içinde yer almaktadır. Baskakov'un tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kırgız-Kıpçak Grubu" içinde yer almaktadır. Arat'ın tasnifinde Kırgız Türkçesi, "tav- grubu (Şimal)" içinde yer almaktadır. Benzing'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Batı Grubu (Kıpçak-Kuman dilleri)" içinde yer almaktadır. Menges'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kuzey Batı ve Kıpçak Grubu" içinde "Aral-Hazar Dilleri" arasında yer almaktadır. Poppe'nin tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kıpçak" içinde "Kırgızca ve Altayca" alt grubunda yer almaktadır. Doerfer'in tasnifinde Kırgız Türkçesi, "Kuzey-Batı veya Kıpçak Grubu" içinde yer almaktadır. Bu tasnifler doğrultusunda yeni bir tasnif yapan Tekin, Türk dillerini 12 ana kategoriye ayırmış ve Kırgız Türkçesini de "tölü grubu" içinde belirtmiştir.¹³⁵

Kırgız Türkçesinin Kuzey, Güneybatı ve Güneydoğu olmak üzere üç diyalekti bulunmaktadır. Kırgız edebî dili, Kuzey diyalektine dayanmaktadır.¹³⁶

Kırgızlar, Arap alfabesiyle 1924'te tanışmış ve dört yıl boyunca bu alfabeyi kullanmışlardır. 1928 yılından 1941 yılına kadar Latin alfabesini kullanmışlardır. 1941 yılından itibaren ise Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.¹³⁷

¹³⁵ Tekin, Talat, *age.*, s. 319-337.

¹³⁶ Kasapoğlu Çengel, Hülya, *age.*, s. 485.

¹³⁷ Kasapoğlu Çengel, Hülya, *age.*, s. 485.

II. BÖLÜM

2. SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ

2.1. Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki Söz Varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile Karşılaştırmalı İncelenmesi

A

a (60b-2, 84b-3, 85b-7): a! ey!

KT: *a* “... II. 1. Özlem ve üzüntü belirtisi. 2. Cevap vermek, seslenmek. 3. Sığırları sürerken çıkarılan ses.” (KTS, 1); KrT: *a* “ I. 1. Taaccüp haykırması. 2. Taaccüp veya memnuniyetsizlik edasıyla sual. 3. a dep: Hemen, derhâl...” (KS, 1)

abak¹³⁸ (21a-6): suret, boy bos, gölgesi olan.

KT: [] KrT: []

abak¹³⁹ (22b-5): gölgesi olmayan, duvardaki resim.

KT: [] KrT: []

abav (84b-4): danma (şaşma, şaşırma) bildirir.

KT: *a! oybay!* “Abu.” (TKS, 15); KrT: *oo! uu!* “Abo!” (TKrS, 34)

abışka (20b-4, 37b-8): kart, ihtiyar.

KT: - KrT: *abışka* “İhtiyar.” (KS, 2)

abu (84b-4): danma (şaşma, şaşırma) bildirir.

KT: *a! oybay!* “Abu.” (TKS, 15); KrT: *oo! uu!* “Abo!” (TKrS, 34)

acur (33b-11): kurtlanmış.

KT: - KrT: -

aç-(tı) (30a-13, 31b-2): açmak.

¹³⁸ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada birinci anlamın “gölgesi olan” olarak kayıtlı olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 40, 296. dipnot. Al-Türk, sayfa kenarında bulunan Arapça açıklamaya dayanarak bu sözcüğün “gölgesi olan, duvarda oluşan gölge” anlamlarında olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 111, 661. dipnot.

¹³⁹ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada bu sözcüğün ikinci anlamının ise “gölgesi olmayan, duvardaki resim” olarak kayıtlı olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 40, 296. dipnot. Al-Türk, bu sözcüğün üzerindeki Arapça açıklamadan hareketle “yağlı boya resim” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 116, 708. dipnot.

KT: *aşuv* “ I . 1. Açmak...” (KTS, 25); KrT: *aç-* “... III. Açmak; kilitlenmiş şeyi açmak; bir şeyin kapağını açmak; meydana çıkarmak...” (KS, 5)

açı (I) (13a-11): acı, ekşi.

KT: *aşıl* “Acı.” (KTS, 25); KrT: *açuu* “ I . 1. Acı; ekşi, ekşilik, acılık. 2. Yakıcı, aşındırıcı, ekkâl; ağrı veren. 3. Hiddet, öfke...” (KS, 6)

açı (II) (11b-13): aç, acıkmış, tokun karşıtı.

KT: *aş* “Aç, karnı aç, yemek yememiş.” (KTS, 25); KrT: *aç* “ I . 1. Aç...” (KS, 5)

açı (III) (31b-13): acı yoğurt.

KT: [] KrT: []

açı-(dı) (13b-8): bacakların arası sıcaktan kızışarak yanmak.

KT: *can aşıldı* “Acıdı.” (KTS, 91); KrT: *açıl-* “... 2. Ağrı hissetmek.” (KS, 5)

açık (I) (11b-13): aç, acıkmış, tokun karşıtı.

KT: *aş* “Aç, karnı aç, yemek yememiş.” (KTS, 25); KrT: *aç* “ I . 1. Aç...” (KS, 5)

açık (II) (48b-7): açılmış.

KT: *aşıq* “Açık, kapalı olmayan, boş.” (KTS, 25); KrT: *açık* “ I . Açık...” (KS, 5-6)

açık-(tı) (5b-5): ivmek.

KT: *asığuv* “Acele etmek.” (KTS, 21); KrT: *aşık-* “... IV. Acele etmek, çabuk davranmak.” (KS, 54)

açın-(dı) (9b-5): acınmak, acı duymak.

KT: *aşınuv* “Bıkmak, usanmak, sinirlenmek, kızmak.” (KTS, 25); KrT: *açın-* “... II . Üzücü ağrı veya keder hissetmek.” (KS, 6)

açıt-(tı) (12a-5): acıtmak.

KT: *aşıtuv* “Ekşitmek.” (KTS, 25); KrT: *açıt-* “ I . Ekşitmek, tahammür ettirmek...” (KS, 6)

açkıç (49a-9): kilit, anahtar.

KT: *aşqıs* “Anahtar.” (KTS, 25); KrT: *açkıç* “Maymuncuk, anahtar.” (KS, 6)

ada (11a-9): ada.

KT: *ada* “Bomboş.” (KTS, 3); KrT: *ada* “Ar. Uç, nihayet; kemal.” (KS, 7)

ada-(dı) (20a-6): ad vermek.

KT: *ata* “1. Bir kimsenin veya bir şeyin adından bahsetmek. 2. Ad koymak. 3. Bir şeyi birisi için adamak, ayırmak. 4. Bilhassa belirtmek.” (KTS, 22); KrT: *ata*- “... III. Adıyla söylemek.” (KS, 57)

adam (4a-1): adam.

KT: *adam* “1. Âdem, insan. 2. Saygıdeğer kimse, millete faydası dokunan.” (KTS, 3); KrT: *adam* “ I . Ar. İnsan. II . Taaccüp haykırması (âdet olduğu üzere kadınlar tarafından kullanılır).” (KS, 7-8)

adan-(dı) (9b-4): ad verilmek.

KT: *atanuv* “Bahsedilmek, ismi çağrılmak.” (KTS, 22); KrT: *atal*- “Adlanmak; tesmiye edilmek.” (KS, 58)

ağım (14b-6): adım.

KT: *adım* “1. Adım. 2. Hareket, baht.” (KTS, 3); KrT: *adım* “Adım, hatve.” (KS, 9)

ağ (20b-11): ağ.

KT: *av* “ I . 1. Balık tutacak ağ. 2. Engel. II . Şalvarın, pantolonun ağı...” (KTS, 23); KrT: []

ağar-(dı) (21b-5, 83b-4): ağarmak; ihtiyar olmak, kocalmak.

KT: *ağaruv* “1. Ağarmak. 2. Tan yerinin ağarması. 3. (saç) beyazlanmaya başlamak. 4. Göze ak düşüp görmez olmak. 5. Uğramış olduğu iftiradan kurtulmak, temize çıkmak.” (KTS, 2); KrT: *ağar*- “... II . Ağarmak, yıldırmaq.” (KS, 9-10)

ağart- (54b-13): ağartmak.

KT: *ağartuv* “1. Beyazlatmak...” (KTS, 2); KrT: *ağart*- “Ağartmak, aklık hâline erdirmek.” (KS, 10)

ağaş (11b-10, 14b-1, 25b-3): ağaç, sopa.

KT: *ağaş* “Ağaç.” (KTS, 3); KrT: *cığaş* “Ağaç.” (KS, 207)

ağır (T.) (11a-1): ağır.

KT: *avır* “Ağır.” (KTS, 24); KrT: *oor* “1. Ağır. 2. Güç, zor.” (KS, 595)

ağır-dı (T.) (11a-7): 1. Ağır olmak. 2. Ağırılmak.

KT: *avıruv* “Hastalanmak.” (KTS, 25); KrT: *ooru*- “... II . Hastalanmak (insanlar hakkında).” (KS, 596)

ağırla-dı (T.) (5a-10): ağırlamak.

KT: [] KrT: []

ağırçak (11a-1): ağırşak (ip eğirmeye yarayan ağaç).

KT: *urşiq* “ I . İp eğirmeye yarayan alet. II . Bacağın bele varan kısmının başı.” (KTS, 292); KrT: -

ağna-dı (9a-6): ağnamak, “eşek ve benzeri hayvanlar” yatıp debelenmek.

KT: *avnav* “Yerinde doğru yatmamak, bir sağına bir soluna dönmek.” (KTS, 24); KrT: *oona*- “Ağnamak, debelenmek (eşek, at hakkında).” (KS, 595)

ağrat-(tı) (8b-3): ağartmak.

KT: *ağartuv* “1. Beyazlatmak...” (KTS, 2); KrT: *ağart*- “Ağartmak, aklık hâline erdirmek.” (KS, 10)

ağrı (T.) (I) (15b-9): kat yaprak şeklinde olan para.

KT: - KrT: -

ağrı (II) (33b-2): ağrı.

KT: *avıruv* “Hastalık.” (KTS, 25); *avıruv* “Ağrı.” (KTLS, 8); KrT: *ooru* “ I . Hastalık (insanda)...” (KS, 596); *ooru* “Ağrı.” (KTLS, 8)

ağrıklı, ağrılı (33a-11): ağrılı, ağrıklı.

KT: *avruvlı* “Hastalıklı.” (KTS, 24); KrT: *ooruluu* “Hasta, hastalıklı.” (KS, 596)

ağu (T.) (19b-2): ağı.

KT: *uv* “Zehir.” (KTS, 288); KrT: *uu* “ I . Zehir, ağı...” (KS, 788)

ağza yilet-(di)¹⁴⁰ (5a-11): ağza götürmek, yemek.

KT: - KrT: -

ağşam (35a-10, 72b-11): akşam.

KT: *aqşam* “1. Akşam namazı. 2. Akşam vakti.” (KTS, 11); KrT: *akşam* “1. Akşam. 2. Akşam namazı çağı.” (KS, 15)

ak (4a-1, 39b-1, 68b-3, 83b-4): ak.

KT: *aq* “ I . Ak, beyaz. II . Hayvan sütünden yapılan yiyecekler. III . İnsanın gözünde peyda olan hastalık.” (KTS, 10); KrT: *ak* “ I . 1. Beyaz. 2. Temiz, namuslu.

¹⁴⁰ Kun, (اغرا) sözcüğünün Türkçe değil Arapça olduğunu ve (يلتى) *yelte*- sözcüğünün karşılığı olduğunu belirterek Atalay’ın okumasını ve anlamlandırmasını tamamen reddedip *erregen*, *anregen*, *zu Etwas bewegen* “birini heyecanlandırmak” anlamını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 24, 69. madde.

3. Masum, suçsuz. 4. Süt, süt mahsulleri. 5. Yumurta akı. 6. Aktar, sis...” (KS, 11-588-697)

ak-(dı) (20a-8): akmak.

KT: *ağuv* “1. Akmak, sızmak. 2. Hızla gitmek, çok çabuk yürümek...” (KTS, 3); KrT: *ak-* “... VI. Akmak, akıp geçmek.” (KS, 11)

ak ayğır (20a-13): “Şirâ-yi Yemani” denen yıldızın adı; “yaldırak” denen yıldız.

KT: - KrT: -

akça (T.) (15b-10, 41a-12): para, akça.

KT: *aqşa* “Para.” (KTS, 11); KrT: *akça* “ I . 1. Sikke, para. 2. es. Maliye, akça bölümü...” (KS, 11-12)

akın¹⁴¹ (8b-10, 19a-7): akım, akıntı.

KT: *ağın* “Suyun akması, akıntı.” (KTS, 3); KrT: *ağın* “Cereyan, cari, akıcı, akar; ağın suu: Akar su; akını katuu suu: Hızlı akan su, hızlı ırmak.” (KS, 10)

akın yeri (36a-6): sel yatağı.

KT: - KrT: -

akmak (19a-7): akın, sel.

KT: - KrT: []

Ak pars (39b-1): erkek adı.

KT: - KrT: -

akrın (90b-7): yavaş yavaş, ağır ağır.

KT: *aqırın* “Yavaş.” (KTS, 11); KrT: *akırın* “Yavaş.” (KS, 14)

akşak (4a-11): aksak.

KT: *aqsaq* “Aksak.” (KTS, 11); KrT: *aksak* “Topal.” (KS, 15)

akşıla (38b-13): dar nesne.

KT: - KrT: -

akşa (52b-3): akça, para.

KT: *aqşa* “Para.” (KTS, 11); KrT: *akça* “ I . 1. Sikke, para. 2. es. Maliye, akça bölümü...” (KS, 11-12)

aktar-(dı) (29b-13): aktarmak.

¹⁴¹ Atalay, bu sözcüğe “dalga, sel” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 15-37. Al-Türk, bu sözcüğün tam anlamının “akım” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 65, 266. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (8b-10) (تيار) “akım, akıntı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *aqtaruv* “1. Bir şeyin içini, arasını açarak aramak, bakmak. 2. Bir şeyi birden dökmek. 3. Bir şeyi tetkik etmek. 4. İçindeki bütün sırrını söylemek.” (KTS, 11); KrT: -

aq̣taran-(dı) (7a-2): aktarılmak.

KT: *aktarılıv* “Dökülmek, boşaltılmak.” (KTS, 11); KrT: -

aq̣taçı, aq̣taş (26b-2): köle.

KT: - KrT: -

al¹⁴² (4b-5): al renk.

KT: *al* “... II. al kızıl: Açık kızıl.” (KTS, 11); KrT: []

al-(dı) (40b-5, 41a-10, 43b-5, 43b-13, 53a-3, 83b-13): almak.

KT: *aluv* “Almak.” (KTS, 15); KrT: *al-* “... IV. 1. Almak. 2. Tesellüm etmek. 3. Satın almak. 4. (av kuşu hakkında) yakalamak, kapmak. 5. Yardımcı fiil rolünde.” (KS, 17)

ala (4a-3, 4b-5, 41b-7): ala.

KT: *ala* “Alaca, ak ile başka renklerin bir arada görünmesi.” (KTS, 11); KrT: *ala* “1. Benekli, alaca.” (KS, 17)

ala-(dı) (8b-5): değiştirmek.

KT: - KrT: -

ala boğa¹⁴³ (I) (20b-10): saya (kadın giysisi, iş önlüğü); şal.

KT: [] KrT: []

Ala boğa (II) (41b-7): kişi adı.

KT: [] KrT: []

alax (90a-9, 90a-10, 90a-11): pekitme edatı.

KT: - KrT: []

alar (42a-9, 43a-2, 43a-10, 45b-4): onlar.

KT: *olar* “Onlar.” (TKS, 584); KrT: -

alaş bulaş¹⁴⁴ (19b-12, 85b-10): ala bula, alaca bulaca.

¹⁴² Kun, ilk olarak bu sözcüğe “açık doru, doru” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 19, 37. madde. Atalay ise bu eleştiriye; Arapçadaki (اشقر) sözcüğünün Türkçe karşılığı “al” dır, diyerek cevap vermektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 103, 37. madde. Kun ise; Atalay’ın açıklamasını kabul ettiğini belirterek “al donlu at” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica II.”, s. 433, 37. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe рыжая, гнедая “kızıl sarı, atın cinsi” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

¹⁴³ Atalay, bu sözcüğe “alaca” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 139. Sözcüğün Arapçasının (شال) “saya (kadın giysisi, iş önlüğü); şal” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *ala-kula* “Alaca.” (TKS, 40); KrT: *ala-bula* “Alaca.” (TKrS, 52)

alaydır (37b-13): öyledir.

KT: - KrT: *alay* “... II. anday: O gibi, bu gibi, böyle, öyle.” (KS, 21-32)

alaysa (60a-11, 60a-12, 60a-13, 90b-3): öyleyse.

KT: - KrT: *alay* “... II. anday: O gibi, bu gibi, böyle, öyle.” (KS, 21-32)

alda-(dı) (14b-11): aldatmak.

KT: *aldav* “Aldatmak, kandırmak.” (KTS, 13); KrT: *alda-* “... V. Aldatmak, dolandırmak.” (KS, 24)

aldan-(dı) (5a-8): aldanmak.

KT: *aldanuv* “Aldanmak.” (KTS, 13); KrT: *aldan-* “... II. Aldanmak, aldatılmış olmak.” (KS, 24)

algış (10b-11): alkış.

KT: *algış* “Alkış.” (KTS, 13); KrT: *algış* “alkış: 1. Hayır dua. 2. Selamlama, hamdüsena, şükran.” (KS, 26-29)

alın (11a-12): alın.

KT: - KrT: -

alkış (10b-11, 15b-10): alkış, öğme.

KT: *algış* “Alkış.” (KTS, 13); KrT: *alkış* “1. Hayır dua. 2. Selamlama, hamdüsena, şükran.” (KS, 29)

allar (87b-5): onlar.

KT: *olar* “Onlar.” (584); KrT: -

alma (9a-2): elma.

KT: *alma* “Elma.” (KTS, 14); KrT: *alma* “Elma.” (KS, 29)

almışı (21a-10, 90a-8): para değeri.

KT: - KrT: -

alpavut (33b-2): kasalak, kasalgan (kibirli, kendini beğenmiş).

KT: *alpavit* “1. Çok büyük yiğit, kahraman. 2. Büyük toprak sahibi.” (KTS, 15); KrT: *albuut* “Çabuk kızan, sinirli, ateşin, mütehevvir, şataretli.” (KS, 22)

alşak (33a-1, 73b-11): alçak gönüllü; aşağı, alçak.

¹⁴⁴ Atalay, sayfa kenarında “uzaktan görülen ve ne olduğunu bilinmeyen nesne” anlamında bir açıklama bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 38, 277. dipnot.

KT: *alşaq* “Uzak, ırak.” (KTS, 15); KrT: *alçaak* “til alçaak: Söz dinleyen, uysal.” (KS, 23)

alt (8b-10, 73b-9): alt.

KT: - KrT: -

altı (60b-7): sayıda altı.

KT: *altı* “Beşten bir fazla olan sayı.” (KTS, 15); KrT: *altı* “Altı.” (TKrS, 59)

altın (16a-13, 82a-5): altın.

KT: *altın* “Altın.” (KTS, 15); KrT: *altın* “Altın, altından olan.” (KS, 30)

alu (83b-13): alış.

KT: *aluv* “Alış.” (TKS, 45); KrT: *aluu* “1. Alma, kabul etme, tesellüm. 2. Satın alma, mat. Tarh (çıkarma).” (KS, 30)

am (27b-4): kadının dişilik aygıtı.

KT: *am* “Am.” (TKS, 50); KrT: *am* “Am.” (TKrS, 60)

amıt-(tı)¹⁴⁵ (35b-11): eğilmek, eğrilmek.

KT: - KrT: -

amrak (90a-13): eğilme.

KT: - KrT: -

ana (3b-11): ana.

KT: *ana* “Anne.” (KTS, 16); KrT: *ene* “1. Ana, anne...” (KS, 332)

anahtar (34a-10): anahtar.

KT: - KrT: -

anar (41a-13): onlara.

KT: [] KrT: []

anaz¹⁴⁶ (4b-9): uğursuz bir kuş.

KT: - KrT: -

ancağ (90b-2): ancak.

KT: - KrT: -

¹⁴⁵ Kaymaz, bu sözcüğü *emitti* biçiminde okuyup “hoşlandı, beğendi, meyletti” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 15. Sözcüğün “eğilmek, eğrilmek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁴⁶ Kun, bu sözcüğün şüpheli olan sözcükler arasına alınması gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 434, 44. madde. Al-Türk, bu sözcüğün müellif tarafından eksik yazılmış olabileceğinden hareketle sözcüğü *anasız* olarak okumuş ve “anasız olan” anlamını vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 44, 110. dipnot. Fazılov, sözcüğü *anaz* biçiminde okuyarak зловещая птица “uğursuz bir kuş” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96. Sözcüğün *anaz* biçiminde olduğu ve “uğursuz bir kuş” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ançık (19b-10): merdiven.

KT: - KrT: -

anda (42b-2, 75b-2, 90a-12): onda.

KT: *anda* “Orada.” (KTS, 16); KrT: *anda* “Orada; o zaman.” (KS, 32)

andan (55b-1, 73a-12): ondan.

KT: - KrT: *andan* “1. Ondan, şundan, oradan. 2. Ondan dolayı, sonra, ondan sonra.” (KS, 32)

añ-(dı) (5b-12): anmak.

KT: - KrT: -

añar (87b-2): ona.

KT: - KrT: -

añlı (27b-6): zeyrek, anlayışlı.

KT: - KrT: *añduu* “ I . Şikâri bol olan. II. Şuurlu, kavrayışlı, söz anlar...” (KS, 33)

anğıc (19b-10): merdiven.

KT: - KrT: -

añla-(dı) (28a-9): anlamak.

KT: *añdav* “Dikkatli olmak, düşünmek, anlamak.” (KTS, 16); KrT: *añda-* “Anlamak, künhüne varmak.” (KS, 33)

anık (13b-1): hazır, hazırlanmış.

KT: *anıq* “Belli, şüphesiz, tam kendisi.” (KTS, 16); KrT: *anık* “Aşikâr, şüphesiz, hakiki, mevsuk.” (KS, 35)

anıkla-(dı) (5b-12): hazırlamak.

KT: *anıqtav* “Tahkik etmek, gerçeği bulmak.” (KTS, 16); KrT: *anıkta-* “Noktası noktasına aydınlatmak, tespit etmek.” (KS, 35)

anıñ (87b-1): onun.

KT: *onıñ* “Onun.” (TKS, 585) KrT: -

anķuķ (4b-11): angut denen kuş.

KT: - KrT: -

ant (39a-9, 89b-2): ant, yemin.

KT: *ant* “Ant.” (KTS, 16); KrT: *ant* “ I . es. Yemin, ant...” (KS, 36)

antlı (33a-11): yeminli.

KT: *ant* “Ant.” (KTS, 16); KrT: *anttuu* “Antlı, yeminli.” (KS, 36)

antlım (22a-8): dost.

KT: - KrT: -

ant iç-(ti) (13b-10): ant içmek.

KT: *ant* “ant suv işti: Yemin etmek.” (KTS, 16); KrT: *ant* “ I . ant iç-: Yemin etmek, ant içmek...” (KS, 36)

apa¹⁴⁷ (11a-11): nine, ebe.

KT: *apa* “1. Abla, yakın akraba arasında yaşı büyük olan hanım. 2. Öz anne, ana.” (KTS, 17); KrT: *apa* “Büyük hemşire, anne.” (KS, 36)

apar-(dı) (8b-1): göndermek.

KT: *aparuv* “1. Götürmek, bir şeyi götürmek. 2. Göstermek.” (KTS, 17); KrT: *apar-* “al IV. 1: Almak (KS, 17-37)

apra¹⁴⁸ (25b-2): araba.

KT: *arba* “Araba.” (KTS, 18); KrT: *araba* “Araba.” (KS, 39)

aprağ (I) (29a-10): kumaş, yıpranmış, yıpranmış kumaş.

KT: - KrT: []

aprağ (II) (28b-9): Tanrı yayı, yeşil kuşak, eleğimsağma (gökkuşağı).

KT: - KrT: -

apraş¹⁴⁹ (4b-10): kuyruksallayan kuşu.

KT: - KrT: -

apşa (19b-7): tabut.

KT: - KrT: -

apdal (7a-9): aptal.

KT: - KrT: -

¹⁴⁷ Atalay, bu sözcüğü *ebe* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 20, 131. dipnot. Sözcüğün (اڤا) *apa* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

¹⁴⁸ Atalay, sayfa kenarında “üzerine yük yükletilen bir şeydir” açıklaması bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 48, 349. dipnot.

¹⁴⁹ Al-Türk, bu sözcüğün Arapça olduğunu belirterek sözcüğü *abrâş* biçiminde okumuş ve Arapça sözlüklere dayanarak “kırmızı ve siyah noktalı, rengi değişik olanı” anlamını vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 44, 112. dipnot. Kun ise, sözcüğün *abras* olarak okunmasını ve Rumeli Türkçesi ağızlarından Vidin ağızında geçen “beyaz ve kahverenginde olan bir çeşit güvercin” ile anlamlandırılması gerektiğini belirtmiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 20, 46. madde, “Philologica II.”, s. 434, 46. madde. Fazılov, bu sözcüğe *тpяcoгызка* “kısa kuyruklu kuş” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96. Kaymaz, bu sözcüğe “kuyruksallayan” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 3-4. Sözcüğün Arapçasının (ابوفصاده) “kuyruksallayan kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

aptallan-(dı)¹⁵⁰ (9b-13): aptallanmak.

KT: - KrT: -

ar (12b-7): hayâ, utanma.

KT: *ar* “Ar, namus, insanlık.” (KTS, 18); KrT: *ar* “... III. Ar. Vicdan; hayâ, ar...” (KS, 38)

ar-(dı) (9b-6, 26a-13): yorulmak, armak.

KT: *aruv* “... II. Zayıflamak, hafıflemek, halsizleşmek.” (KTS, 20); KrT: *arı-* “... III. Yorulmak, bitap düşmek; bitmek; zayıflamak.” (KS, 44)

ara (73b-10): ara.

KT: *ara* “... III. Bir şeyin içi. İki şeyin ortası, ortasında.” (KTS, 18); KrT: *ara* “1. Ara, fasıla; iki nokta arasındaki mesafe...” (KS, 38)

araba (25b-2): araba.

KT: *arba* “Araba.” (KTS, 18); KrT: *araba* “Araba.” (KS, 39)

argımağ (30b-11): soyu iyi köpek.

KT: *argımaq* “Atın en iyi cinsi.” (KTS, 19); KrT: *argımak*, *argamak* “Cins asil at.” (KS, 43)

arı (42a-10): oraya.

KT: *arı-beri* “Öteye beriye, oraya buraya.” (KTS, 20); KrT: *arı* “ I . Ötede, öte yanda...” (KS, 43)

arık (I) (36a-5): ırmak.

KT: *arık* “ I . Ark, içinden su akan yer, kanal...” (KTS, 20); KrT: *arık* “... II . Ark (sulama kanalı).” (KS, 44)

arık (II) (37b-12): zayıf.

KT: *arık* “... II . Arık, zayıf.” (KTS, 20); KrT: *arık* “ I . Zayıf...” (KS, 44)

arıkla-(dı) (38a-6): zayıflamak.

KT: *arıkta* “Arıklamak, zayıflamak.” (KTS, 20); KrT: *arıkta-* “ I . Zayıflamak, kurumak...” (KS, 44)

arık taş (11a-8, 30b-2): bir burç adı; Çoban Yıldızı.

KT: - KrT: -

¹⁵⁰ Kaymaz, bu sözcüğü *abdallandı* biçiminde okuyup sözcüğe “dünya ile ilgisini kesip gönlünü Allah’a vermek; derviş olmak” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 5.

arıt-(tı) (30a-7): arıtmak, temizlemek; kabuğunu soymak.

KT: *arşuv* “1. Temizlemek. 2. Bir şeyin kabuğunu çıkarmak.” (KTS, 20);

KrT: *arıt-* “ I . 1. Temizlemek; temizleyip bitirmek; silmek...” (KS, 45)

arıtmağ¹⁵¹ (14b-5): heybe.

KT: - KrT: -

arğa (24a-11): arka.

KT: *arqa* “1. Adamın arkası, bir şeyin arkası. 2. Bir şeyin geri tarafı.” (KTS, 19); KrT: *arka* “Arka, art taraf, art kısım, geri, cephe gerisi.” (KS, 46)

arlan-(dı)¹⁵² (5b-1): kasalmak (gururlanmak, büyükmek).

KT: *arlanuv* “Ar saymak, utanmak, sıkılmak.” (KTS, 19); KrT: *ardan-* “Utanmak; arlanmak; küsmek; hırslanmak; muğber olmak.” (KS, 43)

arlı (33a-6): kasalak (kibirli, kendini beğenmiş).

KT: - KrT: *arduu* “Vicdanlı; mahcup; vesveseli; kuruntulu.” (KS, 43)

armağan (37b-10, 67a-9): armağan.

KT: - KrT: -

armağan bër-(di) (5a-11): armağan vermek.

KT: - KrT: -

armuğ (31a-6): armut.

KT: *almurt* “Armut.” (KTS, 15); KrT: *almurut* “Far. Armut.” (KS, 29)

arpa (20b -10): arpa.

KT: *arpa* “Arpa.” (KTS, 20); KrT: *arpa* “Arpa (hububat).” (KS, 48)

arşlan (4b-8, 41b-12, 67a-1): arşlan.

KT: *arıştan* “1. Arşlan. 2. Kahraman, cesur.” (KTS, 21); KrT: *arıştan* “Arşlan.” (KS, 48)

arşız (12b-7): hayâsız.

KT: *arşızdıq* “Arşızlık, utanmazlık, sıkılmazlık.” (KTS, 20); KrT: *arşız* “Utanmaz, arşız; vicdansız.” (KS, 48)

¹⁵¹ Fazılov, bu sözcüğe очищение; избавление “arıtmak, temizlemek” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., age., s. 124. Kaymaz ise, bu sözcüğe “büyük heybe” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 7. Sözcüğün Arapçasının (خرج) “heybe” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁵² Kun, Atalay tarafından bu sözcüğün seyrek kullanılan bir anlam ile ifade edildiğini belirterek *etre fier*, *etre bouffi* “gururlu olmak, kibirli olmak” anlamlarını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 25, 75. madde. Atalay ise, bu eylemin Türkiye’de halk arasında kullanıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 111, 75. madde.

arşın (16a-11): arşın.

KT: *arşın* “Arşın.” (KTS, 20); KrT: *arşın* “Arşın.” (TKrS, 71)

art (73b-9): art.

KT: *art* “Bir şeyin yüzünün arka tarafı, arkası, sonu, sonrası.” (KTS, 20);

KrT: *art* “... II. Art; art kısım, arka taraf...” (KS, 48)

artık, artuk (18a-6): artık.

KT: *artuq* “Fazla.” (KTS, 20); KrT: *artık* “Daha fazla; daha iyi; arta kalan; fazla; ziyade.” (KS, 49)

artır-(dı) (18b-5): artırmak.

KT: *arttıruv* “Arttırmak.” (KTS, 20); KrT: *arttır*- “1. Büyütmek; çoğaltmak; fazlalaştırmak...” (KS, 50)

aru, arı (23b-7, 36b-5): temiz.

KT: [] KrT: *aruu* “ I . 1. Temiz, arı; namuslu; masum. 2. Sevimli; güzel. II . Sara.” (KS, 50)

aru-(dı) (24a-5): temiz olmak.

KT: [] KrT: []

aru bol-(dı) (24a-5, 36b-11): temiz olmak.

KT: - KrT: -

arżt-(tı) (6a-1): bozdurmak, azdırmak, ifsat etmek.

KT: - KrT: -

arzu (20b-9): arzu “yarsı”.

KT: - KrT: -

aş (29a-7): arş, as, kakım.

KT: [] KrT: *as* “ I . Arıs...” (KS, 50)

aş-(tı) (21b-6, 26a-7): asmak.

KT: *asuv* “... II. Yemek pişirmek, yemek hazırlamak, asmak...” (KTS, 21); KrT: *as*- “... III. Asmak; sallandırmak (asmak suretiyle cezalandırmak).” (KS, 51)

aşın-(dı) (10a-11): asılmak, ilinmek.

KT: *asıluv* “Asılmak.” (KTS, 22); KrT: *asıl*- “... II. 1. Asılmak; sallandırılmak (asılmak suretiyle cezalandırılmak). 2. Hücum etmek. 3. Takılmak.” (KS, 51)

aşlamla-(dı) (17b-1, 27a-5): kazanmak, faydalanmak.

KT: - KrT: -

asmanı (4a-2): gök, mavi.

KT: *aspan* “Gök, hava, gökyüzü.” (KTS, 21); KrT: *asman* “... II. Far. Gök; semavat; yücelik.” (KS, 52)

asmarla-(dı) (5b-11): ısmarlamak.

KT: - KrT: -

aşra-(dı) (T.) (25b-10): ısırmak, dişlemek.

KT: [] KrT: []

asra kün (5a-5): evvelki gün.

KT: - KrT: -

aşşı eyle-(di) (17b-1): kazanmak, faydalanmak.

KT: - KrT: -

aşşıla-(dı) (27a-5): kâr etmek, faydalanmak.

KT: - KrT: -

astar (8a-3): astar.

KT: *astar* “1. Astar...” (KTS, 21); KrT: *astar* “Far. 1. Giyim iç bezi, astar; astarlık kumaş. 2. Eski püskü şeyler (terzilerde).” (KS, 53)

aşu (36a-12, 90b-1): fayda, faydalı.

KT: - KrT: -

aş (I) (11b-13): aç, tokun karşıtı.

KT: *aş* “Aç, karnı aç, yemek yememiş.” (KTS, 25); KrT: *aç* “ I . 1. Aç...” (KS, 5)

aş (II) (23b-10): aş, yiysi.

KT: *as* “Aş, yemek.” (KTS, 21); KrT: *aş* “ I . 1. Gıda. 2. Yemiş, mahsul (yalnız bazı bitkiler hakkında). 3. Ölüyü anmak üzere verilen ziyafet. 4. Pilav...” (KS, 53)

aş-(tı) (12a-7, 25b-13): aşmak.

KT: *asuv* “... III. Aşmak, dağı, geçidi geçmek, belli bir yaşı geçmek, belli bir sayıyı geçmek.” (KTS, 21); KrT: *aş-* “... II. Bir şeyin üzerinden geçmek; aşmak.” (KS, 53)

aşağa (5a-6, 73b-6): aşağı.

KT: - KrT: -

aşak (73b-11): aşak, alçak.

KT: - KrT: -

aş bolsun¹⁵³ (22b-4): “sağlık olsun!” yerinde.

KT: - KrT: -

aşık (24b-8): aşık kemiği.

KT: *asıq* “Aşık.” (KTS, 21); KrT: *aşık* “... III. çükö: Aşık (koyunun yahut keçinin diz kemiği); kızıl aşık: Aşık kemiği (onun, ayağının yanındaki çıkıntısı).” (KS, 54-289)

aşıkmak (25b-3): ivmek, acele etmek.

KT: *asığuv* “Acele etmek.” (KTS, 21); KrT: *aşık*- “... IV. Acele etmek; çabuk davranmak.” (KS, 54)

aşıtmak (25b-3): ivmek.

KT: *asığuv* “Acele etmek.” (KTS, 21); KrT: *aşık*- “... IV. Acele etmek; çabuk davranmak.” (KS, 54)

aşıtmak (26b-8): aldamak, aldatmak.

KT: - KrT: -

aşla-(dı) (32a-13): yemek yedirmek.

KT: - KrT: []

aşlık (26b-4, 85b-13): aş olabilecek her şey; hele evinli (gelişmiş) bitkiler, azık.

KT: *astıq* “Mahsul, buğday, arpa, darı vs.” (KTS, 21); KrT: *aştık* “Hububat veren bitkiler; hububat veren bitki tarlaları, ekin.” (KS, 56)

aş (27b-10, 39a-13, 39b-9, 76b-5, 76b-6, 78a-3, 79a-3, 87a-3): at.

KT: *at* “ I . 1. At, kısırlaştırılmış erkek beygir. 2. Binilen veya arabaya çekilen bütün beygirler...” (KTS, 22); KrT: *at* “ I . (bildiğimiz hayvan); iri ve güzel at...” (KS, 56-57)

aş-(tı) (53a-5): atmak.

¹⁵³ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamaya göre *aş bolsun* sözünün yemek yedikten sonra ve hamamdan çıktıktan sonra söylendiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 43, 308. dipnot.

KT: *atuv* “Atmak, bir şeyi atmak, ok atmak, kurşun sıkmak.” (KTS, 23); KrT: *at-* “... III. 1. Fırlatmak, atmak; ateş etmek. IV. Yardımcı fiil olan ‘cat’ın kensik şekli (bk. cat III).” (KS, 57)

aṭa (3b-11): ata.

KT: *ata* “1. Baba. 2. Karı kocanın kayın babası. 3. Babaların babası. 4. İhtiyar dede.” (KTS, 22); KrT: *ata* “ I . Baba; ceddi âlâ...” (KS, 57)

aṭan-(dı) (9b-4): ad verilmek.

KT: *atanuv* “Bahsedilmek, ismi çağrılmak.” (KTS, 22); KrT: *atan-* “atal: Adlanmak, tesmiye edilmek.” (KS, 58)

aṭıl-(dı) (38a-1): atılmak, kakıştırılmak.

KT: *atıluv* “Fırlamak, kurşuna dizilmek, vurulmak.” (KTS, 23); KrT: *atıl-* “1. Atılmış olmak. 2. Ateş edilmiş olmak (silah hakkında). 3. Silahla vurulmak. 4. Sıçrayıp kalkmak.” (KS, 58)

aṭkarı (14b-6, 73b-7): arda, halef.

KT: - KrT: -

aṭkarı ḡal-(dı) (10b-2): arkada kalmak, gecikmek.

KT: - KrT: -

aṭla-(dı) (I) (15a-6, 84b-1): adım atmak.

KT: *attav* “Atlamak.” (KTS, 23); KrT: *atta-* “Adımlamak, adım atmak; sıçramak, atlamak.” (KS, 60)

aṭla-(dı) (II) (20a-6): ad vermek.

KT: [] KrT: []

aṭlam (14b-6, 84b-1): adım.

KT: *attam* “Bir adımlık yer.” (KTS, 23); KrT: *attam* “Adım; atlama.” (KS, 60)

aṭlı (27b-11): atlı.

KT: *attı* “Atı olan, ata binen kimse, atlı.” (KTS, 23); KrT: *attuu* “... II . Atlı, at sahibi (ata malik olan).” (KS, 61)

aṭmıṣ (60b-10): sayıda atmış.

KT: *alpıs* “Altmış.” (KTS, 15); KrT: *altımıṣ* “Altmış.” (KS, 30)

av (I) (20b-11): ağ.

KT: *av* “ I . 1. Balık tutacak ağ. 2. Engel. II . Şalvarın, pantolonun ağı...”
(KTS, 23); KrT: []

av (II) (22a-9): av.

KT: *an* “Av, avlanmaya yarayan hayvan.” (KTS, 16); KrT: *uu* “... II . 1. Av.
2. Ağla kuş avlama...” (KS, 788)

avçı (22a-9): avcı.

KT: *anşı* “Avcı, avla meşgul olan kimse.” (KTS, 17); KrT: *uuçu* “1. Avcı. 2.
Ağla kuş avlayan.” (KS, 788)

avdaz al-(dı) (10a-4): abdest almak.

KT: - KrT: -

avla-(dı) (22b-8, 84a-10): avlamak.

KT: *avlav* “Avlamak.” (KTS, 24); KrT: *uu* “... II . 1: uu uula-: Avlamak.”
(KS, 788)

avlak (13b-2, 19b-3, 22a-9, 29b-4, 84a-10): 1. Havuz, havza. 2. Oğlak. 3. Av.
4. Çanak. 5. Av yeri.

KT: *laq* “ I . Oğlak...” (KTS, 189); KrT: *ulak* “1. Oğlak. 2. es. Oğlak
çekişme (bir çeşit spordur).” (KS, 781)

avlavçı (22a-9): avcı.

KT: *avşı* “Ağ yapan balıkçı.” (KTS, 24); KrT: *uuçu* “1. Avcı. 2. Ağla kuş
avlayan.” (KS, 788)

avna-(dı) (9a-6): ağnamak.

KT: *avnav* “Yerinde doğru yatmamak, bir sağına bir soluna dönmek.” (KTS,
24); KrT: *oona-* “Ağnamak, debelenmek (eşek, at hakkında).” (KS, 595)

avrat (3b-13, 32b-6): avrat, kadın.

KT: - KrT: -

avrı (15b-9): kat yaprak şeklinde olan para.

KT: - KrT: -

avruk (84a-6): ağrı.

KT: *avıruv* “Hastalık.” (KTS, 25); *avıruv* “Ağrı.” (KTLS, 8); KrT: *ooru* “ I .
Hastalık (insanda)...” (KS, 596); *ooru* “Ağrı.” (KTLS, 8)

avruklı (33a-12): ağrılı.

KT: *avruvlı* “Hastalıklı.” (KTS, 24); KrT: *ooruluu* “Hasta, hastalıklı.” (KS, 596)

avurun-(dı) (9b-5): ağrılanmak.

KT: *avruv* “Hastalanmak.” (KTS, 24); KrT: *oorun-* “Ağrı hissetmek.” (KS, 596)

avu (19b-2): ağı.

KT: *uv* “Zehir.” (KTS, 288); KrT: *uu* “ I . Zehir, ağı...” (KS, 788)

avuç (28b-12, 30b-9): avuç.

KT: *uvıs* “1. Avuç. 2. Ölçü, bir avuç.” (KTS, 289); KrT: *uuç* “Avuç.” (KS, 788)

avulan-(dı) (6b-2): ağılanmak.

KT: *uvlanuv* “Zehirlenmek.” (KTS, 289); KrT: *uulan-* “Zehirlenmek.” (KS, 789)

avundur-(dı) (21b-8): avutmak.

KT: - KrT: -

avur (I) (11a-1): ağır.

KT: *avır* “Ağır.” (KTS, 24); KrT: *oor* “1. Ağır. 2. Güç, zor.” (KS, 595)

avur (II) (33b-2): ağır.

KT: *avıruv* “Hastalık.” (KTS, 25); *avıruv* “Ağrı.” (KTLS, 8); KrT: *ooru* “ I . Hastalık (insanda)...” (KS, 596); *ooru* “Ağrı.” (KTLS, 8)

avur-(dı) (11a-6, 84a-7): 1. Ağır olmak. 2. Ağırılmak.

KT: *avıruv* “Hastalanmak.” (KTS, 25); KrT: *ooru-* “... II . Hastalanmak (insanlar hakkında).” (KS, 596)

avurçuk (11a-1): ağırşak.

KT: *urşıq* “ I . İp eğirmeye yarayan alet. II . Bacağın bele varan kısmının başı.” (KTS, 292); KrT: -

avurla-(dı) (I) (5a-10): ağırlamak.

KT: [] KrT: []

avurla-(dı) (II) (15a-8): çalmak.

KT: *urlav* “Çalmak.” (KTS, 292); KrT: *uurda-* “Çalmak; aşırmaq, hırsızlık etmek.” (KS, 789)

avurt (20b-7): avurt (yanak).

KT: *urt* “ I . Ağızın iki tarafındaki et.” (KTS, 292); KrT: *uurt* “Yanak (yanağın, dudakların köşesine bitişen kısmı). Avurt; yahut uurtka tarmay: Bir çocuk oyununun adıdır. (avurt kabartılıyor ve ona fiske vuruluyor).” (KS, 789)

avuz (I) (27b-4): ağız.

KT: *avız* “1. Ağız, insan ağızı. 2. Evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı. 3. Geçidin giriş yeri. 4. Yaranın ağızı.” (KTS, 24); KrT: *ooz* “1. Ağız. 2. Bir şeyin çıkacağı delik. 3. Menba (kaynak). 4. Büyük kapı (dervaza).” (KS, 596-597)

avuz¹⁵⁴ (II) (31b-13): ilk süt, ağız.

KT: *uvız* “1. Yavrulayan hayvanın ilk sütü...” (KTS, 289); KrT: *uuz* “Ağız (Yeni doğuran hayvanın ilk sütü).” (KS, 789)

avuzğun (23a-9): azgın, yolunu şaşırmış.

KT: - KrT: -

ay (21a-6, 41b-9): ay.

KT: *ay* “ I . Ay, kamer...” (KTS, 6); KrT: *ay* “ I . 1. Ay (yer küresinin peyki); ay (ayın yer küresi çevresinde dolaşarak bir devir yapmasıyla ölçülen zaman)...” (KS, 61)

aya (30b-8): avuç.

KT: [] KrT: -

ayamak (90b-12): kısmırlık (cimrilik) etmek.

KT: *ayav* “1. Birisine acımak. 2. Bir şeyi birisine vermeye kıyamamak.” (KTS, 26); KrT: *aya-* “Merhamet etmek, acımak.” (KS, 62)

ayağ (I) (16b-9, 19b-6): ayak.

KT: *ayaq* “ I . Ayak. II . Ağaçtan yapılan bardak, tabak.” (KTS, 25); KrT: *ayak* “ I . 1. Ayak, bacağıın aşağı kısmı. 2. Son, netice. II . Fincan, çanak.” (KS, 62)

ayağ¹⁵⁵ (II) (20b-11): balıkçıl.

KT: [] KrT: []

¹⁵⁴ Atalay, bu sözcüğü önce öz biçiminde okumuş daha sonra düzeltmeler bölümünde *avuz* biçiminde düzeltmiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 61. Sözcüğün (اَوُز) *avuz* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

¹⁵⁵ Fazılov, bu sözcüğe цапля “balıkçıl” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 141. Sözcüğün “balıkçıl” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ayar-(dı) (21b-10): ayarmak, “teşvik etmek”.

KT: [] KrT: []

ayaz (21b-13): bulutsuz açık hava.

KT: *ayaz* “Ayaz.” (KTLS, 36); KrT: *ayaz* “1. Temiz, şeffaf, açık. 2. Ayaz, soğuk...” (KS, 64)

aydınla-(dı) (37a-2): aydınlatmak.

KT: - KrT: -

aydınlık¹⁵⁶ (36a-3): aydınlık.

KT: *aydın* “... 2. Parlak, aydın.” (KTS, 6); KrT: *aydıñ* “1. Ay ışığı; ay ışığıyla aydınlanmış yer...” (KS, 65)

Ay doğdı (41b-9): erkek adı.

KT: - KrT: -

aygır (13a-3): aygır.

KT: *aygır* “Damızlık erkek at.” (KTS, 6); KrT: *aygır* “1. Damızlık at...” (KS, 65-66)

ayık (22b-4, 47b-12): ayık, uyanık, ayılmış.

KT: - KrT: -

ayıklan-(dı) (22b-4): ayılmak.

KT: *ayıguv* “1. Dağılmak, açılmak. 2. Hastalıktan iyileşmek. 3. Bir şeyden kurtulmak.” (KTS, 9); KrT: -

ayıl (13a-5): semer kolanı.

KT: *ayıl* “Kolan.” (KTS, 9); KrT: *basmayıl* “(eyer üzerinden geçen) Kolan.” (KS, 93)

ayıl-(dı) (22b-12): ayılmak.

KT: *ayıguv* “1. Dağılmak, açılmak. 2. Hastalıktan iyileşmek. 3. Bir şeyden kurtulmak.” (KTS, 9); KrT: *ayık-* “Hastalıktan iyileşmek, sıhhat düzelmek; onulmak (yara hakkında).” (KS, 66)

ayır-(dı) (28a-11): ayırmak.

¹⁵⁶ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “ay ışığı” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 68, 463. dipnot.

KT: *ayırur* “1. Kavga edeni ayırmak. 2. Bölmek, iki adamın arasını açmak, ayırmak.” (KTS, 10); KrT: *ayır-* “1. İkiye ayırmak; ayrı düşürmek; parçalamak. 2. Ayırt etmek. 3. Zorla almak, çekip almak. 4. Kırmak.” (KS, 67)

ayır-la-(dı) (28a-11): ayırmak.

KT: *ayırlav* “Otu ve benzeri şeyleri uzun saplı çatalla atmak.” (KTS, 10); KrT: -

ayıt-(tı) (29b-12, 82b-8): ayıtmak, söylemek, hitap etmek.

KT: *aytuv* “Söylemek, fikrini bildirmek.” (KTS, 9); KrT: *ayt-* “... III. 1. Demek, söylemek; tekrar söylemek; hikâye etmek. 2. (önceden gelen ablatif ile): Hükmetmek (önceden tayin etmek, hissesine vermek).” (KS, 71)

ayla-(dı) (15b-13): çevirmek.

KT: *aynaldırur* “1. Elinden tutarak döndürmek. Bir şeyi döndürmek. 2. Bir şeyin altını üstüne, içini dışına çevirmek...” (KTS, 8); KrT: *aylandır-* “1. Döndürmek, çevirmek, döndürtmek...” (KS, 68)

aylan-(dı)¹⁵⁷ (I) (6b-9): çevirmek, dönmek.

KT: *aynaluv* “ I . 1. Belirli bir şeyin etrafında dolaşmak. 2. Bir durumdan ikinciye geçmek. 3. Tekerleğin dönmesi, duraklamak, gecikmek, yolundan kalmak. II . Sevmek, beğenmek.” (KTS, 8); KrT: *aylan-* “1. Dönmek, deveren etmek, dolaşmak. 2. Dönmek (değişmek)...(KS, 68)

aylan-(dı) (II) (15b-13): dönmek “devir etmek”, çevrilmek.

KT: *aynaluv* “ I . 1. Belirli bir şeyin etrafında dolaşmak. 2. Bir durumdan ikinciye geçmek. 3. Tekerleğin dönmesi, duraklamak, gecikmek, yolundan kalmak. II . Sevmek, beğenmek.” (KTS, 8); KrT: *aylan-* “1. Dönmek, deveren etmek, dolaşmak. 2. Dönmek (değişmek)...(KS, 68)

aylık (35b-4): aylık.

KT: *aylık* “1. Aylık maaş. 2. Otuz günlük zaman ölçüsü.” (KTS, 7); KrT: *aylık* “1. Bir aylık müddet; aylık azık; bir aylık erzak. 2. Aylıkla çalışan; bir aylık maaş, aylık.” (KS, 69)

ayman (34a-7): kalbur, elek.

¹⁵⁷ Atalay, bu sözcüğe “çerçevelenmek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 11. Kun, bu sözcüğe *se tourner, se retourner* “çevirmek, dönmek” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 35, 131. madde. Sözcüğün Arapçasının (انراد) “çevirmek, dönmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: []

ayran (31b-12): ayran.

KT: *ayran* “Ayran.” (KTS, 9); KrT: *ayran* “... II. Ayran (hafifçe su katılan yoğurt).” (KS, 70)

ayrı (89b-13): ayrı.

KT: [] KrT: []

ayrık (I) (34b-11): ayrık.

KT: - KrT: *ayrık* “1. Bölüm, bölme, yarı, ikiye ayrılmış, yırtık. 2. Dağlardaki çukur; iki dağ ırmağının kavuştuğu yer.” (KS, 70)

ayrık (II) (48b-10, 89b-13): başka, ayrı, ayrılmış.

KT: - KrT: *ayrık* “1. Bölüm, bölme, yarı, ikiye ayrılmış, yırtık. 2. Dağlardaki çukur; iki dağ ırmağının kavuştuğu yer.” (KS, 70)

ayrılış-(tı) (10a-9): ayrışmak, ayrılmak.

KT: *ayrılışuv* “İki tarafın birbirinden ayrılması.” (KTS, 9); KrT: *ayrılış-* “ayrıl-: 1. İkiye ayrılmak, bölünmek; birbirinden ayrı düşmek. 2. Mahrum olmak.” (KS, 70-71)

ayrın-(dı) (6a-10): ayrılmak.

KT: *ayrıluv* “1. Ayrılmak, bölünmek. 2. Bir şeyi kaybetmek.” (KTS, 9); KrT: *ayrıl-* “1. İkiye ayrılmak, bölünmek; birbirinden ayrı düşmek. 2. Mahrum olmak.” (KS, 70-71)

ayruk (I) (39a-2, 89b-13): ayrık.

KT: [] KrT: []

ayruk (II) (90b-1): geri dönmez.

KT: [] KrT: []

ayruluk (34b-11): ayrılık.

KT: - KrT: -

ay tolun (7a-11): dolunay.

KT: *tolğan ay* “Dolunay.” (KTLS, 184); KrT: *tolğon ay* “Dolunay.” (KTLS, 184)

ayu (15b-3): ayı.

KT: *ayuv* “Ayı.” (KTS, 25); KrT: *ayuu* “Ayı.” (KS, 72)

az (84a-8): az.

KT: *az* “Az, çok olmayan.” (KTS, 4); KrT: *az* “ I . Az, az miktar, bir parça...” (KS, 72)

az-(dı) (6b-12, 10b-8, 23b-1, 28b-7): azmak.

KT: *azuv* “... 2. Doğru yoldan çıkmak.” (KTS, 5); KrT: *az-* “... II . Yolu şaşırmaq, sapıtmak, dalaletə düşmek...” (KS, 72)

azar-(dı) (84a-9): azalmak.

KT: *azayuv* “Azalmak, eksilmek.” (KTS, 5); KrT: *azay-* “Azalmak, eksilmek.” (KS, 73)

azarla- (85a-13): azarlamak.

KT: *azar* “... III. Azar, azarlama.” (KTS, 5); KrT: -

azaŧ-(tı) (6a-13, 25b-11): azat etmek.

KT: *azattav* “Baskıdan kurtarmak, hürriyete kavuşturmak.” (KTS, 5); KrT: *azat* “azat bol-: I . Far. Serbest, hür, erkli.” (KS, 73)

azdır-(dı) (I) (6a-1): azdırmak.

KT: *azdıruv* “Azdırmak, caydırmak, saptırmak.” (KTS, 5); KrT: *azdır-* “ I . et. az- II : Yolu şaşırmaq, sapıtmak, dalaletə düşmek...” (KS, 72-74)

azdır-(dı) (II) (30a-2): azaltmak.

KT: [] KrT: []

azı (23a-6): azı diş.

KT: *azuv* “1. Azı diş. 2. Erkek yolkının, devenin kürek diş ile tilki diş arasındaki uzun tek diş...” (KTS, 5); KrT: *azuu* “Azı diş.” (KS, 75)

azık (18a-1, 23a-6): azık.

KT: *azıq* “1. Yiyecek, gıda, yemek. 2. Ot, yem, hayvan yiyeceğı.” (KTS, 5); KrT: *azık* “1. Yiyecek, erzak, rızk; hayvan yemi. 2. Mahsul, istihsalat.” (KS, 74)

B

baca (17a-3): pencere.

KT: [] KrT: []

badanah (19a-12): yelve kuşu.

KT: *bödene* “Bildircin.” (KTS, 49); KrT: *bödönö* “Bildircin.” (KS, 136)

bağa (19a-9, 23a-7, 39b-3):bağa, kurbağa.

KT: *baqa* “Kurbağa.” (KTS, 34); KrT: *baka* “ I . Kurbağa...” (KS, 79)

bağana (20b-3): çatal.

KT: - KrT: -

bağdaşlı (33a-8): bağdaş kurup oturan.

KT: *maldas* “maldas quruv: Bağdaş kurmak.” (KTS, 194); KrT: *mandaş* “ I . Bağdaş (bir çeşit oturuş)...” (KS, 552)

bağdaş oltur-(dı) (12a-10): bağdaş kurup oturmak.

KT: *maldas* “maldas quruv: Bağdaş kurmak.” (KTS, 194); KrT: *mandaş*- “... II . Bağdaşmak (bağdaş kurmak).” (KS, 552)

bağır (T.) (30b-9): karaciğer.

KT: *bavır* “ I . Ciğer. II . Bağır, insanın ve hayvanın karın tarafı. III. 1. Kardeş. 2. Atın zıplayarak koşması.” (KTS, 40); KrT: *boor* “1. Karaciğer. 2. Kan kardeşi (bu mana ile yalnız ölü için ağlarken kullanılmaktadır). 3. Dağ yamacı.” (KS, 129-130)

bağla-(dı) (T.) (17b-2): bağlamak.

KT: *baylav* “1. Bağlamak, ip, halat vs. gibi iki şeyi birbirine bağlamak. 2. Avcının atını veya avını başkasına hürmet amacıyla sunması. 3. Neticeye varmak.” (KTS, 34); KrT: *bayla*- “1. Bağlamak, bir araya toplayıp bağlamak; bir yere bağlamak...” (KS, 102)

bahadır (20b-8): bahadır, batır.

KT: *batır* “1. Bahadır. 2. Düşmana karşı koyan. 3. Vatani seven, vatani için canını veren kişi. 4. Akıllı, akli ile düşmanı yenip milleti yücelten. 5. Güçlü, korkmayan, bahadır.” (KTS, 40); KrT: *baatır* “Bahadır, kahraman, cesur.” (KS, 76)

bahana (25b-5, 90a-5): özür, bahane.

KT: - KrT: -

bahana èyle-(di) (T.) (9b-3): bahane etmek.

KT: - KrT: -

bağ-(tı) (8b-2, 17a-12, 37b-5): bakmak.

KT: *bağuv* “1. (hayvanı) gütmek. 2. Terbiye etmek, büyütme. 3. Bakmak, dikkat etmek. 4. Gayret etmek, bir şey becermeye çalışmak.” (KTS, 32); KrT: *bak*- “... IV. Bakmak, göz kulak olmak; meşgul olmak; terbiye etmek, itina etmek (bakmak).” (KS, 79)

bağkan (7a-4): bakan.

KT: *bağuv* “1. (hayvanı) gütmek. 2. Terbiye etmek, büyütme. 3. Bakmak, dikkat etmek. 4. Gayret etmek, bir şey becermeye çalışmak.” (KTS, 32); KrT: *bak* “... IV. Bakmak, göz kulak olmak; meşgul olmak; terbiye etmek, itina etmek (bakmak).” (KS, 79)

bağa kal-(dı) (8a-8): baka kalmak, şaşa kalmak.

KT: - KrT: -

bağa kaldır-(dı) (39a-5): şaşırtmak.

KT: - KrT: -

bağça (8a-4): bahçe.

KT: *bağşa* “ I . Bahçe...” (KTS, 35); KrT: *bağça* “Far. Bahçe.” (KS, 80)

bakır (36b-7): bakır.

KT: *baqır* “ I . 1. Bakır. 2. Bakırdan yapılmış para. 3. Tava. II . Demir tenekeden yapılan kova...” (KTS, 35); KrT: *bakır* “... II . 1. Bakır (maden). 2. Madenî kova. 3. İki kopeklik bakır sikke...” (KS, 80)

bakır geli (37b-11): havan.

KT: *keli* “Havan, buğday ve darı gibi taneli yiyeceklerin içine koyularak dövüldüğü ve kabuğundan temizlendiği ağaçtan yapılan kap.” (KTS, 127); KrT: -

bakla (28a-1): bakla.

KT: - KrT: -

bal¹⁵⁸ (25a-6): bal.

KT: *bal* “ I . Bal...” (KTS, 35); KrT: *bal* “ I . 1. Bal. 2. folk. Alkollü içki; baldan yapılan içki, bal birası.” (KS, 81)

bala (27b-12): bala, yavru.

KT: *bala* “Çocuk.” (KTS, 35); KrT: *bala* “1. Çocuk; yavru. 2. Erkek tarafından torun.” (KS, 82)

balaban (22a-10): doğan cinsinden çakır denen kuş.

KT: *balapan* “1. Palaz. 2. Kuşun yavrusu. 3. Genç, yeni büyümekte olan kimse, ufak çocuk.” (KTS, 35); KrT: *balapan* “Palaz, kuş yavrusu.” (KS, 82)

balala-(dı) (7a-2): doğurmak, yavrolmak.

¹⁵⁸ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamaya göre bu adın genel bir ad olduğunu ve *ak bal*, *kara bal* olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 48, 340. dipnot.

KT: *balalav* “ I . 1. Yavrulamak, çocuğu olmak. 2. Çoğalmak, artmak...” (KTS, 35); KrT: -

balavuz (21a-5): bal mumu.

KT: *balavız* “1. Petek, arının balını koyduğu yer...” (KTS, 36); KrT: -

balık (19a-8): balık.

KT: *balıq* “Balık.” (KTS, 36); KrT: *balık* “Balık; balık et: Adaleler (gergin oldukları zaman).” (KS, 84)

balşık (23b-6): balçık.

KT: *balşık* “Balçık.” (KTLS, 48); KrT: *balçık* “Balçık, cıvık çamur.” (KS, 83)

balşıra-(dı) (26a-10): kekre olmak, kekreleşmek.

KT: - KrT: -

balşıray-(dı) (10b-7): kekreleşmek.

KT: - KrT: -

balta (28a-2): balta.

KT: *balta* “Balta.” (KTS, 36); KrT: *balta* “1. Balta. 2. Oğlan, bacak (oyun kağıtlarında).” (KS, 85)

baltır (18b-13): baldır.

KT: *baltır* “Baldır.” (KTS, 36); KrT: *baltır* “Baldır.” (KS, 86)

bar (I) (35a-12, 52b-2, 52b-4, 90a-13): var.

KT: *bar* “Var.” (KTS, 37); KrT: *bar* “ I . 1. Varlık; nakit; mevcut olan; bulunuyor; var. 2. (bu manada daha ziyade: kolunda bar) malik olan; zengin...” (KS, 86-620)

bar¹⁵⁹ (II) (31a-6): palanı, paldımı (genellikle eşekler için bazen atlar için vurulan eyer).

KT: [] KrT: []

bar-(ğın ok) (90a-12): varmak, gitmek.

KT: *baruv* “Varmak.” (KTS, 37); KrT: *bar-* “... III. Kımıldamak, yürümek, hareket etmek, yürüyüp gitmek; varmak.” (KS, 86)

¹⁵⁹ Atalay, bu sözcüğe “bir çeşit taş” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 60. Fazılov, bu sözcüğe недоуздок для верблюда “deve için kullanılan yular” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 168. Kaymaz ise, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “kuyuya sarkıtılan kovanın dengede kalması için kullanılan taş, kumaş vb. ağırlık” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 12. Sözcüğün Arapçasının (كران) “palanı, paldımı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

barabar¹⁶⁰ (35a-6): beraber; eşit.

KT: *barabar* “Beraber.” (KTS, 37); KrT: *barabar* “Far. Müsavi, denk.” (KS, 87)

barak (30b-11): çoban köpeği.

KT: [] KrT: *barak* “ I . Tüylü, tüyü fazla olan, tüyü uzun olan; barak it: Uzun tüylü köpek...” (KS, 87)

barça (82a-5, 82a-8): hep, bütün.

KT: *barça* “... II . Hepsi, bütün.” (KTS, 37); KrT: []

bardağ (31a-5): testi.

KT: - KrT: -

barşa (82a-4, 90b-5): hep, bütün.

KT: *barşa* “... II . Hepsi, bütün.” (KTS, 37); KrT: []

baş-(tı) (15b-13, 16a-9): basmak.

KT: *basuv* “ I . Basmak. II . 1. Adımlamak. 2. Bir şeyin üzerine bastırmak. 3. Kitap, gazete vs. baskıdan çıkarmak. 4. Gönlünü almak, akıl vermek. 5. Âlemi kaplamak. 6. Bir şeyin yeryüzünü kaplaması. 7. Lekelenmemek, kirlenmemek. 8. Sinirini yatıştırmak. 9. Güçlülükle durdurmak. 10. İlerlemek. 11. Öne geçmek. 12. Kağıdın üzerinde baskı neticesi iz kalması.” (KTS, 39); KrT: *bas-* “... IV. 1. Tazyik etmek, basmak. 2. Ayak basmak. 3. Kaplamak; baştan başa örtmek. 4. Tabetmek. 5. Baskın yapmak.” (KS, 91)

basa (90b-3): ancak.

KT: - KrT: *basa* “ I . Bir daha; daha; tekrar. II . Evet, öyle; elbette.” (KS, 91)

başkış (34a-2): pabuç.

KT: [] KrT: []

baş (16b-7, 39b-2, 41b-8): baş.

KT: *bas* “1. Baş. 2. Her türlü bitkinin en uç noktası, tepesi. 3. Dağın, ovanın tepesi. 4. Nehrin, derenin kaynağı, başladığı yer. 5. Baston veya benzeri şeylerin kalınca olan kısmı. 6. Balta, bıçak gibi kesici şeylerin yüzü. 7. Bir şeyin çevresi. 8. Kişinin yalnız kendi. 9. Sayı; toğuz bas kişi: Dokuz kişi. 10. İş bitiren. 11. En büyük.

¹⁶⁰ Atalay, bu sözcüğe “beraber” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 148. Al-Turk, bu sözcüğün Arapça karşılığı olan (مساواة) sözcüğünün anlamının müellif tarafından yanlış verildiğini belirterek sözcüğün “eşitlik” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 161, 1070. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (مساواة) “beraber; eşit” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

12. Bir şeyin başlaması.” (KTS, 37); KrT: *baş* “1. Kafa, baş. 2. Başak. 3. Reis, amir, serdar. 4. Başlıca. 5. Üst kısım, tepe. 6. Başucu; başımda; başucumda. 7. İptida; mebde. 8. son köçönön tigi başınan bul başına: Sokağın öteki ucundan beriki ucuna kadar. 9. İnsan, nüfus (insanlar sayılırken). 10. Tane (bazı şeyleri sayarken).” (KS, 94)

baş (13a-5): tırnak “çatal tırnaklı hayvanlarda”.

KT: - KrT: -

başar (83a-11): başarı, tedbir.

KT: - KrT: -

başar-(dı) (16a-6): başarmak, tedbir almak.

KT: - KrT: -

başka (26b-10, 90a-1): başka.

KT: *başqa* “Başka.” (KTS, 38); KrT: *başka* “Diğer, gayrı, özge; yabancı; başlı başına; ayrıca.” (KS, 95)

başkar (83a-10): başarı, tedbir.

KT: - KrT: -

başkar-(dı) (16a-6): başarmak.

KT: *başqaruv* “İdare etmek, yönetmek.” (KTS, 38); KrT: *başkar-* “ I . İdare etmek; başa geçmek. II . Değişmek.” (KS, 96)

başkarlı (32b-12): tedbirli, başarılı.

KT: - KrT: -

başla-(dı) (6b-3, 67b-9, 69a-6): başlamak.

KT: *bastav* “1. Başlamak. 2. Bir yere götürmek, bir şeyi göstermek...” (KTS, 39); KrT: *başta-* “... II . 1. Başlamak. 2. Başa geçmek; rehberlik etmek...” (KS, 96)

başlat- (54b-9): başlatmak.

KT: *bastatuv* “Başlatmak.” (TKS, 104); KrT: *baştat-* “et. başta- II ’den: 1. Başlamak. 2. Başa geçmek; rehberlik etmek...” (KS, 97)

başmaq (18a-6, 34a-2): pabuç.

KT: *başmaq* “ I . Çarık. II . Eskiden yaz aylarında ayağa giyilen hafif ayakkabı.” (KTS, 41); KrT: *başmak* “Pabuç.” (TKrS, 690)

Baş tav (39b-2, 41b-8): bir dağın adı.

KT: - KrT: -

bat-(tı) (27a-2): batmak.

KT: *batuv* “Batmak.” (KTS, 40); KrT: *bat-* “... 1. Batmak, gark olmak; sığmak; sokulmak, geçmek. 2. Gurup etmek, batmak (güneş, ay ve yıldızlar hakkında)...” (KS, 98)

baṭaḳ, baṭṭuḳ (26b-4): dalgıç.

KT: - KrT: -

batḳaḳ (48a-4): bataklık.

KT: *batpaq* “Çamur, balçık.” (KTS, 39); KrT: *batkak* “Çamur, bataklık.” (KS, 99)

baṭman (17a-1): batman.

KT: *batpan* “Batman; ağırlık ölçüsü.” (KTS, 39); KrT: *batman* “1. Batman (Fergana’da 4 puddan başlayarak, Talas Vadisi’nde 12 puda kadar olan ağırlık ölçüsü). 2. Batman (Talas Vadisi’nde iki desiatina 8 kadar toprak ölçüsüdür).” (KS, 99)

bavur (I) (30b-9): karaciğer, bağır.

KT: *bavır* “ I . Ciğer. II . Bağır, insanın ve hayvanın karın tarafı. III. 1. Kardeş. 2. Atın zıplayarak koşması.” (KTS, 40); KrT: *boor* “1. Karaciğer. 2. Kan kardeşi (bu mana ile yalnız ölü için ağırlarken kullanılmaktadır). 3. Dağ yamacı.” (KS, 129-130)

bavur (II) (33b-11): yaralı, yağırlı.

KT: [] KrT: []

bay (19a-1, 43a-10, 83b-10): zengin.

KT: *bay* “Zengin.” (KTS, 33); KrT: *bay* “1. Zengin, servet sahibi... 3. es. Mal sahibi. 4. es. Koca.” (KS, 100)

bay-(dı) (19a-1): zengin olmak.

KT: *bayuv* “Zengin olmak, zenginleşmek.” (KTS, 41); KrT: *bayı-* “ I . Zenginleşmek. II . 1. Sağılmaktan kesilmek, süt vermemeye başlamak. 2. Eksilmek (çekilmek).” (KS, 101)

bayaḳ (19b-12, 35a-10): demin.

KT: *bayaḡı* “Eski, evvelki, belli.” (KTS, 41); KrT: *bayaḡı* “Deminki, çoktanksi.” (KS, 100)

bayan-(dı)¹⁶¹ (6b-6): beğenmek, hayrete düşürmek.

KT: - KrT: -

bayğuş (29a-8): baykuş.

KT: *bayquş* “Baykuş.” (KTS, 33); KrT: *baykuş* “1. Çobanaldatan kuşu. 2. mec. Miskin, beceriksiz.” (KS, 102)

bayı-(dı) (83b-10): zengin olmak.

KT: *bayuv* “Zengin olmak, zenginleşmek.” (KTS, 41); KrT: *bayı-* “I. Zenginleşmek. II. 1. Sağılmaktan kesilmek, süt vermemeye başlamak. 2. Eksilmek (çekilmek).” (KS, 101)

bayılıt-(tı) (6a-4): bayıltmak.

KT: - KrT: -

bayla-(dı) (17b-2, 23a-5): bağlamak.

KT: *baylav* “1. Bağlamak, ip, halat vs. gibi iki şeyi birbirine bağlamak. 2. Avcının atını veya avını başkasına hürmet amacıyla sunması. 3. Neticeye varmak.” (KTS, 34); KrT: *bayla-* “1. Bağlamak, bir araya toplayıp bağlamak; bir yere bağlamak...” (KS, 102)

baylavyuç (T.) (23b-9): tava.

KT: - KrT: []

baymak (27b-4): kıcı tomalıç, kıcı çıkık olan adam.

KT: - KrT: -

bayramla- (26a-2): bayram etmek.

KT: *meyramdav* “Bayramlaşmak.” (KTS, 198); KrT: *mayramda-* “Bayram etmek.” (KS, 559)

baz-(dı) (10a-2, 24a-7): 1. Kurtulmak. 2. Yarsımak (çok arzulamak).

KT: - KrT: -

bebek (T.) (36a-9): göz bebeği.

KT: - KrT: -

beçek (28b-13, 33a-13): 1. Kavlıç. 2. Oturak.

KT: - KrT: -

¹⁶¹ Kun, bu sözcüğü *beyendi* olarak okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 34, 126. madde, “Philologica II.”, s. 458, 126. madde. Fazılov, bu sözcüğü *beyendi* biçiminde okuyup удивляться, поражаться “şaşırmak, hayret etmek” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 101. Sözcüğün Arapçasının (اعجب) “beğenmek, hayrete düşürmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

beşik (8b-12): beşik, çocuk beşiği.

KT: *besik* “Beşik.” (KTS, 45); KrT: *beşik* “Beşik.” (KS, 110)

beşinçi (61b-2): beşinci.

KT: *besinşi* “Beşinci.” (KTS, 45); KrT: *beşinçi* “Beşinci.” (TKrS, 108)

begen-(di) (T.) (6b-6): beğenmek.

KT: - KrT: -

beki (T.) (34a-12): ustura.

KT: *bäki* “Çakı, cepte taşınan bıçak.” (KTS, 41); KrT: *maki* “Çakı.” (KS, 549)

beler-(di) (8b-8): “göz” belermek.

KT: - KrT: -

benk (26b-11): esrar denen keyif verici şey.

KT: - KrT: *bangi* “Beng tiryakisi, bengî.” (KS, 86)

bêr-(di) (5b-13, 41a-12): vermek.

KT: *berüv* “1. Birini başkasına emanet etmek. 2. Vermek.” (KTS, 45); KrT: *ber-* “... II. 1. Vermek; bir defa vermek. 2. Üzerine vermek. 3. Baş fiilin geçen zaman gerundifi ile birlikte yardımcı fiil sıfatıyla işin başka bir şahsın tevkili ile yahut onun için yapıldığını ve iş neticesinin asıl iş gören şahsa değil de diğer bir şahsa yöneltildiğini gösterir. 4. Baş fiilin hâl gerundifi ile beraber oldukça işin sanki ahval dışında yahut mükerreren yapıldığını gösterir.” (KS, 107)

bercimek (25a-7): mercimek.

KT: - KrT: -

berezeh (39a-8): lail.

KT: - KrT: -

bergen (32b-2): veren, verici.

KT: *berüv* “1. Birini başkasına emanet etmek. 2. Vermek.” (KTS, 45); KrT: *ber-* “... II. 1. Vermek; bir defa vermek. 2. Üzerine vermek. 3. Baş fiilin geçen zaman gerundifi ile birlikte yardımcı fiil sıfatıyla işin başka bir şahsın tevkili ile yahut onun için yapıldığını ve iş neticesinin asıl iş gören şahsa değil de diğer bir şahsa yöneltildiğini gösterir. 4. Baş fiilin hâl gerundifi ile beraber oldukça işin sanki ahval dışında yahut mükerreren yapıldığını gösterir.” (KS, 107)

beri (42a-9): buraya.

KT: *beri* “Bu yana (Şingizhannan beri - Çingizhan’dan bu yana).” (KTS, 45);
KrT: *beri* “ I . Bu yana doğru, buraya; daha yakın...” (KS, 109-622)

bêril-(di) (48b-3): verilmek.

KT: *berilüv* “Bir şeye tam manasıyla sarılmak, kendisini vermek.” (KTS, 45);
KrT: *beril-* “1. Verilmek. 2. Teslim olmak; mağlup olmak. 3. Sadakatli olmak.” (KS, 109)

berk (I) (20b-5): pek, berk.

KT: *bek* “... II . Pek, sağlam, çok, bilhassa.” (KTS, 43); KrT: *bek* “ I . Sağlam, pek; muhkemce; gayet...” (KS, 104)

berk (II) (29b-9): şiddet.

KT: - KrT: []

berk-(di) (6a-6, 21b-1): pekimek, berkimek (sağlamlaşmak).

KT: *beküv* “Pekişmek, sağlamlaşmak, oturmak.” (KTS, 43); KrT: *beki-* “1. Tahkim etmek, pekitmek; pekitilmek, tahkim edilmek; pekişmek...” (KS, 105)

berkiştuvan¹⁶² (11b-3): alın, cephe, nasiye.

KT: - KrT: -

bermegen (32b-2): vermeyen.

KT: *berüv* “1. Birini başkasına emanet etmek. 2. Vermek.” (KTS, 45); KrT: *ber-* “... II . 1. Vermek; bir defa vermek. 2. Üzerine vermek. 3. Baş fiilin geçen zaman gerundifi ile birlikte yardımcı fiil sıfatıyla işin başka bir şahsın tevkili ile yahut onun için yapıldığını ve iş neticesinin asıl iş gören şahsa değil de diğer bir şahsa yöneltildiğini gösterir. 4. Baş fiilin hâl gerundifi ile beraber oldukça işin sanki ahval dışında yahut mükerreren yapıldığını gösterir.” (KS, 107)

bertil-(di) (28b-3): ovuşturulmak, ovulmak.

KT: [] KrT: []

besle-(di) (17a-12): beslemek.

KT: - KrT: -

besrek, bisrek (7b-5): erkek ve kızgın deve.

KT: - KrT: -

¹⁶² Atalay, bu sözcüğe “eğer takımı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 152. Fazılov, bu sözcüğe *закваска* “maya, cevher” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 114. Sözcüğün Arapçasının (جبين) “alın, cephe, nasiye” anlamında olduğu düşünülmektedir.

beş (60b-7): sayıda beş.

KT: *bes* “Beş.” (KTS, 45); KrT: *beş* “Beş.” (KS, 110)

betli (34b-2): ayıplı, kusurlu.

KT: - KrT: -

bev (25a-13): böy, örümcek.

KT: - KrT: -

beyni (4a-13, 15a-12): beyin.

KT: *mıy* “Beyin.” (KTS, 199); KrT: *mee* “Beyin, dimağ.” (KS, 560)

bez (I) (14b-7): bez.

KT: *böz* “İnce beyaz kumaş.” (KTS, 49); KrT: *böz* “Bez (el işi olan beyaz, kaba pamuklu kumaş).” (KS, 140)

bez (II) (26b-7): bez “vücutta”, gудde.

KT: *bez* “1. Bez, bazı maddeleri ayırarak salgı meydana getiren organ. 2. Ağacın budaklı olan kısmı.” (KTS, 42); KrT: *bez* “ I . Gудde, bez, ur...” (KS, 114)

bezen-(di) (10a-6, 18a-13): bezenmek, süslenmek.

KT: *bezenüv* “Bezenmek, süslenmek.” (KTS, 42); KrT: *bezen-* “Süslenmek, tezyin edilmek.” (KS, 114)

bezenli (33a-5): bezenmiş, süslenmiş.

KT: *bezenüv* “Bezenmek, süslenmek.” (KTS, 42); KrT: *bezen-* “Süslenmek, tezyin edilmek.” (KS, 114)

bezirken (8b-12): tecimen, bezirken.

KT: - KrT: -

bıçak (13b-2, 19b-4): bıçak.

KT: *pışaq* “Bıçak.” (KTS, 225); KrT: *bıçak* “Bıçak.” (KS, 115)

bıçkı, bıçku (34a-3, 49a-5): bıçkı.

KT: - KrT: -

bıçkır-(dı) (21b-4): horuldamak.

KT: - KrT: -

bıgın, bıkın (14a-5): uca kemiği.

KT: - KrT: -

bıgır, bıkır (14a-5): uca kemiği.

KT: *büyir* “Böğür.” (KTS, 55); KrT: -

bıldır (19b-12, 35a-9): bildir, geçen yıl “bir yıldır”.

KT: *bıldır* “Bildir, geçen sene.” (KTS, 57); KrT: *bıldır* “Geçen sene, bildir; geçen senede.” (KS, 116)

bırak-(tı) (17a-13, 32a-10): bırakmak, atmak.

KT: - KrT: -

bış (12b-6): böğür.

KT: - KrT: []

bıyık (20b-6): bıyık.

KT: *mıyık* “Bıyık.” (KTS, 200); KrT: *mıyık* “murut II : Bıyık.” (KS, 566-576)

bızgık¹⁶³ (18a-2): kuduz köpek, köpeğin kudurması.

KT: - KrT: -

bi¹⁶⁴ (41a, 43b, 45b, 47a, 48b, 50a, 56a, 56b, 57b, 58a, 63b, 64a, 64b, 65a, 65b, 66a, 66b, 67a, 67b, 68a, 69a, 69b, 70a, 70b, 71a, 72a, 73a, 74a, 76a, 76b, 77b, 78b, 79a, 80b, 81a, 81b, 82a, 82b, 84b, 85a, 86a, 86b): bey.

KT: *bek* “ I . Beğ, bey...” (KTS, 43); KrT: *bek* “... II . 1. Bey; prens...” (KS, 104)

biber (28a-4): biber.

KT: - KrT: -

biç-(ti)¹⁶⁵ (28b-5, 38b-9, 83b-12): biçmek, bir şeyi ortasından bölmek, kesmek, koparmak, ayırmak.

KT: *bişüv* “Biçmek (kumaş için).” (KTLS, 66); KrT: *bıç-* “1. Biçmek, kesmek. 2. İğdiş etmek, burmak, enemek. 3. Noktası noktasına tayin etmek.” (KS, 115)

biçin (83b-12): biçme.

KT: - KrT: -

bil-(di)¹⁶⁶ (25b-11, 70a-11, 89a-4): bilmek, anlamak.

¹⁶³ Fazılov, bu sözcüğe крючок, крюк “kanca, çengel” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 134. Sözcüğün Arapça karşılığı olan (زقلم اكلاب) “kuduz; köpek; kudurmak” anlamlarından hareketle “kuduz köpek, köpeğin kudurması” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁶⁴ Atalay, bu sözcüğün metinde geçtiği yerlerin sadece sayfaları ile gösterildiğini ve satırlarının konulmadığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 151.

¹⁶⁵ Atalay, Kıpçak diyalektinin aşağı yukarı bizim diyalektimize yakın olmasından dolayı bu sözcüğü Türkiye diyalektine göre okuduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 152.

¹⁶⁶ Al-Turk, bu sözcüğe “anlamak” anlamını da vermiştir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 201, 1220. dipnot. Sözcüğün “bilmek, anlamak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *bilüv* “Bilmek, anlamak.” (KTS, 58); KrT: *bil-* “... II. 1. Bilmek; anlamak. 2. Güç yetmek; muktedir olmak. 3. İdare etmek; tasarruf eylemek.” (KS, 120)

bildir-(dim) (70b-10): bildirmek.

KT: *bildirüv* “Bildirmek, haber vermek, bilgi vermek vs.” (KTS, 57); KrT: *bildir-* “Bildirmek, haber vermek.” (KS, 120)

bile (3b-3, 83a-6, 89a-10): ile.

KT: - KrT: -

bile-(di) (20a-2): bilemek.

KT: *bilev* “Bilemek.” (KTLS, 68); KrT: *bülöö* “Bilemek.” (KTLS, 68)

bilev (49a-7): bileği.

KT: *bilev* “Bileği.” (KTLS, 68); KrT: *bülöö* “Bileği taşı; (bıçak, ustura vs. bilemek için) ince bileği taşı.” (KS, 155)

bilevü (T.), bilegi (34a-5, 49a-7): bileği.

KT: *bilev* “Bileği.” (KTLS, 68); KrT: *bülöö* “Bileği taşı; (bıçak, ustura vs. bilemek için) ince bileği taşı.” (KS, 155)

bilek (17b-11): bilek.

KT: *bilek* “Bilek.” (KTS, 57); KrT: *bilek* “1. Dirsekle el arasındaki kısım; bilek. 2. Hayvan ayağının aşağı kısmı.” (KS, 120)

bilezük (19b-6): bilezik.

KT: *bilezik* “Bilezik.” (KTS, 57); KrT: *bilerik* “1. Bilezik. 2. Atın ayaklarındaki arzani (enine) siyah daireler.” (KS, 120)

biligli (24b-13): bilgili.

KT: *bilikti* “Bilgili, okumuşlu.” (KTS, 58); KrT: *bilimdüü* “Bilgili; haberdar; alim, tahsil görmüş.” (KS, 120)

bilil-(di) (48b-5): bilinmek.

KT: *bilinüv* “Bilinmek, anlaşılmak, görünmek.” (KTS, 58); KrT: *bilin-* “Bilinmek; aydınlanmak; meydana çıkmak.” (KS, 121)

binüci (33a-10): binici.

KT: - KrT: -

bir (38b-1, 41a-12, 48b-3, 49b-11, 49b-12, 60b-6, 76b-11, 76b-12, 79a-3, 79b-8, 79b-10, 79b-13, 82a-7, 82a-8, 87a-3, 87a-5): sayıda bir.

KT: *bir* “Bir, tek, eş.” (KTS, 58); KrT: *bir* “ I . Bir; birisi; bir defa. II . Far. es. Ruhani üstat, ruhani rehber; efendi (hami).” (KS, 121)

birer (27b-9, 61b-13): birer birer.

KT: *birer* “Birer.” (KTS, 58); KrT: *biröö* “Bir tane, bir tek; birisi.” (KS, 123)

bir ança (62b-6, 89b-2): biraz.

KT: - KrT: -

biraz (T.)¹⁶⁷ (7a-6, 62b-6, 89b-2): biraz.

KT: *biraz* “Biraz.” (TKS, 127); KrT: *bir* “bir az: Biraz; bir parça.” (KS, 121-122)

bir kaç (23b-11, 62a-12): bir kere.

KT: - KrT: -

bir keret¹⁶⁸ (31a-11): bir defa.

KT: - KrT: -

bir neşe (35a-9): bir nice, bir müddet.

KT: - KrT: -

bir neşe kün (90b-11): bir nice gün.

KT: - KrT: -

bir oğurda (T.) (15b-12): bir defada.

KT: - KrT: -

bir ovurda (15b-11): bir defada.

KT: - KrT: -

bir buşaklı, bir buşaklı¹⁶⁹ (13a-8): harf, kenar, uç.

KT: - KrT: -

birik-(ti) (5b-7): birikmek.

¹⁶⁷ Al-Turk, Atalay’ın bu sözcüğü (7a-6) yanlış okuduğunu ve *birer* olarak okunması gerektiğini belirterek sözcüğün Arapça karşılığı olan (بعض) sözcüğünün “bazı, tek” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 59, 209. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (بعض) “biraz” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁶⁸ Al-Turk, *keret* sözcüğünün Arapça olduğunu fakat müellif tarafından Türkçe olarak alındığını belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 147, 954. dipnot.

¹⁶⁹ Atalay, bu sözcüğe “bir harfli” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 25, 178. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe острый с одного края (о мече) “keskin uç (kılıç için)” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 119. Kaymaz ise, bu sözcüğe “tek köşeli, tek bucaklı” anlamını vermiştir. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 6. Sözcüğün Arapçasının (حرف) “harf, kenar, uç” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *birigüv* “Birikmek, birleşmek, birbirine yaklaşmak.” (KTS, 59); KrT: *birik*- “Birleşmek.” (KS, 122)

birle (83a-6): ile.

KT: - KrT: -

bisrek (7b-5): erkek ve kızgın deve.

KT: - KrT: -

bit (29a-8): bit.

KT: *biyit* “Bit.” (KTS, 46); KrT: *bit* “Kehle, bit.” (KS, 123)

bit-(ti) (30a-7, 37a-4, 84b-2): 1. Bitmek, tükenmek. 2. Bitmek “neşvünema”.

KT: *bitüv* “1. Bitmek, tükenmek. 2. Sonuna gelmek, hazır olmak. 3. Yaranın iyileşmesi. 4. Yetişmek, büyümek, bitmek.” (KTS, 59); KrT: *büt*- “... II. 1. Bitirmek; bitirmek üzere bulunmak. 2. Bitmek; bitmek üzere bulunmak... 4. Bitmek (nâbit olmak), neşvünema bulmak. 5. Gebe kalmak. 6. Belirmek. 7. Onulmak.” (KS, 156-157)

bitik (31a-3, 36a-5, 84b-2): okunan kitap.

KT: [] KrT: -

bitiş (37b-8): endam.

KT: - KrT: -

bitle-(di) (28b-2): bitlemek, bit aramak.

KT: - KrT: *bitte*- “ I . Biti çoğalmak. II . İğdiş etmek, enemek, burmak.” (KS, 124)

biye¹⁷⁰ (23b-7): kısarak.

KT: *biye* “Kısarak.” (KTS, 46); KrT: *bee* “Kısarak (doğurmuş olan).” (KS, 104)

biyi-(di) (14b-11): büyümek.

KT: - KrT: -

biyik (25b-2, 73b-13): büyük, yüce.

KT: *biyik* “Yüksek, büyük.” (KTS, 46); KrT: *biyik* “Yüksek (hem sıfat hem zarf manalarına olarak).” (KS, 124)

¹⁷⁰ Bu sözcük Atalay tarafından okunmamıştır fakat “çarpma ve kapı çalma” anlamı verilmiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 45. Al-Turk, bu sözcüğü *biye* biçiminde okumuştur. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 120, 731. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *biye* biçiminde okuyup кобыла “kısarak” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 148. Sözcüğün (بي) *biye* biçiminde olduğu ve “kısarak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

biz (34a-2, 39b-11, 40a-4, 40b-8, 51a-13, 58b-4, 87a-8): biz, tekil ikinci şahıs ayrışık zamir.

KT: *biz* “... II. Biz.” (KTS, 57); KrT: *biz* “(söyleyen ile arkadaşlarını ifade eden zamirdir) biz.” (KS, 124)

bo-(dı) (15a-3): boğmak.

KT: *buvındıruv* “Boğazını sıkamak.” (KTS, 51); KrT: *buu-* “... II. Boğmak; bağlamak, sağlam bağlayıp pekitmek.” (KS, 149)

boğ-(dı) (T.) (15a-3): boğmak.

KT: *buvındıruv* “Boğazını sıkamak.” (KTS, 51); KrT: *buu-* “... II. Boğmak; bağlamak, sağlam bağlayıp pekitmek.” (KS, 149)

boğa (11a-2, 41b-7): boğa.

KT: *buqa* “Kısırlaştırılmamış erkek sığır (boğa).” (KTS, 52); KrT: *buka* “1. Damızlık öküz, boğa...” (KS, 141)

boğalık¹⁷¹ (22a-10): direk, gemi direği, yelken direği.

KT: - KrT: -

boğaz (T.) (12b-5): boğaz.

KT: [] KrT: []

boğun (T.) (32b-7): “vücutta” mafsıl, ek yeri.

KT: *moyın* “1. Boyun...” (KTS, 200); KrT: *moyun* “Boyun.” (KS, 571)

boğurtlak¹⁷² (17b-12): boğaz; gırtlak.

KT: - KrT: -

boğuzla-(dı) (T.) (16b-2, 50b-1): boğazlamak.

KT: *bavızdav* “Boğazlamak.” (KTS, 40); KrT: *muuzda-* “Boğazını kesmek, boğazlamak.” (KS, 577)

bok¹⁷³ (25a-6): bok, bekâret.

KT: *bok* “Bok.” (TKS, 133); KrT: *bok* “avm. Gait.” (KS, 125)

¹⁷¹ Atalay, bu sözcüğe “suyu bozulmuş kuyu” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 42. Al-Türk, bu sözcüğe “toplanıp akmayan su” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 115, 694. dipnot. Fazılov ise, bu sözcüğe *ماطرة*, *معر* “direk, gemi direği” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 145. Sözcüğün Arapçasının (صاري) “direk, gemi direği, yelken direği” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁷² Atalay, bu sözcüğe “damak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, 250. Sözcüğün Arapçasının (زردمة) “boğaz; gırtlak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

¹⁷³ Al-Türk, Atalay’ın vermiş olduğu anlamın uygun olmadığını ve sözcüğün Arapça karşılığının “bekâret” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 125, 761. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (عذر, عذرة) “bok, bekâret” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

bol-(dı) (22b-10, 67b-5, 68a-10, 68a-11, 68a-12, 68a-13, 68b-3, 68b-4, 68b-5, 68b-6, 68b-8, 68b-11, 68b-12, 84b-12, 89a-3): olmak.

KT: *boluv* “Olmak.” (KTS, 48); KrT: *bol-* “1. Olmak; olmaya başlamak; dönmek (bir hâlden diğer bir hâle tahavvül etmek); vuku bulmak; husule gelmek; yapılmak. 2. Maksada uygun, kâfi olmak. 3. Şu veya bu kılıkta, şekilde gözükmek. 4. Bitirmek, sonuna kadar ermek. 5. Muvaffakiyetli olmak. 6. Sebep olmak. 7. Muvaffak etmek. 8. bol!: Çabuk, tez! 9. bolo! (önde gelen mahruti şekille beraber): Ne iyi olurdu, (daha iyi olurdu). 10. -mak / -mek ekleriyle ‘bol-’ fiili lüzum, gereklilik yahut niyet, kast ifade eder. 11. uçu uuçu ekleriyle ve üçüncü şahsın hâl ve istikbal zamanlarıyla birlikte ‘bol-’ fiili subjunctif (iltizami sıyga) şekli yapar.” (KS, 126-127)

bolacak (39a-9): olacak.

KT: *bolaşaq* “Gelecek, istikbal.” (KTS, 47); KrT: *boloçok* “Olacak; istikbal; olacak, vukua gelecek şey, iş.” (KS, 128)

bonşuk (14b-4): boncuk.

KT: *monşaq* “Boncuk.” (KTS, 200); KrT: *monçok* “Boncuk.” (KS, 569)

borı (8a-1): boru.

KT: *burğı* “Burgu.” (KTS, 54); KrT: *burğu* “Burgu.” (KTLS, 86)

borş (15b-2): borç.

KT: *borış* “Borç.” (KTS, 48); KrT: *boruç* “Borç.” (KS, 132)

borş bër-(di) (5b-11): borç vermek.

KT: - KrT: -

boş (I) (14b-6, 28a-2): boş.

KT: *bos* “1. İşin olmadığı vakit. 2. Boş. 3. Nasılsa, öyle, boş. 4. İçinde hiçbir şey olmayan. 5. Kof, hâlsiz, naçar, becerikli değil, yumuşak. 6. Fakir, hiçbir şeyi olmayan. 7. Meşgalesi olmayan.” (KTS, 48); KrT: *boş* “1. Hali, boş, serbest; tutulmamış. 2. Zayıf.” (KS, 133)

boş (II) (31b-7): yumuşak “insan”.

KT: *bos* “1. İşin olmadığı vakit. 2. Boş. 3. Nasılsa, öyle, boş. 4. İçinde hiçbir şey olmayan. 5. Kof, hâlsiz, naçar, becerikli değil, yumuşak. 6. Fakir, hiçbir şeyi olmayan. 7. Meşgalesi olmayan.” (KTS, 48); KrT: *boş* “1. Hali, boş, serbest; tutulmamış. 2. Zayıf.” (KS, 133)

boşan-(dı) (14b-12, 28b-1, 37b-1): boşanmak.

KT: *bosanuv* “1. Boşanmak...” (KTS, 48); KrT: *boşon-* “Boş kalmak; kurtulmak.” (KS, 133)

boşat-(tı) (24a-4): boşatmak (boşaltmak).

KT: *bosatur* “Boşaltmak, salıvermek.” (KTS, 48); KrT: *boşot-* “Boşaltmak, serbest bırakmak.” (KS, 133)

boşatmak¹⁷⁴ (23b-11): salıvermek, serbest bırakmak.

KT: *bosatur* “Boşaltmak, salıvermek.” (KTS, 48); KrT: *boşot-* “Boşaltmak, serbest bırakmak.” (KS, 133)

boş bol-(dı) (14b-12): boşanmak.

KT: - KrT: -

boş kayıt-(tı) (15a-8): boş dönmek.

KT: - KrT: -

boğa (13a-2): deve yavrusu.

KT: *bota* “Devenin yavrusu.” (KTS, 49); KrT: *boto* “ I . 1. Bir yaşında olan deve yavrusu, süt emen deve yavrusu...” (KS, 133-134)

bovaz (12b-5): boğaz.

KT: [] KrT: []

bovun (32b-7): “vücutta” mafsalsal, ek yeri.

KT: *moyun* “1. Boyun...” (KTS, 200); KrT: *moyun* “Boyun.” (KS, 571)

bovuzla-(dı) (16b-2, 50b-1): boğazlamak.

KT: *bavızdav* “Boğazlamak.” (KTS, 40); KrT: *muuzda-* “Boğazını kesmek, boğazlamak.” (KS, 577)

boy bos¹⁷⁵ (8a-3): boy bos, ten.

KT: *boy* “1. Bir nesnenin boyu. 2. İnsanın boyu...” (KTS, 47); KrT: *boy* “1. (bedenin uzunluğu ve yüksekliği); boy. 2. Endam, boy bos; gövde...” (KS, 134)

boyav (84a-4): boya.

KT: *boyav* “... II . Boya.” (KTS, 49); KrT: *boyok* “1. Boya. 2. Boya otu.” (KS, 135)

¹⁷⁴ Atalay, bu sözcüğün *boşamak* biçiminde okunması gerektiğini belirterek “boşamak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 45, 325. dipnot. Sözcüğün (بوشاطماق) *boşatmak* biçiminde olduğu ve “salıvermek, serbest bırakmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁷⁵ Atalay, bu sözcüğü iyi okuyamadıklarını ve *boy bos* biçiminde olabileceğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 14, 83. dipnot. Sözcüğün (بویوس) *boy bos* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

boya-(dı) (23a-2, 84a-4): boyamak.

KT: *boyav* “ I . Boyamak...” (KTS, 49); KrT: *boyo-* “Boyamak.” (KS, 135)

boyat-: boyatmak.

KT: *boyatuv* “Boyatmak.” (KTS, 49); KrT: *boyot-* “et. boyo-’dan: Boyamak.” (KS, 135)

boyaçu (63a-6): boyacı.

KT: *boyavşı* “Boyacı.” (KTS, 49); KrT: *boyokçu* “Boyacı.” (KS, 135)

boydaş (86b-11): bir boyda olan iki kişi.

KT: - KrT: -

boynuz (29b-2): boynuz.

KT: *müyiz* “Boynuz.” (KTS, 202); KrT: *müyüz* “Boynuz, boynuzlar.” (KS, 580)

boyuk-(tı) (10b-6): boyanmak.

KT: - KrT: -

boyun¹⁷⁶ (16b-7, 24b-7): boyun.

KT: *moyın* “1. Boyun...” (KTS, 200); KrT: *moyun* “Boyun.” (KS, 571)

boyun bayla-(dı) (26a-6): boyun bağlamak.

KT: - KrT: -

boyunla-(dı) (25b-8): kucaklamak.

KT: - KrT: -

boz¹⁷⁷ (4b-4): boz renk.

KT: *boz* “... II . Boz, beyazımsı renk.” (KTS, 46); KrT: *boz* “ I . 1. Beyaz; açık kurşuni; kır...” (KS, 135)

boz-(dı) (7a-1): bozmak.

KT: *buzuv* “Bozmak.” (KTS, 52); KrT: *buz-* “Tahrip etmek, ihlal etmek, bozmak.” (KS, 152)

bozla-(dı) (8b-7): kükremek, azmak.

¹⁷⁶ Atalay, bu sözcüğe (24b-7) “boyuna takılan gerdanlık” anlamını da vermektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 47.

¹⁷⁷ Kun, bu sözcüğün Kıpçak lehçelerinin diğer yadigârlarında *gris*, *grisâtre* “gri, grimsi” ve *blanc* “beyaz” anlamlarını barındırdığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 18, 34. madde, “Philologica II.”, s. 432, 34. madde. Fazılov, bu sözcüğe 1) белая 2) серая с оттенками (о масти); сивая “gri, beyaz” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

KT: *bozdav* “1. Devenin yavrusunu arayarak ses çıkarması, bozdaması. 2. Ağlamak, yüksek sesle acınacak şekilde ağlamak.” (KTS, 47); KrT: *bozdo-* “1. Bağırarak, bozlamak (dişi deve, deve yavrusu hakkında). 2. Elem ve kederle ağlamak.” (KS, 135)

bozlan-(dı) (10a-12): bozulmak, harap olmak.

KT: - KrT: -

bozul-(dı) (15a-10): bozulmak.

KT: *buzuluv* “Bozulmak.” (KTS, 52); KrT: *buzul-* “Yıkılmak; ihlal edilmek, bozulmak.” (KS, 152)

bozun (33a-13): dişleri sökülüş.

KT: - KrT: -

bögrek (30b-9): böbrek.

KT: *büyrek* “Böbrek.” (KTS, 55); KrT: *böyrök* “anat. Böbrek.” (KS, 140)

böl-(di) (30a-5): bölmek, üleşmek.

KT: *bölüv* “Bölmek.” (KTS, 50); KrT: *böl-* “Bölmek, tevzi etmek.” (KS, 137)

bölek, bölük (I) (12a-1): bölük, bölünmüş.

KT: *bölik* “Bölünmüş olan şeyin bir parçası.” (KTS, 50); KrT: *bölök* “1. Parça, kısım. 2. Başka, diğer; hususi, ayrı.” (KS, 138)

bölük¹⁷⁸ (II) (24a-13): kıl ve kıla benzer şeyler.

KT: - KrT: -

börek (30b-9): böbrek.

KT: *büyrek* “Böbrek.” (KTS, 55); KrT: *böyrök* “anat. Böbrek.” (KS, 140)

böri (16a-12): kurt.

KT: *böri* “Börü, kurt.” (KTS, 50); KrT: *börü* “1. Kurt (yırtıcı hayvan). 2. Bahadırın müspet sıfatlarından biri idi.” (KS, 139)

börk (23b-8): börk, külah.

KT: *börük* “Börk, başa giyilen nesne.” (KTS, 50); KrT: *börük* “1. Kalpak. 2. (çivi) kalpağı.” (KS, 140)

böy (25a-13): böy, örümcek.

¹⁷⁸ Al-Turk, sayfanın alt kenarındaki Arapça açıklamaya göre “saç ve saça benzer şeyler” için *bölük* sözcüğünün de kullanıldığını belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 122, 748. dipnot.

KT: - KrT: *böy; böyü* “Tarantul (zoologiyada Lycosa tarantula denilen bir çeşit zehirli örümcektir.)” (KS, 140)

böz (14b-7, 21a-2): bez.

KT: *böz* “İnce beyaz kumaş.” (KTS, 49); KrT: *böz* “Bez (el işi olan beyaz, kaba pamuklu kumaş).” (KS, 140)

bu (42a-7, 51b-1, 57b-13, 58a-2, 58a-3, 58a-4, 58a-5, 58a-6, 58a-7, 62b-10, 63a-7, 67a-7, 69a-3, 70a-5, 73a-7, 73a-8, 80b-6, 80b-13, 82b-3, 82b-13, 85a-4, 85a-5, 85a-6, 85a-7, 85a-10, 87b-4): bu.

KT: *bul* “... II . Bu, şu gibi ifade.” (KTS, 52); KrT: *bul* “ I . Bu...” (KS, 142)

bucağ (18a-3): bucağ, köşe.

KT: - KrT: -

buçuk (36b-6, 62b-5): buçuk, yarım.

KT: - KrT: -

buda-(dı) (30a-6): budamak.

KT: *butav* “Ağacı budamak.” (KTS, 55); KrT: *buta-* “... III. Dalları kesmek, budamak; (ağacı) dallardan ayıklamak.” (KS, 149)

budağ (30a-6): budak.

KT: *butaq* “1. Ağacın budağı. 2. Şube, saha.” (KTS, 55); KrT: *butak* “Dal, budak.” (KS, 149)

buğday (29a-3): buğday.

KT: *biyday* “Buğday.” (KTS, 46); KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

buğavı (T.) (29b-1): bukağı.

KT: *buğav* “1. Kelepçe. 2. Esaret, bağımlılık.” (KTS, 51); KrT: -

buğday (T.) (29a-3): buğday.

KT: *biyday* “Buğday.” (KTS, 46); KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

buğday başı (19a-5): başak.

KT: - KrT: -

buğlat-(tı) (T.) (8a-10): tütsülemek.

KT: *buvlatuv* “Buğulatmak.” (KTS, 50); KrT: *buulat-* “et. buula-’dan: Buğulamak, tebhir etmek.” (KS, 150)

bukağı (29b-1): bukağı.

KT: *buğav* “1. Kelepçe. 2. Esaret, bağımlılık.” (KTS, 51); KrT: -

buktaş¹⁷⁹ (21a-1): sarık, türban, baş örtüsü.

KT: - KrT: -

bulamaç (14a-12): bulamaç.

KT: *bulamıq* “Bulamaç.” (KTS, 56); KrT: *bulamık* “Bulamaç.” (KS, 143)

bulan (39a-7): yaban eşiği.

KT: *bulan* “I . Yaban geyiği...” (KTS, 52); KrT: *bulan* “1. Bir nevi ceylan.

2. Kula. 3. Parlak.” (KS, 143)

bulan-(dı) (26a-3): bulanmak.

KT: *bulğanış* “Bulanmak.” (KTS, 56); KrT: *bulğan-* “... II . Bulaşmak; çer
çöpten tıkanmak.” (KS, 144)

bulanak, bulanuk (25a-8): bulanık.

KT: *bulğanğan* “Bulanık.” (KTLS, 84); KrT: *bulğanıç* “Bulanık.” (KTLS, 84)

bulaş-(tı) (32a-6): bulaşmak.

KT: - KrT: -

bulaştır-(dı) (32a-6): bulaştırmak.

KT: - KrT: -

bulaydır¹⁸⁰ (37b-12): böyledir.

KT: *bilay* “Böyle, bunun gibi.” (KTS, 56); KrT: *minday* “Böyle, bu gibi.”
(KS, 565)

bulgak (T.) (25a-8): bulanık.

KT: *bulğanğan* “Bulanık.” (KTLS, 84); KrT: *bulğanıç* “Bulanık.” (KTLS, 84)

bulğan-(dı) (T.) (26a-3): bulanmak.

KT: *bulğanış* “Bulanmak.” (KTS, 56); KrT: *bulğan-* “... II . Bulaşmak; çer
çöpten tıkanmak.” (KS, 144)

bulğanak (33a-13): bulanık, tortulu.

KT: *bulğanğan* “Bulanık.” (KTLS, 84); KrT: *bulğanıç* “Bulanık.” (KTLS, 84)

bulukluk eyle-(dı) (26a-11): geçimsizlik etmek.

¹⁷⁹ Fazılov, bu sözcüğe *тюрбан; чалма* “sarık, türban” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 141. Sözcüğün “sarık, türban, baş örtüsü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁸⁰ Atalay, bu sözcüğü *böyledir* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 71. Sözcüğün (*بولایدر*) *bulaydır* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

buluş-(tı)¹⁸¹ (5a-13, 19b-13): yardım etmek, taziye ve teselli etmek.

KT: *bolısuv* “Yardımlaşmak, tarafını tutmak.” (KTS, 48); KrT: *boluş-* “... II . Yardım etmek; taraftar olmak.” (KS, 128)

buluş eyle-(ñiz) (85b-8): yardım etmek.

KT: *bolısuv* “Yardımlaşmak, tarafını tutmak.” (KTS, 48); KrT: *boluş-* “... II . Yardım etmek; taraftar olmak.” (KS, 128)

buluşla-(dı)¹⁸² (5a-13): yardım etmek, taziye ve teselli etmek.

KT: *bolısuv* “Yardımlaşmak, tarafını tutmak.” (KTS, 48); KrT: -

bulut (18b-9, 26b-2): bulut.

KT: *bult* “Bulut.” (KTS, 53); KrT: *bulut* “Bulut.” (KS, 145)

bulutlan-(dı) (27a-8): bulutlanmak.

KT: *bulttanuv* “Bulutlanmak.” (KTS, 53); KrT: *buluttan-* “Bulutlarla kaplanmak, bulutlanmak.” (KS, 145)

bur-(dı) (28b-6): eğirmek.

KT: *buruv* “1. Burmak; yönünü, hareketlerini değiştirmek...” (KTS, 54.).
KrT: *bur-* “Döndürmek, çevirmek; yoldan çevirmek.” (KS, 146)

buramak (29a-2): gürültü yapmak, kulduramak.

KT: [] KrT: []

burav, burdı, burğı (7b-13): burgu.

KT: *burğı* “Burgu.” (KTS, 54); KrT: *burğu* “Burgu.” (KTLS, 86)

burğa (8a-1): boru.

KT: *burğı* “Burgu.” (KTS, 54); KrT: *burğu* “Burgu.” (KTLS, 86)

burğan (17b-11): kasırga, boran.

KT: *burqan* “burqan-talqan: Karmakarışık, altüst olmak.” (KTS, 54); KrT: *burğanak* “Kar kasırgası.” (KS, 147)

burğul, burğun (11b-11): bulgur.

¹⁸¹ Kun, bu sözcüğü *boluştı* biçiminde okuyup *helfen* “yardım etmek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 25, 73. madde, “Philologica II.”, s. 444, 73. madde. Fazılov, bu sözcüğe *помогать* “yardım etmek” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

¹⁸² Kun, bu sözcüğü *boluşladı* biçiminde okuyup *helfen* “yardım etmek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 25, 73. madde, “Philologica II.”, s. 444, 73. madde. Fazılov, bu sözcüğe *помогать* “yardım etmek” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

KT: - KrT: *bulgur* “Bulgur.” (TKrS, 128)

burma (34a-1): mancınık.

KT: [] KrT: []

burn (33b-8): kuş gagası.

KT: - KrT: *murun* “Gaga.” (TKrS, 273)

burşak (14a-10): Tatar ekmeği.

KT: - KrT: -

burşak (12b-12): ufak taş, çakıl taşı.

KT: *burşaq* “ I . Dolu, burçak. II . Bir çeşit tahıl, burçak. III . Kuzu ve oğlakların sırayla bağlandığı ipin ilmiği.” (KTS, 54); KrT: *buurçak* “1. Nohut. 2. Uçlarında küçücük ilmikler olan kısacık iplerdir ki, bunlar kuzuları bağlamaya yararlar.” (KS, 150)

burtar-(dı) (T.) (26a-1): buruşturmak.

KT: *burtıyuv* “Küserek sinirlenmek, üzüntü belirtmek.” (KTS, 54); KrT: *burtuy-* “Surat asmak, yüzünü ekşitmek.” (KS, 148)

burtarmış (32b-13): yüzünü ekşitmiş.

KT: *burtıyuv* “Küserek sinirlenmek, üzüntü belirtmek.” (KTS, 54); KrT: *burtuy-* “Surat asmak, yüzünü ekşitmek.” (KS, 148)

burtur (24b-5): ekşi yüzlü.

KT: *burtan* “Çabuk küsen, sinirli, kaba.” (KTS, 54); KrT: *burtuğuy* “Yüzünü buruşturan, suratını ekşiten, surat asan.” (KS, 148)

burtur-(dı) (26a-1): buruşturmak.

KT: *burtıyuv* “Küserek sinirlenmek, üzüntü belirtmek.” (KTS, 54); KrT: *burtuy-* “Surat asmak, yüzünü ekşitmek.” (KS, 148)

burun (I) (4b-1): burun.

KT: *murin* “Burun.” (KTS, 202); KrT: *murun* “ I . 1. Burun. 2. Burun deliği...” (KS, 576)

burun¹⁸³ (II) (29a-12): makas, tırnak makası, saç tıraş makinesi.

KT: [] KrT: []

¹⁸³ Fazılov, bu sözcüğe *обрезок, клочок* “kumaş parçası” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 163. Kaymaz, bu sözcüğün “tırnak bıçağı ya da makas” anlamında olduğunu düşünmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 11-12. Sözcüğün Arapçasının (قصاصة) “makas, tırnak makası, saç tıraş makinesi” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

burun (III) (73a-12, 73b-2, 73b-3): önce.

KT: *burın* “Evvelce, eskiden, önce.” (KTS, 54); KrT: *murun* “... II. Daha evvel, eskiden.” (KS, 576)

burunduk (14b-4): burunsalık.

KT: *murındıq* “1. Burunluk (hayvanların burnuna takılan). 2. Lider, önder.” (KTS, 202); KrT: *muruntuk* “(develer, öküzler için) burunsalık.” (KS, 576)

burundukla-(dı) (14b-10): burunsalık takmak.

KT: - KrT: *muruntukta-* “1. Burunsalık geçirmek. 2. mec. Gem vurmak, zapt etmek.” (KS, 576)

buruş-(tı) (T.) (10a-10, 26a-1): buruşmak.

KT: *bürisüv* “Buruşmak.” (KTS, 56); KrT: *bırış-* “... II. 1. Buruşmak, kırışmak (giyim hakkında). 2. Yüz buruşmak.” (KS, 117)

burut-(tı)¹⁸⁴ (8b-6): kabarmak.

KT: - KrT: -

buşağa¹⁸⁵ (19b-10): eşik.

KT: *bosağa* “Kapının iki tarafındaki duvar.” (KTS, 48); KrT: *bosoğa* “Kapı çerçevesi; kapı söğesi; eşik.” (KS, 133)

buşaklı¹⁸⁶ (34b-9): harf, kenar, uç.

KT: - KrT: -

buşman ye-(di) (37a-9): pişman olmak.

KT: *puşayman* “puşayman: Pişman.” (KTS, 225); KrT: *buşman* “Far. Tasa, acı: (pişman).” (KS, 149)

buşmas (39a-1, 90b-8): zararsız.

KT: - KrT: -

buṭ (27b-4): but, kalça.

¹⁸⁴ Atalay, satır arasında “tenceredeki nesnenin kaynayıp kabarması” anlamının da bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 15, 91. dipnot.

¹⁸⁵ Atalay, bu sözcüğe “pabuç yamalığı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 38. Fazılov, bu sözcüğe *попор* “eşik” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 138. Kaymaz, *boşağa* sözcüğünün Moğolca olduğunu ve “kapı eşiği” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 8. Sözcüğün Moğolca *bosuga* “eşik, kapı eşiği” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁸⁶ Fazılov, bu sözcüğe *заостренный, острый* “keskin olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 177. Al-Turk ise, Arapça açıklamadan hareketle “keskin yüz, sivri uç” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 159, 1057. dipnot. Kaymaz, bu sözcüğe “köşeli, bucaklı” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 6. Sözcüğün Arapçasının (حرف) “harf, kenar, uç” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *but* “... II . But.” (KTS, 55); KrT: *but* “... II . 1. Bacak, but (insan hakkında) 2. Art ayak...” (KS, 149)

buṭaḳ (26b-5): budak.

KT: *butaq* “1. Ağacın budağı. 2. Şube, saha.” (KTS, 55); KrT: *butak* “Dal, budak.” (KS, 149)

buttiye¹⁸⁷ (33b-13): hedef, amaç, nişangâh.

KT: - KrT: *buta* “ I . 1. Çalı, çalılık. 2. Kurşun menzili. 3. Nişan, hedef. II . Rad. V : Bir kumaş adıdır.” (KS, 149)

buṭṭa¹⁸⁸ (5a-2): pirinçle pişmiş süt, sütlaç.

KT: *botqa* “Ekin mahsulünden kaynatılarak yapılan koyu yemek.” (KTS, 49); KrT: *botko* “1. Darı, bulgur ve benzerleri pilavı...” (KS, 133)

buvarşık, buğarşık (32b-8): bağırsak.

KT: - KrT: -

buvavı (29a-13): bukağı.

KT: *buğav* “1. Kelepçe. 2. Esaret, bağımlılık.” (KTS, 51); KrT: -

buyday (29a-3): buğday.

KT: *biyday* “Buğday.” (KTS, 46); KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

buyur-(dı) (17b-5): buyurmak.

KT: *buyıruv* “1. Buyurmak. 2. Nasip olmak.” (KTS, 52); KrT: *buyur-* “1. Emretmek; ısmarlamak. 2. Önceden tayin etmek, önceden tahsis etmek.” (KS, 152)

buyurçuk (T.) (19a-13): yelve kuşu.

KT: - KrT: -

buz (11a-9): buz.

KT: *muz* “Buz.” (KTS, 201); KrT: *muz* “Buz.” (KS, 577)

buzla-(dı) (12a-9): kırağı yağmak.

KT: *muzdav* “Üşümek, donmak.” (KTS, 201); KrT: *muzda-* “Buz kesilmek, donmak, pek fazla soğumak.” (KS, 577)

¹⁸⁷ Kaymaz, bu sözcüğün Farsça (بوته) “hedef, amaç, nişangâh” sözcüğü ile ilgili olduğunu belirtip sözcüğü *puttiye*, *putiyye* biçiminde okumuştur. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 13. Sözcüğün (بوته) *buttiye* biçiminde olduğu ve Arapçasının (مرمّة) “hedef, amaç, nişangâh” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁸⁸ Kun, bu sözcüğe *der Brei* “lapa” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 21, 56. madde.

bü (25a-3): ipin ve benzerlerinin düğümü.

KT: - KrT: -

bügi (19a-3): büyü, sihir.

KT: *buyıv* “Büyü.” (KTLS, 88); KrT: -

bük-(ti)¹⁸⁹ (8b-6, 24a-8, 41b-10): bükme.

KT: *bügüv* “1. Bükme. 2. Gizlemek, saklamak.” (KTS, 55); KrT: *bük-* “...

III. Bükme, kıvrım.” (KS, 153)

bükrey-(di) (6b-13): kamburlaşmak.

KT: *bükireyüv* “Eğilmek, kamburlaşmak.” (KTS, 55); KrT: *büküröy-* “Kamburlaşmış şekilde olmak, kamburlaşmak.” (KS, 154)

bükri (4a-10): kambur.

KT: *bükir* “Kambur.” (KTS, 55); KrT: *bükür* “Kambur.” (KS, 154)

bükrül-(di) (6b-13): kamburlaşmak.

KT: *bükireyüv* “Eğilmek, kamburlaşmak.” (KTS, 55); KrT: *büküröy-* “Kamburlaşmış şekilde olmak, kamburlaşmak.” (KS, 154)

bülgür-(di) (37a-7): büngüldemek.

KT: - KrT: -

bürgü (34a-5): burğu.

KT: *burğı* “Burğu.” (KTS, 54); KrT: *burğu* “Burğu.” (KTLS, 86)

bürkle-(di) (5a-13): ayıplamak.

KT: - KrT: -

bürküt¹⁹⁰ (11b-4): kartal.

KT: *bürkit* “Kartal.” (KTS, 56); KrT: *bürküt* “Karakuş.” (KS, 156)

bürük-(ti) (8a-11): dargınlığı geçmek, uykuda mışıldamak.

KT: - KrT: -

bürüt-(ti) (37a-4): bitmek “neşvünema”.

KT: - KrT: -

bütege (29a-9): kuş cinsi hayvanların kursağındaki taşlık.

¹⁸⁹ Atalay, sayfa kenarında “iki dizden birisi üzerine çöken kimse” açıklamasının da bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 15, 92. dipnot.

¹⁹⁰ Atalay, bu sözcüğe “kadın üst urbası” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 21. Fazılov, bu sözcüğe бөпкүт “altın kartal” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 114. Sözcüğün “kartal” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *böteke* “Kuşun midesi.” (KTS, 50); KrT: *bötögö* “Kuş midesi, kursak, taşlık.” (KS, 140)

bütün (22a-12): doğru; bütün.

KT: *bütün* “1. Bütün. 2. Parçasız. 3. Sağlam.” (KTS, 56); KrT: *bütün* “Tam, bütün, tamamıyla.” (KS, 157)

büve èyle-(di) (15a-7): suya dalmak.

KT: - KrT: -

büyük (25b-2): büyük.

KT: *biyik* “Yüksek, büyük.” (KTS, 46); KrT: *biyik* “Yüksek (hem sıfat hem zarf manalarına olarak).” (KS, 124)

büzük (12b-6): göt deliği.

KT: - KrT: -

C

cağı (19a-3): sihir, büyü.

KT: *cadı* “... III. Büyücü.” (KTS, 83-84); KrT: *cadı* “... III. Far. Sihir, büyü; sihirbazlık.” (KS, 161)

can (16b-6): can, ruh.

KT: *can* “1. Can. 2. Ruh. 3. İnsan, adam. 4. Ar, namus. 5. Çok yakın, çok sevilen dost. 6. Dikkati çektirici kelime.” (KTS, 90); KrT: *can* “... II. Far. Ruh, can; canlı varlık; insan...” (KS, 173)

canbaz (7a-8): pehlivan.

KT: [] KrT: []

cihan (15b-2): acun, dünya.

KT: *ciyhan* “Dünya, cihan.” (KTS, 102); KrT: -

cömert (30b-5): cömert, selek.

KT: *comart* “Cömert.” (KTS, 104); KrT: *coomart* “1. Cömert, eli açık. 2. Hediye kabul eden cömerttir.” (KS, 223)

Ç

çağanak (32b-6): dirsek.

KT: *şıntaq* “Dirsek, elin dirseği.” (KTS, 319); KrT: *çıkanak* “Dirsek.” (KS, 266)

çaķmak (78a-4): çakmak; erkek adı.

KT: *şaqpaq* “Çakmak.” (KTS, 305); KrT: *çakmak* “1. Çakmak. 2. Çükö oyununun adıdır...” (KS, 246)

çalış (34a-1): ok atışma.

KT: [] KrT: []

çamur (38a-8): çamur.

KT: - KrT: -

çañ, çanrağı (11b-2): çan.

KT: - KrT: -

çapala-(dı) (30a-4): kaygılanmak.

KT: - KrT: -

çarlağ (36a-13): kartal.

KT: - KrT: -

çatal (T.) (20b-3): çatal.

KT: - KrT: -

çatır (4b-12): çadır.

KT: *şatır* “1. Bez ve kumaştan yapılan çadır. 2. Evin tepesi.” (KTS, 308);

KrT: *çatır* “ I . Far. 1. Çadır. 2. Çatı; saçak...” (KS, 255)

çavrun-(dı)¹⁹¹ (15b-13): çevrilmek.

KT: - KrT: -

çéft (18a-7, 62b-5): çift.

KT: *cup* “Çift.” (KTS, 108); KrT: *cup* “ I . Far. Çift, çifte, çift sayı...” (KS,

233)

çege (4b-1): boynun iki yanında bulunan damarlar.

KT: [] KrT: []

çek-(ti) (12a-4): çekmek.

KT: *şegüv* “Bir şeyi nakışlamak, çizmek.” (KTS, 310); KrT: *çek-* “... III. 1.

Çekmek; sürüklemek. 2. Ucunu vurarak kırmak. 3. (soruştururken) yalnız imalarla, kinayelerle konuşmak, ihtiyatlı hareket etmek. 4. tegirmen çek-: Değirmen taşı yapmak. 5. Hayvanı koşmak.” (KS, 259)

çekertige (11b-5): çekirge.

¹⁹¹ Al-Turk, bu sözcüğü *çavrüdi* biçiminde okuyup altındaki Arapça açıklamadan hareketle “kulaktan kulağa dolaşan laflar” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 92, 515. dipnot. Sözcüğün (چاورندی) *çavrundi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *şegritge* “Çekirge.” (KTS, 310); KrT: *çegirtke* “1. Çekirge. 2. Cırlak (ocak çekirgesi). 3. Ekinleri harap eden iri çekirge.” (KS, 259)

çekic-(ti) (39a-5): çekişmek, döğüşmek.

KT: *şekisüv* “Çekişmek, münakaşa etmek.” (KTS, 310); KrT: *çekeleş-* “Çekişmek, kavga etmek, dövüşmek.” (KS, 259)

çekirdek (36b-4): çekirdek.

KT: *şekildevik* “Çekirdek.” (KTS, 310); KrT: -

çekmen (11b-2): çepken.

KT: *şekpen* “Yünden dokunmuş dış elbise olarak kullanılan kumaş.” (KTS, 310); KrT: *çekmen* “çepken: 1. İğne ardı dikilmiş (sırılmış) bir nevi erkek üst giyimi. 2. Çuhadan astarsız kaftan.” (KS, 260-261-262)

çektir- (55a-2): çektirmek.

KT: - KrT: *çektir-* “et. çek- III’ten: 1. Çekmek; sürüklemek. 2. Ucunu vurarak kırmak. 3. (soruştururken) yalnız imalarla, kinayelerle konuşmak, ihtiyatlı hareket etmek. 4. tegirmen çek-: Değirmen taşı yapmak. 5. Hayvanı koşmak.” (KS, 259-260)

çekürge (T.) (11b-5): çekirge.

KT: *şegritge* “Çekirge.” (KTS, 310); KrT: *çegirtke* “1. Çekirge. 2. Cırlak (ocak çekirgesi). 3. Ekinleri harap eden iri çekirge.” (KS, 259)

çeküş (34a-5): çekic.

KT: - KrT: -

çelinlen-(di) (10b-2): kaygılanmak.

KT: - KrT: -

çerçi, çirçi (25b-2): çerçi, gezgin aktar.

KT: - KrT: -

çetük (19a-11): kedi.

KT: - KrT: -

çeviriçi (18a-6): pabuç çevirici.

KT: - KrT: -

çık-(tı) (15a-4, 17b-7, 23a-3, 24a-4): çıkmak.

KT: *şığuv* “1. Çıkmak, bir yerden gitmek. 2. Bitkinin çıkmaya başlaması. 3. Bir şeyin peyda olması, bir şeyin üzerine çıkmak.” (KTS, 317); KrT: *çık-* “... III. (dışarıya yahut yukarıya hareketi ifade eden fiildir) içeriden dışarıya varmak;

arkadan öne doğru hareket etmek; yerinden oynayıp görünecek bir duruma gelmek; yukarıya tırmanmak, yükselmek, yayılmak (ses hakkında).” (KS, 266)

çıkār-(dı) (30a-9): çıkarmak.

KT: *şığaruv* “Çıkarmak, dışarı çıkarmak, işten çıkarmak, bir şey icat etmek, kazarak çıkarmak, bitirmek, tamamlamak, bir şeyin üzerine çıkarmak.” (KTS, 317); KrT: *çıgar-* “ I . çık- III: (dışarıya yahut yukarıya hareketi ifade eden fiildir) içeriden dışarıya varmak; arkadan öne doğru hareket etmek; yerinden oynayıp görünecek bir duruma gelmek; yukarıya tırmanmak, yükselmek, yayılmak (ses hakkında). II . Sürüp çıkarmak; yükleyip çıkarmak; salıvermek; çıkarıp almak.” (KS, 265)

çıkın (22a-7): çıkın.

KT: *şıgın* “Masraf, zarar-ziyan.” (KTS, 317); KrT: *çıgın* “çığım: 1. Masraf, eksilme. 2. tar. Bir memurun ziyafetler için harcadığı masrafları kapatmak için ahaliden para toplaması yahut bu maksat için toplanılan para (bunu ahaliye manap yükletirdi).” (KS, 265-266)

çıkış (14b-8): çıkma.

KT: *şığıs* “ I . Çıkış, masraf, ziyan...” (KTS, 318); KrT: *çığış* “ I . 1. Çıkış... 4. Huruç (muhasara altında bulunan askerin hücum maksadıyla çıkışı)...” (KS, 266)

çıkıt (11b-10): peynir.

KT: - KrT: -

çılayın (35a-11): denk.

KT: - KrT: -

çıplak (T.) (24b-13): çıplak.

KT: - KrT: -

çıra (7a-13): tuturak, çıra.

KT: *şıra* “Çıra.” (KTS, 319); KrT: *çırak* “Far. Mum, kandil, çırağ.” (KS, 271)

çırlap aķar (14a-13): su sesi.

KT: *şırlav* “şırıldav: Şırıldamak.” (KTS, 320); KrT: *şırılda-* “Çatırdamak, hışırdamak, şarıldamak.” (KS, 688)

çıvılda-(dı), çıvla-(dı), çıvşa-(dı) (38b-11): yavaşça ses vermek.

KT: [] KrT: []

çıyan (25a-12): akrep, çıyan.

KT: *şayan* “Çiyan.” (KTS, 309); KrT: *çayan* “1. Akrep. 2. Yengeç...” (KS, 256)

çi (36b-10): pişmemiş, çiğ.

KT: *şiyki* “1. Çiğ, pişmemiş. 2. Hamlık, dikkatsizlik. 3. Tam olarak yapılmamış.” (KTS, 312); KrT: *çiyki* “Çiğ, pişmemiş; gereği gibi pişmemiş; henüz olmamış.” (KS, 276)

çiçek (18a-9, 35a-6): çiçek.

KT: *şeşek* “1. Çiçek. 2. Hastalık.” (KTS, 311); KrT: *çeçek* “Çiçek hastalığı.” (KS, 258)

çimdile-(di) (30a-13): çimdiklemek.

KT: *şımşılav* “Çimdiklemek.” (KTS, 318); KrT: *çımçıla-* “Çimdiklemek.” (KS, 268)

çimdivüç (34a-12): cımbız.

KT: - KrT: -

çirkin (38b-2): çirkin.

KT: [] KrT: *çirkin* “1. Menfur, murdar...” (KS, 276)

çoğal-(dı) (31b-3): çoğalmak.

KT: - KrT: -

çoğmar (15b-5, 33b-12): sopa, topuz; kamçı.

KT: *şoqpar* “Çomak, baş tarafı kalın ve yuvarlak, sapı sağlam sopa. Eski zaman savaşçıların kullandığı silah.” (KTS, 313); KrT: *çokmor* “Topuz, ucunda top bulunan değnek, sopa.” (KS, 278)

çokur (T.) (11b-12): oyuk yer, çukur.

KT: *şuqır* “Kazılmış olan çukur.” (KTS, 316); KrT: *çukur* “Çukur, oyuk; bir kazanı andıran derin dere.” (KS, 286)

çomuğ (15b-6): çomak.

KT: - KrT: -

çonağ (33b-1): kulağı kesik.

KT: *şunaq* “Kulağının bir tarafı eksik olmak, kesik kulaklı.” (KTS, 316); KrT: *çunak* “Kulaksız; kesik kulak; tek kulaklı.” (KS, 287)

çorağ (18b-9): çorak.

KT: *sor* “ I . Kireçli yer. II . Bahtsızlık, şanssızlık, talihsizlik.” (KTS, 244);
KrT: *şor* “ I . Tuzlak yer, çorak; mec. Felaket...” (KS, 691)

çök-(ti) (8b-6, 12a-10): çökmek.

KT: *şögüv* “Çökmek, oturmak.” (KTS, 314); KrT: *çök-* “... IV. 1. Çökmek, dizler üzerine düşmek (deve hakkında) 2. Dalmak. 3. Kocayıp kuvvetten düşmek, çökmek.” (KS, 282)

çömçi (34a-6): çömçe (kepçe).

KT: *şömiş* “Kepçe, büyük kaşığa benzeyen nesne.” (KTS, 314-315); KrT: *çömuş* “Kepçe, çömçe, çömçek.” (KS, 283)

çömlek (11b-2): çömlek.

KT: *şölmek* “... 2. Çökmek, içki-şarap konulan kap.” (KTS, 314); KrT: *çöölmök* “Çömlek.” (KS, 283)

çörek (29a-6, 31a-9): çörek.

KT: - KrT: *çörök* “Çörek (Türk nani).” (KTLS, 138)

çukur (12b-11): çukur.

KT: *şuqır* “Kazılmış olan çukur.” (KTS, 316); KrT: *çukur* “Çukur, oyuk; bir kazanı andıran derin dere.” (KS, 286)

çula-(dı) (38b-10): sıçramak.

KT: - KrT: -

çulhacı (T.) (13a-7): çulha, dokumacı.

KT: - KrT: -

çulpan (T.) (30b-3): Çoban Yıldızı.

KT: *şolpan* “Sabah görünen parlak yıldız.” (KTS, 313); KrT: *çolpon* “Zühre Yıldızı.” (KS, 279)

çum-(dı) (27a-2): suya dalmak.

KT: *şomuv* “mec. Dalmak. oyğa şomuv: Düşünceye dalmak.” (TKS, 201);
KrT: *çumu-* “çumku-: Dalmak (suya).” (KS, 287)

çumalı (33a-8): dördül, dörtgöl.

KT: - KrT: -

çükündür (19b-8): çükündür (pancar) denen bitki.

KT: - KrT: -

çün ki (89b-9): çünkü.

KT: - KrT: -

D

dağı (31a-8, 81a-6, 81a-7, 89a-8): dahi.

KT: *dağı* “Dahi, söz arasında kullanılan ek.” (KTS, 62); KrT: *dağı* “Ve; daha; keza; dahi.” (KS, 292)

dağıl-(dı) (21b-12): dağılmak.

KT: - KrT: -

dağılmış (34b-13): dağılmış, incelmış.

KT: - KrT: -

dana (13a-2): dana.

KT: *tana* “ I . Dana, bir yaşına gelmiş sığır...” (KTS, 262); KrT: *tana* “Dana (iki yaşına basmış genç inek).” (KS, 706)

danır-(dı) (8a-8): şaşa kalmak.

KT: *tanırqav* “Hayret etmek, merak etmek.” (KTS, 263); KrT: *tañırka-* “Taaccüp etmek, hayret etmek.” (KS, 707)

dañguz (14b-2): domuz.

KT: *donız* “Domuz.” (KTS, 68); KrT: *doñuz* “1. Yabani domuz. 2. Hayvan devri takviminde son yılın adıdır.” (KS, 311)

dardağan bol-(dı) (10b-3): ufalanmak, darmadağın olmak.

KT: - KrT: -

dardağanla-(dı) (28a-12): darmadağın olmak.

KT: - KrT: -

daş (28b-12): arkadaş.

KT: - KrT: []

davar (7b-7): davar.

KT: - KrT: -

đavla-(dı)¹⁹² (6b-10): dava etmek.

¹⁹² Atalay, sözcüğün üzerinde sonradan eklenmiş bir nokta olduğunu belirtip sözcüğün “dava” anlamına geldiğini söyleyerek sözcüğü görüldüğü biçimiyle *savladı* olarak okuduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 234. Kun, bu sözcüğü *davla-* biçiminde okuyup Atalay’ın vermiş olduğu nota katılmamaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 35, 134. madde. Al-Türk ise, bu sözcüğü *žawladı* biçiminde okumaktadır. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 57, 194. dipnot. Sözcüğün (ضاولادی) *đavladı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *davlav* “Dava etmek, talep etmek, davacı olmak.” (KTS, 64); KrT: *doola-* “Dava etmek, hak iddia etmek; mahkemede duruşmak.” (KS, 311)

de-(di) (29b-12, 82b-10, 82b-11): demek.

KT: *dev* “Söylemek, demek.” (KTS, 67); KrT: *de-* “1. Demek; söylemek. 2. Tesmiye etmek; ad vermek; tesmiye edilmek; adlanmak; tesmiye edilmiş, adlanmış olmak. 3. Düşünmek; niyet etmek; bir gaye gözetmek.” (KS, 300)

dede¹⁹³ (11a-11): nine.

KT: - KrT: -

dedirt- (55a-1): dedirtmek.

KT: *degizdirüv* “Dedirtmek.” (TKS, 207); KrT: *dedirt-* “et. dedir-’den: et. de-’den: 1. Demek; söylemek. 2. Tesmiye etmek; ad vermek; tesmiye edilmek; adlanmak; tesmiye edilmiş, adlanmış olmak. 3. Düşünmek; niyet etmek; bir gaye gözetmek.” (KS, 300-301)

degirmen (23b-12): değirmen.

KT: *diyirmen* “Değirmen.” (KTS, 67); KrT: *tegirmen* “Değirmen.” (KS, 721)

degirmi (34b-10): değirmi.

KT: - KrT: -

değiş-(ti) (T.) (30b-1): değişmek.

KT: - KrT: -

degme (T.) (31a-10): değme!

KT: - KrT: -

degrin-(di)¹⁹⁴ (6b-9): değirmi olmak.

KT: - KrT: -

degşir-(di) (8b-5): değıştirmek.

KT: - KrT: -

degül (T.) (47a-10, 67b-7, 72a-4): değil.

KT: *tügil* “Cümlede kullanılan ek.” (KTS, 280); KrT: *tügül* “Değil.” (KS, 769)

¹⁹³ Atalay, bu sözcüğe “dede” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 164. Kaymaz, bu sözcüğü *dada* biçiminde okuyup “hala, teyze; yaşlı kadın, nine” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 5. Sözcüğün Arapçasının (أدنة) “nine” anlamında olduğu düşünülmektedir.

¹⁹⁴ Kun, bu sözcüğe *se tourner, tournoyer* “çevirmek, burmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 35, 132. madde.

degzen-(di)¹⁹⁵ (15b-13): çevrilmek.

KT: - KrT: -

dël-(di) (21b-1): dilmek.

KT: *tilüv* “1. Dilmek. 2. Toprağı sürmek.” (KTS, 287); KrT: *til-* “... II. Dilmek.” (KS, 737)

dene (12b-11): tene.

KT: *dana* “Tane.” (KTLS, 846); KrT: *dana* “Tane.” (KTLS, 846)

de-(p) (69b-13, 70a-1, 70a-2): diye, deyip.

KT: *dev* “Söylemek, demek.” (KTS, 67); KrT: *de-* “1. Demek; söylemek. 2. Tesmiye etmek; ad vermek; tesmiye edilmek; adlanmak; tesmiye edilmiş, adlanmış olmak. 3. Düşünmek; niyet etmek; bir gaye gözetmek.” (KS, 300)

depe (8b-9): tepe.

KT: *töbe* “I. Tepe, toprak ve kumla oluşan yükselti. II. 1. Başın en üst noktası, tepe. 2. Evin tepesi. 3. Şapkanın tepesi. 4. Herhangi bir şeyin en yüksek ucu.” (KTS, 275); KrT: *döbö* “Tepe.” (KS, 312)

der-(di), dër-(di) (12a-5, 32a-9): dermek.

KT: *terüv* “Dermek, toplamak, eliyle teker teker almak.” (KTS, 271); KrT: *ter-* “... II. Dermek, toplamak.” (KS, 727)

dërd (14a-5, 23b-4, 26b-9, 90b-9): dert.

KT: *dërt* “1. Dert. 2. Hastalık. 3. Üzüntü, merak.” (KTS, 67); KrT: *dart* “Far. Hastalık; keder; dert.” (KS, 299)

dere (38a-7): dere.

KT: - KrT: -

deri (11a-11): deri.

KT: *teri* “Deri.” (KTS, 271); KrT: *teri* “Deri.” (KS, 727)

dërt (25b-4): dert.

KT: *dërt* “1. Dert. 2. Hastalık. 3. Üzüntü, merak.” (KTS, 67); KrT: *dart* “Far. Hastalık; keder; dert.” (KS, 299)

deşil-(di) (6a-1):deşilmek.

¹⁹⁵ Al-Turk, bu sözcüğü *dirgzindi* biçiminde okuyup altındaki Arapça açıklamadan hareketle “kulaktan kulağa dolaşan laflar” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 92, 515. dipnot. Sözcüğün (دڭزندی) *degzendi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *tesilüv* “Delinmek.” (KTS, 271); KrT: *teşil-* “pas. teş-’ten: Delmek, deşmek.” (KS, 729)

dêv (25b-5): dev.

KT: *däv* “Dev.” (KTS, 66); KrT: *döö* “ I . Far. Dev; son derece iri insan...” (KS, 313)

devlengeç (13a-9): devlengeç kuşu.

KT: - KrT: -

devletli (22a-8): devletli.

KT: *dävletti* “Zengin, mal mülk sahibi.” (KTS, 66); KrT: *döölöttüü* “Zengin.” (KS, 313)

deyiş-(di) (30a-13): değişmek.

KT: - KrT: -

dık-(dı) (32a-6): tıkmak.

KT: *tığuv* “Tıkmak, gizlemek, saklamak.” (KTS, 283); KrT: *tık-* “... II. Tıkmak, tıkmak, sokmak.” (KS, 730)

dıvar (13a-13): duvar.

KT: *duval* “Duvar (bahçe vs.).” (KTLS, 192); KrT: *dubal* “Far. Duvar; çit.” (KS, 313)

di-(di) (82b-10, 82b-11): demek.

KT: *dev* “Söylemek, demek.” (KTS, 67); KrT: *de-* “1. Demek; söylemek. 2. Tesmiye etmek; ad vermek; tesmiye edilmek; adlanmak; tesmiye edilmiş, adlanmış olmak. 3. Düşünmek; niyet etmek; bir gaye gözetmek.” (KS, 300)

dik-(ti) (36b-13): ağaç ve benzeri şeyleri yere dikmek.

KT: *tigüv* “1. Dikmek. 2. Çadır ve benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hâle getirmek.” (KTS, 286); KrT: *tik-* “... III. 1. Dikmek (rekzetmek) 2. Dikmek (iğne, iplik ile) 3. (Cenubi Kırgızlıkta) kökü ile beraber dikmek.” (KS, 736)

dılmaç (9a-3): dilmeç, tercüman.

KT: *tilmaş* “Tercüman, dılmaç.” (KTS, 287); KrT: *tilmeç* “Dılmaç, tercüman.” (KS, 738)

dinsiz (17b-13): dinsiz.

KT: *dinsiz* “Dinsiz.” (KTS, 71); KrT: *dinsiz* “Dehrî; zındık, Allah’a inanmayan.” (KS, 309)

dip (29b-4): dip.

KT: *tüp* “1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.’nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.’nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu sopu.” (KTS, 281); KrT: *tüp* “1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç’tan bir parça yukarı sarılan örtü.” (KS, 326-772)

dirilmek (12b-7): dirilmek.

KT: *tirilüv* “Dirilmek, canlanmak.” (KTS, 287); KrT: *tiril-* “Dirilmek, öldükten sonra tekrar hayat bulmak.” (KS, 739)

diş (T.) (18b-11): diş.

KT: *tis* “1. Diş. 2. Aletin dişleri, üzerindeki girinti çıkıntıları.” (KTS, 287); KrT: *tiş* “Diş.” (KS, 739)

dişi kama-(dı) (23a-11): dişi kamaşmak.

KT: *tis kamaluv* “Kamaşmak.” (KTLS, 430); KrT: *kama-* “... II. Dişi kamaştırmak.” (KS, 393)

doğ-(dı)¹⁹⁶ (6a-3, 41b-9): doğmak.

KT: *tuvuv* “1. Doğurmak. 2. Peyda olmak.” (KTS, 277); KrT: *tuu-* “... IV. 1. Doğurmak, doğmak, türemek. 2. Tulu etmek (doğmak; güneş, ay hakkında).” (KS, 764-765)

doğmak (15b-6): tokmak.

KT: *toqpak* “Tokmak.” (KTS, 272); KrT: *tokmok* “Tokmak, kaldırım tokmağı.” (KS, 743)

don (13a-13): kadınların ay başısı.

KT: - KrT: -

doşt, dost (22a-7): dost.

KT: *dos* “Dost.” (KTS, 68); KrT: *dos* “Far. Dost.” (KS, 312)

dög-(di) (23a-11): dövmek.

KT: *tüyüv* “1. Dövmek, öğütmek, un hâline getirmek. 2. Vurmak. 3. Bir şeyi sararak bağlamak. 4. Farkına varmak, anlamak.” (KTS, 283); KrT: []

dört (60b-7): sayıda dört.

KT: *tört* “Dört.” (KTS, 276); KrT: *tört* “Dört.” (KS, 756)

¹⁹⁶ Atalay, satırlar arasında ve bu sözcüğün üzerinde bulunan sözcüklerden dolayı bu anlamın güneş, ay ve yıldızlar için kullanıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 10, 49. dipnot.

dörtünçi (61b-2): dördüncü.

KT: *törtinşi* “Dördüncü.” (KTS, 276); KrT: *törtünçü* “Dördüncü.” (KS, 756)

dörtkül, dördül (33a-8, 34b-10, 62a-5): dörtgen.

KT: *törtkil* “Kare.” (KTS, 276); KrT: *törtkül* “1. Dört köşeli, murabba. 2. Kale, hisar...” (KS, 756)

duḍağ,¹⁹⁷ **dudak** (20b-6): dudak.

KT: - KrT: -

duna (11a-3): iki yaşındaki öküz yavrusu, dana.

KT: *tana* “ I . Dana, bir yaşına gelmiş sığır...” (KTS, 262); KrT: *tana* “Dana (iki yaşına basmış genç inek).” (KS, 706)

durı (16b-11): “su” duru.

KT: - KrT: -

düdük (T.) (15b-8): düdük.

KT: *tütik* “İnce ve ufak boru.” (KTS, 283); KrT: *tütük* “... 2. Düdük, flavta.” (KS, 775)

düğme (T.) (18a-5): düğme.

KT: *tüyme* “Düğme.” (KTS, 280); KrT: *tüymö* “Düğme.” (KS, 776)

düğün (24b-7): düğüm.

KT: *tüyin* “1. Düğüm. 2. Yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı. 3. Özet, karar. 4. Bitkilerin boğumu.” (KTS, 280); KrT: *tüyün* “ I . 1. Düğüm. 2. Mahrem mana, sır...” (KS, 776)

dümri¹⁹⁸ (15b-8): dümbelek.

KT: - KrT: -

dürük (14a-3): el, gün, halk.

KT: - KrT: -

dürüt-(ti) (14b-9): yaratmak.

KT: - KrT: -

dürütçi (14a-2): yaratan.

KT: - KrT: -

¹⁹⁷ Atalay, sözcüğün üzerindeki açıklamaya göre “üst dudak” anlamının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 39, 287. dipnot.

¹⁹⁸ Al-Turk, bu sözcüğe “tef” anlamını verip bugünkü “dudük” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 91, 509. dipnot.

E

eçdiha (10b-12): büyük yılan.

KT: *acdaha* “1. Ejderha. 2. Canavarca, yırtıcı.” (KTS, 4); KrT: *acidaar* “Far.

1. Ejderha; korkunç nesne. 2. Timsah.” (KS, 4)

eçek (46b-3): eşek.

KT: *esek* “Eşek.” (KTS, 79); KrT: *eşek* “1. Eşek...” (KS, 342)

ečki (11a-4): keçi.

KT: *eşki* “Keçi.” (KTS, 81); KrT: *ečki* “Keçi.” (KS, 320)

ege-(di) (8a-11): eğelemek.

KT: *egev* “... II. Eğelemek.” (KTS, 72); KrT: *ege-* “... II. 1. Eğelemek; demiri bilemek; demiri demirle sürüştürmek...” (KS, 323)

eger (I) (65b-13, 66a-1, 66a-3, 66a-4, 83a-5): eğer “şart edatı”.

KT: *eger* “... II. Eğer.” (KTS, 72); KrT: *eger* “... II. Far. Eğer (şart sözüdür).” (KS, 323)

eger (II) (19a-10, 30b-11): 1. Dil altında çıkan sivilce. 2. Kurt köpeği.

KT: [] KrT: []

égi, egü (14a-9): iyi.

KT: *iyi* “İyi.” (KTLS, 412); KrT: *iyi* “Evet; iyi.” (KS, 374)

égil-(di) (T.) (35b-12): eğilmek.

KT: *iyilüv* “1. Bir şeyin eğilmesi, eğrilmesi. 2. Baş eğmek, küçülmek, eğilmek.” (KTS, 122); KrT: *iyil-* “Eğilmek; bükülmek.” (KS, 374)

egir-(di) (27a-13): eğirmek.

KT: *iyirüv* “1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Aşık kemiğini sallayıp atmak. 3. Bir yere toplamak, yığmak. 4. Atışmada lafla yenmek.” (KTS, 122); KrT: *iyir-* “1. Eğirmek; bükmek. 2. Sürerek küme hâline getirmek; çevirmek (kendi sürüsünü çevirip istikameti değiştiren aygır hakkında)” (KS, 375)

egrik (26b-12): eğrilmiş, ip eğirme.

KT: - KrT: -

ek-(ti) (18b-1): ekmek.

KT: *egüv* “1. Ekmek, serpmek. 2. İnsana veya hayvana aşı yapmak.” (KTS, 72); KrT: *ek-* “1. Ekmek; dikmek. 2. İşlemek (sürmek).” (KS, 323)

eke (24b-10): hala, bibi.

KT: - KrT: []

êkev (34a-4): eġe.

KT: *egev* “ I . Eġe...” (KTS, 72); KrT: *öğöo* “Eġe.” (KS, 607)

êkin (18a-1): ekin.

KT: *egin* “Ekin.” (KTS, 72); KrT: *egin* “1. Ekin. 2. Hububat veren bitkiler.” (KS, 323)

ekne-(di) (9b-3): kaybolan veya elde bulunmıyan bir şeye acınmak.

KT: *ökinüv* “Pişman olmak, üzölmek.” (KTS, 217); KrT: *ökün-* “Pişman olmak, olup biten hakkında esef etmek.” (KS, 608)

eksik (36b-7): eksik.

KT: - KrT: *öksük* “Eksiklik, bütçe açığı.” (KS, 608)

eksil-(di) (37a-9): eksilmek.

KT: - KrT: -

êl (I) (30b-8): el.

KT: [] KrT: []

êl (II) (22a-9): barış.

KT: [] KrT: []

êl¹⁹⁹ (III) (24b-3): âlem.

KT: *el* “1. Halk, millet, yurt. 2. Memleket, doğmuş olduġu memleket, vatan.” (KTS, 73); KrT: *el* “1. Kabile ittihadı; soy; kabile; halk, millet. 2. Soydaş (aynı kabile ittihadına dâhil olan). 3. Sivil; ahali. 4. Memleket; devlet.” (KS, 324)

êl kün (14a-3, 24b-3, 85b-9): el gün, halk.

KT: - KrT: -

êl ulus (85b-9): el gün, halk.

KT: - KrT: -

elçi (16b-4): elçi.

KT: *elşi* “Elçi.” (KTS, 74); KrT: *elçi* “1. Sefir; elçi; haberci. 2. Kendi kabilesini kendi soyunu sopunu seven. 3. es. Halkçı.” (KS, 325)

ele-(di) (37b-4): elemek.

¹⁹⁹ Atalay, *êl kün* sözcük grubundan *kün*’ün atılarak sadece *êl* biçiminde dahi aynı anlamda kullanılabileceğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 46.

KT: *elev* “ I . Un, kum gibi şeyleri elemek...” (KTS, 74); KrT: *ele-* “... III. 1. Elemek (kalburla, elekle). 2. Çikiti oyunu sırasında küçük değneği büyük değnekle vurup defetmek.” (KS, 326)

elek (34a-11, 49a-8): elek.

KT: *elek* “Un, darı, toprak gibi şeyi elemeye gerekli nesne.” (KTS, 74); KrT: *elek* “ I . Elek...” (KS, 326)

elli (60b-9): sayıda elli.

KT: *eliv* “Elli.” (KTS, 74); KrT: *eliü* “Elli.” (KS, 328)

él şap-(tı) (22b-9): el çırpma, el ile vurma.

KT: - KrT: -

él şey-(di) (28a-13): el ile başa vurma.

KT: - KrT: -

ém-(di) (17b-6): emmek.

KT: *emiv* “Emmek.” (KTS, 74); KrT: *em-* “... III. Emmek (emziği, memeyi).” (KS, 328)

émçek (10b-11, 17b-6): meme.

KT: *emşek* “Meme.” (KTS, 74); KrT: *emçek* “Meme (kadın memesi).” (KS, 328)

emildeş (86b-9): süt kardeş.

KT: *emşektes* “Bir anneden doğmuş, bir meme emmiş kimse.” (KTS, 75); KrT: *emçektes* “Süt kardeşler.” (KS, 329)

émkekle-(di) (13b-13): emeklemek.

KT: *enbektev* “Emeklemek.” (KTS, 75); KrT: *emgekte-* “Emeklemek (çocuk hakkında); dört ayak yürümek.” (KS, 329)

émzirçi, ézmürçi (32b-5): süt nine.

KT: - KrT: -

en (25a-4): en.

KT: *en* “... III. Bir şeyin eni, genişliği. IV. Bol, ölçüsüz, çok.” (KTS, 75); KrT: *en* “ I . Genişlik; en...” (KS, 330-331)

én- (di)²⁰⁰ (5a-9): inmek.

²⁰⁰ Kun, bu sözcüğün *indi* “inmek” eyleminden geldiğini belirtmektedir. Sayfa kenarında yazan *sendi* sözcüğünün ise Türkçede seyrek bulunan bir eylem olduğunu belirterek bu eylemin Arapça karşılığı

KT: - KrT: -

enek (I) (12b-5): damak.

KT: *iyek* “Çene.” (KTS, 119); KrT: *ee* “1. Çene. 2. Alt dudak.” (KS, 321)

enek (II) (3b-5): çene.

KT: *iyek* “Çene.” (KTS, 119); KrT: *ee* “1. Çene. 2. Alt dudak.” (KS, 321)

eneş (22a-1): iniş, yokuş.

KT: *enis* “Aşağı doğru, çukura doğru, çukur, daha alçakça, yer yamaç aşağı.” (KTS, 76); KrT: *eniş* “ I . 1. Yokuş, iniş (dağ eteği)...” (KS, 333)

eñ-(di) (24a-4): eğmek.

KT: *iyüv* “1. Bir şeyi eğmek...” (KTS, 122); KrT: *iy-* “... III. Eğmek; bükme...” (KS, 374)

eñil-(di) (24a-4): eğilmek.

KT: *enkeyüv* “1. Eğilmek, başını eğmek...” (KTS, 76); KrT: *eñil-* “Eğilmek.” (KS, 333)

eñre-(di) (18b-6): kökremek.

KT: *enrev* “Bağırmak, ağlamak.” (KTS, 76); KrT: *eñgire-* “Acı acı ağlamak; bağırmak; hıçkırmak.” (KS, 333)

eñse (28b-11): ense.

KT: *ense* “Ense.” (KTS, 76); KrT: *eñse* “ I . Kuvvet; derman; hayat enerjisi. II . Rad. 1. Yarı, yarım. 2. Kapının üst süvesi...” (KS, 333)

eñsele-(di) (22b-11): enseye vurmak.

KT: - KrT: -

enük (11b-6, 30b-12): köpek yavrusu.

KT: - KrT: -

épçi (3b-13, 32b-6, 39a-13, 39b-9, 42a-3, 52b-2): kadın, ev sahibi kadın.

KT: - KrT: *epçi* “épçi cak: Keçe evin (kapıdan sağ tarafına düşen) kadınlar kısmı, haremlik.” (KS, 334)

epger (83a-5): eğer “şart edatı”.

olan (انحدر) ve (تلى) sözcüklerinin *indi* eyleminin anlamından uzak olduğunu ve bu eylemin anlamının *d'un lieu élevé* “yüksek yerden indi” olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 23, 65. madde.

KT: *eger* "... II. Eğer." (KTS, 72); KrT: *eger* "... II. Far. Eğer (şart sözüdür)." (KS, 323)

epsem bol-(dı) (20a-5): susmak.

KT: - KrT: -

ér (16b-7, 17b-12, 39a-13, 42a-2, 79b-5, 79b-11, 79b-13): erkek, adam, er.

KT: *er* "... II. Er, yiğit, bahadır, halk için hizmet eden kişi. III. Er, koca." (KTS, 76); KrT: *er* "1. Koca; erkek; erkeklik çağına ermiş. 2. Kahraman; bahadır; yiğit." (KS, 336)

ér-(di) (16b-3): erimek.

KT: *erüv* "... III. 1. Kar, yağ gibi nesnelerin erimesi. 2. Erimek, yumuşamak. 3. Akmak." (KTS, 78); KrT: *eri-* "1. Erimek, izabe edilmek. 2. Ağlamaktan tıkanmak (çocuk hakkında). 3. cürök eriyt: Kalp sıkıntından üzülüyor." (KS, 337)

eresik, ersik (14a-4): ersek (fahişe).

KT: [] KrT: []

ereyne (36b-10, 81b-1, 90a-3): evet.

KT: - KrT: -

ergen (24b-10): bekâr.

KT: - KrT: -

éri-(di) (16b-3): erimek.

KT: *erüv* "... III. 1. Kar, yağ gibi nesnelerin erimesi. 2. Erimek, yumuşamak. 3. Akmak." (KTS, 78); KrT: *eri-* "1. Erimek, izabe edilmek. 2. Ağlamaktan tıkanmak (çocuk hakkında). 3. cürök eriyt: Kalp sıkıntından üzülüyor." (KS, 337)

érik (7b-11): erik.

KT: *örük* "Erik." (KTS, 220); KrT: *örük* "Erik." (KS, 615)

ériş-(ti) (32a-9): erişmek.

KT: - KrT: -

erk (90b-10): erk, irade.

KT: *erik* "Erk, yapabilmek, şunu bunu yaptıran özellik." (KTS, 78); KrT: *erk* "İrade; hürriyet." (KS, 338)

érkek (16a-12): erkek.

KT: *erkek* "I. Erkek..." (KTS, 77); KrT: *erkek* "1. Erkek (hayvan). 2. Erkek (insan)." (KS, 338)

érkepci²⁰¹ (31a-2): okçu yüksüğü.

KT: - KrT: -

es-(ti) (38a-3): esmek.

KT: *esüv* “... II. Rüzgârın esmesi.” (KTS, 80); KrT: -

esenlik (19a-4): esenlik.

KT: *esen* “esen aman: Esen, sağ selamet.” (KTS, 79); KrT: *esendik* “esençilik: Sıhhat; selamet.” (KS, 340)

esir-(di) (20a-8): sarhoş olmak.

KT: *esirüv* “Esirmek, sarhoş olmak.” (KTS, 80); KrT: *esir-* “1. Sarhoş olmak.

2. Kudurmak; taşkınlık etmek.” (KS, 341)

esirke-(di) (13b-11, 17b-3): esirgemek.

KT: *esirkev* “Himaye etmek, esirgemek.” (KTS, 80); KrT: []

esirkele-(di) (13b-11): esirgemek.

KT: *esirkev* “Himaye etmek, esirgemek.” (KTS, 80); KrT: []

êski (84a-1): eski.

KT: *eski* “Eski.” (KTS, 79); KrT: *eski* “Eski.” (KS, 341)

eskir-(di) (26a-8, 84a-1): eskimek.

KT: *eskirüv* “Eskimek, işe yaramaz hâle gelmek.” (KTS, 79); KrT: *eskir-* “Eskimek (eşya hakkında).” (KS, 341)

esne-(di) (9a-10): esnemek.

KT: *esinev* “Esnemek.” (KTS, 80); KrT: *este-* “... II. Esnemek.” (KS, 341)

esrik (19a-1, 48a-3): sarhoş.

KT: [] KrT: -

eşek (13a-4, 46b-7): eşek.

KT: *esek* “Eşek.” (KTS, 79); KrT: *eşek* “1. Eşek...” (KS, 342)

eşemek (28a-7): delice mantar.

KT: - KrT: -

eşkere bol-(dı) (28a-10): aşikâr, “açık” olmak.

KT: - KrT: -

eşken (21a-7): bir çeşit hastalık, kurdeşeni.

²⁰¹ Fazılov, bu sözcüğü *irkepci* biçiminde okuyarak наперсток (железный) “yüksük” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 167. Sözcüğün Arapçasının (كشتوان) “okçu yüksüğü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

et (31b-5): et.

KT: *et* “1. Kas, insanın kaba eti. 2. Et.” (KTS, 80); KrT: *et* “ I . Et; ten...” (KS, 342)

etçi (47a-12, 63a-8): kasap.

KT: - KrT: -

et-(ti) (26a-7, 28b-6): etmek, eylemek.

KT: *etüv* “Etmek, yapmak.” (KTS, 81); KrT: *et-* “... II. (yardımcı fiil) etmek.” (KS, 343)

etek (15b-7): etek.

KT: *etek* “1. Etek. 2. Dağın veya başka yükseltilerin yamacı.” (KTS, 80); KrT: *etek* “1. Etek. 2. too etegi: Dağ eteği.” (KS, 343)

eten (14a-9, 33b-10): etene, son “doğurmadan sonra düşen parça”.

KT: [] KrT: []

etene (33b-10): eten, son “kadının doğurmasında”.

KT: [] KrT: []

ev (T.) (8a-5): ev.

KT: *üy* “1. Ev. 2. Vatan.” (KTS, 296); KrT: *üy* “ I . Oba, keçi ev, ev; mesken...” (KS, 799)

evet (T.) (36b-11, 90a-3): evet.

KT: - KrT: *ooba!* “Evet!” (KS, 593)

evlen-(di) (T.) (9b-8): evlenmek.

KT: *üylenüv* “Evlenmek.” (KTS, 296); KrT: *üylön-* “Evlenmek (aile sahibi olmak).” (KS, 799)

evlendir-(di) (18a-13): evlendirmek.

KT: *üylendirüv* “Evlendirmek.” (KTS, 296); KrT: *üylönt-* “Evlendirmek.” (KS, 799)

ey (89b-12): ey!

KT: *äy* “Sevinç veya üzüntü belirtisi.” (KTS, 28); KrT: *iy* “ I . Memnuniyetsizlik, tevbih, taaccüp ifade eden nida...” (KS, 374)

eyeg (23a-7): eye kemiği.

KT: - KrT: -

eyegü (23a-7): eye kemiği.

KT: - KrT: -

éyer (19b-3): hayvan eğeri.

KT: *er* “ I . At eyeri...” (KTS, 76); KrT: *eer* “Eyer.” (KS, 322)

eyerle-(yip) (76b-1): eğerlemek.

KT: *erttev* “Atın eyerini üzerine koyarak hazırlamak.” (KTS, 78); KrT: *eerde-* “Eyerlemek.” (KS, 322)

éyerlen-(iptir) (70b-11): eyerlenmek.

KT: *erttelüv* “Eyerlenmek, eyerin atın üzerine konulması.” (KTS, 78); KrT: -

éyi, éyü (14a-9): iyi.

KT: *iyi* “İyi.” (KTLS, 412); KrT: *iyi* “Evet; iyi.” (KS, 374)

éyil-(di) (35b-12, 84a-8): eğilmek.

KT: *iyilüv* “1. Bir şeyin eğilmesi, eğrilmesi. 2. Baş eğmek, küçülmek, eğilmek.” (KTS, 122); KrT: *iyil-* “Eğilmek; bükülmek.” (KS, 374)

éyir-(di) (27a-13, 84a-8): eğirmek.

KT: *iyirüv* “1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Aşık kemiğini sallayıp atmak. 3. Bir yere toplamak, yığmak. 4. Atışmada lafla yenmek.” (KTS, 122); KrT: *iyir-* “1. Eğirmek; bükmek. 2. Sürerek küme hâline getirmek; çevirmek (kendi sürüsünü çevirip istikameti değiştiren aygır hakkında).” (KS, 375)

éyle-(di) (16a-3, 26a-7): 1. Eylemek. 2. Dabaget etmek.

KT: *ylev* “... II . 1. Deriyi tabaklamak. 2. Hamur yoğurmak. 3. Çamur ve diğer benzerlerini karıştırmak. 4. Ezmek, öğütmek. 5. Darmadağın etmek.” (KTS, 120); KrT: *yle-* “Sepilemek, debagat etmek (deriyi).” (KS, 375)

eylegen (27b-2): işliyen, eyliyen.

KT: *ylev* “... II . 1. Deriyi tabaklamak. 2. Hamur yoğurmak. 3. Çamur ve diğer benzerlerini karıştırmak. 4. Ezmek, öğütmek. 5. Darmadağın etmek.” (KTS, 120); KrT: *yle-* “Sepilemek, debagat etmek (deriyi).” (KS, 375)

éylenmiş (34b-13): sepilenmiş, tabaklanmış.

KT: *iylenüv* “Yoğurulmak.” (KTS, 119); KrT: *iylen-* “Sepilenmek (deri hakkında).” (KS, 375)

eyne (12a-1): cuma günü.

KT: - KrT: -

eynelik (35b-5, 50a-4): haftalık.

KT: - KrT: -

éz-di (16b-3): erimek.

KT: *erüv* "... III. 1. Kar, yağ gibi nesnelerin erimesi. 2. Erimek, yumuşamak.

3. Akmak." (KTS, 78); KrT: *eri-* "1. Erimek, izabe edilmek. 2. Ağlamaktan tıkanmak (çocuk hakkında). 3. cürök eriyt: Kalp sıkıntısından üzülyor." (KS, 337)

F

ferişte (32b-3): melek.

KT: *perişte* "Melek." (KTS, 225); KrT: *perişte* "Melek." (KTLS, 574)

G

gene (31a-8): yine.

KT: *câne* "Yine." (KTS, 97); KrT: *cana* "Yine, daha; mükerreren." (KS, 174)

gül (38a-12): gül.

KT: *gül* "Gül." (KTS, 60); KrT: *kül* "... II. Far. Çiçek..." (KS, 535)

gülef (38a-12): gül suyu.

KT: - KrT: -

güz (14b-6): güz, sonbahar.

KT: *küz* "Güz, sonbahar." (KTS, 142); KrT: *küz* "Güz, sonbahar." (KS, 545)

H

Ḥalep(b)li (63a-5): Halep şehri.

KT: - KrT: -

hamaşa (T.) (25a-1): âdet.

KT: - KrT: -

hanaz (90a-8): henüz.

KT: - KrT: -

hani (28a-4): hani, nerede.

KT: *kâne* "Hani." (KTS, 123); KrT: *kana* "... II. 1. Nerede? 2. Haniya..." (KS, 346-396)

ḥayva (19b-9): ayva.

KT: *ayva* "Ayva." (KTLS, 38); KrT: *ayva* "Ayva." (KTLS, 38)

her (T.) (31a-10, 90b-4): her.

KT: *är* "Her." (KTLS, 332); KrT: *ar* "I. Far. Her..." (KS, 38)

her neme, her nesne (90b-4): her.

KT: *är* “Her.” (KTLS, 332); KrT: *ar* “ I . Far. Her...” (KS, 38)

hiş (39a-6, 90b-4): hiç.

KT: *eş* “Hiç.” (KTS, 81); KrT: *eç* “Far. Hiç.” (KS, 320)

horyat (38b-2): hoyrat.

KT: - KrT: -

hüner (14a-5, 90b-5): hüner, tabiat.

KT: *öner* “Hüner, sanat.” (KTS, 218); KrT: *önör* “1. Far. Zanaat, hüner. 2. Bilgi, ustalık. 3. Sanayi, endüstri.” (KS, 612)

H

halı (8a-2): halı.

KT: *qalı* “qalı kilem: Halı.” (KTS, 159); KrT: *kalı* “Far. kalı kilem: İyi evsafı yün halı.” (KS, 390)

haşta (23a-10): hasta.

KT: - KrT: -

haşta bol-(dı) (23a-13): hasta olmak.

KT: - KrT: -

haştalan-(dı) (9b-12): hastalanmak.

KT: - KrT: -

haş (22b-4): haç, salıp.

KT: - KrT: -

hatun (18b-8): hatun.

KT: *qatın* “Kadın.” (KTS, 165); KrT: *katın* “Karı (zevce), kadın, evli kadın.” (KS, 417)

haylı (30b-4): hayli, çok.

KT: - KrT: -

hoca (43a-10): hoca.

KT: *qoca* “1. Peygamber neslinden, Peygamber soyu. 2. Ev sahibi.” (KTS, 169); KrT: *koco* “Far. 1. Hoca (Muhammed Peygamber neslinden yahut dört halife soyundan olan kimse) Seyit. 2. Efendi; sahip, patron.” (KS, 477)

horaz (15b-4): horoz.

KT: *qoraz* “Horoz.” (KTS, 172); KrT: *koroz* “Far. Horoz.” (KS, 489)

horla-(dı) (T.) (21b-3): horlamak.

KT: *qorıldav* “Horlamak.” (KTS, 174); KrT: *korulda-* “korkulda-: 1. Hırıldanmak. 2. Ötmek (kuğu kuşu hakkında).” (KS, 488-490)

hoş (33a-4): hoş, güzel.

KT: *hoş* “ I . Hoş...” (KTS, 175-302); KrT: *koş* “ I . Sağ-esen, iyi durumda mesut, hoş...” (KS, 490)

hoşdaş (22a-4, 86b-7): arkadaş, öğrencilik arkadaşı.

KT: - KrT: -

hoş kör-(di) (6b-11): hoş görmek, içi açılmak.

KT: - KrT: -

hurma (8b-13): hurma.

KT: *qurma* “Hurma.” (KTS, 182); KrT: *kurma* “Far. Hurma.” (KS, 525)

I

ıklık (T.) (16b-13): bir çeşit çalgı, saz.

KT: - KrT: -

ılan (10b-12): yılan.

KT: *cılan* “1. Yılan. 2. Hain insan.” (KTS, 110-111); KrT: *cılan* “Yılan.” (KS, 208)

ılın-(dı) (10a-13): bir yana doğru eğilmek.

KT: [] KrT: []

ılı şu (13a-13): ılık su, hamam.

KT: - KrT: -

ınak (14a-9): inanılan, güvenilen kişi.

KT: - KrT: *ınak* “1. Temiz, halis. 2. Yakın dost.” (KS, 353)

ınçıkır-(dı) (9a-10, 84a-13): hıçkırmak.

KT: - KrT: -

ınçıkırık (84a-13): hıçkırık.

KT: - KrT: -

ınşıkırık (27b-8): hıçkırık.

KT: - KrT: -

ıntım (22a-8): dost.

KT: - KrT: -

ıpar (35a-6): amber.

KT: *cupar* “Güzel kokulu bitki.” (KTS, 108); KrT: *cıpar* “Mis, misk, iyi koku, güzel koku; iyi kokan, güzel kokan.” (KS, 212)

ırğak²⁰² (18a-2): kuduz köpek, köpeğin kudurması.

KT: - KrT: -

ırğakla-(dı) (31b-2): “yırtıcı hayvan” ısırarak, dalmak.

KT: - KrT: -

ırğan-(dı) (6b-5): ırılanmak.

KT: *ırğaluv* “Sallanmak, iki tarafa doğru eğilip tekrar düzelmek.” (KTS, 323); KrT: *ırğan-* “Ağır ağır sallanmak.” (KS, 358)

ırkıl (21a-8): uğursuz.

KT: - KrT: -

ırmak (36a-6): ırmak.

KT: - KrT: -

ırışık (19a-6): has ekmek.

KT: - KrT: -

ışır-(dı) (25b-10): ısırarak, dişlemek.

KT: - KrT: -

ışırka (13a-6): küpe.

KT: *sırğa* “Küpe.” (KTS, 254); KrT: *sırğa* “sırğak: Küpe.” (KS, 651)

ışla-(dı) (T.) (8a-9): ıslatmak.

KT: - KrT: -

ışlıh vur-(dı) (22b-10): ıslık çalmak.

KT: - KrT: -

ışan-(dı) (10b-9): tevekkül etmek.

KT: - KrT: -

ışlıh (20b-1): ışıık, aydınlık.

KT: - KrT: -

ışık (T.) (20b-1, 36a-3): ışıık.

KT: - KrT: -

²⁰² Fazılov, bu sözcüğe *крючок, крюк* “kanca, çengel” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 134. Sözcüğün Arapça karşılığı olan (زقلم اكلاب) “kuduz; köpek; kudurmak” anlamlarından hareketle “kuduz köpek, köpeğin kudurması” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ışkın-(dı) (9b-1): boşanmak, kurtulmak.

KT: - KrT: []

ışkun (21a-4): kıvılcım.

KT: *uşqın* “Uçkun, kıvılcım.” (KTS, 293); KrT: *uçkun* “1. Kıvılcım. 2.

Hububat savuruken bir yana uçan çer çöp.” (KS, 779)

ıtla kaz²⁰³ (4b-9): bir çeşit kuş.

KT: - KrT: -

ıy-(dı) (5a-7): göndermek.

KT: - KrT: -

ıyar-(dı) (10a-8): uydurmak.

KT: - KrT: -

ıyık (13a-4): çığın, omuz.

KT: *iyik* “1. Omuzdan itibaren parmak uçlarına kadar olan kısım...” (KTS, 121); KrT: *iyin* “ I . Omuz...” (KS, 374)

İ

iç-(ti) (21b-7, 53a-2, 84a-13): içmek.

KT: *işüv* “İçmek, yudumlamak.” (KTS, 327); KrT: *iç-* “... II . 1. İçmek. 2. Yemek.” (KS, 365)

içeçek (49a-3): içecek yer.

KT: - KrT: -

içegen (47b-3): aşırı içen.

KT: - KrT: -

içercirek (55b-3): daha iyi içici.

KT: - KrT: -

içevci (63a-6): içici.

KT: - KrT: -

içdir- (83a-4): içirmek.

KT: *iştiriv* “İçtirmek.” (KTS, 327); KrT: *içir-* “İçirmek.” (KS, 365)

içegi (23b-5): hekim.

²⁰³ Kun, bu sözcüğün *pie* “saksağan” anlamını tanıdıklarını belirtip Zajaczkowski’nin verdiği *flamant* “flamingo” anlamını da kabul ettiklerini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 20, 45. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *copoka* “saksağan, karga türü bir kuş” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96.

KT: [] KrT: []

içiç (49a-12, 49b-12): içiş.

KT: - KrT: -

içim (84a-13): içim.

KT: - KrT: *içim* “bir içim: Bir defa içecek kadar mayı.” (KS, 365)

içir-(dim) (78b-10): içirmek.

KT: *iştiriv* “İçtirmek.” (KTS, 327); KrT: *içir-* “İçirmek.” (KS, 365)

iç ton (31b-11): iç donu, urba.

KT: - KrT: -

içüci (47b-1): içici.

KT: - KrT: -

idi (66a-12, 66b-6, 67b-5, 68a-4, 68a-9, 69b-3): idi.

KT: *ıye* “Sahip.” (KTS, 119); KrT: KrT: *ee* “ I . 1. Sahip. 2. Tanrı...” (KS, 321)

ig (34a-9, 84a-7): iğ.

KT: *egev* “ I . Eğe...” (KTS, 72); KrT: *iyik* “İğ.” (KS, 374)

igle-(di) (8a-11): eğelemek.

KT: *egev* “... II . Eğelemek.” (KTS, 72); KrT: *ege-* “... II . 1. Eğelemek; demiri bilemek; demiri demirle sürüştürmek. 2. Eklemek.” (KS, 323)

igilik (60a-6, 69a-13): iyilik.

KT: *iygilik* “İnsanlığa faydalı şeyler.” (KTS, 119); KrT: *iygilik* “1. İyi iş; hayırlı iş. 2. Verimlik; muvaffakiyet; başarı.” (KS, 374)

igik (24b-4): ayıp, kusur.

KT: - KrT: -

igikli (34b-2): ayıplı, kusurlu.

KT: - KrT: -

iglen-(di) (9b-12): hastalanmak.

KT: - KrT: -

igne (T.) (4b-12): iğne.

KT: *ıyne* “İğne.” (KTS, 120); KrT: *ıyne* “İğne.” (KS, 375)

igren-(di) (T.) (30a-4): iğrenmek.

KT: *jiyrenüv* “İğrenmek, korkmak, tiksirmek.” (KTS, 102); KrT: *ciyirken-* “İğrenmek, nefret etmek, iğrenerek titremek.” (KS, 218)

ikçi (16b-10): ekşi, acı.

KT: - KrT: -

ikki (39b-8, 39b-9, 60b-6, 79b-5, 79b-6): sayıda iki.

KT: *eki* “İki.” (KTS, 73); KrT: *eki* “İki.” (KS, 324)

ikki kaç (62a-12): iki kat.

KT: - KrT: -

İkki boz at (27b-3): “İki Kardeşler” denen göğün kuzey tarafında görülen iki yıldızın adı.

KT: - KrT: -

ikkinçi (61b-2): ikinci.

KT: *ekinşi* “İkinci.” (KTS, 73); KrT: *ekinçi* “İkinci.” (KS, 324)

ikkindi (25b-4, 72b-11): ikindi.

KT: *ekindi* “İkinci.” (KTS, 73); KrT: -

ikki yüz²⁰⁴ (60b-11): sayıda iki yüz.

KT: *eki* “İki.” (KTS, 73); *jüz* “ I . Yüz...” (KTS, 109); KrT: *eki* “İki.” (KS, 324); *cüz* “ I . Yüz, yüz tane...” (KS, 239)

ikki yüzli bol-(dı) (17b-7): ikiyüzlü olmak.

KT: - KrT: -

ikkiz (9a-3): ikiz.

KT: *egiz* “İkiz.” (KTS, 72); KrT: *egiz* “ I . İkiz; çifte; çift. II . Yüksek, yüce.” (KS, 323)

ikşi (I) (11a-4): keçi.

KT: *eşki* “Keçi.” (KTS, 81); KrT: *eçki* “Keçi.” (KS, 320)

ikşi (II) (13a-11): ekşi, acı.

KT: - KrT: -

ikşi (III) (31b-13): ekşi yoğurt.

KT: - KrT: -

il (39a-7): el.

²⁰⁴ Sayılar her iki lehçede de bulunmaktadır. Sözlükte gösterilmemişse de ayrı ayrı yazılarak belirtilmiştir.

KT: *el* “1. Halk, millet, yurt. 2. Memleket, doğmuş olduğu memleket, vatan.” (KTS, 73); KrT: *el* “1. Kabile ittiadı; soy; kabile; halk, millet. 2. Soydaş (aynı kabile ittiadına dahil olan). 3. Sivil; ahali. 4. Memleket; devlet.” (KS, 324)

il-(di) (26a-7): ilmek, asmak.

KT: *ilüv* “I . 1. Asmak, yukarı bir yere asıvermek. 2. Tutmak, kancayla çekmek. 3. Giymek, örtünmek...” (KTS, 326); KrT: *il-* “Takmak, iliştiirmek, asmak.” (KS, 366)

ilçi (8a-2): elçi.

KT: *elşi* “Elçi.” (KTS, 74); KrT: *elçi* “1. Sefir; elçi; haberci. 2. Kendi kabilesini, kendi soyunu-sopunu seven. 3. es. Halkçı.” (KS, 325)

ilengir (33b-6): lenger, gemi lengeri.

KT: - KrT: -

ilengiş (19a-9): yengeç.

KT: - KrT: -

ilersik²⁰⁵ (9a-1): uçkur, şalvar bağı.

KT: - KrT: -

ilet-(ti) (38b-5): iletmek.

KT: [] KrT: []

iley (76a-8): ön, yan.

KT: - KrT: -

ilgeri (5a-6, 73b-7): ileri.

KT: *ilgeri* “İleri.” (KTS, 325); KrT: *ilgeri* “1. İleri, ileride. 2. Daha önce; evvelce. 3. Daha iyi.” (KS, 367)

ilgevür (17a-2): raf, sergen.

KT: - KrT: -

ilgek, ilek (25a-5): ilik “elbisede”.

KT: *ilgek* “İlik.” (KTS, 325); KrT: *ilik* “İlik.” (TKrS, 404)

ilin-(di)²⁰⁶ (6a-11, 10a-11): birbirine girmek, karışmak, ilinmek.

²⁰⁵ Al-Turk, Arapça sözlüklerden hareketle bu sözcüğe “pantolon beli” anlamını vermiştir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 66, 274. dipnot. Fazılov ise, шнурок “bağ, kaytan” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 108. Sözcüğün Arapçasının (نكة) “uçkur, şalvar bağı” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *ilinüv* “1. Yakalanmak, rast gelmek. 2. Yetişmek, yaklaşmak.” (KTS, 326); KrT: *ilin-* “Takılmak, ilişmek.” (KS, 368)

ilitiş-(ti) (10b-7): ilişmek, birbirine girmek.

KT: *ilinisüv* “Münakaşa etmek, sert tartışmak.” (KTS, 326); KrT: *iliniş-* “müş. ilin-’den: Takılmak, ilişmek.” (KS, 368)

ilk (3b-10, 62b-1): ilk.

KT: *ilki* “İlk, başlangıç, başında.” (KTS, 326); KrT: -

ilşige (17a-7): yüksek, yüce.

KT: - KrT: -

imdi (5a-5, 75b-1): şimdi.

KT: *endi* “ I . Şimdi...” (KTS, 75); KrT: *emdi* “ I . bk. emi: 1. Şimdi; şu zamanda. 2. Ondan sonra.” (KS, 329-330)

in (11a-10): yırtıcı hayvan yuvası.

KT: *in* “İn.” (KTS, 326); KrT: *iyin* “... II . İn.” (KS, 375)

in-(di)²⁰⁷ (5a-9): senmek.

KT: [] KrT: []

inan-(dı) (22b-7): inanmak.

KT: *nanuv* “İnanmak.” (KTS, 205); KrT: *inan-* “İnanmak.” (KS, 353)

inanç (3b-11): düzenlik, emniyet, güvenç.

KT: - KrT: -

inci (31b-11): inci.

KT: *incüv* “İnci.” (KTS, 326); KrT: *incu* “İnci.” (KS, 369)

incir (9a-1): incir.

KT: *incir* “İncir.” (KTLs, 390); KrT: *ancır* “Far. İncir.” (KS, 32)

incit-(ti) (10b-9, 21b-9): incitmek.

KT: - KrT: -

indir-(di) (16a-3): indirmek.

²⁰⁶ Kun, bu sözcüğe *se piquer; s'enferrer; ete* “kırdı, gücendi” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 32, 114. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *сцепляться; прицепляться* “yarıştı” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100.

²⁰⁷ Atalay, bu sözcüğü *séndi éndi* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 9. Kun, bu sözcüğün Atalay tarafından hatalı okunduğunu ve yalnızca *indi* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 23, 65. madde; “Philologica II.”, s. 442, 65. madde. Sözcüğün (ایندی) *indi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

inek (I) (7b-6): inek.

KT: - KrT: *inek* “İnek.” (KS, 369)

inek (II) (32b-4): inilecek yer.

KT: - KrT: []

iğen teve (7b-6, 36b-1): dişi deve.

KT: *iğen* “Devenin dişisi.” (KTS, 326); KrT: *iğen* “(yavru yapmış) dişi deve.” (KS, 369)

iğle-(di) (5b-6): inlemek.

KT: - KrT: -

inin-(di) (9a-8): inilmek.

KT: - KrT: -

iniş (12b-11, 73b-11): iniş.

KT: *enis* “Aşağı doğru, çukura doğru, çukur, daha alçakça, yer yamaç aşağı.” (KTS, 76); KrT: *eniş* “ I . 1. Yokuş, iniş (dağ eteği). 2. Atlıların yarışdır ki bu yarışa iştirak edenler at üzerinde biri birini çekerler ve eyer üzerinden düşürmeye çalışırlar. 3. Dört nala koşan at üzerinden yerde yatan parayı elle almaktan ibaret olan bir nevi yiğitlik...” (KS, 333)

ipren-(ir) (90b-13): tat almak, dölenmek, iyi olmak.

KT: - KrT: -

irdem iyesi (22a-7): fenmen, fen bilen.

KT: - KrT: -

iren-(di) (30a-4): iğrenmek.

KT: *jiyrenüv* “İğrenmek, korkmak, tiksilmek.” (KTS, 102); KrT: *ciyirken-* “İğrenmek, nefret etmek, iğrenerek titremek.” (KS, 218)

irençli (4a-11): puşt.

KT: - KrT: -

iri, irig (14b-8): iri.

KT: *iri* “Kocaman, iri.” (KTS, 327); KrT: *iri* “ I . İri, büyük...” (KS, 371)

irik (26b-12): eğrilmiş, ip eğirme.

KT: - KrT: -

irik-(ti) (I) (23a-13): içi daralmak, sızlamak.

KT: *erigüv* “Boşluktan, işi olmamaktan canı sıkılmak.” (KTS, 78); KrT: *erik-* “... II. 1. Can sıkılmak. 2. Üşenmek.” (KS, 337)

irik-(ti) (II) (37a-12): toplamak, dolmak.

KT: [] KrT: []

irikinçe, irkinçe (35b-1, 90b-9): mühlet.

KT: [] KrT: []

irimçik (31b-13): yoğurt yapmak için kaynatılırken kesilmiş olan süt.

KT: *irimşik* “Kesilmiş sütün kaynatılması ile elde edilen bir süt ürünü.” (KTS, 327); KrT: *irimçik* “Peynir.” (KS, 371)

irin²⁰⁸ (I) (20b-6): dudak.

KT: *erin* “Dudak.” (KTS, 78); KrT: *erin* “I. Dudak...” (KS, 337)

irin (II) (29a-1): irin.

KT: *irin* “İrin.” (KTS, 327); KrT: *iriñ* “İrin.” (KS, 371)

irin-(di) (9a-12): erinmek, tembellik etmek.

KT: *erinüv* “Erinmek.” (KTS, 78); KrT: *erin-* “... II. Tembellik etmek; üşenmek.” (KS, 337)

irinçek (T.) (30b-6): tembel, erincek.

KT: *erinşek* “Erinen, tembel.” (KTS, 78); KrT: *erinçek* “Üşengen.” (KS, 337)

irsek (33b-3): ersek (fahişe).

KT: - KrT: -

irte (19a-4): seher vakti, erte.

KT: *erte* “1. Erken. 2. Vakit, zaman, geçmiş zaman.” (KTS, 77); KrT: *erte* “Erken.” (KS, 339)

issi (12b-12, 19b-8): sıcak.

KT: *ıstıq* “Sıcak.” (KTS, 324); KrT: *ısıık* “1. Sıcak. 2. Sevimli; hoş; cana yakın. 3. (bk. ısılık: 1. Sıcak; şiddetli yaz sıcağı. 2. Isıtan yiyecek yahut içecek). 4. Sivilce kabarcık.” (KS, 359-360)

isi-(di) (20a-3): ısımak.

²⁰⁸ Atalay, sözcüğün üzerindeki açıklamaya göre “alt dudak” anlamının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 39, 287. dipnot.

KT: *ııuv* “ I . Isımak, sıcak olmak...” (KTS, 324); KrT: *ııı-* “... II . Isınmak; adamakıllı kızmak.” (KS, 359)

ısın-(di) (16a-7): ısınmak.

KT: [] KrT: *ııın-* “Isınmak.” (KS, 360)

issilik (19a-2): sıcak, sıcaklık.

KT: *ııııq* “Sıcak.” (KTS, 324); KrT: *ııık* “1. Sıcak. 2. Sevimli; hoş; cana yakın. 3. (bk. ısılık: 1. Sıcak; şiddetli yaz sıcağı. 2. Isıtan yiyecek yahut içecek). 4. Sivilceğ kabarcık.” (KS, 359-360)

iş (21a-9): iş.

KT: *is* “1. İş, hizmet...” (KTS, 327); KrT: *iş* “İş; çalışma.” (KS, 372)

iş-(kenleri ok) (75b-5): içmek.

KT: *işüv* “İçmek, yudumlamak.” (KTS, 327); KrT: *iç-* “... II . 1. İçmek. 2. Yemek.” (KS, 364)

işegi²⁰⁹ (32b-7): bağırsak.

KT: *işek* “Bağırsak.” (KTS, 327); KrT: *işegi* “İçek, bağırsak.” (KS, 365)

işeri (T.) (11a-11, 83a-10): içeri.

KT: *işkeri* “İçeri, içeriye doğru.” (KTS, 327); KrT: *işkeri* “İçeriye, içeride.” (KS, 365)

işik (25b-5): eşik.

KT: *esik* “Eşik, kapı.” (KTS, 80); KrT: *eşik* “1. Kapı ağzı; kapı. 2. eşikte: (evin, odanın) dışarısında, avluda. ” (KS, 342)

işit-(ti) (20a-10): işitmek.

KT: *esitüv* “estüv: Dinlemek, bilmek.” (KTS, 80); KrT: *eşit-* “İşitmek.” (KTLS, 406)

işitken (18b-7): işiten.

KT: *esitüv* “estüv: Dinlemek, bilmek.” (KTS, 80); KrT: *eşit-* “İşitmek.” (KTLS, 406)

işke münüzi (14a-11): “keçiboynuzu” denen yemiş.

KT: - KrT: -

işkeri (11a-10, 73b-12, 83a-9): içeri.

²⁰⁹ Atalay, bu sözcüğe “içerik” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 63. Fazılov, bu sözcüğe кишки “bağırsak” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 172. Sözcüğün Arapçasının (مصران) “bağırsak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *işkeri* “İçeri, içeriye doğru.” (KTS, 327); KrT: *içkeri* “İçeriye, içeride.” (KS, 365)

işki (33b-10): keçi.

KT: *eşki* “Keçi.” (KTS, 81); KrT: *eçki* “Keçi.” (KS, 320)

işkik²¹⁰ (33b-6): kova, kürek.

KT: *eskek* “Kayığı yüzdürmek için kullanılan kürek.” (KTS, 79); KrT: -

işlegen (27b-2): işleyen, çalışan.

KT: *istev* “Yapmak.” (KTS, 327); KrT: *işte-* “İşlemek.” (KS, 373)

it (30b-10): it, köpek.

KT: *iyt* “1. İt. 2. Elinden iş gelmeyen adam.” (KTS, 121); KrT: *it* “1. Köpek, it. 2. On iki senelik hayvan devri takviminde on birinci yılın adıdır.” (KS, 373)

it azu (36a-10): köpek dişi.

KT: - KrT: -

it balıqı (30b-13): köpek balığı.

KT: *iytbalıq* “Köpek balığı.” (KTS, 121); KrT: -

it-(ti) (16a-2): itmek.

KT: *iyterüv* “Kaktırmak, ittirmek, bir şeye bulaştırmak, karıştırmak istemek, itmek.” (KTS, 121); KrT: *iter-* “İtmek.” (KS, 373)

ite bër-(di) (16a-2): iti vermek.

KT: *iyterüv* “Kaktırmak, ittirmek, bir şeye bulaştırmak, karıştırmak istemek, itmek.” (KTS, 121); KrT: *iter-* “İtmek.” (KS, 373)

itik (14b-5): edik, pabuç.

KT: *etik* “Çizme.” (KTS, 81); KrT: *ötük* “Çizme.” (KS, 617)

iy-(di) (28b-6): eğirmek.

KT: *iyüv* “1. Bir şeyi eğmek. 2. Kendine veya bir başkasına veya herhangi bir şeye bağlı kalmak. 3. Malın sağlımadan önce bir yere toplanması. 4. Gönüllülenmek.” (KTS, 122); KrT: *iy-* “... III. Eğmek, bükmek. IV. 1. Adamakıllı yumuşamak (hayvan memesi hakkında). 2. Bırakmak, vermek (sütünü). 3. Cömertlik göstermek; iyilik göstermek. V. bk. *ir-* II : baş fiili ifade ettiği manaya katıyet ve kesinlik veren bir yardımcı fiildir.” (KS, 370-374)

²¹⁰ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamadan hareketle bu sözcüğün “kürek” anlamını da barındırdığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64, 441. dipnot.

iyē (35a-12, 90a-7): iye, sahip.

KT: *iyē* “Sahip.” (KTS, 119); KrT: KrT: *ee* “ I . 1. Sahip. 2. Tanrı...” (KS, 321)

iyēz²¹¹ (7b-8): övez, sivrisinek.

KT: - KrT: -

iyikle-(di)²¹² (5a-13, 25b-9): kınamak, ayıplamak.

KT: - KrT: -

iyir-(di) (27a-13): eğirmek.

KT: *iyirüv* “1. Eğirmek, ip eğirmek. 2. Aşık kemiğini sallayıp atmak. 3. Bir yere toplamak, yığmak. 4. Atışmada lafla yenmek.” (KTS, 122); KrT: *iyir-* “1. Eğirmek; bükme. 2. Sürerek küme hâline getirmek; çevirmek (kendi sürüsünü çevirip istikameti değiştiren aygır hakkında)” (KS, 375)

iyiske-(di) (21a-13): koklamak.

KT: *iyiskev* “Koklamak.” (KTS, 122); KrT: -

iyne (4b-12): iğne.

KT: *iyne* “İğne.” (KTS, 120); KrT: *iyne* “İğne.” (KS, 375)

iyr (8a-5): o sırada, o esnada.

KT: - KrT: -

iz (4b-9): iz.

KT: *iz* “İz.” (KTS, 325); KrT: *iz* “İz, eser.” (KS, 376)

izde-(di)²¹³ (28b-3): irdemek, araştırmak.

KT: *izdev* “İzlemek, aramak.” (KTS, 325); KrT: *izde-* “Aramak, araştırmak.” (KS, 376)

K

kabak (29a-3): kabak.

²¹¹ Al-Turk, bu sözcüğe “uyuz” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 61, 228. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (برغش) “sivrisinek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²¹² Kun, Atalay’ın bu sözcüğü yanlış okuduğunu belirterek *ilikledi* biçiminde okuyarak *blâmer*, *desapprouver* “suçlamak, ayıplamak, kınamak” anlamlarını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 25, 74. madde, “Philologica II.”, s. 444, 74. madde. Fazılov ise, *ilikledi* biçiminde okuyarak *поричать*, *осуждать* “kötüledi” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98. Sözcüğün (ايكلدى) *iyikledi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

²¹³ Atalay, bu sözcüğü *izledi* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 54. Sözcüğün (ايزدادى) *izdedi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *qabaq* “... II . Kabak, cucurbita lagenaria, aş kabağı, bal kabağı.” (KTS, 152); KrT: *kabak* “... II . Kabak; cucurbita lagenaria.” (KS, 378)

ķabar (23a-7): kaburga, eye kemiğı.

KT: - KrT: []

ķabar-(dı) (6b-9, 8b-5): kabarmak.

KT: *qabaruv* “Yükselmek, şişmek, kalınlaşmak, kabarmak.” (KTS, 152); KrT: *kabar-* “... II . Kabarmak; şişmek.” (KS, 378)

ķabarķak (22b-1): sandık, kutu.

KT: [] KrT: -

ķabarķaklı bağa (19a-9): kaplumbağa.

KT: - KrT: -

ķabarķaklı bağa (32a-2, 39b-3): kaplumbağa.

KT: - KrT: -

ķabırķak (22b-1): sandık, kutu.

KT: [] KrT: -

ķabuk (29a-10): kabuk.

KT: *qabıq* “Kabuk.” (KTS, 152); KrT: *kabık* “I . Kabuk; ceviz, fındık vs. kabuğı; ağaç kabuğı...” (KS, 378-379)

ķaburğa (23a-7): kaburga, eye kemiğı.

KT: *qabırğa* “1. Kaburga kemiğı. 2. Bir şeyin yanı, kaburgası.” (KTS, 152); KrT: *kabırğa* “Kaburga.” (KS, 379)

ķaç-(tı) (28b-6, 38a-1, 53a-1): kaçmak.

KT: *qaşuv* “1. Kaçmak...” (KTS, 167); KrT: *kaç-* “1. Kaçmak; sakınmak; kaçınmak. 2. (kuş hakkında) uçup gitmek. 3. Kösnüme (dişi hayvanlar hakkında). 4. Kaçınmak.” (KS, 380-381)

ķaçķak (48a-2): kaçak.

KT: *qaşaq* “1. qaşagan: Bağlı olduğu yerden kaçarsa, kolay kolay yakalanmayan hayvan. 2. Kaçak.” (KTS, 166); KrT: *kaçak* “Kaçak, firari.” (KS, 381)

ķaçan (65a-12, 65b-1, 65b-3, 65b-4, 68b-9, 68b-10, 89b-3): kaçan, ne zaman?

KT: *qaşan* “Soru ifadesi. Ne zaman?” (KTS, 166); KrT: *kaçan* “Ne zaman?” (KS, 381)

kaçanki (89b-3): her ne zamanki?

KT: *qaşanğı* “Ne zamana kadar. Hep böyle mi? Ne zamanki?” (KTS, 166);

KrT: *kaçankı* “Kaçan’dan sıfat ismidir; kaçınıkından murun 1. Ne zamandan beri? 2. Çoktan, öteden beri.” (KS, 381)

kaçansa (35a-11, 89b-4): ne zaman ise?

KT: *qaşan* “Soru ifadesi. Ne zaman?” (KTS, 166); KrT: *kaçan* “Ne zaman?” (KS, 381)

kağıt (38a-10): kâğıt, yaprak.

KT: *qağaz* “1. Kâğıt. 2. Mektup.” (KTS, 153); KrT: *kağaz* “Far. Kâğıt.” (KS, 383)

kâh, keh (11a-5, 90b-5): kâh.

KT: - KrT: -

kaķ (29a-6): kadit, kuruyan, kakırdayan her şey.

KT: *qak* “... II. Kurutulmuş meyve...” (KTS, 156); KrT: *kak* “... III. Kurutulmuş sert, katı, kuru, çorak. IV. Çorak yerde küçük bataklık...” (KS, 384)

kaķ-(tı) (T.) (6a-7, 15b-13, 37a-8): öfkelenmek, kızmak; bir şeye vurmak, ses çıkararak çalmak.

KT: *qağuv* “1. Pencereyi, kapıyı vurmak, kakmak. 2. Silkmek. 3. Çiviye duvara veya başka bir yere çakmak.” (KTS, 153); KrT: *kak-* “... V. 1. Vurmak, çarpmak, çırpmak; kakmak, çakmak. 2. Korku vermek için bağırarak...” (KS, 384)

kaķaķ²¹⁴ (4b-12): atlas, bir nevi ipek kumaş, eski yıpranmış elbise.

KT: - KrT: []

kaķı-(dı) (T.) (6a-7): öfkelenmek, kızmak.

KT: *qağuv* “1. Pencereyi, kapıyı vurmak, kakmak. 2. Silkmek. 3. Çiviye duvara veya başka bir yere çakmak.” (KTS, 153); KrT: *kak-* “... V. 1. Vurmak, çarpmak, çırpmak; kakmak, çakmak. 2. Korku vermek için bağırarak...” (KS, 384)

kaķımaķ (T.) (26b-8): öfkelenmek, kızmak.

²¹⁴ Atalay, bu sözcüğe “eskimiş, eski” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 182. Kun, bu sözcüğe *satın* “saten” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 21, 51. madde; “Philologica II.”, s. 438, 51. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe атлас, ткань (шелковая) “atlas, eski kumaş” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96. Sözcüğün Arapçasının (اطلس) “atlas, bir nevi ipek kumaş, eski yıpranmış elbise” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *qağuv* “1. Pencereyi, kapıyı vurmak, kakmak. 2. Silmek. 3. Çiviye duvara veya başka bir yere çakmak.” (KTS, 153); KrT: *kak-* “V. 1. Vurmak, çarpmak, çırpmak; kakmak, çakmak. 2. Korku vermek için bağırmak...” (KS, 384)

kaķır-(dı) (9a-12): tükürmek.

KT: *qaqıruv* “Balgam çıkarmak.” (KTS, 157); KrT: *kakır-* “... II. Balgam çıkarmak.” (KS, 385)

kaķırdak²¹⁵ (19a-6): anne karnından çocukla beraber doğan ince deri.

KT: [] KrT: []

kaķla-(dı) (30a-12): kurutmak, kak yapmak.

KT: *qaqtav* “Et, balık, meyve vs. kurutmak. Eti veya balığı ızgarada pişirmek.” (KTS, 157); KrT: *kakta-* “1. Kurutmak; kavurmak; kızartmak (kap içinde değil de, şışte). 2. (hayvan yavrusu hakkında; anasının memesini) son damlaya kadar emmek. 3. Hayvanın sütünü son damlaya kadar sağlamak.” (KS, 386)

kaķşı-(dı) (18a-13): kokmak, bozulmak.

KT: - KrT: -

kaķşıptır (18a-10): bozulmuş, kokmuş yağ.

KT: - KrT: -

kaķsır-(dı) (9a-11): kansırmak.

KT: - KrT: -

kaķ-(dı) (8b-3, 16a-7): kalmak.

KT: *qaluv* “1. Kalmak. 2. Kâğıt oyununda kaybetmek. 3. Durdurulmak, başkalarından geride kalmak.” (KTS, 158); KrT: *kal-* “... II. 1. Kalmak; geri kalmak. 2. kal- fiili yardımcı fiil rolünde işin beklenilmemiş olduğunu gösterir.” (KS, 386-387)

kaķan (7a-4): kalan.

KT: *kaķan* “Kalan.” (TKS, 449); KrT: *kal-*; *kaķan* “Kalan, bakiye.” (KS, 386)

kaķaş (17a-9, 29a-6): yuka, şipit, çörek.

KT: *qalaş* “Yuvarlak, ortası çukur olarak pişirilen ekmek.” (KTS, 158); KrT: *kalaç* “I. Rus. Beyaz ekmek, somun...” (KS, 387)

²¹⁵ Atalay, bu sözcüğe “kıkırdak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 37, 268. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (سلا) “anne karnından çocukla beraber doğan ince deri” anlamında olduğu düşünülmektedir.

kalavun (41b-11): düğün beledi.

KT: - KrT: -

kalay (29b-4): kalay.

KT: *qalayı* “Kalay, gümüş beyazlığında yumuşak bir maden.” (KTS, 157);

KrT: *kalay* “ I . 1. Kalay. 2. Teneke kutu; (destanda) maden. II . Yahut kalayça: Nasıl, ne suretle?” (KS, 387)

kalbur (26b-4): kalbur.

KT: *qalbır* “Kalbur, teneke kutu.” (KTS, 158); KrT: *kalbır* “ I . Far. Kalbur.

II . Rus. yahut kalbır taktay: Kalın kereste (Rusçası ‘gorbıl’).” (KS, 388)

kalburla-(dı) (27a-8): kalburlamak.

KT: - KrT: *kalbırıl*- “Kalburdan geçirmek.” (KS, 388)

kaldır-(dı) (17b-2): kaldırmak.

KT: [] KrT: -

kaldıra-(dı)²¹⁶ (6b-4): kalkımak (titremek).

KT: *qaltırav* “Titremek.” (TKS, 725); KrT: *kaltıra*- “Titremek.” (KS, 392)

kalın (I) (9a-2, 10b-13): kalın.

KT: *qalın* “1. Bir şeyin kalınlığı. 2. Çok, sayıca fazla. 3. Koyu, sıkı. 4. Sert.” (KTS, 159); KrT: *kalın* “ I . 1. Kalın, sık (orman hakkında). 2. krş. çoon 1: (kâğıt, kumaş, tahta hakkında). 3. Derin...” (KS, 390)

kalın (II) (11b-1): kın, sadak.

KT: [] KrT: []

kalın (III) (35b-3): çeyiz.

KT: [] KrT: *kalın* “... II . es. Mihr (alınan kız için verilen mal, para vs. ağırlık).” (KS, 390)

kalқан (15b-7): kalkan.

KT: *qalqan* “Kalkan.” (KTS, 158); KrT: *kalkan* “1. Kalkan. 2. Siper; perde; sığınak...” (KS, 389-391)

kam (I) (15a-13): süt nine, daya.

²¹⁶ Kun, bu sözcüğe *trembler* “sallamak” ve *claquer (dents)* “dişleri çarpmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 33, 122. madde. Atalay, Kun’un yorumunu kabul etmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 121, 122. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe дрожать, трястись “titremek” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 101. Sözcüğün Arapçasının (ارتعد) “titremek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: [] KrT: []

kam (II) (29a-11): kendir.

KT: [] KrT: []

kamaş-(tı) (31b-3): göz kamaşmak.

KT: - KrT: *kamaş-* “... II. Kamaşmak.” (KS, 393)

kamış²¹⁷ (28b-10): kamış.

KT: *qamış* “Kamış.” (KTS, 159); KrT: *kamış* “Kamış, saz.” (KS, 394)

kaşşı, kaşşı (33b-12): kaşçı.

KT: *qamşı* “Kaşçı.” (KTS, 159); KrT: *kaşşı* “Kaşçı.” (KS, 393)

kan (15a-12, 18b-8, 32b-3, 41b-7): 1. Kan. 2. Han, hakan.

KT: *qan* “Kan.” (KTS, 159); KrT: *kan* “ I . Kan. II . Han; hükümdar...” (KS, 395-396)

kana-(dı), kanan-(dı) (5b-13): kanamak.

KT: *qanav* “ I . Sömürmek, başkasına iş gördürmek, emeğini gasp etmek. II . Kanamak, kan akması.” (KTS, 160); KrT: *kana-* “... IV. 1. Kanamak; kan akıtmak. 2. Kan dökmek; kesmek, kırmak.” (KS, 396)

kanat (11b-5): kanat.

KT: *qanat* “1. Uçucularda uçmayı gerçekleştiren uzuv. 2. Uçağın kanadı. 3. Kenarı, bir tarafı...” (KTS, 160); KrT: *kanat* “ I . 1. Kanat...” (KS, 396)

kanbaz (27b-7, 36a-12): boş boğaz, koğucu.

KT: - KrT: -

kançağa²¹⁸ (27b-11): bir nesneyi eyere bağlamak için takılmış deri parçaları, sırimlar.

KT: - KrT: -

kançık (30b-12): dişi köpek.

KT: *qanşıq* “Dişi köpek, kancık.” (KTS, 160); KrT: *kançık* “Dişi köpek, kancık.” (KS, 397)

²¹⁷ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “tatlı kamış ve saz kamış” anlamlarının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 55, 396. dipnot.

²¹⁸ Fazılov, bu sözcüğe вид верхней одежды “dış kıyafet” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 159. Kaymaz, *kançağa* sözcüğünün Moğolca olduğunu belirtip “eşyaları eyere bağlamak için kullanılan deriden yapılan ip” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 11. Sözcüğün Moğolca *gancuğa(n)* “bir nesneyi eyere bağlamak için takılmış deri parçaları, sırimlar” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ķandala (7b-9): tahtakurusu.

KT: *qandala* “Tahtakurusu.” (KTS, 160); KrT: *kantala* “ I . Far. Tahtakurusu...” (KS, 399)

ķandır-(dı) (17b-9): “suya” kandırmak.

KT: *qandıruv* “Kandırmak, doyurmak, tatmin etmek.” (KTS, 160); KrT: *kandır-* “Tatmin eylemek; teskin etmek.” (KS, 397)

ķanġı (89b-5): hangi.

KT: - KrT: -

ķanı (28a-4, 67a-9, 67a-11, 89b-10): hani, nerede?

KT: *kāne* “Hani.” (KTS, 123); KrT: *kana* “... II . 1. Nerede? 2. Haniya...” (KS, 346-396)

ķap-(tı) (15a-5): yağmalamak.

KT: [] KrT: []

ķapak (11a-12): göz kapağı.

KT: *qabaq* “ I . 1. Alın. 2. Göz ile kaşın arası. 3. Yar, yer yarığının üst tarafı...” (KTS, 152); KrT: *kabak* “ I . 1. Göz kapağı. 2. Oyuk; kazıntı; çukur; derin dere...” (KS, 378)

ķaplan (36a-12): kaplan.

KT: *qablan* “Kaplan.” (KTS, 152); KrT: *kabılan* “(bununla Kırgızlar muayyen bir yabani hayvanı değil de, genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kastederler) Pars, kaplan, bebr.” (KS, 379)

ķaptırġa (19b-4): zincir veya bukağı halkalarını bir araya toplayan demir.

KT: - KrT: *kaptırġa* “celdik: Eğer yastığı.” (KS, 198-402)

ķapu (8a-5): kapı.

KT: [] KrT: -

ķar (10b-11): kar.

KT: *qar* “Kar.” (KTS, 161); KrT: *kar* “ I . 1. Kar. 2. Yaş (küçük çocuk veya hayvan yavrusu için). II . Far. Zillate uğrayan, hor görülen.” (KS, 402)

ķar-(dı) (27a-9): boğazda bir şey kalmak, boğaz tıkanmak.

KT: [] KrT: -

ķara (I) (4a-1, 4b-5, 39b-2, 41b-8, 83b-5): kara.

KT: *qara* “ I . 1. Kara. 2. Bir şeyin gölgesi. II . Büyükbaş hayvan (deve, at vs.).” (KTS, 162); KrT: *kara* “ I . 1. Siyah, kara yağız, esmer. 2. Karaltı. 3. Halis (mahlut olmayan). 4. Dayangaç, mesnet. 5. mec. Yazı. 6. Çirkin, menfi şey. 7. Yas (kocası için). 8. mit. Şerir ruh, habis kuvvet. 9. Suçlu, maznun. 10. Sığır hayvanı; inek. 11. Kara söz nesir; yüksek fikirlerinden ve şi’rî hislerden boş olan bayağı konuşma. 12. tar. Adi kimse, avamdan olan. 13. tar. Sık sık cariyeye ve köle manasına gelen sözlere katılan bir sıfattır. 14. (destanda) bir nevi tüfek. 15. kara suu: Yeraltı sularıyla beslenen çay...” (KS, 402-403-670)

ğara (II) (24b-9): kul, köle.

KT: [] KrT: []

ğara êrik, ğara êrük (5a-3, 29a-4): kara erik.

KT: - KrT: -

ğara ğaz²¹⁹ (7b-4, 32a-1): angut kuşu.

KT: - KrT: -

Ğara kesek (39b-2, 41b-8): özel ad.

KT: - KrT: -

ğara laçın (31a-1): kara şahin.

KT: - KrT: -

ğara şığır, ğara şıyır (11b-7): kara sığır.

KT: *qara* “... II . Büyükbaş hayvan (deve, at vs.).” (KTS, 162); KrT: *kara* “ I10. Sığır hayvanı; inek.” (KS, 402-403)

ğarar-(dı) (83b-5): kararmak.

KT: *qarayuv* “1. Renginin kararması. 2. Pek belli olmadan karartı olarak görünmek. 3. Bildiğini unutmak.” (KTS, 163); KrT: *karar-* “... II . Kararmak, kara olmak, bulanmak, karanlık olmak.” (KS, 406)

ğarak (36a-9): göz bebeği.

KT: *qaraşıq* “Göz karası.” (KTS, 163); KrT: *karek* “1. Göz bebeği. 2. mec. Göz.” (KS, 408)

ğaralık (18b-10): karalık.

²¹⁹ Atalay, bu sözcüğe “bir kuş adı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 61. Fazılov, bu sözcüğe гусь (домашний) “kaz (evcil)” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 104. Sözcüğün Arapçasının (ج) “angut kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: *karalık* “Karalık.” (TKrS, 474)

karanğı (24a-11): karanlık, karanı.

KT: *qaraŋı* “1. Karanlık. 2. Aydın olmayan, cahil.” (KTS, 162); KrT: *karanğı* “1. Karanlık, zulmet. 2. mec. Kara cahil.” (KS, 406)

karanğı-(dı) (6b-12): karanlık olmak.

KT: *qaraŋılanuv* “Karanlık olmak.” (KTS, 162); KrT: *karanğılan-* “Kararmak, karanlık çökmek.” (KS, 406)

karanlı öy (13a-12): karanlık ev.

KT: - KrT: -

kara tanıķ bil-(di)²²⁰ (5b-1): tanımak, anlamak.

KT: - KrT: -

karavaş (3b-13, 25a-9): 1. Cariye. 2. Karakuş, sungur.

KT: - KrT: -

karavul, karavulu²²¹ (20b-13): karakol.

KT: *qaravıl* “1. Nöbetçi...” (KTS, 162); KrT: *karool* “1. Bekçilik; karakol...” (KS, 411)

kara yağuzlık (18b-13): kara yağızlık, esmerlik.

KT: - KrT: -

kara yovuz (4a-3): kara yağız, esmer.

KT: - KrT: -

kara yovuzlık (18b-13): kara yağızlık, esmerlik.

KT: - KrT: -

karçı (34a-11): makas.

KT: *kayşı* “ I . Makas...” (KTS, 156); KrT: *kayçı* “Makas.” (KS, 419)

kardeş (3b-12, 86b-6): kardeş.

KT: - KrT: -

karğa (26b-3): karga.

KT: *qarğa* “Karga.” (KTS, 163); KrT: *karğa* “ I . Kara karga...” (KS, 408)

karğa-(dı) (32a-13): ilenmek, “birine” kötü dilekte bulunmak.

²²⁰ Kun, bu sözcüğün şüpheli sözcükler arasına eklenmesi gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 25, 76. madde.

²²¹ Fazılov, bu sözcüğe *сторож*, *караул* “bekçi” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 141.

KT: *qarğav* “Beddua etmek, lanet etmek.” (KTS, 163); KrT: *kargâ-* “... II . Lanetlemek, ilenmek; korkutmak.” (KS, 408)

qarğaçı (31b-7): sövücü.

KT: *qarğıs* “Beddua.” (KTS, 163); KrT: *kargışçı* “... II . Lanetleyen.” (KS, 409)

qarğaşa (26b-9): karışıklık.

KT: - KrT: *kargâşa* “Kargaşa.” (TKrS, 476)

qarğaşala-(dı) (27a-13): karışıklık çıkarmak.

KT: - KrT: -

qarğış (15b-11): ilenme, kötü dilekte bulunma, “inkisar, lanet”.

KT: *qarğıs* “Beddua.” (KTS, 163); KrT: *kargış* “ I . Veter. II . Lanet, ilenç.” (KS, 409)

karı (20b-3): ihtiyar, yaşlı.

KT: *kâri* “İhtiyar.” (KTS, 123); KrT: *karı* “... II . İhtiyar, kocamış adam...” (KS, 409)

karı-(dı)²²² (I) (6b-13, 15a-4): karışmak, yaşlanmak.

KT: [] KrT: *karı-* “... V . Kocamak...” (KS, 409)

karı-(dı) (II) (26a-12): kocalmak, yaşlanmak.

KT: [] KrT: *karı-* “... V . Kocamak...” (KS, 409)

karıl-(dı)²²³ (5a-12, 6b-13, 27a-9): 1. Boğazda bir şey kalmak, boğaza durmak, boğaz tıkanmak. 2. Karışmak.

KT: [] KrT: -

karın (I) (30b-4): karın.

KT: *qarın* “Karın.” (KTS, 164); KrT: *karın* “1. Karın, mide, kursak. 2. Tulum (yağ muhafaza etme kabı olarak kullanılan inek yahut koyun karnı).” (KS, 409)

karın²²⁴ (II) (7a-5): varyoz; dişengi; rüşvet.

²²² Al-Türk, bu sözcüğün altında yazan (شاخ) sözcüğünün “yaşlanmak” anlamında olduğunu söyleyerek bu satırdaki *karı-* eyleminin hem “yaşlanmak” hem de “karışmak” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 57, 198. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (اختلط) “karışmak” ve (شاخ) “yaşlanmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

²²³ Kun, sözcüğün Arapça karşılıklarını dikkate alarak “2. Karışmak” anlamının silinmesi gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 24, 70. madde.

²²⁴ Atalay, bu sözcüğün Arapçadaki karşılığının “bilendez taşı, demir külünk, varyoz, rüşvet” olduğunu söyleyip Türkçedeki karşılığının hangisi olduğunu tespit edemediklerini belirtmektedir. bk.

KT: [] KrT: []

karınca (T.) (36b-2): karınca.

KT: - KrT: -

karındaş (86b-6): kardeş, karında eş.

KT: *qarındaş* “Kız kardeş.” (KTS, 164); KrT: *karındaş* “ I . 1. Erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmak şartıyla). 2. (büyük erkek kardeşe nispeten, hemşireye nispeten değil) küçük kız kardeş. 3. Akraba...” (KS, 409)

karış (20b-8): karış.

KT: *qarış* “Karış.” (KTS, 164); KrT: *karış* “ I . Uzunluk ölçüsü; açılmış baş parmakla orta parmağın uçları arasındaki mesafe, arşının dörtte biri.” (KS, 409)

karışrık (48b-9): karışık.

KT: - KrT: -

karlağış (19b-1): kırlangıç, cennet serçesi.

KT: *qarlığış* “Kırlangıç.” (KTS, 163); KrT: *kardığış* “Kırlangıca benzeyen küçük bir kuş.” (KS, 408)

karlağuş (19b-1): kırlangıç, cennet serçesi.

KT: *qarlığış* “Kırlangıç.” (KTS, 163); KrT: *kardığış* “Kırlangıca benzeyen küçük bir kuş.” (KS, 408)

karma-(dı) (12a-13): bir şeyin ne olduğunu bilmek için araştırmak.

KT: [] KrT: []

karmala-(dı) (12a-13): kaybolan bir şeyi bulmak için aramak.

KT: *qarmalav* “Elle dokunarak aramak.” (KTS, 163); KrT: *karmala-* “Mükerreren kapmak; yakalamak.” (KS, 411)

karmağ (19a-10): olta iğnesi, örtü tığı.

KT: *qarmaq* “Olta.” (KTS, 163); KrT: *karmak* “kayırmak: Olta iğnesi.” (KS, 411-422)

karpuz (7b-18): karpuz.

KT: *qarbiz* “Karpuz.” (KTLS, 444); KrT: *tarbiz* “Karpuz.” (KS, 710)

karş-(dı), karşı-(tı) (22b-9): “insan” iki eli, “kuş” iki kanadı birbirine çarpmak.

Atalay, Besim, *age.*, s. 12, 67. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (برطيل) “varyoz; dişengi; rüşvet” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: *kars-* “Çatırdıyı, keskin sesi ve keskin vuruştan doğan sesi taklittir.” (KS, 412)

ķarsak (7b-10): çakal.

KT: *qarsaq* “Bozkır tilkisi (Canis Corsac).” (KTS, 163); KrT: *karsak* “Bozkır tilkisi: Canis corsac.” (KS, 412)

ķarş (35a-13, 73b-9): karşı.

KT: *qarsı* “1. Bir şeyin zıddı. 2. Karşı.” (KTS, 163); KrT: *karşı* “Karşı, karşıya.” (KS, 412)

ķarşıla-(dı) (39a-3): yüz yüze gelmek ve karşılaşmak.

KT: - KrT: -

ķart (37b-8): kart, ihtiyar, yaşlı.

KT: *qart* “Yaşı ilerlemiş, ihtiyar kimse.” (KTS, 163); KrT: *kart* “... III. İhtiyar...” (KS, 385-412)

ķartaban (36a-13): kartal.

KT: - KrT: -

ķartal (17a-7, 36a-13): kartal.

KT: - KrT: -

ķartay (20b-4): kart, ihtiyar, yaşlı.

KT: *qart* “Yaşı ilerlemiş, ihtiyar kimse.” (KTS, 163); KrT: *kart* “... III. İhtiyar...” (KS, 385-412)

ķartay-(dı) (38a-5): kocalmak.

KT: *qartayuv* “İhtiyarlamak, yaşı ilerlemek.” (KTS, 163); KrT: *kartay-* “Kocamak.” (KS, 412)

ķartın (24b-5): yaşlı.

KT: *qart* “Yaşı ilerlemiş, ihtiyar kimse.” (KTS, 163); KrT: *kart* “... III. İhtiyar...” (KS, 385-412)

ķaru sikmek (12a-3): erkek kadın çiftleşmek.

KT: - KrT: -

ķaruķ (19a-6): kavut (kavrulmuş hububat).

KT: - KrT: -

kas²²⁵ (50b-5): kazmak.

KT: *qazuv* “Kazmak, yeri kazmak.” (KTS, 154); KrT: *kaz-* “... III. Kazmak.”

(KS, 426)

kaşarlar (85b-13): köpek sürüsü.

KT: - KrT: -

kaşmak (28a-6): ateşin çokluğundan kabın dibine yapışan yemek artığı.

KT: - KrT: -

kaşatlık (22a-11): sedef.

KT: - KrT: -

kaşı-(dı) (12b-2): kazımak.

KT: *qazuv* “Kazmak, yeri kazmak.” (KTS, 154); KrT: *kaz-* “... III. Kazmak.”

(KS, 426)

kaşurka (17b-11): kasırğa, boran.

KT: - KrT: -

kaş kaş kül-(di) (30a-8): katıla katıla gülmek.

KT: - KrT: -

kaş (I) (12b-5): gözdeki kaş.

KT: *qas* “ I . Kaş...” (KTS, 164); KrT: *kaş* “ I . 1. Kaş. 2. Eyer kaşı...” (KS,

414)

kaş²²⁶ (II) (20b-2): tepenin başı.

KT: - KrT: -

kaşa bar-(dı) (10a-7): kaçmak, kaçır vermek.

KT: *qaşuv* “1. Kaçmak. 2. Koyun, keçi, sığırların çiftleşmesi.” (KTS, 167);

KrT: *kaç-* “1. Kaçmak; sakınmak; kaçınmak. 2. (kuş hakkında) uçup gitmek. 3. Kösnümek (dişi hayvanlar hakkında). 4. Kaçınmak.” (KS, 380-381)

kaşdır-, kaşır²²⁷ (83a-4): kaçır mak.

KT: - KrT: *kaşır-* “... II . 1. Kaçır mak, elden çıkarmak. 2. (hayvanları) çiftleştirmek. 3. Saldırmak.” (KS, 381)

²²⁵ Al-Turk, bu sözcüğe “kazmak” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 191. Sözcüğün “kazmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²²⁶ Al-Turk, bu sözcüğe “tepenin başı” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 108, 638. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (شقیف) “tepenin başı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²²⁷ Sözcüğün “kaçır mak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

kaşı-(dı) (13b-3): kaşımak.

KT: *qasuv* “Kaşımak.” (KTS, 165); KrT: *kaşı-* “Kaşımak, tırnakla yahut sert bir şeyle kaşınan yeri ovma.” (KS, 415)

kaşka (26b-6): at alnındaki aklık.

KT: *qasqa* “1. Hafif kel olan. 2. Hayvanın alnındaki beyaz tüy.” (KTS, 164-165); KrT: *kaşka* “1. Akıtmalı (hayvan), alnında beyaz lekesi olan. 2. Ak, beyaz, temiz. 3. Terbiyesiz, saygısız, sıkılmaz, olmayan; boş saçma adam. 4. say kaşka: Şuurlu, ileri adam (müterakki).” (KS, 415)

kaşkaldağ²²⁸ (26b-3): su tavuğu.

KT: *qasqaldağ* “Martı.” (KTS, 165); KrT: *kaşkaldağ* “Su tavuğu, Rallus.” (KS, 415)

kaşu (T.) (I) (15b-7): sopa, tokmak.

KT: - KrT: -

kaşu (II) (29b-5): keser denen aygıt.

KT: - KrT: -

kaşuk (34a-6): kaşık.

KT: *qasıq* “Kaşık.” (KTS, 165); KrT: *kaşık* “Kaşık.” (KS, 415)

kaṭ (89b-3): kat, yan “nezd, ind”.

KT: *qat* “... II. Kat.” (KTS, 165); KrT: *kat* “... II. Tabaka, sıra...” (KS, 415-416)

kaṭ-(tı) (I) (15a-4): karmak, katmak.

KT: *qatuv* “Katmak.” (KTLs, 452); KrT: *kat-* “... V. Gizlemek, ilave etmek, ilhak etmek, katmak.” (KS, 416)

kaṭ-(tı) (II) (29b-10): katı olmak.

KT: *qatayuv* “1. Sertleşmek, dolgunlaşmak, yumuşaklığını kaybetmek. 2. Zor olmaya başlaması. 3. Güçlenmek, kuvvetlenmek.” (KTS, 165); KrT: *kat-* “... IV. Sertleşmek, katılaşmak, kabalaşmak...” (KS, 416)

kaṭa ḳal-(dı) (8a-7): şaşa kalmak.

KT: - KrT: -

²²⁸ Atalay, bu sözcüğe “alnında bir parça aklık olan at” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 51. Fazılov, bu sözcüğe лысуха “su tavuğu” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 156. Sözcüğün Arapçasının (غر) “su tavuğu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

kaṭa ḵaldır-(dı) (6a-4): şaşalatmak.

KT: - KrT: -

kaṭı (29b-9, 50a-1): katı, sert.

KT: *qattı* “1. Sert, katı. 2. Merhametsiz. 3. Hızlı yürümek. 4. Fazla, çok.” (KTS, 165); KrT: *katuu* “... II. 1. Katı, sert, kaba, sert kimse, gaddar amansız bir hâle gelmiş olan...” (KS, 419)

kaṭı-(dı)²²⁹ (6a-6): katımak (sertleşmek).

KT: *qatayuv* “1. Sertleşmek, dolgunlaşmak, yumuşaklığını kaybetmek. 2. Zor olmaya başlaması. 3. Güçlenmek, kuvvetlenmek.” (KTS, 165); KrT: *katık-* “... III. Katılaşmak, pekişmek, pişmek, sertleşmek.” (KS, 417)

kaṭı bol-(dı) (29b-11): katı olmak.

KT: *qatayuv* “1. Sertleşmek, dolgunlaşmak, yumuşaklığını kaybetmek. 2. Zor olmaya başlaması. 3. Güçlenmek, kuvvetlenmek.” (KTS, 165); KrT: *katık-* “... III. Katılaşmak, pekişmek, pişmek, sertleşmek.” (KS, 417)

kaṭık (5a-2): katık.

KT: *qatıq* “1. Yoğurt. 2. Çorbanın içine konulan et veya peynir. 3. Katık.” (KTS, 165); KrT: *katık* “ I . Ekşimiş süt, yoğurt. II . kol katık: Ele yapışan hamurdur ki bunu ovup düşürdükten sonra toplayıp küçük bir pide şeklinde pişirirler (âdet olduğu üzere gelinlik kıza bu gibi ekmeği vermezlerdi; çünkü verildiği takdirde beceriksiz olacağını zannederlerdi)...” (KS, 417)

kaṭıl-(dı) (6b-13): katılmak, karışmak.

KT: - KrT: []

kaṭır (7b-8, 87a-4): katır.

KT: *qatır* “Katır.” (KTLS, 452); KrT: *kaçır* “ I . Katır, ester...” (KS, 381)

kaṭışiptır (34b-12): karışık.

KT: - KrT: -

kaṭış kara bol-(dı) (10a-2): katışık olmak.

KT: - KrT: -

kaṭla (T.) (35b-1): kere, kez.

KT: - KrT: -

²²⁹ Kun, bu sözcüğü *qat-* biçiminde okuyup *se raidir, devenir epais* “sertleştirmek, kalınlaşmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 30, 104. madde.

ķavnuķ, ķavluc (28b-13): kavlıķ.

KT: - KrT: -

ķavrul-(dī), ķavrun-(dī) (7a-1): kavrulmak.

KT: *quvırıluv* “Kavrulmak.” (KTS, 177); KrT: *kuurul-* “Kavrulmak, kurumak, kırışmak; buruşmak, büzölmek.” (KS, 530)

ķavşuk (18b-11): göbek.

KT: - KrT: -

ķavun (7b-12): kavun.

KT: *qavın* “Kavun.” (KTS, 166); KrT: *koon* “Kavun.” (KS, 486)

kāvur (31a-10): gāvur.

KT: - KrT: -

ķavurşak (32a-3): oyuncak, oyun aygıtları; oyuncak hâline getirilen budala kimse.

KT: - KrT: -

ķavuş-(tī)²³⁰ (6b-5): kavuşmak.

KT: *qavısuv* “Kavuşmak, iki kişinin buluşması.” (KTS, 166); KrT: *kooş-* “...

II . Yakınlık peyda etmek, yaklaşmak, kavuşmak.” (KS, 486)

ķavut (19a-6): kavut (kavrulmuş hububat).

KT: - KrT: *kavut* “Talkandan yapılan yemek.” (TKrS, 489)

ķaya²³¹ (22a-1, 36a-6, 38a-7): kaya.

KT: - KrT: -

ķayda (5a-4, 68a-4, 68a-5, 68b-13, 89b-7, 89b-11): Nerede?

KT: *qayda* “Nerede?” (KTS, 155); KrT: *kayda* “Nerede?” (KS, 420)

ķaydaki (89b-7, 89b-10): neredeki?

KT: *qayda* “Nerede?” (KTS, 155); KrT: *kaydağı* “Herhangi bir yerde bulunan.” (KS, 420)

ķaydasa (35a-10, 89b-11, 89b-12): neredeyse?

KT: *qayda* “Nerede?” (KTS, 155); KrT: *kayda* “Nerede?” (KS, 420)

²³⁰ Kun, bu sözcüğü *qoş-* biçiminde okuyup *communiquer une chose â quelqu'un; prescrire, ordonner* “birine bir şey iletmek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 34, 114. madde. Sözcüğün Arapçasının (لقى) “kavuşmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²³¹ Atalay, Eski Türkçede *kayan* sözcüğünün “sel” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 68, 464. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (صخرأ) “kaya” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ķaydasa ki (89b-13): neredeyse ki?

KT: *qayda* “Nerede?” (KTS, 155); KrT: *kayda* “Nerede?” (KS, 420)

ķayķa-(dı) (12b-10, 38a-2): kaygılanmak, kaygı duymak.

KT: *qayķılanuv* “Kaygılanmak, acı çekmek.” (KTS, 155); KrT: *kayķılan-* “Kederlenmek.” (KS, 420)

ķayķar-(dı), ķayķır-(dı) (13b-4): kaygılanmak.

KT: *qayķıruv* “Merak etmek, üzölmek.” (KTS, 155); KrT: *kayķır-* “Kederlenmek; tasalanmak.” (KS, 420)

ķayķı (37b-11, 83b-7): kaygı.

KT: *qayķı* “Üzüntü, hasret.” (KTS, 155); KrT: *kayķı* “Keder, kaygı, gam.” (KS, 420)

ķayķır-(dı) (12b-10, 83b-7): kaygılanmak, kayırmak.

KT: *qayķıruv* “Merak etmek, üzölmek.” (KTS, 155); KrT: *kayķır-* “Kederlenmek; tasalanmak.” (KS, 420)

ķayıķ-(tı)²³² (5b-7): kayırlamak “iltifat etmek”.

KT: - KrT: -

ķayın ana (12b-4): kayın ana.

KT: *qayın* “kayın ene: Kaynana.” (KTS, 156); KrT: *kayın* “kayın ene: Kaynana.” (KS, 421)

ķayır (27b-2): kum tepesi, dalgalı kumdan meydana gelmiş olan tepecikler.

KT: [] KrT: []

ķayır-(dı) (8a-13): kayırmak.

KT: *qayıruv* “1. Bir şeyin yönünü, amacını değıştirmek. 2. Birisinden alınan emaneti iade etmek. 3. Bir şeyi tekrar anlatmak, söylemek.” (KTS, 156); KrT: *kayır-* “... III. Çevirmek, bükmek.” (KS, 421)

ķayır-la-(dı)²³³ (5b-8): kayırmak “iltifat etmek”.

KT: *qadırlav* “Hürmet etmek, saymak.” (KTS, 153); KrT: *kadırdav* “Hürmet etmek, saymak, takdir etmek.” (KS, 382)

ķayış (19b-4): kayış.

²³² Kun, bu sözcüķe “temayöl göstermek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 28, 86. madde.

²³³ Kun, bu sözcüķe ek olarak “mukayyet olmak, bir işi birisi için fayda verecek şekilde yapmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 27, 85. madde.

KT: *qayıs* “Kayış.” (KTS, 156); KrT: *kayış* “ I . Kayış...” (KS, 422)

ķayıřķa (29a-13): cüce.

KT: - KrT: -

ķayıt-(tı) (17a-10, 30a-10, 38b-9): geri dönmek.

KT: *qaytuv* “1. Dönmek, gittiğı yerden geri gelmek...” (KTS, 156); KrT: *kayt-* “Geri dönmek.” (KS, 425)

ķayķalan-(dı) (10b-2, 30a-4): kaygılanmak.

KT: *qayģılanuv* “Kaygılanmak, acı çekmek.” (KTS, 155); KrT: *kayģılan-* “Kederlenmek.” (KS, 420)

ķaymaq (29a-4): kaymak.

KT: *qaymaq* “1. Kaymak, sütün kaymağı. 2. Bir şeyin en iyisi, seçkini.” (KTS, 155); KrT: *kaymak* “Kaymak.” (KS, 422)

ķayna-(dı) (27a-4): “tencere” kaynamak.

KT: *qaynav* “1. Kaynamak. 2. Doluşmak, miktarı artmak.” (KTS, 155); KrT: *kayna-* “... II . Kaynamak, fikir fikir kaynamak.” (KS, 423)

ķayrıl-(dı) (32a-12): kanırlmak ve eğrilmek.

KT: *qayırıluv* “Dönmek.” (KTS, 156); KrT: *kayrıl-* “Kıvrılmak; dönmek; yüz çevirmek; dönmek; avdet etmek.” (KS, 424)

ķaysı (65b-7, 89b-4): hangi, nerede?

KT: *qaysı* “Hangi?” (KTS, 155); KrT: *kaysı* “Hangi?” (KS, 425)

ķaysısa (65b-7): hangisiyse, neredeyse?

KT: *qaysı* “Hangi?” (KTS, 155); KrT: *kaysı* “Hangi?” (KS, 425)

ķaysı ki (89b-5): hangi?

KT: *qaysı* “Hangi?” (KTS, 155); KrT: *kaysı* “Hangi?” (KS, 425)

ķaz (4b-11): kaz.

KT: *qaz* “Kaz.” (KTS, 154); KrT: *kaz* “ I . Kaz (kuş)...” (KS, 426)

ķaz-(dı) (13b-5): kazmak.

KT: *qazuv* “Kazmak, yeri kazmak.” (KTS, 154); KrT: *kaz-* “... III . Kazmak.” (KS, 426)

ķazķıç (49a-9): kazma.

KT: - KrT: -

ķazak başlı (24b-11): bekâr.

KT: - KrT: -

kazaldırık (33b-7): eksen, mihver.

KT: - KrT: -

kazan (29b-4): kazan.

KT: *qazan* “Kazan.” (KTS, 154); KrT: *kazan* “Büyük tencere, kazan.” (KS, 426)

kazan-(dı) (13b-12): kazanmak.

KT: - KrT: -

kazmak (28a-6): ateşin çokluğundan kabın dibine yapışan yemek artığı.

KT: - KrT: -

kazı-(dı) (12b-2): kazımak.

KT: *qazuv* “Kazmak, yeri kazmak.” (KTS, 154); KrT: *kaz-* “... III. Kazmak.” (KS, 426)

kebe (22a-6, 30b-4): gebe, karınlı, karnı büyük.

KT: - KrT: -

kebin (31a-3): kadına kesilen mihr; kefen için ayrılan para.

KT: *kebin* “Kefen.” (KTS, 124); KrT: *kemin* “Ar. Kefen.” (KS, 436)

kebinle-(di) (31b-2): kefenlemek.

KT: *kebindev* “Kefenlemek.” (KTS, 124); KrT: *keminde-* “Kefenlemek, kefene sarmak.” (KS, 436)

kece (32a-3, 72b-12, 75b-2): gece.

KT: *keşe* “1. Dün, akşam...” (KTS, 133); KrT: *keçee* “1. Dün; geçenlerde. 2. Akşam.” (KS, 428)

keçi (11a-4): keçi.

KT: *eşki* “Keçi.” (KTS, 81); KrT: *eçki* “Keçi.” (KS, 320)

keçik-(ti) (5a-12, 26b-13): gecikmek.

KT: *keşigüv* “Gecikmek, geç kalmak.” (KTS, 133); KrT: *keçik-* “Gecikmek.” (KS, 429)

keçkün (T.)²³⁴ (11b-4): kartal.

KT: - KrT: -

²³⁴ Atalay, bu sözcüğe “kadın üst urbası” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 21. Fazılov, bu sözcüğe бөпкүт “altın kartal” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 114. Sözcüğün “kartal” anlamında olduğu düşünülmektedir.

keçrek (7a-8): geç.

KT: *keş* “ I . 1. Akşam, karanlık basmaya başladığı sıra. 2. Gece (özel geceler manasına da gelir). II . Geç, gecikmek, geç kalmak.” (KTS, 133); KrT: *keç* “ I . Geç vakit...” (KS, 428)

kekel (36b-2): kâkül.

KT: *kekil* “Kâkül.” (KTS, 126); KrT: *kökül* “Far. Kâkül, şakaklara sarkan küçük örgüler, perçem.” (KS, 499)

keklik (13a-9, 15b-5): keklik.

KT: *keklik* “Keklik.” (KTS, 126); KrT: *kekilik* “Kaya kekliği, kızıl keklik.” (KS, 431)

kekre (4a-8): kekeme.

KT: *kekeş* “Kekeme.” (KTLS, 462); KrT: *kekeç* “Keke.” (KS, 430)

kel²³⁵ (I) (4a-6): çorak; bitik olmayan yer.

KT: - KrT: -

kel (II) (4a-5): saç dökülmüş, kel.

KT: - KrT: -

kel-(di) (12a-4, 40b-6, 43b-4, 45b-7, 52b-12, 57a-10, 65b-3, 69b-10, 70a-2, 70a-7, 70b-4, 71a-7, 71a-8, 71a-10, 72a-6, 73b-2, 75b-2, 75b-12, 76a-6, 76a-9, 76a-11, 76a-12, 76b-1, 76b-5, 76b-8, 76b-11, 77a-2, 77a-3, 77a-5, 77a-7, 77a-9, 79b-5, 79b-11, 79b-13, 81b-10, 82a-2, 82b-12): gelmek.

KT: *kelüv* “1. Gelmek. 2. İnsanın belli bir yaşa gelmesi. 3. Vakti gelmek.” (KTS, 127); KrT: *kel-* “1. Beriye, söyleyene doğru hareket etmek, (yay, vasıta ile yüzerek vs.) gelmek. 2. Ermek, ulaşmak. 3. koldon kel-: Elden gelmek (güç yetmek). 4. Mütenasip, uygun olmak. 5. Yerine getirilmek, tahakkuk etmek. 6. cardılar kayırımduu kelet: Fakirler hassas, hayırhah oluyorlar. 7. (önce gelen söz ‘gu’ ile bittiğinde) arzu etmek. 8. Yardımcı fiil sıfatıyla ‘kel-’ için arasız, kesilmeden, vukuya geldiği yahut gelmekte olduğunu gösterir.” (KS, 431-432)

kelek (7b-4): düz ve uzun burunlu büyük bir kuşun adı.

²³⁵ Kun, Atalay’ın verdiği anlamlandırmaya katılmamaktadır. Adı geçen sözcükten önce veya sonra hep vücut sakatlıklarının, hastalıklarının (bk. *keçel*, *taş*, *kel*, *kör*, *şokur*) adının geçtiğini ve bu bağlamda söz konusu olan sözcükte de bir hastalık, sakatlık adının aranması gerektiğini ama kesin bir sonuç elde etmenin zor olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 14, 14. madde. Sözcüğün Arapçasının (سيخ) “çorak arazi” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

keli (11b-1): musluk, kurna, dibek gibi şeyler.

KT: *keli* “Havan, buğday ve darı gibi taneli yiyeceklerin içine koyularak dövüldüğü ve kabuğundan temizlendiği ağaçtan yapılan kap.” (KTS, 127); KrT: -

kelim (31a-3): elbise, urba.

KT: [] KrT: []

kelin (24b-10): gelin.

KT: *kelin* “Gelin, oğlunun veya kardeşinin hanımı.” (KTS, 127); KrT: *kelin* “1. Gelin. 2. Genç kadın.” (KS, 434)

keltir-(di) (12a-8): getirmek.

KT: *keltirüv* “Getirmek.” (KTS, 127); KrT: *keltir-* “Getirmek, gelmeye müsaade etmek.” (KS, 435)

keme, kemi (19a-7, 33b-5): gemi.

KT: *keme* “Gemi.” (KTS, 128); KrT: *keme* “Büyük sandal, gemi, vapur.” (KS, 435)

kemeçi, kemiçi (33b-5): gemici.

KT: *kemeşi* “Gemici.” (KTS, 128); KrT: *kemeçi* “Sandalcı; salcı, araba gemicisi.” (KS, 435)

kemir-(di) (35b-9, 84a-11): kemirmek.

KT: *kemirüv* “Kemirmek.” (KTS, 128); KrT: *kemir-* “Kemirmek.” (KS, 436)

kemirşek²³⁶ (84a-11): kıkırdak.

KT: *şemirşek* “Vücudun kemiklerinin arasındaki ve ucundaki yumuşak, eğilen şey. Kıkırdak.” (KTS, 310); KrT: *kemirşek* “1. Kıkırdak. 2. Bir otun adıdır.” (KS, 436)

kemiş-(ti) (17b-1, 32a-11): bırakmak, atmak, salmak.

KT: - KrT: -

kend (36a-7): kendi.

KT: - KrT: -

kendi (40a-1, 41a-4, 82a-2, 87a-10): kendi.

KT: - KrT: -

kendir (29a-11): kendir.

²³⁶ Al-Turk ise, bu sözcüğe “kemiren” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 235. Sözcüğün “kıkırdak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kendir* “Kendir.” (KTS, 129); KrT: *kendir* “Latince adı Vincetoxicum sibiricum olan bir bitkidir ki lifi kendir yerini tutar; bayağı kenevir.” (KS, 437)

kene (I) (90a-4): yine, gene.

KT: *câne* “Yine.” (KTS, 97); KrT: *cana* “Yine, daha; mükerreren.” (KS, 174)

kene (II) (29a-12): kene, büyük hayvanlara sataşan ve kanlarını emen küçük bir böcek.

KT: *kene* “Kene.” (KTS, 129); KrT: *kene* “ I . Kene, sakırğa...” (KS, 437)

kenete (26b-9, 28a-8, 90b-6): ansızın.

KT: *kenet* “kenetten: Aniden, beklemeden, akılda yokken.” (KTS, 129); KrT: *kenet* “kenet-kenet: Nadiren, seyrek.” (KS, 438)

kenete kel-(di) (12a-11): ansızın gelmek.

KT: - KrT: -

keñ (38a-13): geniş.

KT: *keñ* “1. Büyük, geniş. 2. Genişletilmiş, büyümüş. 3. Dolgun, eşit. 4. İyi niyetli, alçak gönüllü.” (KTS, 129); KrT: *keñ* “Geniş, bol, engin.” (KS, 438)

keñez (37b-9): yavaş, kolay.

KT: - KrT: -

keñez bol-(dı) (38a-4): kolay olmak.

KT: - KrT: -

keñil-(di) (6b-9): yayılmak, genişlemek.

KT: *keñelüv* “Gönlü rahatlatmak, bolluğa kavuşmak.” (KTS, 129); KrT: *keñi-* “Genişlemek, bollaşmak, enginleşmek.” (KS, 438)

keñirt- (54b-13): genişletmek.

KT: *keñeltüv* “Rahatlatmak, bolluğa kavuşturmak.” (KTS, 129); KrT: *keñit-* “Genişletmek.” (KS, 439)

keninçe (35a-13, 90b-8): mehil, mühlet.

KT: - KrT: -

keniş-(ti) (21a-13): danışmak.

KT: *keñesüv* “Fikir teatisinde bulunmak, bir şey hakkında konuşmak.” (KTS, 129); KrT: *keñeş-* “... II . Danışmak, müşavere etmek.” (KS, 438)

kenkelçi (32b-11): alay, şaka.

KT: - KrT: -

kenkel-(di), keñle-(di) (35b-13): mizahçılık etmek.

KT: - KrT: -

kenkel èyle-(di) (36a-1): mizahçılık etmek.

KT: - KrT: -

kens (36a-7): kendi.

KT: - KrT: -

kensi (39b-13, 40b-10, 82a-2, 87a-10): kendi.

KT: - KrT: -

kent²³⁷ (8a-5): şehir.

KT: *kent* “Şehir, kent.” (KTS, 129); KrT: *kent* “Far. Oturaklık yeri, meskûn mahal, şehir.” (KS, 439)

kep (29b-3): kalıp.

KT: *keyip* “Kılık kıyafet, görünüş, biçim, tür.” (KTS, 125); KrT: *kep* “ I . Far. Söz, kelime; konuşma; ciddi söz; işe ait söz. II . Şekil, giyim, libas, maske.” (KS, 439)

kepek (36b-3): kepek.

KT: *kebek* “Kepek.” (KTS, 124); KrT: *kebek* “ I . Kepek (darının, arpanın ve buna benzerlerin kabuğu)...” (KS, 427)

ker-(di) (22b-8): germek.

KT: *kerüv* “Germek.” (KTS, 131); KrT: *ker-* “... V . Far. Germek, çekmek, uzatmak.” (KS, 440)

kere yav (18a-9): tere yağ.

KT: - KrT: -

kerkes (17a-6): kartal, kerkes kuşu.

KT: - KrT: -

kerek (13b-2, 90b-3): gerek.

KT: *kerek* “Gerek, lüzum.” (KTS, 130); KrT: *kerek* “Lazım, gerek, lüzumlu, zaruri.” (KS, 441)

kerekli (32b-12): gerekli.

²³⁷ Al-Turk, Atalay’ın bu sözcüğe anlamı tam olarak veremediğini söyleyerek bu sözcüğün Arapça karşılığının “ülke” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 62, 243. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (بلد) “şehir” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kerekti* “Lüzumlu, gerekli, ehemmiyetli.” (KTS, 130); KrT: *kerektüü* “Lüzumlu; zaruri.” (KS, 441)

keret (35b-1): kez, kere, defa.

KT: - KrT: []

kerey (34a-12): ustura.

KT: - KrT: -

kerin-(di) (9a-12): gerinmek.

KT: *kerilüv* “I . 1. Gerinmek. 2. Uzanmak. II . Eli ayağı uzatarak germek.” (KTS, 131); KrT: *keril-* “1. Gerilmek. 2. mec. Kurulmak, caka satmak.” (KS, 442)

kerit-(ti) (14a-1): kertmek.

KT: *kertüv* “Kertmek, dilimlemek, oymak, kesmek.” (KTS, 131); KrT: *kert-* “... III. Kesmek.” (KS, 442)

kerpiç (23b-12): kerpiç.

KT: *kirpiş* “Kerpiç, tuğla.” (KTS, 150); KrT: *kirpiç* “Kerpiç.” (KS, 474)

kerşek (22a-13, 66a-1): gerçek.

KT: - KrT: -

kertek²³⁸ (35b-4): yatak odası.

KT: - KrT: -

kerterki keter (29b-8): arkasına dönüş.

KT: - KrT: -

kerti (22a-12): gerçek.

KT: - KrT: -

kerti eyit-(ti) (22b-6): gerçek söylemek.

KT: - KrT: -

kertik (34b-11, 48b-11): kertik, kertilmiş.

KT: *kertik* “bk. kertpe: Kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olmak.” (KTS, 131); KrT: *kertik* “Çentik, kertik.” (KS, 442)

kertikli (34b-11): kertik, kertilmiş.

²³⁸ Atalay, bu sözcüğe “kiler” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 67. Fazılov, bu sözcüğe обман “aldatma” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 179. Kaymaz ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “yatak odası ya da gelin odası” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 15. Sözcüğün Arapçasının (مخدع) “yatak odası” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kertik* “bk. kertpe: Kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olmak.” (KTS, 131); KrT: *kertik* “Çentik, kertik.” (KS, 442)

kertin-(di)²³⁹ (6a-9): kesmek; oymak.

KT: *kertüv* “Kertmek, dilimlemek, oymak, kesmek.” (KTS, 131); KrT: *kert-* “... III. Kesmek; kertik açmak.” (KS, 442)

kes-(ti) (12a-13, 30a-10, 83b-10): kesmek.

KT: *kesüv* “ I . 1. Bir şeyi kesmek, doğramak. 2. Bir şeyi durdurmak, sildirmek, tüketmek. II . Hükmedilmek, hükmetmek, mahkemenin hükmü, kararı.” (KTS, 132); KrT: *kes-* “1. Kesmek; kesip ayırmak. 2. Tayin etmek; birisini mahkûm etmek.” (KS, 442)

kesek (83b-10): kesik.

KT: *kesik* “Bir tarafı kesilmiş, kırılmış nesne.” (KTS, 132); KrT: *kesik* “... II . Kesilmiş, kesik, kesilmiş parça.” (KS, 443)

keseltki (19b-1): kertenkele.

KT: *kesirtke* “Kertenkele.” (TKS, 488); KrT: *keskeldirik* “Kertenkele.” (KS, 444)

kesil-(meñiz) (60a-3): kesilmek, ayrılmak.

KT: *kesilüv* “Kesilmek.” (KTS, 132); KrT: *kesil-* “... II . mut. kes-’ten: 1. Kesmek; kesip ayırmak. 2. Tayin etmek; birisini mahkûm etmek.” (KS, 442-443)

kesin-(di) (6b-7): kesilmek.

KT: *kesilüv* “Kesilmek.” (KTS, 132); KrT: *kesil-* “... II . mut. kes-’ten: 1. Kesmek; kesip ayırmak. 2. Tayin etmek; birisini mahkûm etmek.” (KS, 443)

keski, keskü (34a-3, 49a-6): keski.

KT: *keskiş* “Keski.” (TKS, 489); KrT: *keskiç* “Keski, marangoz oyma kalemi, marangoz kalemi.” (KS, 444)

kestene (29a-5): kestane.

KT: - KrT: -

keş-(ti) (12a-7, 25b-13): geçmek.

²³⁹ Atalay, bu sözcüğe “kertilmek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 11. Kun, bu sözcüğe *tailler, faire des entailles sur quelque chose* “oymak, bir şey kesmek” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 31, 109. madde. Sözcüğün Arapçasının (انحر) “kesmek; oymak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *keşiv* “ I . Geçmek, suyun içinden yürüyerek öteki tarafına geçmek. II . Affetmek, kusuruna bakmamak.” (KTS, 133); KrT: *keç-* “... II . 1. Bir nehri geçit yerinden geçmek. 2. İmtina etmek, vazgeçmek. 3. Affetmek.” (KS, 428)

keş bol-(dı) (67b-10, 69a-9, 69a-10): akşam olmak.

KT: - KrT: -

keşek (11a-3, 27b-10): iki yaşındaki deve yavrusu.

KT: [] KrT: []

keşel²⁴⁰ (4a-5): saç dökülmüş.

KT: - KrT: -

keşi münüzi (14a-11): keçi boynuzu denen yemiş.

KT: - KrT: *eçki müyüz daragı* “Keçi boynuzu.” (TKrS, 496)

keşiş (17a-3): rahip, papaz.

KT: - KrT: *keçil* “ I . 1. Kalmuk rahibi. 2. Kâhin, kam...” (KS, 429); *keçil* “Keşiş.” (TKrS, 507)

keşke (60a-7, 66a-13, 69b-2, 69b-3, 69b-4, 69b-6, 89a-2): keşke.

KT: [] KrT: -

keşür (11b-9): havuç.

KT: - KrT: -

ket-(ti) (16b-3, 43a-13, 45b-7, 53a-2, 73b-3, 73b-4, 75b-13, 76b-5, 76b-12, 77b-1, 81a-4, 82a-2): gitmek.

KT: *ketiv* “Gitmek. Ölmek.” (KTS, 132); KrT: *ket-* “ I . 1. Gitmek, uzaklaşmak. 2. Vaki olmak, husule gelmek. 3. Bu fiil sık sık yardımcı fiil gibi kullanılır (krş. kal- II : 1. Kalmak; geri kalmak. 2. kal- fiili yardımcı fiil rolünde işin beklenilmemiş olduğunu gösterir)...” (KS, 386-387-444-445)

ketik (33a-12, 35a-13, 48b-11, 84a-2): gedik.

KT: *ketik* “Gedik.” (KTS, 133); KrT: *ketik* “Gedik, çentilmiş, kenarı kırılmış.” (KS, 445)

ketil-(di) (10b-5, 84a-2): gedilmek.

²⁴⁰ Kun, *keşel* sözcüğünün yanında *kel* sözcüğünün görüldüğünü, sayfa kenarında Atalay’ın okumadığı bu sözcüğün *kel* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. Bu sözcüğün herkes tarafından bilinen *chauva* “kel” anlamında olduğunu ve *kel* sözcüğünün Kıpçakça karşılığı olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 14, 13. madde.

KT: *ketilüv* “Gedik olmak.” (KTS, 133); KrT: *ketil-* “... II . Kenarı kırılmak; dış dış olmak.” (KS, 445)

ketir-(di) (12a-8): getirmek.

KT: *keltirüv* “Getirmek.” (KTS, 127); KrT: *keltir-* “Getirmek, gelmeye müsaade etmek.” (KS, 435)

kevdeli (32b-9): gövdeli, vücutlu.

KT: *kevdeli* “Göğüslü, güçlü.” (KTS, 133); KrT: *köödön* “Far. Göğüs, gövdenin üst kısmı, büst, beden, vücut.” (KS, 504)

kevşen-(di)²⁴¹ (6b-10): geviş getirmek.

KT: - KrT: *kepşe-* “Geviş getirmek.” (KS, 440)

kevük (8b-9): saman.

KT: - KrT: -

keykir-(di) (9a-9): geçirmek.

KT: *kekirüv* “Geçirmek.” (KTS, 126); KrT: *kekir-* “Geçirmek.” (KS, 431)

kez (31a-11, 35b-1): kez, defa, kere.

KT: *kez* “... III. Vakit, zaman.” (KTS, 124); KrT: *kez* “... II . An, zaman, fırsat, elverişli fırsat...” (KS, 446)

kezek (15b-10): gezek.

KT: *kezek* “Sırayla, nöbet.” (KTS, 125); KrT: *kezek* “ I . 1. Sıra, nöbet. 2. Zaman, an...” (KS, 446)

kıç (14a-11): hardal.

KT: *kışa* “Hardal.” (KTLS, 312); KrT: *kıçl* “... II . Brassıcanapus oleifera denilen bitki.” (KS, 448-449)

kıçıkla-(dı) (18b-4): alay etmek.

KT: - KrT: *kıyıkta-* “İncitmek, kızdırmak, küçümseyerek bakmak.” (KS, 466)

kıçkır-(dı) (23a-1): bağırarak, ünlemek.

KT: *qışqıruv* “Hıçkırmak, çok bağırarak, feryat etmek.” (KTS, 188); KrT: *kıykır-* “Haykırmak, bağırarak, üzerine bağırarak.” (KS, 467)

kıgılcım (21a-4): kıvılcım.

²⁴¹ Kun, bu sözcüğü *küşen-* biçiminde okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 35, 133. madde. Al-Turk ise, bu sözcüğü *küwşendi* biçiminde okumaktadır. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 57, 193. dipnot. Sözcüğün (کوشاندی) *kevşendi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

ķılķık (19a-5): buğday başağı.

KT: [] KrT: []

ķılķır²⁴² (4a-7): şaşı.

KT: - KrT: -

ķılķı (14a-5, 90b-9): ahlak.

KT: *ķılıq* “Karakter ve tutumla ilgili hareket.” (KTS, 186); KrT: *ķılık* “1. İş, hareket, fiil. 2. Tabiat, hulk.” (KS, 452)

ķılıķ (19b-4): kılıç.

KT: *ķılış* “Kılıç.” (KTS, 186); KrT: *ķılıķ* “Kılıç.” (KS, 452)

ķımılđa-(dı) (37a-3): kımıldamak.

KT: *ķıymıldav* “Hareket etmek, kıpırdanmak.” (KTS, 167); KrT: *ķıymıldoo* “Kımıldamak.” (KTLS, 474)

ķımız (32a-1): kımız, ekşitilmiş kısrak sütü.

KT: *ķımız* “Kımız. Kısrak sütünden yapılan milli içki.” (KTS, 186); KrT: *ķımız* “Kısrak sütünden yapılan maruf içecek.” (KS, 454)

ķın (11b-1, 29b-2): kın, sadak.

KT: *ķın* “Kın.” (KTS, 186); KrT: *ķın* “Kın.” (KS, 455)

ķına (13b-1): kına.

KT: *ķına* “Kına.” (KTS, 186); KrT: *ķına* “I . Ar. Tırnakları ve elleri boyamak için kullanılan bir bitkidir...” (KS, 455)

ķına-(dı) (26a-2): işkence yapmak.

KT: *ķıynav* “Eziyet etmek, zorlamak, işkence etmek.” (KTS, 167); KrT: *ķıyna-* “Tazip etmek, eziyet etmek.” (KS, 468)

ķınala-(dı) (14a-1): kınalamak, kına yakmak.

KT: *ķına jağuv* “Kına sürmek.” (TKS, 493); KrT: *ķına sūrtūū* “Kına sürmek.” (TKrS, 511)

ķınalan-(dı)²⁴³ (9b-5): kınalanmak.

²⁴² Kun, sözcüğün Teleut ve Lebed lehçelerinde bulunan anlamlarına; Teleutçada *ķılķar* “schief, krumm, schielerid”, Lebedcede *ķılķır* “idem” anlamlarına bakmak gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 14, 15. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe косоу “şaşı olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94. Sözcüğün Arapçasının (احول) “şaşı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kına jağuv* “Kına sürmek.” (TKS, 493); KrT: *kına sürtüü* “Kına sürmek.” (TKrS, 511)

kınan-(dı) (9b-5): kınanmak, ayıplanmak.

KT: - KrT: -

kıyır (3b-5): 1. İnatçı. 2. Eğri.

KT: *qıyır* “1. Düzgün değil, eğri. 2. Kendi dediğinden başkasını kabul etmeyen kimse.” (KTS, 186); KrT: *kıyır* “1. Eğri, bir yana eğilmiş. 2. Dik kafalı.” (KS, 456)

kıyır enek (4a-9): eğri çene.

KT: - KrT: -

kıptı (34a-11): makas.

KT: - KrT: -

kır (7a-12): kır, sahra.

KT: *qır* “1. Kır, tepe, yüksekçe yer, şehrin dış tarafı...” (KTS, 186); KrT: *kır* “I . 1. Dağ sırtı. 2. Tepeli tümsekli step, tepe...” (KS, 457)

kır at²⁴⁴ (4b-5): kır at.

KT: - KrT: -

kır-(dı)²⁴⁵ (6a-13, 28b-4): kırmak.

KT: *qıruv* “... 2. Öldürmek, imha etmek.” (KTS, 187); KrT: *kır-* “... II ... 2. Yok etmek, kökünü kurutmak.” (KS, 457)

kıran (27b-10): insanların kılıçla öldürülmesi.

KT: *qırğın* “Kırgın, katliam, kanlı savaş.” (KTS, 187); KrT: *kırğın* “Kılıçtan geçirme; katliam.” (KS, 459)

kırav (17b-10): kırağı.

KT: *qırav* “Kırağı.” (KTS, 187); KrT: *kıroo* “Kırağı.” (KS, 460)

kırğı (7b-2): atmaca.

²⁴³ Atalay, sözcüğün metinde *kınadı* biçiminde geçtiğini fakat üzerinde “-landı” eki bulunduğunu ve bundan dolayı sözcüğün *kınalandı* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 17, 109. dipnot.

²⁴⁴ Fazılov, bu sözcüğe черная; черная с серым оттенком “siyah, siyahla gri” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

²⁴⁵ Kun, bu sözcüğe *couper* “kesmek” anlamını da vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 33, 118. madde.

KT: *qırğıy* “Ufak tefek kuşları yakalayarak yiyen, eğik gagalı, keskin tırnaklı yırtıcı kuş.” (KTS, 187); KrT: *kırğıy* “Bir nevi atmaca.” (KS, 459)

ķırı (13a-8, 23b-4): kenar, yan, uç.

KT: *qır* “... 2. Bir şeyin dış tarafındaki köşesi.” (KTS, 186); KrT: *kır* “ I . 3. Kenar...” (KS, 457)

ķırķ (60b-9): sayıda kırk.

KT: *qırıq* “Kırk.” (KTS, 187); KrT: *kırk* “ I . 1. Dört on: Kırk. 2. Çocuk doğurduktan sonra geçen kırk gün. 3. Kırk çiltan; çiltan: Far. yahut kırk çiltan mit. : Güya göze görünmeden insanlar arasında yaşayan ve tabiat üstü kuvvete malik olan kırk varlık, kırklar...” (KS, 275-459)

ķırķ-(dı) (12b-1): kırmak.

KT: *qırquv* “Kırmak, kesmek.” (KTS, 187); KrT: *kırk-* “... II . Kırmak; kesip almak.” (KS, 459)

ķırķı-(dı) (30a-1): kırmak.

KT: *qırquv* “Kırmak, kesmek.” (KTS, 187); KrT: *kırk-* “... II . Kırmak; kesip almak.” (KS, 459)

ķırķık (34b-1): oya.

KT: - KrT: -

ķırnaķ (3b-13, 87a-5): cariye.

KT: - KrT: -

ķırşıldat-(tı) (30a-11): kemirmek.

KT: - KrT: -

ķırt-(tı) (30a-1): kırmak.

KT: - KrT: -

ķırtıķ (8a-1): boynuzdan yapılip üflenerek çalınan boru.

KT: - KrT: -

ķırtıs (15b-1): sağrı yağı.

KT: [] KrT: []

ķış-(tı) (13b-8): kısmak.

KT: *qısuv* “1. Kısırmak, sıkıştırmak. 2. Acele ettirmek.” (KTS, 188); KrT: *kıs-* “Sıkamak, sıkıştırmak, basmak, kısmak.” (KS, 461)

ķışiptır (12b-8): sidiği gelmiş olan.

KT: - KrT: -

kışar-(dı) (83b-12): kısaltmak.

KT: *qısquaruv* “Kısaltmak, kısa olmak.” (KTS, 188); KrT: *kıskar-* “1. Kısaltmak, ihtisar edilmek. 2. mec. Kendini yeis ve fütura kaptırmak.” (KS, 462)

kışaş (T.) (19a-10): yengeç.

KT: *qısqaş* “Kıskaç.” (KTS, 188); KrT: *kıskıç* “kısıkiç baka: zool. Yengeç.” (KS, 462)

kışılñıkı (29a-12): kene, yavısı.

KT: - KrT: -

kışır (24b-9): kısır.

KT: *qısır* “Kısır.” (KTS, 188); KrT: *kısır* “Doğurmaz, çocuğı olmaz.” (KS, 462)

kışka (29a-2, 63a-3, 68b-5, 83b-12): kısa.

KT: *qısqa* “Kısa.” (KTS, 188); KrT: *kıska* “Kısa, muhtasar, kısaca, muhtasaran.” (KS, 462)

kışkar-(dı) (30a-3): kısaltmak.

KT: *qısquaruv* “Kısaltmak, kısa olmak.” (KTS, 188); KrT: *kıskar-* “1. Kısaltmak, ihtisar edilmek. 2. mec. Kendini yeis ve fütura kaptırmak.” (KS, 462)

kışkart- (54b-12): kısalttırmak.

KT: *qısquartuv* “Kısaltmak, kısa kesmek.” (KTS, 188); KrT: *kıskart-* “Kısaltmak, ihtisar etmek.” (KS, 462)

kışkaş (T.) (19a-10): yengeç.

KT: *qısqaş* “Kıskaç.” (KTS, 188); KrT: *kıskıç* “kısıkiç baka: zool. Yengeç.” (KS, 462)

kışrak (13a-3): kısırak.

KT: *qısıraq* “Kısırak.” (KTS, 188); KrT: *kısrak* “kısırak: Henüz sürüye katılan ve daha doğurmamış olan genç kısırak.” (KS, 462)

kıştaş-(tı) (10b-1): kısılmak, sıkışmak.

KT: *qıstav* “... III. Sıkıştırmak, zorlamak, mecbur etmek.” (KTS, 188); KrT: *kısta-* “İcbar etmek, zorlamak.” (KS, 462)

kış (I) (21a-6): kış.

KT: *qıs* “Kış.” (KTS, 188); KrT: *kış* “... II. Kış (mevsim).” (KS, 462)

kış (II) (14a-11): hardal.

KT: *kışa* “Hardal.” (KTLS, 312); KrT: *kıçı* “... II . Brassicanapus oleifera denilen bitki.” (KS, 448-449)

kışlak, kışlav (35a-8): kışlak.

KT: *qıstav* “... II . Kışlak...” (KTS, 188); KrT: *kıştak* “(krş. kıstoo: Kışlak, kışlık durak, kışlık mesken) Köy, kışlak.” (KS, 463)

kışkır-(dı) (18b-2): bağırarak.

KT: *qışqıruv* “Hıçkırmak, çok bağırarak, feryat etmek.” (KTS, 188); KrT: *kıyır* “Haykırmak, bağırarak, üzerine bağırarak.” (KS, 467)

kışkırak (47b-13): ötürük.

KT: - KrT: -

kıy-(dı) (38a-4): kıymak, ihanet etmek.

KT: *qıyuv* “ I . 1. Bir şeyi kesmek, kırmak. 2. Feda etmek...” (KTS, 168); KrT: *kıy-* “... II . 1. Kesmek, kesip almak; (ufak ağaçları) kıymak. 2. Çarpık kesmek. 3. (eteğin, kürkün, yorganın, örtünün kenarlarına) şerit çekmek. III. Acımamak; bir şeyi kurban etmek; tehlikeyi göze almak; cesaret etmek. IV. nike kıy-: Nikâh kıymak.” (KS, 463-464)

kıya bak-(tı) (21a-9): yan bakmak.

KT: - KrT: -

kıyan (4b-8): tavşan.

KT: *qoyan* “1. Tavşan. 2. Eski hayvan takvimine göre dördüncü yılın adı.” (KTS, 176); KrT: *qoyon* “ I . 1. Tavşan. 2. Ada tavşanı. 3. On iki senelik hayvan devri takviminde dördüncü yılın adıdır...” (KS, 494-495)

kıyma (35a-4): kıyma.

KT: *qıyma* “1. Yağlı kalın bağırsak. 2. Bir şeyin kesiştiği yer.” (KTS, 167); KrT: []

kız (I) (7a-4): kız.

KT: *qız* “Kız.” (KTS, 184); KrT: *kız* “Kız, kızcağız, olgun kız, babasının kızı, gelinlik kız.” (KS, 469)

kız (II) (26b-12): kıt, pahalı.

KT: [] KrT: []

ķız ķardaş (3b-12): kız kardeş, bacı.

KT: - KrT: -

ķız bol-(dı) (27a-4): “narh” yükselmek.

KT: - KrT: -

ķızar-(dı) (13b-5, 83b-6): kızarmak.

KT: *ķızaruv* “1. Kızarmak, kızılılaşmak. 2. Utanmak, sıkılmak.” (KTS, 184);

KrT: *ķızar* “Kızarmak, bir parça kızarmak.” (KS, 470)

ķızğan-(dı) (8b-5, 21b-11): kıskanmak, cimrileşmek.

KT: *ķızğanuv* “Kıskanmak.” (KTS, 184); KrT: *ķızğan* “Acımak, hasislik etmek.” (KS, 470)

ķızğanş (7a-8): kıskanç, kısmır.

KT: *ķızğanış* “Kıskanç.” (KTS, 184); KrT: *ķızğançaak* “Kıskanç.” (KTLS, 478)

ķızğaş (29a-9): bir kuş adı.

KT: *ķızğış* “Bataklıkta, sazlıkta yaşayan bir tür kuş.” (KTS, 184); KrT: -

ķızıl (68b-3, 83b-6): kızıl, kırmızı.

KT: *ķızıl* “Kızıl, kırmızı.” (KTS, 184); KrT: *ķızıl* “1. Kırmızı. 2. Pembe yanaklı (insan hakkında) yanak pembeliğı. 3. Açık boz (at donu hakkında). 4. kızıldar: Kızıllar (ihtilalciler, komünistler). 5. Sert (çay hakkında). 6. Dövülmüş ve savrulmuş olan hububat, temiz hububat. 7. mec. Et.” (KS, 470-471)

ķızılca tırnaķ (33b-8): gerdanlık; boynunda gerdanlık gibi ayrı bir renk bulunan hayvan.

KT: - KrT: -

ķızıluptur (33a-9): güneşten kızarmış.

KT: - KrT: -

ķızış-(tı) (13b-5, 38a-3): kızışmak.

KT: *ķızınuv* “Kızmak, sıcağa yaklaşmak, sinirlenmek.” (KTS, 185); KrT: *ķızıt* “Isıtmak, tavlandırmak, kızdırmak, heyecana getirmek.” (KS, 471)

ķızlık (7a-4): kızlık.

KT: *ķızdıq* “Kızlık.” (TKS, 501); KrT: *ķızdıq* “avm. 1. Kızlık, bikir. 2. Kızlık zarı.” (KS, 470)

ķızma (26b-7): çiriş (tutkal gibi kullanılan esmer, sarı bir toz).

KT: - KrT: -

ki (43a-11, 43b-2, 43b-13, 44a-1, 44a-13, 44b-1, 44b-13, 45b-4, 45b-6, 45b-12, 48b-5, 70b-13, 71a-1, 77a-3, 77a-6, 77a-9, 78b-4, 80a-12): sıra edatı.

KT: - KrT: -

kibi (22b-1, 89a-12): gibi; yakın için benzetme edatı.

KT: - KrT: -

kibik (89a-13): uzak için benzetme edatı.

KT: - KrT: -

kiçi (3b-11, 39a-13, 39b-9, 52b-1, 52b-3, 60b-2, 76b-11, 79b-1, 79b-2, 79b-4, 79b-8, 79b-10, 80a-5, 80a-6, 80a-7, 82a-7, 84b-3, 85a-9, 85b-2): kişi, adam, insan.

KT: *kisi* “Kişi, adam, insan.” (KTS, 151); KrT: *kişi* “1. İnsan, kişi. 2. Başka, yabancı.” (KS, 475)

kiçi-(di) (27a-4): “vücut” kızmak.

KT: - KrT: -

kiçkez (22a-2): küçücük.

KT: - KrT: -

kilit (34a-10): kilit.

KT: *kilt* “Kilit.” (KTS, 149); KrT: *kilit* “Far. Anahtar, maymuncuk.” (KS, 472)

kilürpiç, kilerpiç (23b-12): kerpiç.

KT: *kirpiş* “Kerpiç, tuğla.” (KTS, 150); KrT: *kirpiç* “Kerpiç.” (KS, 474)

kim (43a-9, 45b-3, 45b-6, 45b-7, 45b-8, 45b-9, 45b-12, 45b-13, 58a-3, 58a-6, 58a-8, 58a-10, 65a-11, 67b-1, 68a-7, 68a-9, 69b-12, 69b-13, 70a-2, 70a-3, 70a-6, 70a-7, 70a-8, 70b-2, 70b-5, 70b-8, 70b-10, 77a-3, 77a-5, 77a-10, 77b-10, 79b-11, 79b-13, 87b-8, 89a-5): kim; sıra edatı.

KT: *kim* “Kim.” (KTS, 149); KrT: *kim* “Kim.” (KS, 472)

kimse (62a-13): kimse.

KT: - KrT: -

kindik (18b-11): göbek.

KT: *kindik* “1. Göbek bağı. 2. Bele kuşanılan kemer. 3. Orta, merkezî yer.” (KTS, 149-150); KrT: *kindik* “Göbek.” (KS, 472)

kinkeş-(ti) (21a-13): danışmak.

KT: *keşesüv* “Fikir teatisinde bulunmak, bir şey hakkında konuşmak.” (KTS, 129); KrT: *keşes-* “... II. Danışmak, müşavere etmek.” (KS, 438)

kir (38a-12): kir.

KT: *kir* “I. Temiz olmayan, kir...” (KTS, 150); KrT: *kir* “... II. 1. Kir, kirli. 2. Kirli çamaşır...” (KS, 346-473)

kir-(di) (16a-4): girmek.

KT: *kirüv* “Girmek, dâhil olmak.” (KTS, 150); KrT: *kir-* “... III. 1. İçeriye doğru hareket etmek, girmek, hulel etmek, duhul eylemek. 2. (muayyen bir yaşa) ermek. 3. Su kabarmak. 4. Kızışmak (deve aygırı hakkında). 5. Çekilmek (kumaş hakkında). 6. Muhabereye tutuşmak.” (KS, 473)

kireç, kireş (12a-1): kireç.

KT: - KrT: -

kirevet (31a-5): kürsü.

KT: - KrT: -

kiriş (38b-3): kiriş.

KT: [] KrT: *kiriş* “... 3. Kiriş (yayın).” (TKrS, 528)

kirişle-(di)²⁴⁶ (6a-11): kirişlemek, kurmak.

KT: - KrT: -

kirkiz- (55a-5): girdirmek.

KT: *kirgizüv* “Girdirmek.” (KTS, 150); KrT: *kirgiz-* “İçeriye sokmak, girdirmek, girmeye bırakmak yahut zorlamak.” (KS, 474)

kirpi (29a-7): kirpi.

KT: *kirpi* “Kirpi.” (KTS, 150); KrT: *kirpi* “yahut kirpi çeçen: Kirpi.” (KS, 474)

kirpiç (23b-12): kerpiç.

KT: *kirpiş* “Kerpiç, tuğla.” (KTS, 150); KrT: *kirpiç* “Kerpiç.” (KS, 474)

kirpik (20b-5): kirpik.

KT: *kirpik* “Kirpik.” (KTS, 150); KrT: *kirpik* “Kirpik.” (KS, 474)

kirşen (4b-13): kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün.

KT: [] KrT: -

²⁴⁶ Kun, bu sözcüğü *kirşle-* biçiminde okuyup *mettre la corde â (un arc)* “yaya veterini bağladı” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 33, 116. madde. Atalay, Kun’un bu yorumunun gereksiz olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, besim, *agm.*, s. 121, 116. madde.

kiş (I) (19a-11): samur denen hayvan.

KT: - KrT: *kiş* “Samur.” (KS, 475)

kiş (II) (31a-2): sadak, ok torbası.

KT: - KrT: []

kişen (T.) (20b-12): köstek.

KT: *kisen* “Ele ve ayağa takılan zincir, kelepçe.” (KTS, 151); KrT: *kişen* “Köstek, bukağı, atın ön ayaklarına vurulan demir köstek, pâbend.” (KS, 475)

kişne-(di) (23a-4): kişnemek.

KT: *kisnev* “kisinev: Kişnemek, özlemek.” (KTS, 151); KrT: *kişene-* “Kişnemek.” (KS, 475)

kiy-(edir) (74b-4): giymek.

KT: *kiyüv* “Giymek.” (KTS, 134); KrT: *kiy-* “Giymek (ayakkabını, elbiseyi, kalpağı).” (KS, 475)

kiymek (31b-11): giymek.

KT: *kiyüv* “Giymek.” (KTS, 134); KrT: *kiy-* “Giymek (ayakkabını, elbiseyi, kalpağı).” (KS, 475)

kiyik (38b-3, 85b-11): yaban hayvanları.

KT: *kiyik* “Geyik.” (KTS, 134); KrT: *kiyik* “(domuz müstesna olmak üzere) bütün çatal tırnaklı yabani hayvanlar.” (KS, 475)

kiyir- (55a-6): giydirmek.

KT: *kiyirüv* “kiygizüv: Giydirmek.” (KTS, 134); KrT: *kiygiz-* “Giydirmek (giyimi, ayakkabını, kalpağı).” (KS, 475)

kiyiz (8a-12, 31b-10): yaygı, döşe; keçe.

KT: *kiyiz* “Keçe.” (KTS, 134); KrT: *kiyiz* “Keçe.” (KS, 476)

kizle-(di) (14b-10): gizlemek.

KT: - KrT: -

kizli (34b-9): gizli.

KT: - KrT: -

ko²⁴⁷ (I) (8b-13): kuğu.

²⁴⁷ Atalay, bu sözcüğe “1. Koğu 2. Uğursuz” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 203. Al-Turk, Atalay’ın okuma ve anlamlandırmasına katılmayarak bu sözcüğü *ku* biçiminde okuyup “gri renkli yabani kuğu” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 65, 272. dipnot. Sözcüğün “kuğu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kuv* “ I . Kuğu kuşu. II . Çakal, açığız. III. 1. Kuruyan, zayıflayan. 2. Hâlsiz bitkin. 3. Yalancı, vefasız. IV. Ateşi tutuşturmak için kullanılan yakıt.” (KTS, 176); KrT: *kuu* “ I . Kurnaz, sokulgan, her yere burnunu sokan. II . Yahut ak kuu: Kuğu kuşu. III. Ak, beyaz (köpek ve bazende başka hayvanlar hakkında); soluk, soluk sarı. IV. 1. Kuru, kurumuş. 2. Felce uğramış mefluç. 3. Kav. V . Falco lanarius denilen doğanı çağırma nidası...” (KS, 528-529)

ko²⁴⁸ (II) (21a-8): uğursuz.

KT: [] KrT: []

koca (18b-8): koca.

KT: [] KrT: []

koç-(tı) (25b-8): kucaklamak.

KT: - KrT: -

koçkar (30b-13): koç.

KT: *qoşqar* “Koç.” (KTS, 176); KrT: *koçkor* “1. Damızlık koç. 2. (insan hakkında); kösemen, atılğan.” (KS, 477)

koçur (18b-9): çorak.

KT: - KrT: -

koduk (11b-8): sığa.

KT: *qodıq* “Kulan veya eşek gibi hayvanların yavrusu, sığa.” (KTS, 169); KrT: *kodik* “1. Yabani atın tayı. 2. Sığa.” (KS, 477)

koğa (15b-6): kova.

KT: *kavğa* “Kuyudan su çekmeye yarayan kap, kova.” (KTS, 166); KrT: -

koğan (21a-4): kıvılcım.

KT: - KrT: -

koğı²⁴⁹ (8b-13): kuğu.

KT: *kuv* “ I . Kuğu kuşu. II . Çakal, açığız. III. 1. Kuruyan, zayıflayan. 2. Hâlsiz bitkin. 3. Yalancı, vefasız. IV. Ateşi tutuşturmak için kullanılan yakıt.” (KTS, 176); KrT: *kuu* “ I . Kurnaz, sokulgan, her yere burnunu sokan. II . Yahut ak kuu:

²⁴⁸ Fazılov, bu sözcüğü *ko* biçiminde okuyup злополучие “talihsizlik, uğursuzluk” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 142. Al-Turk ise, sözcüğü *kov* biçiminde okuyarak Fazılov’un anlamlandırmasına katılmaktadır. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 111, 663. dipnot.

²⁴⁹ Al-Turk, bu sözcüğün Türkmenler tarafından kullanıldığını belirterek *kuğı* biçiminde okuyup “gri renkli yabani kuğu” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 65, 272. dipnot.

Kuğu kuşu. III. Ak, beyaz (köpek ve bazende başka hayvanlar hakkında); soluk, soluk sarı. IV. 1. Kuru, kurumuş. 2. Felce uğramış mefluç. 3. Kav. V. Falco lanarius denilen doğanı çağırma nidası...” (KS, 528-529)

koğuz (T.), koğaz²⁵⁰ (11b-12): oyuk yer, çukur.

KT: - KrT: -

koğ-(tı) (28a-10): kokmak.

KT: [] KrT: -

koğsu-(dı) (T.) (28a-10): kokmak.

KT: - KrT: -

koğu-(dı) (28a-10): kokmak.

KT: - KrT: -

koğuz (38a-7): su akıntısı, basık yer.

KT: - KrT: *koo* “1. Derin sel kazıntısı, derin çukur, derin hendek. 2. Oyuk üzerinden su geçirmek için konulan oluk. 3. Ağıl, çit.” (KS, 485)

kol (16a-11, 17b-11, 24b-7): kol.

KT: *qol* “İnsanın omuzundan parmaklarına kadar olan üyesi.” (KTS, 170); KrT: *kol* “ I . 1. El, el pençesi. 2. Ön bacak, ayak. 3. Parmak. 4. kol altında: (el altında) onun itaatında, tabiatında. II . Ordu, askerî müfreze. III. (müstakilen kullanılmaz, buna yalnız coğrafi isimlerde tesadüf edilir) nehrin yatağı; nehir vadisi, Karakol, Narıncol gibi.” (KS, 478-479)

kolluk (18a-5): urba kolu.

KT: - KrT: -

kolan (I) (13a-4): yaban eşeği.

KT: *qulan* “Katır gibi yabani yülkî.” (KTS, 179); KrT: *kulan* “ I . 1. Yabani eşek. 2. Kula I . 1: Kula (at donu)...” (KS, 516-518)

kolan (II) (13a-5): semer kolanı.

KT: - KrT: *oloğ* “ I . Arka kolan (ki eğer kaşına takılır)...” (KS, 48-590)

kolan (III) (37b-9): arslan; güçlü, kuvvetli, arslan gibi.

KT: [] KrT: []

²⁵⁰ Atalay, vermiş oldukları ilk anlamın (çöğür denen bitki) yaptıkları son araştırmalara göre doğru olmadığını belirterek sözcüğün Kıpçak diyalektlerinde “oyuk yer, çukur” anlamlarına geldiğini söyleyerek düzeltme yaptıklarını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 203.

kolansa²⁵¹ (22a-4): koltuk altı kokusu.

KT: *qolaŋsa* “Terleyince çıkan hoş olmayan koku.” (KTS, 170); KrT: *koloŋso*

“1. Koltuk altından gelen ter kokusu...” (KS, 480)

kolay (24a-12): kolay.

KT: *qolay* “Kolay.” (KTS, 170); KrT: -

kolla-(dı) (9b-1): kollamak.

KT: *qoldav* “Kollamak.” (KTS, 170); KrT: *koldo-* “Rehberlik etmek, talimat vermek, himaye etmek, birisine arka olmak.” (KS, 479)

kol şap-(tı) (22b-9): el çırpma, el ile vurma.

KT: *qol şapalaqtadı* “Destek olduğunu bildirmeye çalıştı.” (KTS, 170); KrT: -

koltuq (4b-2): koltuk.

KT: *qoltuq* “Koltuk, kolla gövdenin arası.” (KTS, 171); KrT: *koltuk* “Kolun üst kısmıyla böğür arasındaki mahal, koltuk, koltuk altı.” (KS, 481)

koma (19b-9, 23a-8): ortak; cariyeye.

KT: - KrT: -

kon-(dı)²⁵² (67b-6, 69a-1): çadır kurmak, geceleme, konaklamak.

KT: *qonuv* “1. Konaklamak, kuşun uçup gelerek konaklaması. 2. Geceleme, gece yatmak.” (KTS, 171); KrT: *kon-* “1. Konmak, inmek, yere yahut ağaca oturmak. 2. Durmak, yaşamak için yerleşmek. 3. Geceleme için tevakkuf etmek. 4. Oturmak, kurulup oturmak. 5. atka kon-: Şöhret kazanmak, tanınmak.” (KS, 482)

konak, konuq (23a-9): konuk, misafir.

KT: *qonaq* “ I . Misafir, konuk...” (KTS, 171); KrT: *konok* “ I . 1. Misafir, mihman. 2. Akşam yemeği. 3. İkram...” (KS, 483-484)

konakla-(dı)²⁵³ (5a-11): misafirperverlik, ağırlamak.

²⁵¹ Fazılov, bu sözcüğe неприятный запах “kötü koku” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 144.

²⁵² Atalay, bu sözcüğe “çadır kurmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 104. Al-Türk, bu sözcüğe “geceledi” anlamını da vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 215. Sözcüğün “çadır kurmak, geceleme, konaklamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

²⁵³ Atalay, bu sözcüğe “şölen vermek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 9. Kun, bu sözcüğün *donner l'hospitalite à quelqu'un* “misafirperverlik” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 24, 68. madde. Fazılov da, bu sözcüğe оказывать гостеприимство “misafirperverlik” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 97. Sözcüğün Arapçasının (اضاف) “misafirperverlik, ağırlamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *qonaqtav* “Konaklamak.” (KTS, 171); KrT: *konokto-* “1. konokton-: Misafir olmak, misafirlikte kalmak. 2. Bir yerde geceleme için kalmak, geceleme. 3. İkram etmek.” (KS, 484)

qonan-(dı) (10a-7): nimet sahibi olmak.

KT: - KrT: -

qonılmaq (26b-10): kıskanmak.

KT: - KrT: *künölö-* “Kıskanmak (kadınlar hakkında).” (KS, 540)

qonş (11b-12): komşu.

KT: *qoşsı* “Komşu.” (KTS, 172); KrT: *koşsu* “1. Komşu. 2. tar. İktisatça zengine bağlı olan fakir komşu.” (KS, 483)

qonuş (26b-6): yağma.

KT: [] KrT: []

qoşur (20b-6): koyun gözlü.

KT: *qoşır* “Koyu kızıl, kahverengi.” (KTS, 172); KrT: *koşur* “Kumral, esmer.” (KS, 483)

qop-(tı) (30a-11): kopmak.

KT: - KrT: []

qopar-(dı) (28b-2): koparmak.

KT: - KrT: -

qoplan (36a-12): kaplan.

KT: *qablan* “Kaplan.” (KTS, 152); KrT: *kabılan* “(bununla Kırgızlar muayyen bir yabancı hayvanı değil de, genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kastederler) Pars, kaplan, bebr.” (KS, 379)

qor (11b-3): ateş közü.

KT: [] KrT: *kor* “ I . 1. Sıcak kül, içinde ateşli kömür parçaları bulunan kül...” (KS, 486)

qorluq (33a-2): horlanmış kimse.

KT: *qorlıq* “Güçsüz kimseye güçlü kimsenin adaletsizce yaptığı hareket, eziyet.” (KTS, 173-174); KrT: *korduk* “Rezalet, horluk, hakaret; küçümseme, küçüklük.” (KS, 487)

qorqak (14a-6, 48a-3): korkak.

KT: *qorqaq* “Korkak, cesaretsiz.” (KTS, 173); KrT: *korkok* “Korkak.” (KS, 488)

qorqunş (35a-9): korkunç.

KT: *qorqınış* “Korkunç.” (KTS, 173); KrT: *korkuunç* “Korku, dehşet, tehlike.” (KS, 488)

qoru-(dı) (13b-3): korumak.

KT: *qoruv* “Korumak.” (KTS, 174); KrT: *koru-* “Korumak, muhafaza etmek, çitle çevirmek.” (KS, 490)

qoruk (13a-10): koruk.

KT: *qorıq* “1. Otlak. 2. Nadir bulunan hayvanların ve bitkilerin bulunduğu özel bölge.” (KTS, 174); KrT: *koruk* “I . 1. Çit, çitle çevrilmiş mahal, çitle kuşatılmış arsa (mülk), korunmuş mera. 2. Çiftlik. 3. Koru (içine girmek ve ilişmek yasak olan orman vs.)...” (KS, 490)

qoruk-(tı)²⁵⁴ (6a-1, 15a-2, 38a-2): korkmak.

KT: *qorquv* “Korkmak.” (KTS, 173); KrT: *kork-* “Korkmak, dehşete kapılmak.” (KS, 488)

qorukmaq (14a-6): korku.

KT: *qorquv* “Korkmak.” (KTS, 173); KrT: *kork-* “Korkmak, dehşete kapılmak.” (KS, 488)

qorulda-(dı) (21b-3): “uykuda” horlamak.

KT: *qorıldav* “Horlamak.” (KTS, 174); KrT: *korulda-* “korkulda-: 1. Hırıldanmak. 2. Ötmek (kuğu kuşu hakkında).” (KS, 488-490)

qoş-(tı)²⁵⁵ (5b-12, 17b-5, 30a-11): koşmak, atmak.

KT: *qosuv* “I . 1. Katmak, ilave etmek, karıştırmak. 2. Toplamak. 3. Çoğaltmak, büyütmek, artırmak. 4. Girdirmek, indirmek. 5. Barıştırmak, buluşturmak. 6. Uygun görmek, tasvip etmek. 7. Yarışa, koşuya iştirak ettirmek. II . İki veya daha fazla sayıyı toplamak.” (KTS, 175); KrT: *koş-* “... V . 1. Katmak,

²⁵⁴ Kun, Atalay’ın, bu sözcüğün eş anlamlısı olan *kaykırla-*, *craindre* “korkmak” eylemini almadığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 30, 101. madde.

²⁵⁵ Kun, bu sözcüğe ek olarak *prescrire*, *ordonner* “emretmek, tebliğ etmek” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 29, 96. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *соединять*; *запрягать*; *встречать* “birleştirmek, karşılamak” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 99. Al-Turk, bu sözcüğe Arapça sözlüklerden hareketle “emretmek” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 52, 160. dipnot.

birleştirmek, ilave etmek, çift yapmak, çiftleştirmek. 2. es. Hediye etmek (mihir ödeyen delikanlıya yahut ziyafet-şölen tertip eden kimseye yardım olmak üzere). 3. Emretmek, tevdi eylemek. 4. Şiir söyleyerek sagu sağlamak (ölü için ağlarken yahut kızı kocasının köyüne yollarken); şarkıda anmak. 5. Taklit etmek (öykünmek).” (KS, 491)

koṭak²⁵⁶ (4b-3): taşak.

KT: - KrT: -

koṭaksız (14b-3): taşaksız.

KT: - KrT: -

koṭar-(dı) (27a-1): kotarmak.

KT: *qotaruv* “1. Sıvı bir şeyi bir kaptan ikinci kaba koymak. 2. Yer kabuğunun altını üstüne getirmek. 3. Kopya etmek.” (KTS, 175); KrT: *kotor-* “1. Çevirmek, yerini değiştirmek. 2. Çevirmek (bir dilden başka bir dile tercüme etmek).” (KS, 493)

kov (13a-9): kav.

KT: *quv* “... IV. Ateşi tutuşturmak için kullanılan yakıt.” (KTS, 176); KrT: *kuu* “... IV. 3. Kav...” (KS, 528)

kov-(dı) (21b-9): kovmak, kovalamak.

KT: *quvuv* “1. Takip etmek, peşine düşmek, aramak. 2. Kovmak.” (KTS, 177); KrT: *kuu-* “... VII. 1. Kovalamak, takip etmek, kovmak. 2. İlkah etmek; dişiye aşmak (başlıca çatal tırnaklı hayvanlar hakkında).” (KS, 529)

kovala-(dı) (21b-8): kovalamak.

KT: *quvalav* “Takip etmek, peşini bırakmamak.” (KTS, 176); KrT: *kubala-* “Kovalamak, takip etmek.” (KS, 514)

kovurun-(dı) (7a-1): kavrulmak.

KT: *quvırıluv* “Kavrulmak.” (KTS, 177); KrT: *kuurul-* “Kavrulmak, kurumak, kırışmak; buruşmak, büzülme.” (KS, 530)

kovun (7b-12): kavun.

KT: *qavın* “Kavun.” (KTS, 166); KrT: *koon* “Kavun.” (KS, 486)

kovur-(dı) (30a-8): kavurmak.

²⁵⁶ Kun, bu sözcüğün diğer Kıpçak lehçelerinde hem *penis* “penis” hem de *testiculus* “testis” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 18, 32. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *penis* “penis” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

KT: *quvruv* “1. Kavurmak. 2. Sıkıştırmak.” (KTS, 177); KrT: *kuur-* “... II . 1. Kavurmak, kızartmak. 2. mec. Bitkin hâle komak, perişan etmek.” (KS, 530)

kovurdak²⁵⁷ (19a-6): anne karnından çocukla beraber doğan ince deri.

KT: [] KrT: []

kovurluk (35a-4): kavurga.

KT: - KrT: -

koy (23a-8): koyun.

KT: *qoy* “ I . Koyun...” (KTS, 169); KrT: *koy* “ I . 1. Koyun. 2. Hayvan devri takviminin sekizinci yılının adıdır...” (KS, 493-494)

koy-(dı) (14b-11): koymak.

KT: *qoyuv* “... II . 1. Bir şeyi yerine koymak. 2. Belli bir iş ve hareketi durdurmak, bırakmak. 3. Vefat eden kimseyi gömmek.” (KTS, 176); KrT: *koy-* “... III . 1. Koymak, yatırıp koymak, bırakmak. 2. Bırakmak, müsaade etmek, tecviz etmek. 3. Çarpmak, vurmak. 4. Defnetmek. 5. Yardımcı fiil rolünde, ibareye kuvvet ve anilik verir. 6. Eğer baş fiille ‘koy-’ fiili menfi şekilde iseler, bununla işin kaçınılmazlığı ifade edilir.” (KS, 493-494)

koyka (13a-4): çiğın.

KT: - KrT: -

koyma-(dı) (23a-4): yüz çevirmek, engel olmak.

KT: - KrT: -

koyun (I) (25a-5): elbisenin içi, koyunu, koltuğa doğru kısmı.

KT: *qoyın* “Koyun, göğüsle giysi arası.” (KTS, 169); KrT: *koyun* “1. Göğüsle, göğüs üzerine kavuşturulmuş olan ellerin arasındaki yer, koyun, koltuk, kucak, göğüs. 2. Ülker ile ayın birbirinin yanından geçtikleri zaman.” (KS, 495)

koyun (II) (11a-3, 23a-8): koyun, iki yaşındaki koyun.

KT: [] KrT: []

koy (11b-10): ceviz.

KT: - KrT: -

koyak (29a-4): kozak.

²⁵⁷ Atalay, bu sözcüğe “kıkırdak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 37, 268. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (سلا) “anne karnından çocukla beraber doğan ince deri” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *qoza* “Koza.” (KTS, 169); KrT: *gozo* “Far. Pamuk (bitki); koza.” (KS, 346)

kozgar-(dı) (29b-13): sözü çevirmek.

KT: - KrT: -

köbek (18b-11): göbek.

KT: - KrT: -

köbelek (30b-11): çoban köpeği.

KT: [] KrT: []

köbürçük (T.) (22b-2): sandık, kutu.

KT: - KrT: -

köçe²⁵⁸ (29a-5): buğday aşısı.

KT: *köce* “İçine tahıl koyularak yapılan çorba.” (KTS, 135); KrT: *köcö* “Darı yarması yahut bulgur konulmak suretiyle yapılan bir nevi tirit.” (KS, 496)

kögem erik, kögen erik (7b-11): gövem eriği.

KT: [] KrT: []

kögenek (19a-12): samur denen hayvan.

KT: - KrT: -

kök (I) (11b-12): kök.

KT: [] KrT: []

kök (II) (18b-7): gökyüzü.

KT: *kök* “... II . Gök...” (KTS, 136); KrT: *kök* “... II . 1. Gök...” (KS, 498)

kök (III) (4a-2, 83b-6): gök renk, mavi.

KT: *kök* “... IV. Gök rengi, mavi.” (KTS, 136); KrT: *kök* “... II . 1. Gök. 2. Lacivert, mavi. 3. Yeşil (bitkiler hakkında). 4. ak kök: Sütçülük ve ziraat ürünleri (mahsulleri). 5. karı-kök: İhtiyar ve genç. 6. kök başı tar. : Sudan faydalanma işlerini tanzim eden şahıs. 7. Kır (at donu)...” (KS, 498)

kökdeş (86b-10): ikisi bir cinsten, bir kökten olan.

KT: - KrT: -

kökli (63a-2): kökü olan, asil.

KT: - KrT: []

²⁵⁸ Atalay, bu sözcüğe “bulgur” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 206. Sözcüğün Arapçasının (قمحية) “buğday aşısı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

köklük (18a-9): göklük, mevlilik.

KT: - KrT: -

kök berez (38b-13): lacivert.

KT: - KrT: -

kökçek (30b-5, 33a-4): güzel.

KT: - KrT: -

köker-(di) (83b-6): gövermek.

KT: *kögerüv* “ I . 1. Yeşermek, yükselmek, kalkınmak. 2. Çoğalmak, üremek.

II . 1. Mosmor olmak. 2. Bir şeyin bozulması, çürümeye yüz tutması.” (KTS, 135);

KrT: *kögör-* “ I . Gövermek, morlaşmak, yeşillenmek, filizlenmek, intaş etmek, tutmak (bitki hakkında)...” (KS, 497)

kökerçin (13a-10): güvercin.

KT: *kögerşin* “Güvercin.” (KTS, 135); KrT: *kögüçkön* “Güvercin.” (KS, 498)

kökre-(di) (8b-7): kükremek.

KT: - KrT: *kürkürö-* “1. Gürlemek, gürültü yapmak. 2. Horuldanmak (domuz hakkında).” (KS, 541)

köküs (22a-3): göğüs.

KT: - KrT: -

köl (7a-13): köl.

KT: *köl* “1. Göl. 2. Uçsuz bucaksız, bol.” (KTS, 137); KrT: *köl* “1. Göl. 2. Issıkköl Gölü. 3. Issıkköl Vadisi. 4. Bent, baraj, havuz.” (KS, 499)

köleke, kölke (24a-10, 27b-3): gölge.

KT: *kölenke* “1. Gölge. 2. Bir şeyin şekli, sureti...” (KTS, 137); KrT: *kölökö* “Gölge.” (KS, 500)

köletke²⁵⁹ (24a-10, 27b-3): gölge.

KT: *kölenke* “1. Gölge. 2. Bir şeyin şekli, sureti...” (KTS, 137); KrT: *kölökö* “Gölge.” (KS, 500)

köletke èyle-(di) (24b-2): gölge etmek.

KT: - KrT: -

kölgeç (25a-5): başa sarılan nesne.

²⁵⁹ Atalay, bu sözcüğün (حوالاتکا) biçiminin müellif tarafından yanlış yazılmış olduğunu belirterek doğru yazılması gereken biçimin (کولاتکا) olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 46, 330. dipnot.

KT: - KrT: -

köllük (25b-6): sakız.

KT: - KrT: -

köm-(di) (16a-1): gömmek.

KT: *kömv* “1. Gömmek, toprağın altına koymak, mezara gömmek. 2. Basmak, örtmek...” (KTS, 138); KrT: *köm-* “Gömmek, defnetmek.” (KS, 501)

kömlek (29b-1): gömlek.

KT: *köylek* “Gömlek.” (KTS, 136); KrT: *köynök* “Gömlek; kadın elbisesi, entarisi.” (KS, 511)

kömür (28a-3): kömür.

KT: *kömir* “1. Kömür, yer altından çıkan maden kömürü. 2. Ağaç kömürü.” (KTS, 138); KrT: *kömür* “Kömür, taş kömür: Maden kömürü.” (KS, 501)

kön²⁶⁰ (11a-12): gön.

KT: *kön* “Büyükbaş hayvan derisinden yapılan iyi işlenmiş deri.” (KTS, 138); KrT: *kön* “ I . Meşin, sahtiyan...” (KS, 502)

könçek (31b-11): urba.

KT: - KrT: -

könder-(di) (T.) (38b-8): göndermek.

KT: [] KrT: []

köne (29a-12): kene denen hayvancık.

KT: *kene* “Kene.” (KTS, 129); KrT: *kene* “1. Kene, sakırğa...” (KS, 437)

könen-(di) (T.) (I) (10a-6): bezenmek, süslenmek.

KT: - KrT: -

könen-(di) (II) (10a-7): nimet sahibi olmak.

KT: - KrT: -

köñlek (29b-1): gömlek.

KT: *köylek* “Gömlek.” (KTS, 136); KrT: *köynök* “Gömlek; kadın elbisesi, entarisi.” (KS, 511)

könile-(di) (27a-7): kıskanmak, haset etmek.

KT: - KrT: *künölö-* “Kıskanmak (kadınlar hakkında).” (KS, 540)

²⁶⁰ Atalay, sayfa kenarında “insan derisi, insandan başkasının kıllı gönü ve yünlü deri” açıklamasının verildiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 20, 132. dipnot.

könilemek (26b-10): kıskanmak.

KT: - KrT: *künülö-* “Kıskanmak (kadınlar hakkında).” (KS, 540)

köp (30b-3): çok, hayli.

KT: *köp* “1. Çok, fazla, bol. 2. Devamlı, uzun zaman boyu. 3. Halk, topluluk. 4. Çok uzak.” (KTS, 139); KrT: *köp* “ I . kök sözünün takviye ekidir; köp-kök: Gömgök, yemyeşil, masmavi. II . 1. Çok, kalabalık. 2. (halk) kütlesi...” (KS, 505)

köp-(ti) (28b-1): taşmak.

KT: *küp* “küp boluv: Şişmek.” (KTS, 147); KrT: *köp-* “... III. 1. Kabarmak, şişmek. 2. Burun şişirmek, kurulmak, farfaralık etmek, caka satmak.” (KS, 505)

köp bol-(dı) (31b-4): çoğalmak.

KT: *köp* “1. Çok, fazla, bol...” (KTS, 139), *boluv* “Olmak.” (KTS, 48); KrT: *köp* “... II . 1. Çok, kalabalık. 2. (halk) kütlesi...” (KS, 505), *bol-* “1. Olmak; olmaya başlamak; dönmek (bir hâlden diğer bir hâle tahavvül etmek); vuku bulmak; husule gelmek; yapılmak...” (KS, 126)

köpri (11a-10, 28b-10): köprü.

KT: *köpir* “Köprü.” (KTS, 139); KrT: *köpüröo* “Köprü.” (KS, 506)

köpük²⁶¹ (17a-2): köpük.

KT: *köbik* “1. Köpük. 2. Hayvanların ağzından çıkan köpük. 3. Semiz hayvanın hızlı yürümesi veya koşması sonucu terlemesi.” (KTS, 134); KrT: *köbük* “Köpük, posa.” (KS, 496)

köpüki çık-(tı) (28b-1): köpüklenmek.

KT: - KrT: -

kör (I) (4a-6, 29b-6): 1. Gözü görmeyen. 2. Mezar.

KT: *kör* “ I . Ölünün gömüldüğü yer, kabir. II . 1. Kör. 2. Aydın değil, cahil.” (KTS, 139); KrT: *kör* “ I . Far. Kör, âmâ. II . Far. Mezar, kabir...” (KS, 506)

kör²⁶² (II) (4b-5): bir tür at rengi.

KT: - KrT: []

²⁶¹ Atalay, bu sözcüğün üzerinde “et köpüğü” anlamında bir açıklama bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 96, 547. dipnot.

²⁶² Kun, bu sözcüğü *kör* biçiminde okuyarak *une sorte de couleur de cheval* “bir tür at rengi” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 18, 36. madde. Fazılov, sözcüğü *kür* biçiminde okuyarak сахарный тростник “şeker kamışı” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95. Sözcüğün “bir tür at rengi” anlamında olduğu düşünülmektedir.

kör-(düm) (43b-1, 78a-9, 78b-5, 79b-1, 79b-4, 80a-5, 80a-6, 80a-7, 80a-11, 80a-13, 80b-4, 80b-11, 82b-13): görmek.

KT: *körüv* “1. Görmek. 2. Karşılaşmak. 3. Herşeyi bilmek. 4. Layık görmek, tahmin etmek. 5. Öğrenmek, işitmek; bilmek. 6. Sevinmek. 7. Rastgele, herkese, her kim olursa. 8. Sezmek, anlamak. 9. İstemek. 10. Bulmak, almak.” (KTS, 140); KrT: *kör-* “... III. 1. Görmek. 2. Görmek geçirmek. 3. Bir şey saymak, bir şey yerine kabul etmek. 4. (önce gelen ablatif ile birisini, bir nesneyi) kabahatli, müsebbip saymak, senden gördüm, seni kabahatli saydım. 5. (önce gelen geçen zaman gerundifi ile birlikte) denemek, sınamak. 6. Önce gelen hâl zaman gerundifi ile ise, emrin kesinliğini yahut ricanın kuvvetini ifade eder.” (KS, 506-507)

körkez-(di), körküz-(di), körset-(di) (6b-2): göstermek.

KT: *körsetüv* “1. Göstermek. 2. Birine yersiz leke sürmek, cezalandırmak. 3. Şekillendirmek, göstermek.” (KTS, 140); KrT: *körsöt-* “1. Göstermek. 2. Birisine yahut bir nesneye karşı bir şey izhar eylemek.” (KS, 508)

körükli (57b-13, 84b-12): güzel, güzellik.

KT: *körükti* “Yakışıklı, güzel, görkemli.” (KTS, 140); KrT: *körüktüü* “Güzel, nefis, sanatkârane.” (KS, 508)

köse (4a-4): köse.

KT: *köse* “Köse.” (KTS, 141); KrT: *kösöo* “... II. Köse; yüzünde tüyü, kılı olmayan kimse.” (KS, 509)

kösegi, kösev (34a-6): eğseren (ateş karıştıran nesne), ıskara.

KT: *kösev* “ I . Maşa ateşi karıştırmak için...” (KTS, 141); KrT: *kösöo* “ I . Ölçer, gelberi (ocaktaki ateşi düzeltmek için kullanılan değnek)...” (KS, 509)

kösnüyüptür²⁶³ (12b-13): bögesek, çiftleşmek isteyen inek.

KT: - KrT: -

kötebek (14b-1): kötebek.

KT: - KrT: -

köstek (T.) (20b-12, 29a-13): köstek.

KT: - KrT: -

²⁶³ Atalay, bu sözcüğe “kısır” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 24. Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığının “çok iştahlı, çiftleşmek isteyen dişi” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 6. Sözcüğün Arapçasının (حائل) “bögesek, çiftleşmek isteyen inek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

köstekle-(di) (29a-13): kösteklemek.

KT: - KrT: -

köş-(ti) (17b-4): göçmek.

KT: *köşüv* “1. Göç etmek...” (KTS, 142); KrT: *köç-* “... II. Göçmek, bir yerden bir yere gitmek, göçüp gitmek, hicret eylemek.” (KS, 496)

köşek (27b-10): deve yavrusu.

KT: - KrT: -

köşene (29b-6): kubbe.

KT: - KrT: -

köşk (29b-6): köşk, saray.

KT: - KrT: -

köt (15a-13): kış, göt.

KT: *köt* “Göt.” (TKS, 338); KrT: *köt* “1. avm. Kış, geri kısım. 2. Göt, makat. 3. Tenasül aygıtları (erkeğin ve kadının). 4. Kuvvet, kudret, cesaret, becerik...” (KS, 509-510)

köten²⁶⁴ (22a-4): ham deri.

KT: - KrT: -

kötle-(di) (15a-10): götlemek.

KT: - KrT: -

kötlen-(di) (9b-10): götlenmek.

KT: - KrT: -

kötür-(di) (13b-6, 21b-1): götürmek.

KT: [] KrT: []

kövde (11a-13): gövde.

KT: *kevde* “1. Göğüs, vücudun yukarı tarafı. 2. Kendini beğenmiş, gururlu. 3. Gönül, arzu, şuur, fikir. 4. Vücut, beden.” (KTS, 133); KrT: *köödön* “Far. Göğüs, gövdenin üst kısmı, büst, beden, vücut.” (KS, 504)

köy-(di) (13b-8): yanmak.

²⁶⁴ Al-Turk, Arapça sözlüklerdeki anlama göre Atalay’ın bu sözcüğe doğru anlam vermediğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 114, 688. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe *прямая кишка* “bağırsak” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 144. Sözcüğün Arapçasının (صرم) “gön, deri, işlenmemiş deri” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *küyüv* “1. Yanmak, tutuşmak. 2. Ateşlenmek, kızmak. 3. Sinirlenmek.” (KTS, 149); KrT: *küyül-* “Yanmak.” (KS, 545)

köyük, köyülmüş (34b-12, 48b-10): yanmış, yanık.

KT: *küyük* “ I . Üzüntü, hasret. II . Ateş yanığı.” (KTS, 144); KrT: *küyük* “ I . 1. Keder. 2. Acı; iğneli (söz hakkında). 3. Yanmış, yanık...” (KS, 545)

köyündür-(di) (13b-8): yakmak.

KT: *küydirüv* “Yakmak, ateşe vermek.” (KTS, 143); KrT: *küydür-* “... II . Yakmak, her yandan yakmak, acıtmak, incitmek.” (KS, 544)

köz (I) (11b-3): ateş közü.

KT: *köz* “Köz.” (KTLS, 510); KrT: -

köz²⁶⁵ (II) (24b-6): göz.

KT: *köz* “1. Göz. 2. Miras, hatıra. 3. Gün ışığı. 4. Gözünün önü, yanı.” (KTS, 135); KrT: *köz* “1. Göz. 2. Delik, ilmi. 3. Heybenin bir gözü. 4. Kaş (yüzükte). 5. Tuzak ilmiği.” (KS, 512-513)

közen (36a-13): sansar; fıravun sıçanı.

KT: *küzen* “Derisi kıymetli fare.” (KTS, 143); KrT: *küzön* “Yahut sasık küzön: Kokarca (hayvan).” (KS, 546)

közenek (20b-13): yaşmak, eskiden kadınların yüzlerine örtündükleri örtü.

KT: - KrT: []

közet-(ti) (17a-12): gözetlemek, gözlemek.

KT: - KrT: []

közetçi²⁶⁶ (31a-3): izci, takipçi; gözcü.

KT: *küzetşi* “1. Nöbetçi. 2. Bakıcı, refakatçi.” (KTS, 143); KrT: *küzötçü* “Bekçi.” (KS, 546)

közgi²⁶⁷ (34a-3): ayna.

KT: - KrT: *küzgü* “... II . Ayna.” (KS, 545)

közi tazar-(dı) (8b-8): gözü belermek.

KT: - KrT: -

²⁶⁵ Atalay, bu sözcüğe sayfa kenarında “su kaynağı” anlamının da verildiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 47, 335. dipnot.

²⁶⁶ Atalay, bu sözcüğe “gözetici” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 210. Sözcüğün Arapçasının (كشاف) “izci, takipçi; gözcü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁶⁷ Fazılov, bu sözcüğe зеркало “ayna” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 175. Sözcüğün Arapçasının (مرآة) “ayna” anlamında olduğu düşünülmektedir.

köz kaç-(tı) (26b-13): gözle, kaşla işaret etmek.

KT: - KrT: -

köz yum-(dı) (27a-1): göz yummak.

KT: *köz* “közün cumdu: Gözünü yumdu, görmemezliğe geldi, ümidini kesti, vedalaştı.” (KTS, 135); KrT: *köz* “köz cum- : 1. Gözleri yummak...” (KS, 512)

közle-(di) (17a-12): gözlemek.

KT: *közdev* “1. Bir şeyi maksat edinmek. 2. İş organize etmeyi amaçlamak.” (KTS, 135); KrT: *közdö-* “Bakmak, gözetlemek, istikamet almak, hedef edinmek.” (KS, 513)

közün aydın (30b-1, 90b-7): gözün aydın!

KT: - KrT: -

kuçak²⁶⁸ (21a-1): kuşak.

KT: [] KrT: []

kuçaqla-(dı) (25b-8): kucaklamak.

KT: *quşaqtav* “Kucaklamak.” (KTS, 183); KrT: *kuçakta-* “Kucağa almak, kucaklamak.” (KS, 515)

kuğu (18b-12): kuğu kuşu.

KT: *kuv* “ I . Kuğu kuşu. II . Çakal, açığöz. III. 1. Kuruyan, zayıflayan. 2. Hâlsiz bitkin. 3. Yalancı, vefasız. IV . Ateşi tutuşturmak için kullanılan yakıt.” (KTS, 176); KrT: *kuu* “ I . Kurnaz, sokulgan, her yere burnunu sokan. II . Yahut ak kuu: Kuğu kuşu. III. Ak, beyaz (köpek ve bazende başka hayvanlar hakkında); soluk, soluk sarı. IV. 1. Kuru, kurumuş. 2. Felce uğramış mefluç. 3. Kav. V . Falco lanarius denilen doğanı çağırma nidası...” (KS, 528-529)

kul (32b-5, 43a-9, 64b-4, 64b-11, 76a-7, 78a-5, 85a-10, 87a-5): kul, köle.

KT: *qul* “Köle, kendi hürriyeti, hareket serbestliği olmayan, bağımlı.” (KTS, 179); KrT: *kul* “1. Köle...” (KS, 516)

kulağ ur-(dı) (23a-3): kulak çınlamak.

KT: - KrT: -

kulak (4b-1): kulak.

²⁶⁸ Fazılov, bu sözcüğe повязка, пояс “kemer” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 141.

KT: *qulaq* “1. Kulak. 2. Başa giyilen giysinin kulak üzerine gelen yeri. 3. Müzik aletlerinin telini geren direği. 4. Bazı şeyleri tutmak ve asmak için yapılan kolu. 5. Tüfeğin ateşlemek için çekilecek tetiği. 6. Mezar ve diğer yapıların yükseltilerek yapılan köşesi. 7. Bitkilerin yeni yeşerirken çıkardığı yaprakları.” (KTS, 179); KrT: *kulak* “ I . 1. Kulak. 2. Telli musiki aletinin kulağı. 3. Kazanın kulpu. 4. (çakmaklı tüfekte) ağızotu tavaşı. 5. (tüfekte) tetik. II . 1. Sulama kanalının kolları. 2. Akar su ölçü vahidi; kulak (yahut arıktın kulağın) bayla- : Suyu sulanacak yerlere akıtmak. 3. Değirmenin yedek oluğu...” (KS, 517-518)

kulampara²⁶⁹ (4a-12): oğlancı.

KT: - KrT: -

kulamşa²⁷⁰ (4a-12): puşt.

KT: - KrT: -

kulan²⁷¹ (4a-10): seyrek ve eğri dişli.

KT: [] KrT: []

kulanpara ëyle-(di) (39a-4): oğlancılık etmek.

KT: - KrT: -

kulaş (7a-5): kulaç.

KT: *qulaş* “Kulaç.” (KTS, 179); KrT: *kulaş* “1. Kulaç. 2. Açılan iki kolun birinin ucundan ötekisinin ucuna kadar olan mesafe (uzunluk ölçüsü).” (KS, 517)

kulatuz (7a-12): kır, sahra.

KT: - KrT: -

kulduramak (29a-1): gürültü yapmak.

²⁶⁹ Kun, bu sözcüğe *jeune homme* “genç adam” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 16, 24. madde; “Philologica II.”, s. 428, 24. madde. Fazılov ise, aynı sözcüğe *paiderast* “pezevenk, namussuz” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94.

²⁷⁰ Kun, bu sözcüğü *kulamça* biçiminde okuyup “eş cinsel adam” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 17, 24. madde. Fazılov ise, неприятный, противный, вызывающий отвращение “iğrenç” olarak anlamlandırıp *kulamşa* biçiminde okumaktadır. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94. Sözcüğün Arapçasının (ابنة) “puşt, eşcinsel erkek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁷¹ Kun, bu anlamı yerinde bulmadığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 16, 21-22. madde, “Philologica II.”, s. 428, 21-22. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe с редкими и неровным и зубами “seyrek ve düzgün olmayan dişler” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94. Sözcüğün Arapçasının (افلج) “seyrek ve eğri dişli” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *quldırav* “1. Hızla aşağıya doğru yuvarlanmak, düşmek. 2. Siyasi, iktisadi yönden zayıflamak.” (KTS, 180); KrT: *kuldura-* “Mırıldanmak, anlaşılmayan bir dille konuşmak; çocukça kekelemek.” (KS, 519)

kul kuşan (86a-2): kul köle takımı.

KT: - KrT: *kul* “kul-kutan: tar. küç. Avam takımı.” (KS, 516)

kum (16b-5): kum.

KT: *qum* “Kum.” (KTS, 180); KrT: *kum* “1. Kum. 2. Posa, çöküntü (mes, semaverin içinde).” (KS, 520)

kumğa, kumğan (4b-13): ibrik.

KT: *qumğan* “quman: İbrik, yıkanmak için, abdest almak için kullanılan kap.” (KTS, 180); KrT: *kumğan* “1. Su kaynatmak için madenî çaydanlık. 2. İbrik.” (KS, 520)

kum kuş (86a-1): kuş sürüsü, kuş topluluğu.

KT: - KrT: -

kumruşka (36b-2): karınca.

KT: *qumırsqa* “Karınca.” (KTS, 180); KrT: *kumurska* “Karınca.” (KS, 520)

kuna (11a-3): iki yaşındaki öküz yavrusu, dana.

KT: *kunacın* “Sığır ile yılmının üç yaşına bastığı çağı.” (KTS, 181); KrT: *kunacın* “Dana; tay kunacın: İkinci yaşına girmiş olan dana; kunan kunacın: Üçüncü yaşına basmış olan dana; bıştı kunacın: Dördüncü yaşına basmış olan dana.” (KS, 521)

kur-(dı)²⁷² (6a-11, 36b-13): kurmak.

KT: *quruv* “... II. Kurmak, yapmak.” (KTS, 182); KrT: *kur-* “... VI. Kurmak, dikmek, tanzim eylemek.” (KS, 522)

kurbağa (23a-7): kurbağa.

KT: *qurbaqa* “Kurbağa.” (KTS, 182); KrT: *kurbaka* “Kurbağa.” (KTLs, 516)

kurdeşini (21a-7): bir çeşit hastalık.

KT: - KrT: -

kurğan (29b-6): kubbe.

²⁷² Kun, bu sözcüğe *mettre la corde â (un arc)* “yaya veterini bağladı” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 32, 115. madde. Atalay, Kun’un bu yorumunun gereksiz olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 121, 115. madde.

KT: *qorğan* “1. Kale, sur. 2. Dayanak, kuvvet, güvenç” (KTS, 173); KrT: *korğan* “ I . 1. Kale, müstahkem mevki. 2. Çit, duvar, mezarın etrafında parmaklık. 3. Koyun ağılı...” (KS, 487)

ķurķaķ (7b-2): atmaca kuķu.

KT: - KrT: -

ķurķaķın (17a-1): kurķun.

KT: *qorķasın* “1. Kurķun, maden ķeķidi. 2. Tüfek ve tabanca kurķunu.” (KTS, 173); KrT: *korķoķun* “Kurķun.” (KS, 488)

ķurma (8b-13): hurma.

KT: *qurma* “Hurma.” (KTS, 182); KrT: *kurma* “Far. Hurma.” (KS, 525)

ķurman (8b-11): sadak.

KT: - KrT: -

ķurķaķ (16b-8, 32b-8): kursak.

KT: *qurķaq* “Karın, bağırsak.” (KTS, 182); KrT: *kursak* “Karın, kursak, iç.” (KS, 525)

ķurķun (17a-1): kurķun.

KT: *qorķasın* “1. Kurķun, maden ķeķidi. 2. Tüfek ve tabanca kurķunu.” (KTS, 173); KrT: *korķoķun* “Kurķun.” (KS, 488)

ķurt (15b-3, 19b-2): her türlü kurt “böcek”.

KT: *qurt* “... II . Kurt.” (KTS, 182); KrT: *kurt* “ I . Kurt, solucan...” (KS, 525)

ķurķul-(dı) (37a-13): kurtulmak.

KT: - KrT: -

ķuru (12a-3): kuru.

KT: *kurķak* “Sulu değil. Boķ, neticesiz, kuru.” (KTS, s. 182); KrT: *kuru* “ I . 1. Kuru (yaķın karķıtı). 2. Boķ, hiķbir ķeysiz...” (KS, 525)

ķuru-(dı) (12a-9, 36b-12, 39a-11): kurumak.

KT: *qurķav* “Kurumak.” (KTS, 182); KrT: *kuru-* “... II . 1. Kurumak. 2. Ortadan kalkmak, yok olmak; laķe hâline dönmek...” (KS, 525)

ķurul-(dı) (15a-9): örtölmek, oturmak, ikamet etmek.

KT: *qurıluv* “Kurulmak.” (KTS, 182); KrT: *kurul-* “... II . Dikilmek, tesis edilmek, inķa edilmek, teķilatlanmak.” (KS, 525-526)

ķurunķuķa (T.) (29a-13): cūce.

KT: - KrT: -

ķurut (5a-3): kurutulmuş yoğurt.

KT: *qurt* “ I . Sūttēn yapılan kurutulmuş sert peynir...” (KTS, 182); KrT: *kurut* “ I . Suyu sıkılmış ve kurutulmuş kesmikten yapılan kūrecikler, kurut...” (KS, 526)

ķurvalı (28b-13, 33b-2): kavlıķ.

KT: - KrT: -

ķuş-(tı) (10a-10, 83b-8): kusmak.

KT: *qusuv* “Kusmak.” (KTS, 183); KrT: *kus-* “Kusmak, istifra etmek.” (KS, 526)

ķuşķak (83b-8): kusuntu, kusulmuş şey.

KT: - KrT: -

ķuşmak (29a-1): kustumuk.

KT: - KrT: -

ķuş (23b-6): kuş.

KT: *qus* “Kuş.” (KTS, 183); KrT: *kuş* “ I . (krş. çımçık, ilbeesin) 1. Yırtıcı kuş, alıcı kuş. 2. Atmacanın Astur palumbaius denilen nevi (dişisi). 3. Kuş...” (KS, 526-527)

ķuşluk (72b-10): kuşluk vakti.

KT: - KrT: -

ķut (7a-6): bereket.

KT: *qut* “Kut, mut, baht, uğur.” (KTS, 183); KrT: *kut* “ I . 1. mit. Koyu kırmızı renkte peltemsi bir nesne parçasıdır, ki gūya tūndūkten geçerek kolomtoya düşer ve bu nesneyi yakalayabilene talih getirir (ancak onu yalnız iyi, temiz adam yakalayabilir; kötü adamın elinde ise o bir gait parçasına döner). 2. Hayati kuvvet, ruh, can. 3. Talih, baht. 4. Gūya hayvanları koruyan muska (içinde bir kurşun parçası bulunan keseye dikilen yedi tane sedef düęme). 5. kuttuu: Uęurlu, bereketli...” (KS, 527-528)

ķuţsız (33a-7): uğursuz.

KT: *qut* “Kut, mut, baht, uğur.” (KTS, 183); KrT: *kut* “ I . 1. mit. Koyu kırmızı renkte peltemsi bir nesne parçasıdır, ki gūya tūndūkten geçerek kolomtoya

düşer ve bu nesneyi yakalayabilene talih getirir (ancak onu yalnız iyi, temiz adam yakalayabilir; kötü adamın elinde ise o bir gait parçasına döner). 2. Hayati kuvvet, ruh, can. 3. Talih, baht. 4. Güya hayvanları koruyan muska (içinde bir kurşun parçası bulunan keseye dikilen yedi tane sedef düğme). 5. kuttuu: Uğurlu, bereketli...” (KS, 527-528)

kuṭ ṭopuklı, kuṭlı ṭopuklı (30b-7): kutlu topuklu, kademli, uğurlu.

KT: - KrT: -

kuṭsız ṭopuklı (30b-7): uğursuz ayaklı.

KT: - KrT: -

kuṭan²⁷³ (7b-4): pelikan.

KT: *kutan* “Leylek.” (TKS, 532); KrT: *kutan* “... II. kıtan: kök kıtan: Boz balıkcıl; ak kıtan: Beyaz balıkcıl.” (KS, 463-527)

kuṭkar-(dı) (10b-6, 14b-13): kurtarmak.

KT: *qutqaruv* “Kurtarmak.” (KTS, 183); KrT: *kutkar-* “Kurtarmak, halas etmek, yardımına yetişmek.” (KS, 527)

kuṭlula-(dı)²⁷⁴ (8a-7): kutlamak.

KT: *qutıqtav* “Kutlamak.” (KTS, 183); KrT: *kuttukta-* “Kutlamak, kutlulamak, selamlamak.” (KS, 528)

kuṭul-(dı) (14b-13, 37a-13): kurtulmak.

KT: *qutıluv* “Kurtulmak, hür olmak, serbest olmak.” (KTS, 183); KrT: *kutul-* “Kurtulmak.” (KS, 528)

kuṭur (11a-13, 19a-3): uyuz; uyuzluk.

KT: *qotur* “1. Adamın veya hayvanın derisi üzerinde oluşan yara. 2. Acı söz.” (KTS, 175); KrT: *kotur* “Uyuz (hayvanlarda).” (KS, 493)

kuṭur, kuṭurğan (30b-11): kuduz köpek.

KT: *qutırğan* “Kuduz.” (KTLS, 512); KrT: *kuturğan* “Kuduz.” (KTLS, 512)

kuṭur-(dı) (20a-13): kudurmak.

²⁷³ Atalay, bu sözcüğe “bir çeşit kuş adı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 13. Fazılov, bu sözcüğe пеликан “pelikan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 104. Al-Turk, bu sözcüğe Arapça sözlüklerden hareketle “pelikan” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 60, 220. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (بجع) “pelikan” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁷⁴ Atalay, bu sözcüğü *kuṭladı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 14. Al-Turk, bu sözcüğü *kuṭluladı* biçiminde okumaktadır. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 62, 247. dipnot. Sözcüğün (قوتلولادی) *kuṭluladı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *qutiruv* “1. Kudurmak. 2. Hiçbir şeyden çekinmemek, korkmamak.” (KTS, 183); KrT: *kutur-* “1. Kudurmak, taşkınlık etmek, kuduz olmak. 2. Azmak, heyecan ve tehevvüre gelmek, zapt olunmaz bir hâle gelmek. 3. Alkolleşmek (içkiler hakkında).” (KS, 528)

kuşurılı bol-(dı)²⁷⁵ (12a-6): uyuz olmak.

KT: - KrT: -

kuşuz (25b-1): kudurmuş köpek; kuduz.

KT: - KrT: -

kuşuz-(dı) (20a-12): kudurmak.

KT: *qutiruv* “1. Kudurmak. 2. Hiçbir şeyden çekinmemek, korkmamak.” (KTS, 183); KrT: *kutur-* “1. Kudurmak, taşkınlık etmek, kuduz olmak. 2. Azmak, heyecan ve tehevvüre gelmek, zapt olunmaz bir hâle gelmek. 3. Alkolleşmek (içkiler hakkında).” (KS, 528)

kuvaşla-(dı) (21b-11): cimrileşmek.

KT: - KrT: -

kuy²⁷⁶ (26b-11): kalıntı; artık; artakalan.

KT: - KrT: -

kuyas (20b-1): ışık, aydınlık.

KT: - KrT: -

kuyum-(dı) (23a-2): kalıba dökmek.

KT: - KrT: -

kuyruk²⁷⁷ (4b-3, 16a-11): kuyruk.

KT: *quyriq* “1. Kuyruk, hayvanların arka tarafındaki uzun kuyruğu. 2. İnsan ve hayvanların art tarafı. 3. Gemi, uçak vs.’nin de arka tarafı.” (KTS, 178.). KrT: *kuyruk* “1. Kuyruk. 2. Kadın sarığının arkaya sarkan kısmı (bu manayla bazen kuyruk algıç dahi denilir). 3. Yardak (birine tabi olan ve daima onu tutan)...” (KS, 531-532)

²⁷⁵ Atalay, bu sözcüğü *kuşurlu boldı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 22. Al-Türk, bu sözcüğü *kuşurlı boldı* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 77, 370. dipnot. Sözcüğün (قوطلرلى بولدى) *kuşurlı boldı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

²⁷⁶ Atalay, bu sözcüğe “hınç” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 51. Fazılov, bu sözcüğü *koy* biçiminde okuyarak ocratör “kalıntı” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 156. Sözcüğün Arapçasının (غير) “kalıntı; artık; artakalan” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

²⁷⁷ Kun, bu sözcüğe *queue grasse de certains moutons* “bazı koyunların yağlı kuyruğu” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 18, 33. madde.

kuyu (7a-13): kuyu.

KT: *qudiq* “Kuyu.” (KTS, 178); KrT: *kuduk* “Kuyu.” (KS, 516)

kuzgun (26b-3): ekin kargası.

KT: *quzgin* “1. Kuzgun. 2. Haram yiyen, katil.” (KTS, 178); KrT: *kuzgun* “Kuzgun: Corvus.” (KS, 533)

küçli (68a-10, 68a-12): güçlü, kuvvetli.

KT: *küşti* “Kuvvetli, güçlü.” (KTS, 149); KrT: *küçtüü* “Güçlü kuvvetli.” (KS, 534)

küçet²⁷⁸ (33b-5): nehri geçmek için kullanılan tekne.

KT: - KrT: -

küçi yeter (28b-8): kadir.

KT: - KrT: -

küçle-(di) (29b-11): kuvvetlenmek.

KT: *küştev* “Zorlamak, mecbur etmek.” (KTS, 149); KrT: *küçtö-* “Zorbalık etmek, şantaj yapmak.” (KS, 534)

küçlen-(di) (10b-1, 30a-1): kuvvetlenmek.

KT: *küşeyüv* “Güçlenmek, kuvvetlenmek.” (KTS, 149); KrT: *küçtön-* “Kuvvetlenmek, kuvvet kesbetmek.” (KS, 534)

küçük (11b-6, 30b-13): köpek yavrusu.

KT: *küşik* “1. İt yavrusu. 2. Ufak çocuk.” (KTS, 149); KrT: *küçük* “1. Enik (köpek yavrusu), kurt yavrusu...” (KS, 534)

küçücük (22a-2): küçücük.

KT: - KrT: -

küflen-(di) (25b-12): küflenmek.

KT: - KrT: -

küher (11b-9): cevahir.

KT: *gavhar* “Cevher, çok kıymetli taş.” (KTS, 60); KrT: *köör* “Far. İnci, gevher, zikıymet taş.” (KS, 505)

²⁷⁸ Atalay, bu sözcüğe “mazlum” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64, 440. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *köçet* biçiminde okuyup *napom* “feribot” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 174. Kaymaz ise, sözcüğü *keçüt* biçiminde okuyup “nehirin geçit yeri, nehri geçmek için kullanılan tekne” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 13. Sözcüğün Arapçasının (معدية) “nehri geçmek için kullanılan tekne” anlamında olduğu düşünülmektedir.

kükevür²⁷⁹ (5a-1): ibrik.

KT: - KrT: -

kükrek (16b-5): şimşek.

KT: - KrT: -

kükürt (31a-4): kükürt.

KT: *kükirt* “Kükürt.” (KTS, 144); KrT: *kükürt* “Far. Yanan kükürt.” (KS, 535)

kül (16b-6): kül.

KT: *kül* “ I . 1. Kül, bir şeyin yanarak kül hâline gelmesi...” (KTS, 144); KrT: *kül* “... III. Kül (yanan odun vs.’den kalan toz)...” (KS, 535)

kül-(di) (23a-10): gülmek.

KT: *külöv* “Gülmek, sevinmek.” (KTS, 145); KrT: *kül-* “... V. Gülmek.” (KS, 535)

küleçek²⁸⁰ (32b-10): çok gülen, güleç, güleryüzlü.

KT: *küleçeş* “Güleç, çok gülen.” (KTS, 145); KrT: *külöögöç* “Gülmeyi seven, çok gülen.” (KS, 536)

külşe (T.) (31a-9): çörek.

KT: *külşe* “Hemen yoğrulan hamurdan ateşe gömerek pişirilen ekmek.” (KTS, 145); KrT: *külçö* “Küçücük Özbek ekmeği.” (KS, 535)

külte (13a-11): demet.

KT: - KrT: -

kümüş (28a-2): gümüş.

KT: *kümis* “Gümüş.” (KTS, 146); KrT: *kümüş* “Gümüş, gümüşten olan.” (KS, 537)

kün (20a-13, 39a-8, 41b-9, 47b-7, 73a-7, 73a-8, 76a-9, 76b-1): gün; güneş.

²⁷⁹ Kun, bu sözcüğü *kökevür* biçiminde okumuş ve Tarançı lehçesindeki *kökür* sözcüğünü örnek gösterip *die Lederflasche der Schlauch* “hortum gibi veya hortum şeklinde” anlamını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 21, 54. madde, “Philologica II.”, s. 439, 54. madde. Atalay ise, bu sözcüğün Anadolu’da *kükevür* biçiminde geçtiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 107, 54. madde. Sözcüğün Arapçasının (إبريق) “ibrik” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁸⁰ Atalay, bu sözcüğe “gülecek şey” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 63. Sözcüğün Arapçasının (مضاحك) “çok gülen, güleç, güleryüzlü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *kün* “ I . Güneş. II . 1. Gün, 24 saat. 2. Gün boyu. 3. Vakit, zaman. 4. Emek. 5. Hayat, ömür.” (KTS, 146); KrT: *kün* “1. Güneş. 2. Gün. 3. Zaman, zamanlar, devir. 4. Hava durumu.” (KS, 537-538)

künlük (35b-5, 50a-4): günlük.

KT: [] KrT: *kündük* “1. Günlük, günlükçü. 2. Her gün vaki olan, adi, mutat iş.” (KS, 538)

Kündoğdı (41b-9): erkek adı.

KT: - KrT: -

künçi (19a-5): susam.

KT: *künjit* “Susam.” (KTLS, 798); KrT: *küncüt* “Susam.” (KTLS, 798)

kündes²⁸¹ (23a-8): kuma.

KT: *kündes* “Rakip.” (KTS, 146); KrT: *kündöş* “Kuma (bir adamın karıları birbirine nispeten kumadırlar).” (KS, 538)

kündüz (36a-4, 72b-9, 73a-3, 75b-2): gündüz.

KT: *kündiz* “Gündüz.” (KTS, 146); KrT: *kündüz* “Gündüz.” (KS, 538)

küneş (20a-13): güneş.

KT: *künes* “Gün taraf, güneş taraf.” (KTS, 146); KrT: *künös, künöz* “Güneş tarafına bakan cihet.” (KS, 540)

küp (18a-8): küp.

KT: - KrT: *küp* “Küp.” (KTLS, 530)

küpe (18a-5): küpe.

KT: - KrT: []

küreççi (32b-12): güreşçi, pehlivan.

KT: *küresşi* “Güreşçi.” (KTS, 147); KrT: *küröşçü* “Güreşçi, pehlivan.” (KS, 542)

kürek (31b-8, 33b-6): kürek; safiha, levha.

KT: *kürek* “Kürek.” (KTS, 147); KrT: *kürök* “Kürek.” (KS, 541)

küreş-(ti) (22b-12): güreşmek.

²⁸¹ Atalay, bu sözcüğe “ortak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 214. Fazılov, bu sözcüğe соперница “rakip” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 147. Sözcüğün Arapçasının (ضرة) “kuma” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *küresüv* “1. Güreşmek. 2. Bir şeyi elde etmek için yarışmak. 3. Çekişmek, devamlı birbiriyle uğraşmak.” (KTS, 147); KrT: *küröş*- “... II. 1. Hep beraber küremek. 2. Güreşmek.” (KS, 542)

kürk (27b-12): kürk.

KT: - KrT: -

kürkölme (29a-1): gürültü etmek.

KT: *kürkirev* “Gürlemek, gök gürlemesi.” (KTS, 148); KrT: *kürkürö*- “1. Gürlemek, gürültü yapmak. 2. Horuldanmak (domuz hakkında).” (KS, 541)

küs-(ti) (T.) (13b-5): küsmek.

KT: - KrT: -

küş (22b-3): güç, kuvvet.

KT: *küş* “1. Güç, kuvvet. 2. Ağırılık.” (KTS, 148); KrT: *küş* “1. Kuvvet, güç, kudret, güçlü kuvvetli...” (KS, 534)

küt-(di) (17b-8): gütmek.

KT: *kütüv* “1. Hürmet etmek, saygı göstermek, saymak. 2. Beklemek, gezmek. 3. Bakmak. 4. İstemek, dilemek.” (KTS, 148); KrT: *küt*- “... 2. İtina etmek; uğraşmak. mal küt-: Hayvan gütmek, hayvan yetiştirmek, hayvan beslemekle meşgul olmak.” (KS, 542)

kütüçi (16b-10): çoban.

KT: - KrT: -

kütle-(di) (17b-8): gütmek.

KT: *kütüv* “1. Hürmet etmek, saygı göstermek, saymak. 2. Beklemek, gezmek. 3. Bakmak. 4. İstemek, dilemek.” (KTS, 148); KrT: *küt*- “... 2. İtina etmek; uğraşmak. mal küt-: Hayvan gütmek, hayvan yetiştirmek, hayvan beslemekle meşgul olmak.” (KS, 542)

küvegün (18a-4): arı denen hayvancık.

KT: - KrT: -

küvüldür (31a-2): balıkçıl kuşu.

KT: - KrT: -

küye (I) (12b-4): kayın ana.

KT: [] KrT: -

küye²⁸² (II) (15b-4, 25a-13): güve.

KT: *küye* “ I . Güve...” (KTS, 143); KrT: *kübö* “ I . Güve...” (KS, 533)

küvegü (12b-4, 22a-5): güveyi.

KT: *küyev* “1. Güveyi. 2. Hanımın kocası, beyi. 3. Damat.” (KTS, 143); KrT: *küyöo* “Güveyi, damat, genç koca.” (KS, 544)

küyev (12b-4, 22a-5, 24b-10): güveyi.

KT: *küyev* “1. Güveyi. 2. Hanımın kocası, beyi. 3. Damat.” (KTS, 143); KrT: *küyöo* “Güveyi, damat, genç koca.” (KS, 544)

küyüz (8a-2): yaygı, döşe.

KT: *kiyiz* “Keçe.” (KTS, 134); KrT: *kiyiz* “Keçe.” (KS, 476)

L

laçın (20b-11, 41b-12): şahin denen kuş.

KT: *laşın* “Şahin neslinden yırtıcı kuş.” (KTS, 190); KrT: *ılaaçın* “Feregrinus denilen doğan; onun neveleri.” (KS, 351)

la'l (8a-3, 39a-8): lal, yakut.

KT: *lağıl* “Kıymetli taş.” (KTS, 189); KrT: *lağıl, laal* “Kızıl renkli asil taş.” (TKrS, 934)

leblebü (T.) (13a-1): nohut.

KT: - KrT: -

limon (32a-4): limon.

KT: *limon* “Limon.” (KTS, 190); KrT: *limon* “Rus. Limon.” (KS, 547)

M

maa (45a-10, 45b-1, 45b-2, 60a-2, 82b-12, 85b-7, 85b-8): “bana” anlamına.

KT: *mağan* “Bana.” (KTLS, 48); KrT: *maa* “men I : Ben (datif; mağa, maa, mağan: Bana).” (KS, 548-562)

maçı (19a-11): kedi.

KT: - KrT: -

mahrum (72a-4): mahrum.

KT: *makrum* “Mahrum.” (KTLS, 552); KrT: -

maқта (85a-10): övme, metih.

²⁸² Atalay, bu sözcüğün üzerinde “yemeğe düşen kurt” anlamında bir açıklama bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 30, 225. dipnot.

KT: *maqta* “... 2. Övmek.” (KTS, 193); KrT: *maktoo* “Övme, methetme.” (KS, 550)

mağta-(dı) (13b-7, 35b-11, 85a-11): övmek, öğüşlemek, methetmek.

KT: *maqta* “Methetmek.” (KTS, 193); KrT: *makta-* “Övmek, methetmek.” (KS, 550)

mağtavçı (33a-5): övücü, methedici.

KT: - KrT: -

mal (62b-10): mal, davar.

KT: *mal* “1. Koyun, keçi, deve, sığır, ylık gibi hayvanlar. 2. Zenginlik, devlet.” (KTS, 194); KrT: *mal* “ I . Hayvan, emlak. II . Rad. Yorgun...” (KS, 550)

mamık, mamuk (29a-11): pamuk.

KT: *mamık* “1. Çok yumuşak pamuk veya kuş tüyü...” (KTS, 194); KrT: *mamık* “Kuş tüyü.” (KS, 551)

mamrah (27b-13): kurt yavrusu.

KT: - KrT: -

mağla-(dı)²⁸³ (5b-13): bağlamak; ezan okumak.

KT: - KrT: -

mağlayı (11a-12): alın, cephe.

KT: *mağday* “Alın.” (KTS, 195); KrT: *mağday* “Alın.” (KS, 552)

marul (14a-11): marul.

KT: - KrT: *marul* “bot. Marul (Lactuca sativa).” (TKrS, 597)

maya (5a-4): maya.

KT: [] KrT: []

maymun (29a-6): maymun.

KT: *maymıl* “Maymun.” (KTS, 193); KrT: *maymıl* “Far. Maymun.” (KS, 558)

mayrıl-(dı) (32a-12, 35b-11): kanrılmak, eğilmek, dolamak.

²⁸³ Kun, Atalay’ın anlamı eksik verdiğini, (الذن) eyleminin anlamının *appeler à la prière* “namaza çağırmak” olduğunu ve sözcüğün Kıpçak lehçelerinde geçen karşılıklarının da “ezan okuma” anlamında olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 30, 99. madde. Atalay ise, sözcüğün Uygur ve Çağatay diyalektlerinde “bağlamak” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 116, 99. madde. Fazılov, bu sözcüğe *возвещать о времени молитвы; призывать на молитву* “namaza çağırdı” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 99.

KT: *mayrılıv* “1. İşe yaramayacak şekilde kıvrılmak, eğilmek. 2. Kendinden güçlü olanın önünde ezilmek, baskı görmek.” (KTS, 193); KrT: *mayrıy-* “Eğrilmek.” (KS, 559)

mayruk²⁸⁴ (4a-10): seyrek ve eğri dişli olan.

KT: - KrT: *mayrık* “1. Yamuk; ezik (ayakkabı hakkında). 2. Eğri bacak.” (KS, 559)

maytı (15b-5): sopa, değnek.

KT: - KrT: -

mazı (25a-7): mazı.

KT: - KrT: -

meded êyle-(di) (T.) (20a-1): yardım etmek.

KT: *mädet* “Medet.” (KTS, 196); KrT: *medet* “Ar. Yardım, medet, imdat.” (KS, 560)

men (39b-11, 40b-8, 51a-13, 69b-13, 87a-7): ben, birinci şahıs zamiri.

KT: *men* “ I . Ben, kendi kendini göstermek...” (KTS, 198); KrT: *men* “ I . Ben...” (KS, 562)

meñ (14a-4): “vücuttaki” ben.

KT: *meñ* “İnsan vücudunda bulunan ben.” (KTS, 199); KrT: *meñ* “Ben, hâl.” (KS, 562)

menze-(r) (44b-8, 44b-10, 89a-12): benzemek.

KT: - KrT: -

merdimen (T.) (19b-11): merdiven.

KT: - KrT: -

meyere²⁸⁵ (38b-1): ?

KT: - KrT: -

mıñ (33b-7): çivi, enser.

KT: *mıq* “Çivinin bir türü.” (KTS, 203); KrT: *mık* “Far. Çivi.” (KS, 564)

mıñla-(dı) (20a-5): çivilemek.

²⁸⁴ Kun, bu anlamı yerinde bulmadığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 16, 21-22. madde, “Philologica II.”, s. 428, 21-22. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe с редкими и неровным и зубами “seyrek ve düzgün olmayan dişler” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94. Sözcüğün Arapçasının (الفلج) “seyrek ve eğri dişli” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁸⁵ Sözcüğün *meyere* biçiminde olduğu düşünülmektedir. Sözcüğün anlamı net bir biçimde tespit edilemediği için soru işareti (?) ile bırakılmıştır.

KT: *mıqtav* “1. Sağlamlaştırmak, sağlam hâle getirmek. 2. Hallettim, mahvettim manasında da kullanılır.” (KTS, 203); KrT: *mıkta-* “Bir nesneyi sağlam ve dayanıklı olmak üzere yapmak.” (KS, 564)

Mısır (63a-4): Mısır ülkesi.

KT: - KrT: -

min-(di) (17a-13, 73b-4): binmek.

KT: *minüv* “Binmek.” (KTS, 204); KrT: *min-* “Binmek, ata binerek gezmek.” (KS, 567)

miniş (49a-11): biniş, binme.

KT: *minis* “Biniş.” (KTS, 204); KrT: -

mindir-(dim) (78b-8): bindirmek.

KT: *mingizüv* “Bindirmek.” (KTS, 204); KrT: *mingiz-* “Bindirmek.” (KS, 567)

miñ (60b-13): sayıda bin.

KT: *mıñ* “Bin.” (KTS, 203); KrT: *miñ* “Bin.” (KS, 567)

minil-(miş) (34b-12): binilmek.

KT: - KrT: *minil-* “mut. min-’den: Binmek, ata binerek gezmek.” (KS, 567)

miyini (15a-12): beyin.

KT: *mıy* “Beyin.” (KTS, 199); KrT: *mee* “Beyin, dimağ.” (KS, 560)

morı²⁸⁶ (4b-7): mersin.

KT: - KrT: *mirt* “Mersin ağacı (*Myrtus communis*).” (TKrS, 609)

moñ (7a-9): budala, şaşkın.

KT: - KrT: -

mu (42a-7): bu, yakın için işaret ismi.

KT: *bul* “... II. Bu, şu gibi ifade.” (KTS, 52); KrT: *bul* “I. Bu...” (KS, 142)

munça yıldan beri (90b-12): bunca yıldan beri.

KT: - KrT: -

munda (42b-1, 69b-3, 87b-5): burada.

²⁸⁶ Atalay, bu sözcüğe “temel” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 8. Kun, bu sözcüğü ilk olarak *yurt* biçiminde okumuştur. Halasi Kun, Tibor, “*Philologica I.*”, s. 19, 41. madde. Kun, daha sonra ise bu sözcüğü *murt* biçiminde okuyup *myrte* “mersin” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “*Philologica II.*”, s. 434, 41. madde. Fazılov ise, bu sözcüğün *вечнозеленое растение с бело-серыми цветами* “gri, siyah çiçekleri olan yeşil bir bitki” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95. Sözcüğün Arapçasının (اس) “mersin” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *munda* “Burada, bu yerde.” (KTS, 201); KrT: *munda* “Burada, işte burada.” (KS, 565)

mum (21a-5): yapma mum.

KT: - KrT: *mom* “Mum.” (TKrS, 628)

muḡ (19a-1): bun.

KT: *muḡ* “Üzüntü, evham.” (KTS, 201); KrT: *muḡ* “I . Keder, can sıkıntısı...” (KS, 574)

murdar (13a-7): haram.

KT: - KrT: -

murdar sik-(ti) (18b-5): zina etmek.

KT: - KrT: -

muṣṭla-(dı) (T.) (8b-4): müjdelemek.

KT: - KrT: -

muvar (41a-11, 41a-12, 77b-9, 87b-2): bura.

KT: - KrT: -

muyuz (29b-2): boynuz.

KT: *müyiz* “Boynuz.” (KTS, 202); KrT: *müyüz* “Boynuz, boynuzlar.” (KS, 580)

müz, müzd (4b-3): ücret.

KT: - KrT: -

N

naḡaṣ (22a-1): yokuş.

KT: - KrT: -

naman şoḡur (14b-2): kör köstebek.

KT: - KrT: -

namazlık (50a-6): namaz için hazırlanmış olan şey.

KT: - KrT: -

nazlamak, nazlanmak (26b-9): nazlanmak.

KT: *nazdanuv* “Nazlanmak.” (KTS, 205); KrT: *nazdan-* “Nazlanmak, kırıtmak.” (KS, 583)

ne (52b-1, 52b-2, 52b-6, 57b-13, 58a-1, 58a-2, 58a-3, 58a-4, 58a-5, 84b-10, 85a-2, 85a-4, 85a-5, 85a-6, 85a-7, 88a-11, 89b-8, 90a-2, 90a-6): ne?

KT: *ne* “ I . Ne...” (KTS, 206); KrT: *ne* “Emine; keldik ne, kelbedik ne? Geldik, gelmedik ne ehemmiyeti var?” (KS, 583)

neçe (57a-13, 57b-1): ne kadar, kaç?

KT: *neşe* “Kaç?” (KTS, 206); KrT: *neçen, neçe* “1. Kaç; bir neçen: Birkaç; neçender: Birçokları...” (KS, 583)

neçelik (50a-8): nitelik “kemiyet”.

KT: - KrT: -

neçik (57b-2, 57b-4, 88b-10, 89b-7): nasıl?

KT: - KrT: -

neçiklik (50a-7): necelik “keyfiyet”.

KT: - KrT: -

neden (57b-10, 57b-11, 57b-12, 88b-10, 89b-10): neden?

KT: - KrT: -

neke (39a-2, 57b-7, 57b-8, 57b-9, 88b-10): niçin?

KT: *nege* “Niçin?” (KTLS, 650); KrT: -

ne ki (65b-5, 65b-6, 89b-8): nice?

KT: - KrT: -

ne kim (89b-6, 89b-8): nice, ne ki?

KT: - KrT: -

nelik (57b-5, 57b-6, 88b-10): niçin ve nasıl?

KT: *nelikten* “Niçin, sebebi?” (KTS, 206); KrT: -

neme (21a-11, 58b-7, 90a-6): şey.

KT: - KrT: *neme* “Ne; bir neme: Bir şey; bir nesne; tük neme: Hiçbir şey; ar neme: Her şey, her türlü eşya.” (KS, 584)

nerdüven (T.) (19b-11): merdiven.

KT: - KrT: -

nesne (21a-11, 58b-7, 69b-13, 90a-6): şey.

KT: - KrT: -

neşe ki (89b-9): nice ki?

KT: [] KrT: []

nete (T.) (57b-4): nasıl?

KT: - KrT: -

ne yerde (89b-6): nerede?

KT: - KrT: -

ne yerdeki (89b-6): neredeki?

KT: - KrT: -

nezeni²⁸⁷ (12b-10, 90b-1): zaman, vakit.

KT: - KrT: -

nezik (24a-12): nazik.

KT: *nāzik* “1. Nazik. 2. Sağlam değil, hâlsiz.” (KTS, 206); KrT: *nazik* “Nazik.” (TKrS, 644)

nişan (25a-2, 90a-5): nişan, alamet, belge.

KT: *nışan* “Belirti.” (KTS, 207); KrT: *cışana* “Far. Nişane, alamet, belge.” (KS, 214)

nişanla-(dı) (25b-9): belgelemek.

KT: - KrT: -

noқта²⁸⁸ (33b-11): yular.

KT: *noqta* “1. Yular...” (KTS, 206); KrT: *nokto* “1. Yular...” (KS, 585)

noхut (13a-1): nohut.

KT: *nokat* “Nohut.” (KTLS, 652); KrT: *nokot* “Nohut.” (KTLS, 652)

nöger²⁸⁹ (17a-8): arkadaş, yoldaş; uşak.

KT: *nöker* “Hizmetçi.” (KTS, 207); KrT: *nökör* “(yalnız destanlarda) 1. Uşak. 2. İç oğlanı.” (KS, 585)

nügi²⁹⁰ (5a-1): ölçü, ölçek.

²⁸⁷ Fazılov, bu sözcüğü *nezeni* biçiminde okuyarak время “zaman” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 118. Al-Türk, bu sözcüğü *nazanî* biçiminde okuyup sözcüğün kökünün *nâz* olduğunu ve Mısır, Suriye halk dilinde bazı sıfatlarda hâlâ “-anî” ekinin kullanıldığını belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 79, 393. dipnot. Kaymaz, bu sözcüğü *nazânî* biçiminde okuyup “nazlı, cilveli eda” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 6. Sözcüğün (نازاني) *nezeni* biçiminde olduğu ve Arapçasının (حينه) “zaman, vakit” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁸⁸ Atalay, bu sözcüğe “yedici, yedegüç” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64, 443. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe повод, привязь “bahane, tasma kayışı” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 175. Kaymaz, sözcüğün Moğolca olduğunu ve “yular, dizgin” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 13. Sözcüğün Moğolca *noqtu* “yular” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁸⁹ Atalay, bu sözcüğe “arkadaş” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 33. Sözcüğün Arapçasının (رفيق) “arkadaş, yoldaş; uşak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

²⁹⁰ Kun, Atalay’ın *kükevür* sözcüğünün üzerinde yazan bu sözcüğü okumadığını belirtip sözcüğe *poids* “ağırlık” ve *once* “ons” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 21, 55. madde; “Philologica II .”, s. 439, 55. madde. Atalay ise, bu sözcüğün Türkçe değil Ermenice

KT: - KrT: -

O

obur (26b-7): oyuk ve çukur yer.

KT: *or* “ I . Derin olarak kazılmış yer, hendek, çukur...” (KTS, 211); KrT: *or* “ I . Çukur, hendek...” (KS, 598-759)

oçak (31a-5): ocak.

KT: *oşaq* “Ocak.” (KTS, 214); KrT: *oçok* “Evdeki ocak (taşınmaz meskende).” (KS, 587)

oğaz²⁹¹ (7b-3): balıkçıl kuşu.

KT: - KrT: -

oğlak (T.) (19b-3): oğlak.

KT: *laq* “ I . Oğlak...” (KTS, 189); KrT: *ulak* “1. Oğlak. 2. es. Oğlak çekişme (bir çeşit spordur).” (KS, 781)

oğlan (T.) (78b-7): oğlan.

KT: *ulan* “Gençlik çağındaki çocuk.” (KTS, 291); KrT: *ulan* “ I . Bekâr delikanlı, mürahik...” (KS, 782)

oğluk (T.) (16b-13): bir çeşit çalgı, saz.

KT: - KrT: -

oğul (T.) (38a-9): oğul.

KT: *ul* “1. Oğul. 2. Halkının menfaatini düşünen kimse.” (KTS, 291); KrT: *uul* “1. Oğul...” (KS, 788)

oğulduq (7b-1): tohum.

KT: - KrT: -

ok (I) (36b-5): ok.

KT: *oq* “Ok.” (KTS, 209); KrT: *ok* “... III. Ok, mermi...” (KS, 587)

ok (II) (75b-1, 75b-2, 75b-3, 75b-4, 75b-5, 75b-7, 76a-7, 76a-8, 88b-12, 90a-11, 90a-12): zaman gösteren bir edat.

olduğunu belirtip sözcüğün *ungi* “ölçek” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 107, 55. madde. Sözcüğün Arapçısının (اونزرتن) “ölçü, ölçek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

²⁹¹ Atalay, bu sözcüğe “bir çeşit kuş adı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 13. Fazılov, bu sözcüğe цапля “balıkçıl” anlamı vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 104. Al-Turk, bu sözcüğe Arapça sözlüklerden hareketle “balıkçıl” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 60, 219. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (بلشون) “balıkçıl kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: [] KrT: *ok* "... V . Tahdid ekidir." (KS, 588)

oğlu kirpi (29a-7): oklu kirpi.

KT: - KrT: -

oğşa-(r) (44b-9, 44b-10, 89a-12): benzemek, okşamak.

KT: *uqşav* "Benzemek, benzer olmak." (KTS, 291); KrT: *okşo-* "Benzemek." (KS, 588)

oğu-(dı) (30a-2): okumak.

KT: *oquv* " I . Okumak, yazılmış şeyi okumak. II . Tahsil yapmak." (KTS, 210); KrT: *oku-* "1. Okumak. 2. Öğrenmek (okumayı, yazmayı, ilimleri)." (KS, 589)

oğut-(tı) (53a-2): okutmak.

KT: *oqıtuv* "Okutmak." (KTS, 210); KrT: *okut-* "1. Okutmak. 2. Öğretmek." (KS, 589)

okuvçı (80a-6): okuyan, okuyucu.

KT: *oquvşı* "Okuyucu, talebe." (KTS, 210); KrT: *okuuçı* "1. Okuyan, okuyucu. 2. Öğrenci, talebe." (KS, 589)

ol (16b-1, 42a-7, 43a-9, 45b-3, 45b-4, 51b-1, 62b-10, 70a-7, 77a-5, 77a-6, 77a-9, 77a-10, 78b-4, 80a-12, 82b-4, 87b-4): o, tekil üçüncü şahıs işaret ismi.

KT: *sol* " I . Şu, o..." (KTS, 243); KrT: *ol* "O, şu." (KS, 589)

ol-(ası biz) (72a-3): olmak.

KT: *boluv* "Olmak." (KTS, 48); KrT: *bol-* "1. Olmak; olmaya başlamak; dönmek (bir hâlden diğer bir hâle tahavvül etmek); vuku bulmak; husule gelmek; yapılmak. 2. Maksada uygun, kâfi olmak. 3. Şu veya bu kılıkta, şekilde gözükme. 4. Bitirmek, sonuna kadar ermek. 5. Muvaffakiyetli olmak. 6. Sebep olmak. 7. Muvafakat etmek. 8. Bol!: çabuk, tez! 9. bolo! (önde gelen mahruti şekille beraber): Ne iyi olurdu, daha iyi olurdu. 10. -mak / -mek ekleriyle 'bol-' fiili lüzum-gereklilik yahut niyet, kast ifade eder. 11. uçu, uuçu ekleriyle ve üçüncü şahsın hâl ve istikbal zamanlarıyla birlikte 'bol-' fiili subjonctif (iltizami sıyga) şekli yapar." (KS, 126-127)

öl (38a-8): oğul.

KT: *ul* "1. Oğul. 2. Halkının menfaatini düşünen kimse." (KTS, 291); KrT: *uul* "1. Oğul..." (KS, 788)

olan (78b-6): oğlan.

KT: *ulan* “Gençlik çağındaki çocuk.” (KTS, 291); KrT: *ulan* “ I . Bekâr delikanlı, mürahik...” (KS, 782)

olançı²⁹² (4a-12): oğlancı.

KT: - KrT: -

oltur-(dı) (29b-12): oturmak.

KT: *oturuv* “Oturmak.” (KTS, 213); KrT: *oltur-* “1. Oturmak, yerleşmek. 2. Bulunmak, ikamet etmek. 3. Evde kalmak (gelinlik kız hakkında). 4. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ifade eder.” (KS, 590)

olțuruş (49a-12): oturuş.

KT: *otiris* “Oturuş.” (TKS, 589); KrT: *oturuş* “Oturuş.” (TKrS, 672)

olțurğaş (31a-5): oturulacak yer, kerevet.

KT: *otırğış* “Sandalye.” (KTS, 742); KrT: *olturğuş* “İskemle, sandalye.” (KS, 590)

olțurt- (54b-8): oturtmak.

KT: - KrT: *olturt-* “olturguz-: Oturtmak, dikmek, oturmaya zorlamak.” (KS, 590)

oluk (16b-13): bir çeşit çalgı, saz.

KT: - KrT: -

omaca kemigi (23b-3): köprücük kemiği.

KT: - KrT: -

omaç (33b-13): amaç, nişangâh.

KT: - KrT: -

omrav²⁹³ (23b-3): köprücük kemiği.

KT: - KrT: -

on (60b-9): sayıda on.

KT: *on* “On.” (KTS, 210); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591)

onaț (16b-4): olgun, ergin.

KT: - KrT: *onot* “İyi durum.” (KS, 592)

²⁹² Kun, bu sözcüğün anlamının *jeune homme* “genç adam” olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 16, 24. madde; “Philologica II.”, s. 428, 24. madde. Fazılov ise, aynı sözcüğe *paiderast* “pezevenk, namussuz” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 94.

²⁹³ Atalay, sayfa kenarında “omaca kemiği” anlamının da verilebileceğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 45, 320. dipnot.

on beç²⁹⁴ (61b-3): sayıda on beş.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *bes* “Beş.” (KTS, 45); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *beş* “Beş.” (KS, 110)

on beçinçi (61b-3): on beşinci.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *besinşi* “Beşinci.” (KTS, 45); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *beşinçi* “Beşinci.” (TKrS, 108)

on bir (60b-4): sayıda on bir.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *bir* “Bir, tek, eş.” (KTS, 58); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *bir* “ I . Bir; birisi; bir defa...” (KS, 121)

on birinçi (61b-3): on birinci.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *birinci* “Birinci.” (KTS, 59); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *birinçi* “Birinci.” (KS, 123)

on ikkinçi (61b-3): on ikinci.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *ekinşi* “İkinci.” (KTS, 73); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *ekinçi* “İkinci.” (KS, 324)

oṇa (41b-1, 45a-12): “ona” anlamına.

KT: - KrT: *al* “... II . ağa: Ona...” (KS, 16)

oṇ-(dı)²⁹⁵ (I) (5b-7): doğrulmak.

KT: *oṇuv* “... II . İlerlemek, kalkınmak, iyi duruma gelmek.” (KTS, 211); KrT: *oṇ-* “... II . Muvaffak olmak, muvaffakiyetli olmak, yoluna konulmak...” (KS, 592)

oṇ-(dı)²⁹⁶ (II) (5b-10): felah bulmak.

KT: *oṇuv* “... II . İlerlemek, kalkınmak, iyi duruma gelmek.” (KTS, 211); KrT: *oṇ-* “... II . Muvaffak olmak, muvaffakiyetli olmak, yoluna konulmak...” (KS, 592)

²⁹⁴ Sayılar her iki lehçede de bulunmaktadır. Sözlükte gösterilmemişse de ayrı ayrı alınarak belirtilmiştir.

²⁹⁵ Atalay, bu sözcüğü *oṇdi* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 9. Kun, sözcüğü *oṇ-* biçiminde okuyarak bu sözcüğe ek olarak *devenir droit, se mettre en bon etat* “iyi durumda olmak” anlamını da vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 27, 83. madde. Sözcüğün (اونكى) *oṇdi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

²⁹⁶ Kun, bu sözcüğe *avoir du succes, reussir* “başarmak, başarılı olmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 29, 94. madde. Atalay ise, bu sözcüğün Türkçe ve Arapça sözlüklerinde “zafer, fevz, necat” anlamlarında olduğunu, “başarmak” anlamının ise ikinci ve üçüncü derecede anlamlar olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 115, 94. madde.

oñul-(dı) (6a-13): onat olmak, düzelmek, seğnimek.

KT: *oñaluv* “Semirmek, düzelmek, yoluna girmek.” (KTS, 211); KrT: *oñol-* “Düzelmek, yoluna konulmak, onulmak.” (KS, 592)

onı (41a-10, 64b-10, 64b-11, 77b-8, 78a-12, 78a-13, 79b-11): “onu” anlamına.

KT: *onı* “Onu.” (TKS, 584); KrT: -

on ikki (61b-3): sayıda on iki.

KT: *on* “On.” (KTS, 210), *eki* “İki.” (KTS, 73); KrT: *on* “On (sayı).” (KS, 591), *eki* “İki.” (KS, 324)

onlar (42a-9): onlar.

KT: *olar* “ I . Onlar...” (TKS, 584); KrT: -

onun (87b-1): “onun” anlamına.

KT: *onıñ* “Onun.” (TKS, 585); KrT: -

opa (4b-13): kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün.

KT: *opa* “... II . Pudra.” (KTS, 211); KrT: *upa* “1. Pudra. 2. Beyaz düzgün.” (KS, 784)

opraq (21a-3): yıpranmış.

KT: - KrT: []

orak (13b-9, 34a-11, 49a-8): orak.

KT: *oraq* “Orak.” (KTS, 212); KrT: *orok* “1. Orak. 2. Hasat.” (KS, 599)

orana (33b-10): doğurmadan sonra düşen parça, son.

KT: - KrT: -

ordakini (43b-1): ora.

KT: - KrT: -

orman²⁹⁷ (21a-8): orman.

KT: *orman* “Orman.” (KTS, 212); KrT: *ormon* “srk. Orman.” (KS, 599)

ormanlık (26b-5): ormanlık.

KT: *orman* “Orman.” (KTS, 212.). KrT: *ormon* “srk. Orman.” (KS, 599)

²⁹⁷ Bu sözcük Atalay tarafından *azman* biçiminde okunup “azmış, iri yarı” anlamı verilmiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 41, 298. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *arman* biçiminde okuyup большое дерево “orman” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 142. Al-Turk, satırdaki Arapça karşılıklarının anlamlarına dayanarak *orman* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 111, 665. dipnot. Sözcüğün *orman* biçiminde okunması gerektiği ve Arapçasının (شعراء) “orman” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ornat-(tı) (9a-9): yerleştirmek.

KT: *ornatuv* “1. Yerleştirmek. 2. Bir şeyi bir yere dikmek.” (KTS, 212); KrT:

ornot- “Yerine pekitmek, koymak.” (KS, 599)

orça (73b-10): orta.

KT: *orta* “1. Orta. 2. Orta hâlli. 3. İyice dolmamış.” (KTS, 212); KrT: *orto*

“1. Orta. 2. Orta hâlli.” (KS, 600)

ortak (21a-10, 35b-3): ortak.

KT: *ortaq* “Ortak.” (KTS, 212); KrT: *ortok* “1. Dost, arkadaş. 2. Mahsulün bir kısmını alan, ortakçı.” (KS, 600)

ortakla-(dı) (21b-5): ortak olmak.

KT: - KrT: -

ortaklaş-(tı) (21b-5): ortak olmak.

KT: *ortaqtasuv* “Ortaklaşmak.” (KTS, 212); KrT: *ortoktoş-* “... II. Hep beraber iştirak etmek, birleşmek.” (KS, 600)

ortancı (38a-9): ortanca.

KT: *ortanşı* “Ortancı.” (KTS, 212); KrT: *ortonçu* “Ortanca.” (TKrS, 670)

ortar (38a-10): otağ.

KT: - KrT: -

oruç (68b-8): oruç.

KT: *oraza* “Oruç.” (KTS, 212); KrT: *orozo* “Far. dn. Oruç, ruze.” (KS, 600)

orunla-(dı) (24b-1, 70a-11, 89a-4): sanmak.

KT: *orındav* “1. Yerine getirmek, ifa etmek. 2. İcra etmek.” (KTS, 213); KrT:

orunda- “1. Yerleşmek. 2. Yerine getirmek, ifa etmek. 3. Yerine getirilmek.” (KS, 601)

oruğa (T.), oruğa (T.) (18b-12): bel kemiği.

KT: - KrT: -

oruspu (29a-2): oruspu.

KT: - KrT: -

oşal bol-(dı), oşan bol-(dı) (27a-10): usanmak.

KT: - KrT: []

oşrak (12b-8, 47b-12): osurgan.

KT: *osırağ* “Osurgan.” (TKS, 587); KrT: *oosurak* “avm. Sık sık yellenen kimse.” (KS, 596)

oşruk (83b-8): osuruk.

KT: *osırıq* “Osuruk.” (TKS, 587); KrT: *oosurak* “avm. Sık sık yellenen kimse.” (KS, 596)

oşur-(dı) (23b-1, 83b-8): osurmak.

KT: *osıruv* “Osurmak.” (TKS, 587); KrT: *oosur-* “avm. Yellenmek.” (KS, 596)

oşa-(r) (44b-8, 44b-10, 89a-11): benzetmek, okşamak.

KT: *uqşav* “Benzemek, benzer olmak.” (KTS, 291); KrT: *okşo-* “Benzemek.” (KS, 588)

oñ (15b-10): ilaç.

KT: [] KrT: []

oñacı (23b-5): hekim.

KT: *otaşı* “Kırıkçı, kırılan kemikleri yerine getirerek bağlayan kimse.” (KTS, 213); KrT: -

oñlak (35a-8): otlak.

KT: *ottıq* “ I . Otluk, hayvana yem-çöp verilen özel yer...” (KTS, 213); KrT: *ottook* “Otlak.” (KTLS, 664)

oñluk (18a-8): çakmak.

KT: *ottıq* “... II . Ateş yakmak için gerekli şey, kibrit, çakmak gibi.” (KTS, 213); KrT: *ottuk* “Çakmak.” (KS, 603)

oñraq, oñruk (33a-13): oturak, oturalacak yer.

KT: *otırğış* “Sandalye.” (KTS, 742); KrT: *olturğıuş* “İskemle, sandalye.” (KS, 590)

oñraş (11a-9): 1. Ada. 2. Oturak, oturulacak yer.

KT: *otırğış* “Sandalye.” (KTS, 742); KrT: *olturğıuş* “İskemle, sandalye.” (KS, 590)

oñun (13a-8): odun.

KT: *otın* “Odun.” (KTLS, 656); KrT: *otun* “Odun, yakacak, mahrukat.” (KS, 603)

oñur-(dı) (29b-12): oturmak.

KT: *oturuv* “Oturmak.” (KTS, 213); KrT: *oltur-* “1. Oturmak, yerleşmek. 2. Bulunmak, ikamet etmek. 3. Evde kalmak (gelinlik kız hakkında). 4. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ifade eder.” (KS, 590)

oturak, oturğu (11a-9): oturak.

KT: *oturğış* “Sandalye.” (KTS, 742); KrT: *olturğuç* “İskemle, sandalye.” (KS, 590)

oğ urnı (28a-3): fırın.

KT: - KrT: -

otuz (60b-9): sayıda otuz.

KT: *otuz* “Otuz.” (KTLS, 666); KrT: *otuz* “Otuz.” (KS, 603)

ov-(dı) (28a-13): ovmak.

KT: *ügüv* “Bir şeyi ovmak, ovarak yumuşatmak.” (KTS, 295); KrT: -

ovşun (17a-5): afsun.

KT: - KrT: *apsun* “Efsun.” (TKrS, 224)

ovşunla-(dı) (17b-7): afsunlamak.

KT: - KrT: -

oymak²⁹⁸ (31a-4): dikiş yüksüğü.

KT: *oymaq* “Yüksük.” (KTS, 209); KrT: *oymok* “Yüksük (yüzük şeklinde olur).” (KS, 604)

oynaş (32b-10): oynaş.

KT: *oynas* “Oynaş.” (KTLS, 668); KrT: *oynoş* “ I . Maşuka, metres; dost, maşuk...” (KS, 605)

oyu (34b-2): oya.

KT: - KrT: -

oyuk (34b-8, 48b-8): oyulmuş.

KT: *oyıq* “Oyuk.” (KTS, 209); KrT: *oyuk* “1. Oyuk, oyulmuş. 2. Oyma, çukur.” (KS, 605)

Ö

öç (10b-11, 17a-4, 90b-11): öç; öndül.

²⁹⁸ Atalay, sayfa kenarında “demirden veya bakırdan yapılır” açıklaması bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 60, 421. dipnot.

KT: *öş* “Öç, düşman, birbirlerine kırgın, küskün.” (KTS, 221); KrT: *öç* “ I . Kin, intikam, öç alma...” (KS, 606)

öçeç-(ti) (17b-5): öndül ile yarışmak.

KT: *öştesüv* “Düşman olmak, kırılmak, darılmak.” (KTS, 222); KrT: *öçöş-* “Kin beslemek, hırslanmak, kızmak.” (KS, 607)

öd (32b-8): öt; acılık.

KT: *öt* “ I . Öd, safra kesesi...” (KTS, 221); KrT: *öt* “ I . 1. Öt (safra)...” (KS, 616)

öğren-(di) (T.) (9a-13): öğrenmek.

KT: *üyrenüv* “Öğrenmek.” (KTS, 296); KrT: *üyron-* “Öğrenmek, talim görmek.” (KS, 800)

öğüt (T.) (17a-5): öğüt.

KT: *ügit* “Öğüt.” (KTS, 295); KrT: *ügüt* “1. Öğüt, nasihat. 2. Propaganda.” (KS, 793)

öğütle-(di) (25b-8): öğütlemek.

KT: *ügittev* “Öğütlemek.” (KTS, 295); KrT: *ügüttö-* “1. Öğütlemek, nasihat etmek. 2. Propaganda yapmak.” (KS, 793)

ökerçin (13a-10): güvercin.

KT: *kögerşin* “Güvercin.” (KTS, 135); KrT: *kögüçkön* “Güvercin.” (KS, 498)

öksüz (39a-7): öksüz.

KT: - KrT: -

öktem²⁹⁹ (27b-5): güçlü, korkusuz.

KT: *öktem* “Hükmedici, emir verici.” (KTS, 216); *öktem* “Güçlü.” (TKS, 343); KrT: *öktöm* “Kuvvetli, cesur.” (KS, 608)

ökün-(di) (9b-3): kaybolan veya elde bulunmayan bir şeye acınmak.

KT: *ökinüv* “Pişman olmak, üzülme.” (KTS, 217); KrT: *ökün-* “Pişman olmak, olup biten hakkında esef etmek.” (KS, 608)

öküz (11a-2): öküz.

KT: *ögiz* “Öküz.” (KTS, 215); KrT: *ögüz* “Öküz, boğa.” (KS, 607)

öl-(di) (35b-8, 84a-12): ölmek.

²⁹⁹ Fazılov, bu sözcüğe гордец; гордый “gururlu olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 159. Sözcüğün “güçlü, korkusuz” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *ölüv* “Ölmek.” (KTS, 217); KrT: *öl-* “... II. Ölmek.” (KS, 609)

ölç (29b-9): ölçme.

KT: *ölşem* “Ölçüm.” (KTS, 217); *ölşem* “Ölçek.” (KTLS, 676); KrT: *ölçöö* “Ölçme, ölçü.” (KS, 609)

ölçe-(di) (29b-9): ölçmek, kile ile ölçmek.

KT: *ölşev* “Ölçmek.” (KTS, 218); KrT: *ölçö-* “Ölçmek, prova yapmak, tartmak.” (KS, 609)

ölçek (29b-9): ölçek, kile.

KT: *ölşem* “Ölçüm.” (KTS, 217); *ölşem* “Ölçek.” (KTLS, 676); KrT: *ölçök* “Ölçek.” (KTLS, 676)

ölet³⁰⁰ (27b-9): insanların ölümü; telef olmak.

KT: - KrT: *ölöt* “Kırgın, hayvanlara düşen salgın hastalık.” (KS, 610)

öli (33b-4): ölü.

KT: *öli* “Ölü.” (KTS, 218); KrT: *ölüü* “1. Ölü...” (KS, 610)

ölşe-(yiptir)³⁰¹ (34b-3): adımla ölçülmüş.

KT: *ölşev* “Ölçmek.” (KTS, 218); KrT: *ölçö-* “Ölçmek, prova yapmak, tartmak.” (KS, 609)

ölşi-(di) (30a-1): ölçmek.

KT: *ölşev* “Ölçmek.” (KTS, 218); KrT: *ölçö-* “Ölçmek, prova yapmak, tartmak.” (KS, 609)

ölşük (83b-11): ölçek.

KT: *ölşem* “Ölçüm.” (KTS, 217); *ölşem* “Ölçek.” (KTLS, 676); KrT: *ölçök* “Ölçek.” (KTLS, 676)

ölşü-(yüptür) (34b-5): ölçülmüş.

KT: *ölşev* “Ölçmek.” (KTS, 218); KrT: *ölçö-* “Ölçmek, prova yapmak, tartmak.” (KS, 609)

öltür-(di) (30a-6): öldürmek.

KT: *öltirüv* “Öldürmek.” (KTS, 217); KrT: *öltür-* “Öldürmek.” (KS, 610)

³⁰⁰ Atalay, bu sözcüğe “insanların ölümü” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 53, 376. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (فنا) “insanların ölümü; telef olmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³⁰¹ Atalay, bu sözcüğe “el ile vurmak, tokatlamak, zulmetmek” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 225. Kaymaz, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “adımla ölçülmüş” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 14. Sözcüğün Arapçasının (مقشوخ) “adımla ölçülmüş” anlamında olduğu düşünülmektedir.

öltürgen (32b-2): öldüren.

KT: *öltirüv* “Öldürmek.” (KTS, 217); KrT: *öltür-* “Öldürmek.” (KS, 610)

öltürt- (54b-9): öldürtmek.

KT: *öltirtüv* “Öldürtmek.” (KTS, 217); KrT: *öltürt-* “Öldürtmek.” (KS, 610)

ölü-(di) (5a-7): nemlenmek, ıslanmak.

KT: - KrT: -

ölüm (33b-4, 84a-12): ölüm.

KT: *ölim* “Ölüm.” (KTS, 218); KrT: *ölüm* “Ölüm.” (KS, 610)

ölüş-(ti) (31a-13, 83b-11): ölçmek.

KT: *ölşev* “Ölçmek.” (KTS, 218); KrT: *ölçö-* “Ölçmek, prova yapmak, tartmak.” (KS, 609)

ön (12b-6): hayvanın duygusu.

KT: - KrT: -

öñ (34b-10, 39a-9, 73b-8): 1. Doğru. 2. Sağ taraf.

KT: *oñ* “1. Sağ. 2. Yanlış değil, doğru.” (KTS, 210); KrT: *oñ* “ I . 1. Sağ. 2. Münasip, uygun...” (KS, 591-592)

öngü-(di)³⁰² (5b-5): yüzünü buruşturmak, ekşitmek.

KT: - KrT: []

öñülmüş (34b-3): içi boş.

KT: - KrT: -

öñüz (15a-11): bellek, hafıza.

KT: - KrT: -

öp-(di)³⁰³ (I) (26a-9): bir nefes ile içmek.

KT: - KrT: -

öp-(ti) (II) (30a-8): öpmek.

³⁰² Kun, bu sözcüğe Arapça açıklamadan hareketle *avoir les traits du visage severes* “sert yüz” ve *avoir un air austere et sombre* “sert davranmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 27, 82. madde; “Philologica II.”, s. 447, 82. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *нахмуриваться, смотреть мрачно* “surat asmak, kaşlar çatmak” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

³⁰³ Atalay, bu sözcüğe “höpürdetmek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 50. Kaymaz, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “bir nefes ile içti” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 10-11. Sözcüğün Arapçasının (عب) “bir nefes ile içmek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *öbuv* “Öpmek, dostluk, muhabbet belirtisi olan sözlerle dudağını diğerinin yüzüne değdirmek.” (KTS, 215); KrT: *öp-* “... II. Öpmek.” (KS, 613)

öpke³⁰⁴ (I) (11a-11): dede; ata.

KT: [] KrT: []

öpke (II) (16b-8): ciğer.

KT: *ökpe* “ I . Akciğer...” (KTS, 216); KrT: *öpkö* “1. Akciğer. 2. (binek hayvanın) böğürleri...” (KS, 613)

öpken (16b-8): ciğer.

KT: *ökpe* “ I . Akciğer...” (KTS, 216); KrT: *öpkö* “1. Akciğer. 2. (binek hayvanın) böğürleri...” (KS, 613)

ördek (7b-3): ördek.

KT: *üyrek* “Ördek.” (KTS, 296); KrT: *ördök* “Ördek.” (KS, 614)

öre (36a-8, 67b-12, 67b-13, 68a-2): “ayakta dik durmak” anlamını bildirir.

KT: *öröv* “ I . öre turdı: Hep birden yerlerinden kalktı...” (KTS, 220); KrT: *ör* “... III. örü-: Emeklemek, (kütle hâlinde) yukarıya doğru çıkmak.” (KS, 615)

ören-(di) (25b-11): öğrenmek, bilmek, tanımak.

KT: *üyrenöv* “Öğrenmek.” (KTS, 296); KrT: *üyrön-* “Öğrenmek, talim görmek.” (KS, 800)

örkeş yavı, örküç yavı (15b-2): deve hörgücünden çıkarılan yağ.

KT: - KrT: -

örkeş, örküç (19b-2): hörgüç.

KT: *örkeş* “Hörgüç.” (KTS, 220); KrT: *örköç* “1. Hörgüç (devede). 2. Hayvan ensesi, yağır, cıdağı.” (KS, 614)

örmeç (24a-13): kıl ve saç gibi şeylerin örülmüşü.

KT: *örme* “Örülerek yapılan.” (KTS, 220); KrT: *örmö* “Örme, örülmüş (kamçı).” (KS, 615)

örs (19b-5): örs.

KT: - KrT: -

³⁰⁴ Atalay, bu sözcüğe “ciğer” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 226. Fazılov, bu sözcüğü *öbke* biçiminde okuyup дед; предок “dede; ata” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 113. Kaymaz, bu sözcüğü *öbüge* biçiminde okuyup “dede” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 5. Sözcüğün Arapçasının (↗) “dede; ata” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

örtü (26b-7): örtü.

KT: - KrT: -

örtün-(di) (9a-5): örtünmek.

KT: - KrT: -

örük (24a-13): kıl ve saç gibi şeylerin örülmüşü.

KT: [] KrT: []

örümçek, örümçük (25a-13): örümcek.

KT: - KrT: -

örüt-(ti) (27a-12): örtmek.

KT: - KrT: -

ösek³⁰⁵ (4b-13): dedikodu.

KT: *ösek* “Dedikodu.” (KTS, 220); KrT: *ösök* “Dedikodu, yerme, çekiştirme.” (KS, 616)

ös-(ti) (37a-10): savurmak.

KT: [] KrT: []

öşen-(di)³⁰⁶ (21b-8): avunmak, aldanmak.

KT: - KrT: -

öşendür-(di) (T.) (10b-9, 21b-8): incitmek.

KT: - KrT: -

öt (I) (32b-8): öt; acılık.

KT: *öt* “ I . Öd, safra kesesi...” (KTS, 221); KrT: *öt* “ I . 1. Öt (safra)...” (KS, 616)

öt³⁰⁷ (II) (84a-9): geç.

KT: - KrT: -

³⁰⁵ Atalay, bu sözcüğün karşılığı olan Arapça sözcüğün yanlış yazıldığını ve (اسطام) biçiminde olması gerektiğini belirterek “ateş küreği” anlamını vermiştir. Karşılığı olan Türkçe sözcüğün de *ösek* değil *erşen* olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 8, 29. dipnot. Kun, bu sözcüğün karşılığı olan Arapça sözcüğü tatmin edici bir şekilde çözememekle beraber “örtü” ve “kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün” anlamlarını taşıyan sözcüklerin arasında “ateş küreği” anlamını taşıyan bir sözcüğün bulunmasını muhtemel bulmadığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 21, 52. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe щипцы (для углей) “kısaç; kerpeten; maşa; pens (kömürler için)” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96. Sözcüğün *ösek* biçiminde olduğu ve “dedikodu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁰⁶ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada yer alan *oğluna öşene yorur* deyiminin “çocuğunu avutuyor” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 41, 302. dipnot.

³⁰⁷ Bu bölümde adlar ve adlardan türeyen eylemlere yer verildiği ve *öt* sözcüğünden sonra *ötti* “geçmek, nüfuz etmek” eylemi geldiği için sözcüğün “geç” anlamında olduğu düşünülmektedir.

öt-(ti) (I) (21b-10, 37b-2, 84a-10): geçmek, nüfuz etmek.

KT: *ötüv* “1. Bir taraftan diğer tarafa geçmek. 2. Bilenen şeyin keskinleşmesi. 3. Satılmak, pazarı olmak. 4. Vaktin, zamanın geçmesi. 5. Vefat etmek, ölmek. 6. Sınıfı geçmek.” (KTS, 221); KrT: *öt-* “... II. 1. Geçmek; uğramadan geçmek. 2. Öne geçmek. 3. Ölmek, göçmek. 4. Affetmek. 5. Keskin olmak (kesen, delen nesneler hakkında). 6. Sürümlü olmak (mal, meta hakkında).” (KS, 616-617)

öt-(üptür) (II) (34b-5): bir yandan öbür yana geçen.

KT: *ötüv* “1. Bir taraftan diğer tarafa geçmek. 2. Bilenen şeyin keskinleşmesi. 3. Satılmak, pazarı olmak. 4. Vaktin, zamanın geçmesi. 5. Vefat etmek, ölmek. 6. Sınıfı geçmek.” (KTS, 221); KrT: *öt-* “... II. 1. Geçmek; uğramadan geçmek. 2. Öne geçmek. 3. Ölmek, göçmek. 4. Affetmek. 5. Keskin olmak (kesen, delen nesneler hakkında). 6. Sürümlü olmak (mal, meta hakkında).” (KS, 616-617)

öte (5a-6): öte, ön, ileri.

KT: *öte* “Bilhassa, pek, çok, daha.” (KTS, 221); KrT: *ötö* “I. Aşırı, son derecede; pek ziyade...” (KS, 617)

öte-(di) (5b-11, 38b-8): ödemek.

KT: *ötev* “Ödemek, karşılığını vermek.” (KTS, 221); KrT: *ötö-* “... II. Ödemek; yerine getirmek.” (KS, 617)

ötker- (55a-7): ögdürmek, nüfuz ettirmek.

KT: *ötkerüv* “1. Pek çok şey görüp geçiren. 2. Dolaşmak.” (KTS, 221); KrT: *ötkör-* “Geçirmek; geçmeye zorlamak yahut bırakmak.” (KS, 617)

ötkür-(di) (20a-9, 26a-5): öksürmek, aksırmak.

KT: - KrT: -

ötmek (14a-10, 82a-8): yenecek ekmek.

KT: - KrT: []

ötri (21a-11, 89b-1): ötürü.

KT: - KrT: -

öttür- (54b-11): ögdürmek, nüfuz ettirmek.

KT: - KrT: -

ötürgü (34a-4): delgiç, matkap.

KT: - KrT: -

öv-(di) (28a-13): ovmak.

KT: *ügüv* “Bir şeyi ovmak, ovarak yumuşatmak.” (KTS, 295); KrT: -
öv-(üptür) (34b-5): ovulmuş.

KT: *ügüv* “Bir şeyi ovmak, ovarak yumuşatmak.” (KTS, 295); KrT: -
övren-(di) (9a-13): öğrenmek.

KT: *üyrenüv* “Öğrenmek.” (KTS, 296); KrT: *üyrön-* “Öğrenmek, talim görmek.” (KS, 800)

övüt (17a-5): öğüt.

KT: *ügit* “Öğüt.” (KTS, 295); KrT: *ügüt* “1. Öğüt, nasihat. 2. Propaganda.” (KS, 793)

övüz (36b-9): bal arısı.

KT: - KrT: -

öy (8a-4): ev.

KT: *üy* “1. Ev. 2. Vatan.” (KTS, 296); KrT: *üy* “I . Oba, keçi ev, ev; mesken...” (KS, 799)

öydeş (86b-8): ev arkadaşı.

KT: - KrT: -

öyez (36b-3): öyez, sivrisinek.

KT: - KrT: -

öylen-(di) (9b-8): evlenmek.

KT: *üylenüv* “Evlenmek.” (KTS, 296); KrT: *üylön-* “Evlenmek (aile sahibi olmak).” (KS, 799)

öylendir-(di) (18a-12): evlendirmek.

KT: *üylendirüv* “Evlendirmek.” (KTS, 296); KrT: *üylönt-* “Evlendirmek.” (KS, 799)

öyüs-(ti) (37a-11): savurmak.

KT: - KrT: -

öyüş bol-(dı)³⁰⁸ (5a-8): nemlenmek, ıslanmak.

KT: - KrT: -

öyütli (36a-11): öğüt veren.

³⁰⁸ Kun, sözcüğü *üyüş boldı* biçiminde okuyup *nass, feucht* “ıslak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 23, 63. madde; “Philologica II.”, s. 442, 63. madde.

KT: *ügitşi* “Öğütçü, öğüt ve nasihat eden kimse.” (KTS, 295); KrT: *ügütçü* “Propagandacı.” (KS, 793)

öyütle-(di) (25b-8, 37b-2, 39a-3): merhamet etmek, öğütlemek.

KT: *ügittev* “Öğütlemek.” (KTS, 295); KrT: *ügüttö-* “1. Öğütlemek, nasihat etmek. 2. Propaganda yapmak.” (KS, 793)

öz (36a-6): nefis, kendi.

KT: *öz* “Öz.” (KTS, 215); KrT: *öz* “Kendi.” (KS, 618)

özden (33a-4, 84b-10): güzel, iyi.

KT: - KrT: -

özek³⁰⁹ (28b-13, 36a-11): ağaç özü; murdak ilik.

KT: *özek* “ I . 1. Bitkilerin, ağaçların ortasında bulunan iliğe benzeyen nesne (özü) sap. 2. Yaranın ortasındaki iliğe benzeyen şey...” (KTS, 215); KrT: *özök* “1. Öz, iç; sap; sak. 2. Sidik yolu (benil mecrası)...” (KS, 619)

özen (36a-6): ırmak.

KT: *özen* “Dere, çay.” (KTS, 216); KrT: *özön* “1. Nehrin yatağı, mecra. 2. Havza.” (KS, 619)

özge (26b-10, 89b-13): başka, ayrı.

KT: *özge* “Başka, kişinin kendinden başkası.” (KTS, 215); KrT: *özgö* “Başka, gayrı; başkalarından mümtaz.” (KS, 619)

P

papas (24b-3, 28b-11): papaz.

KT: - KrT: -

para para bol-(dı) (10b-3): parça parça olmak.

KT: - KrT: -

parla (18a-3, 30b-12): tüyü az olan köpek.

KT: - KrT: -

parmağ (4b-2): parmak.

KT: *barmaq* “Parmak.” (KTS, 37); KrT: *barmak* “Parmak.” (KS, 90)

pars (27b-13, 39b-1): pars.

³⁰⁹ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “bütün ağaçların ve kalemin içi” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 56, 399. dipnot.

KT: *barıs* “ I . Pars...” (KTS, 37); KrT: *bars* “ I . 1. Pars. 2. Her biri bir hayvan adı taşıyan ve on iki senelik bir devir (eyele) teşkil eden yılların üçüncüsünün adıdır...” (KS, 90)

paş (22a-12): demir pası.

KT: - KrT: -

paşlan-(dı) (10a-5, 22a-12): paslanmak.

KT: - KrT: -

payam (31b-9): badem.

KT: *badam* “Badem.” (KTS, 33); KrT: *badam* “Far. Badem.” (KS, 77)

payğanber (16b-4, 41b-6): peygamber, yalavaç.

KT: *payğambar* “Peygamber.” (KTS, 223); KrT: *payğambar* “Peygamber.” (KTLS, 704)

pazar (78b-4): pazar.

KT: *bazar* “Pazar, alım satım yeri.” (KTS, 33); KrT: *bazar* “Far. Pazar.” (KS, 103)

pekiş (36a-10): sivri diş.

KT: - KrT: -

pekmez (15b-9): pekmez.

KT: - KrT: *bekmez* “Pekmez.” (TKrS, 702)

pekter (13a-5): develerin üzerine yapılan kapılı oturma yeri.

KT: - KrT: -

peltek (4a-13, 16b-10): peltek.

KT: - KrT: -

peşe (22a-6): zanaat, fen.

KT: - KrT: -

peşeker (22a-6): zanaat sahibi.

KT: - KrT: -

peynir (T.) (11b-11): peynir.

KT: - KrT: -

pışlak³¹⁰ (5a-3): kurutulmuş yoğurt.

³¹⁰ Kun, bu sözcüğe *une sorte de fromage (fait de lait aigre)* “yağsız yoğurt” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 22, 57. madde. Al-Türk, sözcüğün Arapça sözlüklerdeki

KT: - KrT: *bıştak* “Kaynamış sütün alınan bir nevi kesmik.” (KS, 119)

pişir-(di) (24a-6): pişirmek.

KT: *pisirüv* “1. Pişirmek...” (KTS, 226); KrT: *bışır-* “1. Pişirmek; kavurmak; hazırlamak. 2. (kerpiçi) pişirmek, yakmak.” (KS, 118)

pirinç (5a-2): pirinç.

KT: - KrT: -

piş-(ti)³¹¹ (7a-3): pişmek.

KT: *pisüv* “ I . Pişmek, yemeğın pişmesi, meyvenin olması. II . Kımız koyulan ‘sabayı’ karıştırmak.” (KTS, 226); KrT: *bış-* “... II . Olmak (olgunlaşmak); (meyve pişmek); aş pişmek kavrulmak. III. (kımızı) bışşek ile çalkamak, karıştırmak.” (KS, 117)

pişir-(di) (15a-7, 20a-2): pişirmek.

KT: *pisirüv* “1. Pişirmek...” (KTS, 226); KrT: *bışır-* “1. Pişirmek; kavurmak; hazırlamak. 2. (kerpiçi) pişirmek, yakmak.” (KS, 118)

piyele (29b-3): cam kadeh.

KT: - KrT: -

pul (28a-2): en küçük para.

KT: *pul* “1. Kumaş. 2. Para.” (KTS, 225); KrT: *pul* “Far. 1. Para. 2. (Cenubi Kırgızlıkta) yarım kapık para.” (KS, 624)

pulat (15b-5): sopa, değnek.

KT: *bolat* “Polat.” (KTS, 47); KrT: *bolot* “Far. Çelik, pulat.” (KS, 128)

puluç (4a-11): puşt.

KT: - KrT: -

purř³¹² (25a-6): hayvan yemi.

KT: - KrT: -

purşla-(dı) (26a-12): hayvana yem vermek.

anlamının “kuru yağsız ekşi yoğurt” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 46, 123. dipnot.

³¹¹ Kun, bu sözcüğü *bış-* biçiminde okuyup sayfa kenarında bulunan bu sözcüğün üzerinde yer alan sözcüğün ise Atalay tarafından (انشوی) biçiminde yanlış okunup verilen “pişti” anlamının yanlış olduğunu, bu sözcüğün *etre cuit â point* “pişirmek” anlamında olduğunu belirtmektedir. Söz konusu sözcüğün ise (استوی) biçiminde okunması gerektiğini belirtip “pişti” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 36, 141. madde; “Philologica II.”, s. 463, 141. madde.

³¹² Atalay, geçmiş zaman eylemleri bölümünde *purşladı* biçiminden hareketle bu sözcüğün de *purş* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 50, 359. dipnot.

KT: - KrT: -

puş³¹³ (36a-9, 37b-12): nefes; güneş ışığı tellerinde görülen toz.

KT: - KrT: -

puş-(tı) (32a-12): bir yere oturup kalmak, yapışmak.

KT: - KrT: -

puşmanlı (36a-11): pişman olan.

KT: *pişayman* “puşayman: Pişman.” (KTS, 225); KrT: *buşman* “Far. Tasa, acı: Pişman.” (KS, 149)

put (22b-5): put.

KT: *put* “ I . Put...” (TKS, 617); KrT: *but* “... III. Sans. Put; mukaddes tasvir.” (KS, 149)

pürçek (36b-2): kâkül.

KT: - KrT: []

pürşe (I) (7b-8): pire.

KT: *bürge* “Pire.” (KTS, 56); KrT: *bürgö* “Pire.” (KTLS, 706)

pürşe (II) (28a-5): biber.

KT: - KrT: -

pürşek, pürşük (17a-6): “ağaç ve ot köklerinde” pürçek.

KT: *bür* “Ağacın, diğer bitkilerin üzerindeki ufak tohumu.” (KTS, 56); KrT: *bür* “ I . bot. Tomurcuk; taze yapraklar...” (KS, 155)

S

şaa (45a-11, 45a-13, 60a-2): “sana” anlamına.

KT: - KrT: *saa* “ I . sen I : sağa; (yahut saa yahut sağan) sana...” (KS, 626-645)

saba saba yürür (14a-3): “kurumlanarak yürür” anlamına.

KT: - KrT: -

şaçağ (T.) (31a-5): ocak.

KT: - KrT: -

saçır-(dı) (T.) (21b-7): su boğazda durmak.

KT: - KrT: -

³¹³ Atalay, sayfa kenarında (36a-9) “sıcak nefes” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 69, 466. dipnot.

Şafed (63a-5): kasaba adı.

KT: - KrT: -

şağ-(dı) (13b-9): sağmak.

KT: *savuv* “Sağmak.” (KTS, 237); KrT: *saa-* “... II . Sağmak.” (KS, 626)

şağan-(dı)³¹⁴ (13b-12, 66a-13, 70a-11, 89a-3): sanmak.

KT: *sanav* “Sanmak.” (TKS, 637); KrT: *sanoo* “Sanmak.” (TKrS, 749)

şağım (85b-11): susuz kalmış kimsenin uzaktan görerek su sandığı ılgın, serap.

KT: *şağım* “Serap.” (KTLS, 760); KrT: -

sağır (4a-8): sağır.

KT: - KrT: -

sağlık (T.) (24b-4): sağlık, esenlik, afiyet.

KT: *savlıq* “... II . Sağlık.” (KTS, 236); KrT: *sooluk* “ I . Sağlık, sıhhat...” (KS, 660)

sağrı (7b-7, 30b-13): sağrı.

KT: *savır* “Hayvanın beli ile kuyruğunun arası.” (KTS, 237); KrT: *sooru* “1. Sağrı. 2. Sağrı derisi. 3. Bir çeşit ayakkabı. 4. cerdin soorusu (yerin sağrısı): En iyi (en mümbit) toprak.” (KS, 660)

şağşağan³¹⁵ (I) (4b-10): saksığan.

KT: *savışqan* “Saksığan.” (KTS, 237); KrT: *şağışğan* “Saksığan (kuş).” (KS, 629)

şağşağan (II) (10b-12): kıvrılmış olan yılan.

KT: [] KrT: []

şakal (31b-5): sakal.

KT: *saqal* “Sakal.” (KTS, 231); KrT: *sakal* “Sakal.” (KS, 629)

şakalsız (4a-4): sakalsız, yalabık.

KT: *saqal* “Sakal.” (KTS, 231); KrT: *sakal* “Sakal.” (KS, 629)

şakallı balta (23b-8): teber.

³¹⁴ Atalay, bu sözcüğü *saandı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 26. Al-Türk, bu sözcüğü *şağandı* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 84, 432. dipnot. Sözcüğün (صاغندی) *şağandı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

³¹⁵ Kun, bu sözcüğe *pie* “saksığan” ve *geai* “alakarga” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 20, 47. madde; “Philologica II.”, s. 435, 47. madde.

KT: - KrT: -

şakar³¹⁶ (26b-3): su tavuğu.

KT: [] KrT: -

şakav (27b-7): kekeme.

KT: *saqav* “I . 1. Dilsiz. 2. Konuşurken iyi telaffuz edemeyen kimse. II . Dilinin altına sivilce çıkmak suretiyle kendini ortaya koyan yılık hastalığı.” (KTS, 231); KrT: *sakoo* “1. Peltek, pepe. 2. Sakağı (tay hastalığı).” (KS, 629)

şakın-(dı) (10a-13, 14b-10): gizlenmek.

KT: [] KrT: []

şakla-(dı) (13b-7, 14b-10): gizlemek.

KT: *saqtav* “Korumak, muhafaza etmek.” (KTS, 231); KrT: *sakta-* “Muhafaza etmek, korumak.” (KS, 630)

şaklan-(dı) (10a-13): gizlenmek.

KT: *saqtanuv* “Korunmak.” (KTS, 231); KrT: *saktan-* “Korunmak, kendini muhafaza etmek.” (KS, 630)

şaksı (T.) (21a-6): saksı.

KT: - KrT: -

şakurğa (29a-12): kene, yavısı, sakırğa.

KT: - KrT: -

şal-(dı) (17b-1, 32a-10): salmak, atmak, bırakmak.

KT: *saluv* “1. Yerleştirmek, içerisine koymak. 2. Vurmak.” (KTS, 233); KrT: *sal-* “... IV. 1. Salmak, komak. 2. Çocuk düşürmek. 3. Yapıştırmak, çalmak (şiddetle vurmak). 4. Hareket etmek, yönelmek. 5. Önceden tayin ve takdir eylemek. 6. (datif kılığındaki mış’lı şekille): Yalandan göstermek, tecahül ve tegafül etmek. 7. ala sal- (uzunca nesne hakkında) bir yandan bir yana çevrilmek; dönmek. 8. salğan cerden yahut salğandan: Durup dururken, ansızın, ortada hiçbir esas ve sebep yokken. 9. Bir şeye güvenmek, bir şeyi tatbik etmek. 10. birinen sala biri: Biri ardından biri; biri ötekisinin sözünü keserek. 11. sala sal kıl-: Başkasına yükletmek. 12. sala goymo. 13. Yardımcı fiil sıfatıyla hareketin bittiğini yahut aniliğini ifade eder.” (KS, 630-631)

³¹⁶ Atalay, bu sözcüğe “alnında bir parça aklık olan at” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 51. Fazılov, bu sözcüğe лысыха “su tavuğu” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 156. Sözcüğün Arapçasının (غر) “su tavuğu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

şalama³¹⁷ (18a-2): zift.

KT: - KrT: -

şalın-(dı) (5a-9, 10b-3): salınmak.

KT: [] KrT: []

şalınan-(dı) (9b-12): salınmak.

KT: [] KrT: []

şalkım (25a-12): salkım.

KT: - KrT: -

şallandır-(dı)³¹⁸ (16a-4): salmak, sarkıtmak; yuvarlamak.

KT: *salaqtatuv* “Sallandırmak.” (KTS, 232); KrT: *salaṇdat*- “salaṇdatıp asıp koy-: Bir nesneyi serbestçe sallanacak ve başka bir nesneye dokunmayacak tarzda asmak.” (KS, 632)

şalpan (T.) (25a-4): başa sarılan sarık.

KT: - KrT: -

şalyaz (16b-9): salya.

KT: - KrT: -

şaman (T.) (8b-10): saman.

KT: *saman* “Saman.” (KTS, 234); KrT: *saman* “Saman.” (KS, 634)

şana-(dı) (25b-13): saymak.

KT: *sanav* “Saymak.” (KTS, 234); KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şanç-tı (24a-6): sançmak.

KT: *şanşuv* “... II. Sancı, sancılayarak ağrı yapmak.” (KTS, 306); KrT: *çancuu* “Sancıma.” (KS, 250)

şançı (16b-6): sancı.

KT: *şanşuv* “... II. Sancı, sancılayarak ağrı yapmak.” (KTS, 306); KrT: *çancuu* “Sancıma.” (KS, 250)

şançıç (34a-1): sancışma.

³¹⁷ Al-Turk, bu sözcüğün altındaki açıklamadan dolayı söz konusu sözcüğün Farsça olduğunu belirtmektedir. Ayrıca müellifin bu sözcüğü *şamala* “katran” biçiminde yazması gerektiğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 100, 577. dipnot.

³¹⁸ Fazılov, bu sözcüğe *опускать* “indirmek; alçaltmak” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 128. Sözcüğün Arapçasının (دلى) “salmak, sarkıtmak; yuvarlamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *şanşuv* “... II . Sancı, sancılayarak ağrı yapmak.” (KTS, 306); KrT: *çancuu* “Sancıma.” (KS, 250)

şanrav (4a-8): sağır.

KT: *şanırav* “Sağır.” (KTS, 235); KrT: -

şanşar (15b-3): sansar.

KT: *suvsar* “Zardava, kediye benzeyen ormanlarda yaşayan av hayvanı.” (KTS, 246); KrT: *suusar* “Zardava.” (KS, 671)

şanmış (34b-6): sayılmış.

KT: *sanav* “Saymak.” (KTS, 234); KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şanşar (15b-3): sansar.

KT: *suvsar* “Zardava, kediye benzeyen ormanlarda yaşayan av hayvanı.” (KTS, 246); KrT: *suusar* “Zardava.” (KS, 671)

şanşlı (34b-1): damgalı.

KT: - KrT: -

şanzağan (10b-12): kıvrılmış olan yılan.

KT: - KrT: -

şap (36b-6): sap.

KT: *sap* “ I . Sap, bıçağın, baltanın sapı gibi...” (KTS, 235); KrT: *sap* “ I . Sap...” (KS, 628-637)

şapan (33b-9): saban.

KT: *saban* “ I . Ekinin sap tarafı, sapı, saman. II . Saban.” (KTS, 229); KrT: -

şapan-(dı), şapanla-(dı) (13b-6): saban sürmek, ekmek.

KT: - KrT: -

şapançı (12b-13): çiftçi.

KT: - KrT: -

şar-(dı)³¹⁹ (32a-5): sarmak, dolamak.

KT: - KrT: -

şaran-(dı) (10b-4): sarık sarınmak.

KT: - KrT: -

³¹⁹ Al-Turk, bu sözcüğün üzerinde “tülbent” anlamında bir sözcük bulunduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 150, 982. dipnot.

şarana (15b-6): sopa, değnek.

KT: - KrT: -

şarançık (T.) (11b-6): çekirge.

KT: - KrT: -

şarar-(dı) (83b-5): sararmak.

KT: *sarğayuv* “1. Sararmak. 2. Kalitesinin bozulmaya yüz tutması.” (KTS, 235); KrT: *sarğar-* “Sararmak.” (KS, 638)

saray (29b-6): saray, köşk.

KT: *saray* “Saray.” (KTS, 235); KrT: *saray* “1. Han. 2. Saray (Hükümdarın yaşadığı ev).” (KS, 638)

şarğar-(dı) (83b-5): sararmak.

KT: *sarğayuv* “1. Sararmak. 2. Kalitesinin bozulmaya yüz tutması.” (KTS, 235); KrT: *sarğar-* “Sararmak.” (KS, 638)

şarı (4a-2, 83b-5): sarı.

KT: *sarı* “Sarı.” (KTS, 236); KrT: *sarı* “ I . Sarı, kızıl, kumral. II . Bu söz bazı yırtıcı kuş isimlerinin bir parçası oluyor.” (KS, 639)

şarılı (22b-3): sarısı olan.

KT: - KrT: -

şarılık (22b-3): sarılık.

KT: - KrT: -

şarı érik (35a-2): sarı erik, zerdeli.

KT: - KrT: -

şarı kededir³²⁰ (22a-10): direk, gemi direği, yelken direği.

KT: - KrT: -

şarı yav (19b-9): sarı yağ.

KT: - KrT: -

sarımsak (10b-13): sarımsak.

KT: *sarımsaq* “Sarımsak.” (KTS, 236); KrT: *sarımsak* “Sarımsak.” (KS, 639)

sarkıt-(tı) (23a-1): süzmek.

³²⁰ Al-Turk, bu sözcüğü okuyarak Arapça karşılığına göre “toplanıp akmayan su” anlamını vermiştir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 115, 694. dipnot. Kaymaz, bu sözcüğe Arapça karşılığından hareketle “direk, gemi direği” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 9. Sözcüğün Arapçasının (صارى) “direk, gemi direği, yelken direği” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

şarp (22b-2): güç, sarp.

KT: [] KrT: []

şart, sart (12b-3, 24b-11): şehirli; avam.

KT: - KrT: -

sarṭaban (7b-1): Nil’de bulunan iyi cins bir balık.

KT: - KrT: -

şaşı-(dı) (37a-12, 84a-1): sasımak, kötü kokmak.

KT: *sasuv* “... II . Kokmak, çürümek.” (KTS, 236); KrT: *sası-* “Pis kokmak.”

(KS, 639)

şasık (84a-1): sasık, kötü kokan.

KT: *sasıq* “Pis kokulu.” (KTS, 236); KrT: *sasık* “Pis kokan, fena koku dağıtan, pis koku.” (KS, 640)

şaş (20b-5): baştaki saç.

KT: *şas* “Saç, insanın saçı.” (KTS, s. 309); KrT: *çaç* “ I . (insanın başındaki) saç...” (KS, 242)

şaşak (21a-2): yamalı ve eski elbise.

KT: *şaşaq* “Saçak.” (KTS, 309); KrT: *çaçlı* “1. Küçük saçak...” (KS, 242)

saṭ-(tı) (8a-7, 41a-10, 83b-13): satmak.

KT: *satuv* “Satmak.” (KTLS, 750); KrT: *sat-* “Satmak.” (KS, 640)

saṭın al- (87a-5): satın almak.

KT: *saṭıp aluv* “Satın almak.” (KTLS, 750); KrT: *saṭıp aluu* “Satın almak.” (KTLS, 750)

şaṭış-(tı) (10b-8): satış yapmak.

KT: - KrT: *saṭış-* “... II . müş. sat-’tan: Satmak.” (KS, 640)

saṭılık (35b-3): satılık.

KT: - KrT: -

saṭu (83b-13): satma.

KT: *satuv* “Satmak.” (KTLS, 750); KrT: *saṭuu* “Satış ticaret.” (KS, 640)

şav-(dı) (13b-9): sağmak.

KT: *savuv* “Sağmak.” (KTS, 237); KrT: *saa-* “... II . Sağmak.” (KS, 626)

şavap³²¹ (7b-1): sazan balığı.

KT: [] KrT: []

şavar-(dı) (16a-8): savmak, savurmak.

KT: - KrT: *sauu* “Savurmak.” (KTLS, 752)

şavaş-(tı) (15a-3): savaşmak, cenk etmek.

KT: *soğısuv* “Savaşmak, harp etmek.” (KTS, 242); KrT: *soğuş-* “... II.

Dövüşmek, muharebe etmek.” (KS, 657)

şav bol-(dı) (24a-3): sağ olmak, iyi olmak.

KT: *sav* “sav bol: Sağ ol.” (KTS, 236); KrT: -

savın³²² (12b-12): sağım; süt veren hayvan.

KT: *savın* “ I . Sağılacak, süt veren hayvan...” (KTS, 237); *savın* “Sağım.”

(TKS, 630); KrT: *saan* “1. Sağmal (hayvan). 2. Sağma. 3. es. Bir hizmet mukabilinde sağmal hayvanı muvakkat istifade için vermek.” (KS, 627); *saan* “Sağım.” (TKrS, 740)

şavluḡ (I) (24b-4): sağlık, esenlik, afiyet.

KT: *savlıq* “... II . Sağlık.” (KTS, 236); KrT: *sooluk* “ I . Sağlık, sıhhat...”

(KS, 660)

şavluḡ (II) (36b-1): dişi koyun, sağılan koyun.

KT: *savlıq* “ I . Üç yaşından büyük kuzulayacak koyun...” (KTS, 236); KrT:

sooluk “... II . Beş yaşına basan koyun...” (KS, 660)

şavru (7b-7): sağrı.

KT: *savır* “Hayvanın beli ile kuyruğunun arası.” (KTS, 237); KrT: *sooru* “1.

Sağrı. 2. Sağrı derisi. 3. Bir çeşit ayakkabı. 4. cerdin soorusu (yerin sağrısı): En iyi (en mümbit) toprak.” (KS, 660)

şavulçaḡ (10b-12): karın yılanı, soğulcan.

³²¹ Atalay, bu sözcüğe “iyilik, ihsan” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 13. Fazılov, bu sözcüğe нильский карп “Nil sazan balığı” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 103. Kaymaz ise, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “bir çeşit tatlı su balığı” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammod, Raghead, *agm.*, s. 4. Sözcüğün Arapçasının (بني) “sazan balığı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³²² Atalay, bu sözcüğü *söbi* biçiminde okuyup “söbü” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 241. Al-Turk, bu sözcüğü Arapçadaki nisbet eki olan (ي) ile *sütî* biçiminde okuyarak sözcüğe “sütü olan deve” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 79, 397. dipnot. Sözcüğün (سوين) *savın* biçiminde olduğu ve Arapçasının (حلبا) “sağım; süt veren hayvan” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

şavurşuk (17a-3): akli zayıf olan kimse.

KT: - KrT: -

şay-(dı) (25b-13): saymak.

KT: *sanav* “Saymak.” (KTS, 234); KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şaymış (34b-6): sayılmış.

KT: *sanav* “Saymak.” (KTS, 234); KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şayla-(dı) (T.) (37a-6): temizlemek, sağalmak.

KT: [] KrT: -

şayra-(dı) (18b-6): kuş ötmek.

KT: *sayrav* “1. Ötmek. 2. Söylemek, şarkı söylemek.” (KTS, 231); KrT: *sayra-* “1. Ötmek (kuşlar hakkında). 2. mec. Çok söylemek.” (KS, 642)

şayrı (23a-9): zayıf hasta.

KT: - KrT: -

şayrı bol-(dı) (23a-13): arıklamak, zayıflamak.

KT: - KrT: -

şayrılan-(dı) (9b-11): hastalanmak.

KT: - KrT: -

şay şu (16b-11): duru su, sığ su.

KT: - KrT: -

şaz kamış (28b-10): saz kamışı.

KT: - KrT: -

segir-(di) (17a-11, 28b-5, 36b-12): oynamak, kımıldamak, seğırtmek, koşmak.

KT: *sekirüv* “Fırlamak, atlamak.” (KTS, 239); KrT: *sekir-* “Sıçramak, atlamak.” (KS, 643)

sekiz (60b-7): sayıda sekiz.

KT: *segiz* “Sekiz.” (KTS, 238); KrT: *segiz* “Sekiz.” (KS, 643)

seksen (60b-10): sayıda seksen.

KT: *seksen* “Seksen.” (KTS, 239); KrT: *seksen* “Seksen.” (KS, 643)

selgençek (34a-9): salıncak.

KT: - KrT: *selkinçek* “Salıncak.” (KS, 644)

semir-(di) (20a-10, 30a-10): semirmek.

KT: *semirüv* “Semirmek.” (KTS, 239); KrT: *semir-* “Semirmek, tavlanmak.” (KS, 644)

semiz (18b-13): semiz.

KT: *semiz* “Semiz, şişman.” (KTS, 239); KrT: *semiz* “Yağlı, tavlı.” (KS, 645)

semizlik (49b-8): semizlik.

KT: *semizlik* “Semizlik.” (KTS, 239); KrT: *semizdik* “Semizlik, şişmanlık.” (KS, 645)

semiz bol-(dı) (20a-10): semirmek.

KT: *semirüv* “Semirmek.” (KTS, 239); KrT: *semir-* “Semirmek, tavlanmak.” (KS, 644)

señ (39b-12, 40b-9, 42a-5, 87a-9): ayrışık tekil ikinci şahıs zamiri.

KT: *sen* “Sen.” (KTS, 239); KrT: *sen* “ I . 1. Sen. 2. Bazen siz manasıyla da kullanıldığı vardır...” (KS, 645)

sen (60a-3, 60a-9, 60a-13, 69b-13, 72a-6): “sen” anlamına.

KT: *sen* “Sen.” (KTS, 239); KrT: *sen* “ I . 1. Sen. 2. Bazen siz manasıyla da kullanıldığı vardır...” (KS, 645)

sep-(ti) (17a-11): serpmek.

KT: *sebüv* “Serpmek, şuraya buraya dağılacak şekilde dökmek.” (KTS, 238); KrT: *sep-* “... III. Serpmek, dökmek (hububatı); saçmak, ekmek (tohumu); püskürmek, dökmek (mayii).” (KS, 646)

sepiştir-(di) (38b-12): serpiştirmek.

KT: *septirüv* “Serptirmek, aralıklı aralıklı döktürmek.” (KTS, 240); KrT: *septir-* “et. sep- III’ten: Serpmek, dökmek (hububatı); saçmak, ekmek (tohumu); püskürmek, dökmek (mayi).” (KS, 646)

ser-(di) (37a-5): sermek.

KT: - KrT: -

serşe (T.) (23a-10): serçe.

KT: - KrT: -

sergen (17a-2): raf, sergen.

KT: - KrT: -

sêrvîn (36a-5): esin.

KT: - KrT: *serüün* “Mutedil sıcaklık, serin, tazelik veren; serüün cel: Hafif, latif esinti.” (KS, 648)

sevin-(di) (20a-11, 28b-4): sevinmek.

KT: *süyinüv* “Birisinin işine ve hareketine sevinmek.” (KTS, 249); KrT: *süyün-* “Sevinmek.” (KS, 675)

sez-(di) (13b-6): sezmek.

KT: *sezüv* “Sezmek.” (KTS, 238); KrT: *sez-* “... III. Sezmek, duymak, farkına varmak, önceden hissetmek.” (KS, 648)

sezek (12b-7): hatıra gelen duygu.

KT: *sezik* “Sezgi.” (KTS, 238); KrT: *sez* “ I . 1. His. 2. Gazap...” (KS, 648)

sezelli (33a-11): uyukluyarak başını iki yanına sallıyan kimse.

KT: - KrT: -

sezgen-(di)³²³ (5b-4): deprenmek.

KT: - KrT: []

şıbızğı (18a-10): uzun düdük.

KT: *sıbızğı* “Flüt.” (KTS, 251); KrT: -

şıçan (28a-1, 83a-8): sıçan denen hayvancık.

KT: *tışqan* “1. Fare. 2. Eski takvime göre yıl adı.” (KTS, 286); KrT: *çıçkan* “1. Fare, sıçan. 2. Hayvan adlarına dayanan on iki senelik cyclique (devrî) takvimde birinci yılın adıdır.” (KS, 264)

şıçkak (48a-2): sık sık sıçan kimse.

KT: *tışqaq* “Midesinin bozulması dolayısı ile ishal olması.” (KTS, 286); KrT: *çıçkak* “Amel, içsürme.” (KS, 264)

şıçra-(dı) (24a-8): sıçramak.

KT: *şaşırav* “Sıçramak.” (KTS, 309); KrT: *çaşıra-* “Sıçramak, paramparça olmak.” (KS, 243)

şığala-(dı) (T.)³²⁴ (12b-1): yoklamak, aramak.

³²³ Kun, bu sözcüğe *erschrecken* “korkutmak” ve *aufschrecken* “ürkmek” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 26, 80. madde. Fazılov, bu sözcüğe *трепетать, дрожать* “titremek” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98. Sözcüğün Arapçasının (ارتجف) “deprenmek, titremek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *sıgalav* “Gizlenerek bakmak, gizlice dikizlemek.” (KTS, 251); KrT: *sıypala-* “Sıvazlamak, elle yoklamak, araştırmak, el yormayla harekette bulunmak.” (KS, 654)

şığa su (16b-11): duru su, sığ su.

KT: - KrT: -

sığın (7b-7): yaban öküzü, sığın.

KT: - KrT: -

sığın-(dı) (I) (5a-12, 17b-8): sığınmak.

KT: *sıynuv* “Sığınmak, inanmak, dua etmek.” (KTS, 242); KrT: *sıyn-* “1. Hürmetle eğilmek. 2. Himayeye sığınmak.” (KS, 653)

şıgın-(dı) (II) (5b-4): yayılmak.

KT: [] KrT: []

şığır (7b-6): sığır.

KT: *sıyır* “Sığır.” (KTS, 242); KrT: -

şığırçık (18a-11): sığırçık kuşu.

KT: - KrT: *çıyırçık* “Sığırçık.” (KS, 273)

şığız (I) (31b-8): zeyrek, akıllı.

KT: - KrT: -

şığız (II) (35a-2): sakız.

KT: *sağız* “1. Sakız...” (KTS, 230); KrT: *sağız* “Sakız.” (KS, 629)

sıh-(tı) (T.) (26a-2): yüzünü ekşitmek.

KT: [] KrT: []

sık (19b-8): iplik teli.

KT: - KrT: -

sık-(tı) (13b-10, 26a-4, 53a-1): 1. Sokmak. 2. Bir şeyin suyunu çıkarmak üzere sıkmak.

KT: *sığuv* “Sıkamak.” (KTS, 251); KrT: *sık-* “Sıkamak.” (KS, 649)

şıknas-(tı) (10b-1): sıkışmak, kısılmak.

KT: - KrT: -

³²⁴ Atalay, bu sözcüğü *sıgaldı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 23. Al-Türk, bu sözcüğü *şığaladı* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 78, 375. dipnot. Sözcüğün (صغالادی) *şığaladı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

şıkrık vur-(dı) (22b-10): ıslık çalmak.

KT: *ısqıruv* “1. Islık çalmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.” (KTS, 324); KrT: *ışkır*- “Islık çalmak, ıskırmak.” (KS, 361)

sıktır- (55a-3): sıktırmak.

KT: - KrT: *sıktır*- “et. sık-’tan: Sıkmaq.” (KS, 649)

şıla-(dı) (35b-7): cila atmak.

KT: *sılav* “Sıvamak.” (KTS, 252); KrT: *sıla*- “1. Sıvamak, sıvazlamak, okşamak...” (KS, 649)

şılta-(dı) (9b-2): bahane bulmak.

KT: *sıltavratuv* “Bahane etmek, sebep olarak göstermek.” (KTS, 253); KrT: *şılta*- “Bahane bulmak, baştan savmaya çalışmak.” (KS, 686)

şıltaamak (Tatarca) (90a-6): özür, bahane, çare.

KT: *sıltav* “Bahane, sebep.” (KTS, 253); KrT: *şıltoo* “Bahane, sebep, vesile, taallül (yalandan bahanelerle bir işten kaçınma).” (KS, 686)

şıltaalı (12b-9): bahaneli.

KT: *sıltav* “Bahane, sebep.” (KTS, 253); KrT: *şıltoo* “Bahane, sebep, vesile, taallül (yalandan bahanelerle bir işten kaçınma).” (KS, 686)

şın (21a-6, 22b-5): şahıs; put.

KT: [] KrT: []

şın-(dı) (6a-8): kırılmak.

KT: *sınuv* “Kırılmak, bozulmak, işe yaramaz hâle gelmek.” (KTS, 253); KrT: *şın*- “... III. 1. Kırılmak. 2. İflas etmek.” (KS, 650)

şına-(dı) (12a-5): sınamak.

KT: *sınav* “1. Sınamak. 2. Tenkit etmek, kusurunu söylemek.” (KTS, 253); KrT: *sına*- “Müşahede etmek, denemek, sınamak, tadına bakmak, tenkit etmek.” (KS, 650)

şındı (34a-11): makas.

KT: [] KrT: []

şındır-(dı)³²⁵ (31a-13): kırmak.

³²⁵ Atalay, bu sözcüğü *sıdırdı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 60. Al-Türk, bu sözcüğü *sındırdı* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 147, 955. dipnot. Sözcüğün (صندردی) *sındırdı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *sındıruv* “Kırmak” (TKS, 495); KrT: *sındır*- “1. Kırmak, yırtma. 2. İflasa kadar götürmek.” (KS, 650)

sınar (T.)³²⁶ (89a-13): uzak için benzetme edatı.

KT: - KrT: []

şınık (34b-7, 48b-7): kırılmış.

KT: *sınıq* “Kırık, kırılmış.” (KTS, 253); KrT: *sınık* “ I . Kırık, kırılmış...” (KS, 650)

şırdak³²⁷ (34b-1): ilikli kemik.

KT: - KrT: -

sırğa³²⁸ (13a-6): küpe.

KT: *sırğa* “Küpe.” (KTS, 254); KrT: *sırğa* “sırğak: Küpe.” (KS, 651)

sırık-(tı) (9b-2): canavar inine girmek.

KT: - KrT: -

sırımsak (10b-13): sarımsak.

KT: *sarımsaq* “Sarımsak.” (KTS, 236); KrT: *sarımsak* “Sarımsak.” (KS, 639)

şırıñşı-(dı)³²⁹ (5b-5): yüzünü buruşturmak, ekşitmek.

KT: - KrT: -

sırıñlın³³⁰ (14a-10): yapıştırıcı, tutkal, zambak.

KT: - KrT: -

sırşa (18a-8): sırça.

KT: [] KrT: -

³²⁶ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “miktarla birleşme” anlamının da bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 128, 574. dipnot.

³²⁷ Kaymaz, eldeki verilere göre bu sözcüğe “göğüs kemiği” anlamını verdiğini belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 14.

³²⁸ Atalay, bu sözcüğü *sırğa* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 24. Sözcüğün (سرغا) *sırğa* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

³²⁹ Kun, bu sözcüğe Arapça açıklamadan hareketle *avoir les traits du visage severes* “sert yüz” ve *avoir un air austere et sombre* “sert davranmak” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 27, 82. madde; “Philologica II.”, s. 447, 82. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe нахмуриваться, смотреть мрачно “surat asmak, kaşlar çatmak” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

³³⁰ Atalay, bu sözcüğü *sırıñlın* biçiminde okuyup anlam vermemiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 27. Al-Türk, bu sözcüğü *sırıñlın* biçiminde okumaktadır. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 85, 445. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *sırıñlın* biçiminde okuyarak bu sözcüğe ловушка, силос “tuzak, geniş alan” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 123. Kaymaz, bu sözcüğü *sırıñlın* biçiminde okuyup “yapıştırıcı, tutkal” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 7. Sözcüğün (سرطن) *sırıñlın* biçiminde olduğu ve Arapçasının (غرا) “yapıştırıcı, tutkal, zambak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

şirt balığı³³¹ (19a-8): sakankur, kum balığı, kara timsah.

KT: - KrT: -

şırtlan (23a-7): sırtlan.

KT: *sırttan* “... II. 1. Sırtlan. 2. Gayretli yiğit.” (KTS, 255); KrT: *sırttan* “1. mit. Köpekler hükümdarı (azgınlık ve uyanıklık ile temeyyüz eden bir efsanevi köpektir). 2. mec. Cesur, pervasızlı, mert.” (KS, 652)

şışkır-(dı) (22b-10): ıslık çalmak.

KT: *ısqıruv* “1. Islık çalmak. 2. Heybet göstermek, düşmanlık ve tehlike belirtmek.” (KTS, 324); KrT: *ışkır-* “Islık çalmak, ıskırmak.” (KS, 361)

şış-(tı) (10a-10): sıçmak.

KT: *tışuv* “Sıçmak.” (TKS, 655); KrT: *çıç-* “avm. Sıçmak.” (KS, 263)

şışkan (83a-7): sıçan denen hayvancık.

KT: *tışqan* “1. Fare. 2. Eski takvime göre yıl adı.” (KTS, 286); KrT: *çıçkan* “1. Fare, sıçan. 2. Hayvan adlarına dayanan on iki senelik eyelique (devrî) takvimde birinci yılın adıdır, sıçan yılı.” (KS, 264)

şışkak (14a-6): sık sık sıçan kimse.

KT: *tışqaq* “Midesinin bozulması dolayısı ile ishal olması.” (KTS, 286); KrT: *çıçkak* “Amel, içsürme.” (KS, 264)

şışra-(dı) (28b-6): sıçramak.

KT: *şasırav* “Sıçramak.” (KTS, 309); KrT: *çaçıra-* “Sıçramak, paramparça olmak.” (KS, 243)

şıt-(tı) (28a-12): kırıp ufatmak.

KT: *sıtuv* “Sıkmak, koparmak.” (KTS, 255); KrT: -

şıtın-(dı) (6a-1): deşilmek, fişkirmek.

KT: - KrT: -

şıva-(dı) (T.) (32a-11): sıvamak.

KT: - KrT: -

şıy-(dı)³³² (38b-10): sığmak.

³³¹ Sözcüğün Arapçasının (سَقَنُور) “sakankur, kum balığı, kara timsah” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³³² Atalay, bu sözcüğe “genişlemek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 73. Sözcüğün Arapçasının (وَسَع) “sığmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *sıyuv* “1. Sığmak. 2. Geçinmek.” (KTS, 255); KrT: *sıy-* “... III. Sığmak.” (KS, 652)

sıyın (7b-7): yaban öküzü, sığın.

KT: - KrT: -

sıyın-(dı) (I) (5a-12, 17b-8, 39a-4): sığınmak.

KT: *sıyınuv* “Sığınmak, inanmak, dua etmek.” (KTS, 242); KrT: *sıyın-* “1. Hürmetle eğilmek. 2. Himayeye sığınmak.” (KS, 653)

sıyın-(dı) (II) (5b-4): yayılmak.

KT: [] KrT: []

sıyın-(dı) (III) (9b-9): acıklanmak, teessüf etmek.

KT: [] KrT: []

sıyla-(dı)³³³ (5a-10): düğün şöleni vermek, ağırlamak; saygı duymak.

KT: *sıylav* “Hürmet etmek, saygı göstermek.” (KTS, 252); KrT: *sıyla-* “Hürmet ve takdir göstermek, ikram etmek, ağırlamak.” (KS, 653)

sıylamak³³⁴ (38b-3): düğünde yemek verme, ağırlamak; saygı duymak.

KT: *sıylav* “Hürmet etmek, saygı göstermek.” (KTS, 252); KrT: *sıyla-* “Hürmet ve takdir göstermek, ikram etmek, ağırlamak.” (KS, 653)

sıyrıl-(dı) (6b-7): sıyrılmak.

KT: *sıdırıluv* “Sıyrılmak.” (KTS, 251); KrT: *sıyrıl-* “Sıyrılmak, kabuğu soyulmak.” (KS, 653)

sıyrık (33b-10): sıyrılmış.

KT: - KrT: *sıyrık* “Kabuğu soyulmuş; sıyrık bet: Derisi soyulmuş yüz.” (KS, 654)

sıyrın-(dı) (10a-4): zıynmak, kaymak.

KT: - KrT: -

sıza-(dı) (32a-11): sıvamak.

KT: - KrT: -

³³³ Kun, bu sözcüğü *sıyla-* biçiminde okuyup *donner un repas* “yemek vermek” anlamını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 24, 67. madde, “Philologica II .”, s. 442, 67. madde. Fazılov ise, *sıyladı* biçiminde okuyarak *оказывать почет* “saygı duymak” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 97. Sözcüğün (صیلادى) *sıyladı* biçiminde olduğu ve “şölen vermek, ağırlamak; saygı duymak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³³⁴ Sözcüğün (صیلاماق) *sıylamak* biçiminde olduğu ve “şölen vermek, ağırlamak; saygı duymak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

şızal-(dı)³³⁵ (6a-7): inceltmek, yontmak; toplamak.

KT: - KrT: -

şızla-(dı) (I) (14b-12): sızlamak.

KT: *sızdav* “Sızmak.” (KTLS, 778); KrT: *sızılıp çıguu* “Sızmak.” (KTLS, 778)

şızla-(dı)³³⁶ (II) (23b-1): sızlamak.

KT: *sızdav* “Sızlayarak ağırı yapmak.” (KTS, 251); KrT: *sızda-* “Sızlamak (ağrılamak).” (KS, 654)

şızlık (18b-10): çorak.

KT: *sazdaq* “sazdavit: Çamurluca, çamuru bol.” (KTS, 230); KrT: *sazdik* “Bataklı mahal.” (KS, 642)

si-(di) (8a-13, 83b-10): işemek.

KT: *siyüv* “İşemek.” (KTLS, 404); KrT: *siy-* “İşemek.” (KS, 656)

sidik, sigek (7a-7, 83b-9): sidik.

KT: *sidik* “Sidik.” (KTLS, 778); KrT: *siydik* “Sidik, idrar.” (KS, 656)

siggek (48a-4): işeyen.

KT: - KrT: -

sik (16a-11): erkeklik aygıtı.

KT: - KrT: -

sik-(ti) (37b-3): sikmek.

KT: - KrT: -

sil-(di) (35b-13): silmek.

KT: - KrT: -

silen-(di) (10a-5): silinmek.

KT: - KrT: -

³³⁵ Kun, bu sözcüğün Türkçe olup olmadığının bilinmediğini ve Atalay’ın verdiği anlamın şüpheli olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 31, 105. madde. Atalay ise, *Divân-ü Lügâti’t-Türk* eserinde sözcüğün *sızal-* biçiminde dönüşlü olarak geçtiğini bu yüzden de anlamının “inceltmek” olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 118, 105. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe быть вставленным, добавленным, всунутым “takılmış olan ve eklenmiş olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100. Al-Türk, bu sözcüğe Arapça sözlüklerdeki “toplandı” anlamından hareketle “bir araya gelmek, bir yerde toplanmak” anlamlarını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 53, 172. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (انحشر) “toplamak; inceltmek, yontmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³³⁶ Atalay, bu sözcüğe “sıkılmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 238. Sözcüğün “sızlamak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

silecek, silgü (34a-8, 49a-6): silgi.

KT: - KrT: -

silik (16b-9): salya.

KT: *silekey* “Salya.” (KTS, 255); KrT: *şilekey* “Salya.” (KS, 689)

silikgü (34a-8, 49a-6): tozak, silkme aygıtı.

KT: - KrT: -

silk-(di) (37a-9): silkmek.

KT: *silküv* “1. İtip kakmak...” (KTS, 255); KrT: *silk-* “Silkmek.” (KS, 655)

silkin-(di) (6b-4): silkinmek.

KT: *silkinüv* “Silkinmek, sallanmak.” (KTS, 255); KrT: *silkin-* “Silkilmek.” (KS, 655)

sin-(di)³³⁷ (6b-11): hazm olunmak; sinmek.

KT: *siñüv* “Sinmek.” (KTS, 256); KrT: *siñ-* “Sinmek, kökleşmek, hazmedilmek (mideye geçen yiyecek hakkında).” (KS, 655)

sinek (31b-8): levha.

KT: - KrT: -

siñek (36b-3): sivrisinek.

KT: - KrT: -

siñir (24b-8): sinir.

KT: *siñir* “Sinir.” (KTS, 256); KrT: -

sinlik (19a-4): dilenci.

KT: - KrT: -

sipir-(di) (31b-1): süpürmek.

KT: *sıpiruv* “Süpürmek, toplamak, hepsini birden almak.” (KTS, 254); KrT: *şıpir-* “... II. 1. Süpürmek, küremek, temizlemek, ovmak. 2. Kabuğunu soymak.” (KS, 687)

sipirge, sipirgi (34a-7): süpürge.

KT: *sıpirğı* “sıpirğış: Süpürge.” (KTS, 254); KrT: *şıpirğı* “Yapraklı dallardan yapılan süpürge.” (KS, 687)

sirke (I) (14a-13): sirke.

³³⁷ Kun, bu eylemin eş anlamlısı olan *yegi-* eyleminin Atalay tarafından alınmadığını belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 36, 136. madde. Sözcüğün Arapçasının (الهضم) “hazm olunmak; sinmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *sirke* “... II. 1. Sirke. 2. Ekşimiş meyve suyu.” (KTS, 256); KrT: *sirke* “... II. Sirke.” (KS, 656)

sirke (II) (22a-10): bit yumurtası.

KT: *sirke* “I. Bitin yumurtası...” (KTS, 256); KrT: *sirke* “I. Bit yumurtası...” (KS, 656)

sirşe (T.) (25a-10): serçe.

KT: - KrT: -

siz (39b-12, 40b-9, 42a-5, 51b-1, 58b-4, 82b-5, 87a-9): ayrışık çoğul ikinci şahıs zamiri.

KT: *siz* “Siz, saygı ifadesi.” (KTS, 255); KrT: *siz* “Siz (bir şahsa hitap ederken nezaket şeklidir).” (KS, 656)

soğan (7b-12): soğan.

KT: - KrT: *soğon* “Yabani soğan.” (KS, 657)

soğulcan (10b-12, 25a-8): karın yılanı.

KT: - KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

sok-(tı) (13b-10): sokmak.

KT: *suguv* “Sokmak, girdirmek, içine koymak.” (KTS, 247); KrT: []

soqlan-(dı)³³⁸ (5b-3): isteği artmak.

KT: - KrT: -

soqlandur-(dı) (21b-10): teşvik etmek.

KT: - KrT: -

soqtur- (55a-4): sokturmak.

KT: *suqturuv* “Sokturmak.” (KTS, 247); KrT: -

soqum (31b-9): tıkım (dilim, lokma).

KT: - KrT: *sugum* “... 2. mec. kon. bir sugum et: Bir defada ağza konulabilecek et miktarı (bir parça yahut bir avuç).” (KS, 667)

soqur (4a-6, 85a-7): tek gözlü.

KT: *soqır* “1. Kör, gözünün görme kabiliyeti olmayan. 2. Cahil, bilgisiz.” (KTS, 243); KrT: *sokur* “Kör.” (KS, 658)

³³⁸ Kun, *Codex Cumanicus* eserinden hareketle bu sözcüğü *suqlan-* biçiminde okuyup *gierig sein* “açgözlü olmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 26, 78. madde; “Philologica II.”, s. 446, 78. madde. Sözcüğün Arapçasının (استهى) “isteği artmak, canı istemek, arzu etmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

şol (21a-7, 39a-9, 73b-8): 1. Kuzey. 2. Sol.

KT: *sol* "... II . Sol." (KTS, 243); KrT: *sol* " I . 1. Sol. 2. Sol cenah (orduda).

3. (bu manayla sık sık: sol tüştük cak) kuzey, şimalî. 4. Yanlış, kötü. II . 1. Biçilen ot yerinde açılan yol. 2. Haşhaş tarlasında, orada çalışan kimsenin geçmesine yarıyan dar yol. 3. Bu gibi iki yolun arasında bulunan uzunca tarla kısmı." (KS, 658)

şolağay, şolak (4a-4): solak.

KT: *solaqay* "Solak, sağ eliyle değil, sol eliyle iş yapan." (KTS, 243); KrT: *sologoy* "Solak." (KS, 659)

şolu-(dı) (32a-4): solumak.

KT: *solıq* "solgın basuv: Solumak, soluyarak dinlenmek." (KTS, 243); KrT: *solu-* "... 2. solukta-: 1. Solumak, şiddetle ve sık sık nefes almak (sıcaktan, yorgunluktan, nefes darlığından). 2. Hıçkırıkla ağlamak." (KS, 659)

şom (19b-5): som.

KT: *som* "... II . Som, ağır, kalın." (KTS, 243); KrT: *som* "... 2. Kalıp. 3. Maden külçesi." (KS, 659)

şomun (17a-9): somun, çörek.

KT: - KrT: -

şoñ (3b-10, 62b-3): son.

KT: *soñ* "Son." (KTLS, 788); KrT: *soñku* "Son, sonuncu, sonra gelen." (KS, 659)

şoñluk (62b-4): sonluk.

KT: - KrT: -

şoñra (8a-6): sonra.

KT: *soñıra* "Sonra." (KTS, 244); KrT: *soñ* "Ondan sonra, arkasından." (KS, 659)

şor-(dı) (I) (20a-7): sormak.

KT: *surav* "1. Sormak. 2. İstek, dilek." (KTS, 248); KrT: *sura-* "1. Sormak; rica etmek. 2. Hükmünü yürütmek, idare etmek." (KS, 668-669)

şor-(dı) (II) (35b-7): sormak, emmek.

KT: *soruv* "Emmek." (KTS, 244); KrT: *sor-* "Emmek." (KS, 661)

şoravçı (33a-10): süzgeç, süzgü.

KT: - KrT: -

şorun-(dı)³³⁹ (6a-9): sünmek.

KT: - KrT: -

sovurun-(dı)³⁴⁰ (6b-7): sıyrılmak.

KT: - KrT: -

şovuk (7a-10): soğuk.

KT: *suviq* “Soğuk.” (KTS, 247); KrT: *suuk* “1. Soğuk. 2. Çirkin; nahoş. 3. ısıklık 2: Isıtan yiyecek yahut içecek (Kırgız mütabbipleri bütün yiyecek ve içecekleri üç bölüğe: ‘ısıtan’ ısıklık yahut ısıklık, ‘soğutan’ suuktuk yahut suuk ve ‘tarafsız’ gıdalara ayırıyorlardı; mesela sığır eti ‘soğutan’, at eti ‘ısıtan’, koyun eti ise ‘tarafsız’ sayıldığı gibi, yeşil çay da ‘soğutan’, siyah çay ise ‘ısıtan’ sanılıyordu).” (KS, 360-670)

şovul-(dı) (16a-8): solmak.

KT: *soluv* “Solmak.” (KTS, 243); KrT: *sool-* “Tükenmek, kurumak.” (KS, 660)

sovulşan (15b-4): solucan.

KT: - KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

şovur-(dı) (16a-8, 20a-4): savmak; savurmak.

KT: - KrT: *sauu* “Savurmak.” (KTLS, 752)

şovuşla-(dı) (T.) (38b-11): yavaşça ses vermek.

KT: - KrT: -

şovut-(tı) (8a-11): soğutmak.

KT: *suvintuv* “Soğutmak.” (KTS, 247); KrT: *suut-* “... II. Soğutmak.” (KS, 671)

şovutmak (7a-11): soğutmak.

KT: *suvintuv* “Soğutmak.” (KTS, 247); KrT: *suut-* “... II. Soğutmak.” (KS, 671)

³³⁹ Kun, bu sözcüğü anlamı bulunana kadar şüpheli sözcükler arasına eklemiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 32, 110. madde. Atalay, bu sözcüğün Arapçadaki anlamının belli olduğunu ve Türkçe karşılıklarının da malum olduğunu belirtip “çekip sündürmek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 119, 110. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *натягиваться, растягиваться, расширяться* “genişledi” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100. Sözcüğün Arapçasının (انيساط) “sünmek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁴⁰ Kun, bu sözcüğü *suvurun-* biçiminde okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 34, 128. madde. Kun, bu sözcüğün eş anlamlısı olarak sayfa kenarında kayıtlı olan *suvurul-* eyleminin Atalay tarafından okunmadığını belirtip sözcüğe *echapper (de mains)* “kaçmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 34, 129. madde.

şoy-(dı)³⁴¹ (20a-7): deri vb. yüzmek.

KT: *soyuv* “1. Kesilen hayvanın derisini yüzmek...” (KTS, 245); KrT: *soy-*
“... II. Deri yüzmek; kesmek (hayvanı).” (KS, 662)

şoyılmış (33b-10): soyulmuş.

KT: - KrT: -

şoylak tişli (30b-6): sivri dişli, ısırgan dişli.

KT: - KrT: -

şoyuk (48b-7): soyuk.

KT: - KrT: -

şoyurğa-(dı), şoyurğa-(dı) (15a-7): bir hakanı tahttan indirmek.

KT: - KrT: -

sök-(ti) (20a-11, 21b-5, 28b-3, 53a-1): 1. Sövmek. 2. Sökmek.

KT: *sögüv* “I. Elbisenin veya herhangi dikilen bir şeyin sökülmesi. II. Tenkit etmek, kınamak.” (KTS, 245); KrT: *sök-* “I. Sövmek, azarlamak. II. Sökmek; (dikiş yerinden) ayırmak.” (KS, 664)

söklün-(di) (7a-1): kebab yapılmak.

KT: - KrT: -

sökmek (31b-7): sövmek.

KT: *sögüv* “... II. Tenkit etmek, kınamak.” (KTS, 245); KrT: *sök-* “I. Sövmek, azarlamak...” (KS, 664)

söktür- (55a-3): sövdürmek.

KT: *söktirüv* “Söktürmek, tenkit ettirmek.” (KTS, 245); KrT: *söktür-*
“Sövdürmek.” (TKrS, 791)

söküçi (31b-7, 63a-6): sövücü.

KT: - KrT: -

sökülmüş (34b-13): sökülmüş.

KT: *sögilüv* “1. Sökülmek...” (KTS, 245); KrT: *sögül-* “Sökülmek (dikiş yeri hakkında).” (KS, 664)

söküt-(ti) (12a-10): diz çökmek.

KT: - KrT: -

³⁴¹ Atalay, bu sözcüğe “soymak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 38. Sözcüğün Arapçasının (سلخ) “deri vb. yüzmek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

sölençü (21a-9): parçalanmış kebablık et.

KT: - KrT: -

söple-(di)³⁴² (30a-6): sağlamak, şifa bulmak.

KT: - KrT: -

söv-(er men) (79b-11): sevmek.

KT: *süyüv* “Sevmek, sevgi.” (KTS, 251); KrT: *süy-* “ I . 1. Sevmek. 2.

Öpmek. 3. Okşamak...” (KS, 673)

sövülmiş (32b-10): sevilmiş.

KT: - KrT: *süyül-* “ I . Sevmek.” (KS, 675)

sövünçle-(di) (8b-4): müjdelemek.

KT: - KrT: *süyünçülö* “Müjdelemek.” (TKrS, 633)

sövündür-(di) (6a-3): söndürmek.

KT: *söndirüv* “Söndürmek.” (KTS, 245); KrT: -

söy-(di) (6b-5): sevmek.

KT: *süyüv* “Sevmek, sevgi.” (KTS, 251); KrT: *süy-* “ I . 1. Sevmek. 2.

Öpmek. 3. Okşamak...” (KS, 673)

söyken-(di) (5b-9): dayanmak.

KT: *süyenüv* “Dayanmak.” (KTS, 249); KrT: *süyön-* “Dayanmak, söykenmek, yaslanmak.” (KS, 674)

söyle-(di) (9a-7, 31a-12): söylemek.

KT: *söylev* “Söylemek.” (KTS, 245); KrT: *süylö-* “Söylemek.” (KS, 674)

söyleş- (60a-4): söyleşmek.

KT: *söylesüv* “Söyleşmek.” (KTS, 245); KrT: *süylöş-* “Konuşmak, sohbet etmek.” (KS, 674)

söyre-(di) (21b-4): uzaklaşmak; sürümek.

KT: *süyrev* “1. Çekmek, sürüklemek...” (KTS, 249); KrT: *süyrö-* “Sürüklemek, yerde çekerek götürmek.” (KS, 674)

söyün-(di) (20a-11, 28b-4): sevinmek.

KT: *süyinüv* “Birisinin işine ve hareketine sevinmek.” (KTS, 249); KrT: *süyün-* “Sevinmek.” (KS, 675)

³⁴² Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “topladı, derledi, süpürdü, bir araya getirdi” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 12. Sözcüğün Arapçasının (تَقَشَّش) “şifa bulmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

söyündür-(düm) (78b-6): sevindirmek.

KT: *süyindirüv* “Sevindirmek, memnun etmek.” (KTS, 249); KrT: *süyünt-* “Sevindirmek.” (KS, 675)

söz (31a-7): söz.

KT: söz “Söz.” (KTS, 245); KrT: söz “Kelime, kelim, konuşma.” (KS, 665)

sözle-(di) (9a-7, 13b-13): söylemek.

KT: *söylev* “Söylemek.” (KTS, 245); KrT: *süylö-* “Söylemek.” (KS, 674)

şucuk (35a-4): sucuk.

KT: *şucıq* “1. Sucuk. 2. Araba veya sabana koşulan hayvanın boynuna konan yumuşak nesne.” (KTS, 315); KrT: *çuçuk* “1. Sucuk. 2. Hamutun simidi. 3. İlik.” (KS, 285)

şulangır³⁴³ (25a-12): gelin kadın, gelincik denilen hayvan.

KT: - KrT: -

sulğan (41a-8): sultan.

KT: *sultan* “Sultan.” (KTS, 247); KrT: *sultan* “Ar. Hükümdar, sultan.” (KS, 667)

sunğur (25a-9): karakuş; köle adı.

KT: *sunqar* “Avcılıkta faydalanılan, çok yüksekten uçan bir kuş çeşidi.” (KTS, 248); KrT: *şumkar* “Sungur (kuş).” (KS, 692)

şunuş-(tı) (37a-2): bir şeye elini uzatıp vermek.

KT: - KrT: *şunuş-* “... II. müş. sun-’dan: Uzatmak, sunmak.” (KS, 668)

şu şığır, şu şıyır (11b-7): camus, manda.

KT: - KrT: -

şuşa-(dı) (26a-5): susamak.

KT: *suvsav* “1. Susamak, su içmek istemek. 2. Arzu etmek, canı istemek.” (KTS, 246); KrT: *suusa-* “Susamak.” (KS, 671)

şu şugar-(dı)³⁴⁴ (27a-7): yer suyu sormak.

KT: - KrT: -

³⁴³ Fazıllov, bu sözcüğe xopëk “kokarca” anlamını vermektedir. bk. Fazıllov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 153. Al-Turk ise, sözcüğün Arapça karşılığına göre “kediye benzeyen bir hayvan” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 126, 772. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (عرس) “gelincik” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁴⁴ Atalay, bu sözcüğün “suyun yere batması” anlamında da kullanıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 52. Al-Turk, bu sözcüğe Arapça açıklamadan hareketle “suyun sulanan şeyin dibine girmesi” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 132, 825. dipnot.

şuş (16b-1): suç.

KT: - KrT: -

şuv (35a-5): su.

KT: *suv* “Su.” (KTS, 246); KrT: *suu* “ I . 1. Su, nehir. 2. Yaş, nemli. 3. Tav...” (KS, 670)

şuva-(dı) (T.) (32a-11): sıvamak.

KT: - KrT: -

şuvçı (80b-12): sucu.

KT: *suvşı* “1. Saka. 2. Sulama işi yapan.” (KTS, 247); KrT: *suuçı* “1. Sulayıcı. 2. İska ve irva işleriyle uğraşan. 3. murap I : Far. Köyde veya kasabada sulama tevzii işlerine bakan memur, mirap.” (KS, 575-670)

şuv koyun-(dı)³⁴⁵ (6a-6): yıkanmak.

KT: - KrT: -

şuv öy (35a-7): yunulacak yer, gusülhane.

KT: - KrT: -

şuvşar³⁴⁶ (15b-3): sansar.

KT: *suvsar* “Zardava, kediye benzeyen ormanlarda yaşayan av hayvanı.” (KTS, 246); KrT: *suusar* “Zardava.” (KS, 671)

şuza-(dı) (35b-6): sünmek.

KT: - KrT: -

şuzla-(dı)³⁴⁷ (23b-1): sızlamak.

KT: *sızdav* “Sızlayarak ağır yapmak.” (KTS, 251); KrT: *sızda-* “Sızlamak (ağrımak).” (KS, 654)

sügük (19a-3): kemik.

KT: *süyek* “1. Kemik. 2. Ölmüş kimsenin cesedi. 3. Akraba.” (KTS, 248); KrT: *söök* “1. Kemik. 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan. 3. Naaş, ölü, ceset.” (KS, 664-665)

³⁴⁵ Fazilov, bu sözcüğe мыться; совершать омовение “gusül abdesti aldı, yıkandı” anlamlarını vermektedir. bk. Fazilov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100.

³⁴⁶ Atalay, bu sözcüğü *susmar* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 30. Al-Türk, bu sözcüğü *şuşamar* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 91. Sözcüğün (صُصَار) *şuvşar* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

³⁴⁷ Atalay, bu sözcüğe “sıkılmak, daralmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 243. Sözcüğün “sızlamak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

sügüm³⁴⁸ (36a-7): niyet, hedef.

KT: - KrT: -

sülük (15b-4, 25a-9): sülük.

KT: *sulik* “Sülük.” (KTS, 250); KrT: *sülük* “Sülük.” (KS, 671)

sümkür-(di) (35b-10, 83b-9): sümkürmek.

KT: *sinbirüv* “Sümkürmek.” (KTS, 256); KrT: *çimkir-* “Sümkürmek.” (KS, 275)

sümkürük (33b-3, 83b-9): sümük.

KT: *sinbirik* “Sümük.” (KTS, 256); KrT: *çimkirik* “Sümük.” (KS, 275)

sümük (33b-3): sümük.

KT: - KrT: -

sümülde-(di) (T.) (9a-11): kansırmak.

KT: - KrT: -

sün-(di) (6a-9, 35b-6): sünmek.

KT: - KrT: -

süngü (17a-7): süngü.

KT: *süñgi* “ I . Süngü, uç tarafı sivri demir...” (KTS, 250); KrT: *süñgü* “Süngü.” (KTLS, 802)

süpür-(di) (31b-1): süpürmek.

KT: *sıpuruv* “Süpürmek, toplamak, hepsini birden almak.” (KTS, 254); KrT: *şıpur-* “... II . 1. Süpürmek, küremek, temizlemek, ovmak. 2. Kabuğunu soymak.” (KS, 687)

sür-(di) (I) (20a-2, 36b-12, 41a-9): sürmek, “canlılarda neşvünema” sürmek.

KT: *sürüv* “Sürmek; ömür sürüv: Ömür sürmek.” (KTS, 250); KrT: *sür-* “... III . 1. Sürtmek, rendelemek (rende, planya ile), kazılmak. 2. İleri hareket ettirmek; ömür sür- yahut turmuş sür-: Ömür sürmek, var olmak, yaşamak.” (KS, 672)

sür-(ti) (II) (35b-13): sürtmek.

³⁴⁸ Atalay, bu sözcüğe “bir sele uzunluğunda iplik ve benzeri” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 69, 465. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe намерение, цель “niyet, hedef” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 181. Kaymaz ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “kanaat, aza razılık” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 15. Sözcüğün Arapçasının (نية) “niyet, hedef” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *sürtüv* “Sürtmek.” (KTS, 250); KrT: *sürt-* “Sürtmek.” (KS, 673)

sürç-(ti) (26a-4): sürçmek.

KT: - KrT: -

süret (15b-1): rüzgârda kurutulmuş et.

KT: *sür* “Tuzlanarak kurutulan et.” (KTS, 250); KrT: *sür* “... II. Açık havada kurutulmuş (et, balık); sür et: Açık havada kurutulmuş et...” (KS, 672)

süri tüş³⁴⁹ (24a-11, 72b-10): öğle vakti.

KT: *tüs* “... III. Öğle, öğle üzeri.” (KTS, 282); KrT: *tüş* “I. Öğle zamanı...” (KS, 774)

sürme³⁵⁰ (I) (28a-3): planya, marangozların kullandığı rende aleti.

KT: - KrT: -

sürme (II) (31a-10): göze çekilen sürme.

KT: *sürme* “Sürme.” (KTS, 250); KrT: *sürmö* “Sürme.” (KS, 672)

sürtü-(di)³⁵¹ (5b-8): kaşımak, sürtmek.

KT: *sürtüv* “Sürtmek.” (KTS, 250); KrT: *sürt-* “Sürtmek.” (KS, 673)

sürtün-(di) (5b-8): sürtünmek.

KT: *sürtinüv* “Sürtünmek.” (KTS, 250); KrT: *sürtül-* “pas. sürt-’ten: Sürtmek.” (KS, 673)

sürü-(di) (18b-3, 26a-6): sürümek.

KT: *sürüv* “Sürmek.” (KTS, 250); KrT: *sür-* “... III. 1. Sürtmek, rendelemek (rende, planya ile), kazılmak. 2. İleri hareket ettirmek; ; ömür sür- yahut turmuş sür-: Ömür sürmek, var olmak, yaşamak.” (KS, 672)

sürün-(di) (26a-4): sürünmek.

KT: *sürinüv* “1. Bir şeye takılarak ayağın kayması. 2. Bir engel ve zor durumla karşılaşmak.” (KTS, 250); KrT: *sürün-* “Memleketten sürülme; sürgünde sürünmek.” (KS, 673)

³⁴⁹ Al-Turk, bu sözcüğün üzerinde *öyle* sözcüğünün yazdığını belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, 122, 746. dipnot.

³⁵⁰ Kaymaz, bu sözcüğe “marangozun kullandığı rende aleti” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 11. Sözcüğün Arapçasının (النجار) “planya, marangozların kullandığı rende aleti” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁵¹ Kun, bu eylemin geçişsiz eylem olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 28, 87. madde, “Philologica II.”, s. 448, 87. madde. Atalay ise, bu eylemin bazen geçişli bazen geçişsiz olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 113, 87. madde.

sürüt-(ti) (13b-4, 35b-13): sürtmek.

KT: *sürtüv* “Sürtmek.” (KTS, 250); KrT: *sürt-* “Sürtmek.” (KS, 673)

süs-(ti) (37b-2): “hayvan” süsmek (boynuzlamak).

KT: *süzüv* “ I . Boynuzlamak...” (KTS, 248); KrT: *süz-* “1. Süsmek, tos vurmak...” (KS, 675)

süt (13a-11, 31b-12): süt.

KT: *süt* “Süt.” (KTS, 250); KrT: *süt* “Süt.” (KS, 673)

süvek (19a-3, 24b-6): kemik.

KT: *süyek* “1. Kemik. 2. Ölmüş kimsenin cesedi. 3. Akraba.” (KTS, 248); KrT: *söök* “1. Kemik. 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan. 3. Naaş, ölü, ceset.” (KS, 664-665)

süvelek tişli (30b-6): sivri dişli, ısırgan dişli.

KT: - KrT: -

süvri şibin (7b-9): sivrisinek.

KT: - KrT: -

süye-(di) (26a-13): dayanmak, söykenmek.

KT: *süye* “ I . Yardım etmek, destek, dayanak olmak. II . Dayanmak.” (KTS, 249); KrT: *süyö-* “Dayanmak, desteklemek, tutmak (müzaheret etmek).” (KS, 674)

süyem³⁵² (27b-4): sere ile yapılan ölçü.

KT: *süyem* “Ölçü, parmakla yapılan ölçü.” (KTS, 249); KrT: *sööm* “Açılmış şahadet parmağıyla başparmağın uçları arasındaki mesafeden ibaret olan uzunluk ölçüsü.” (KS, 665)

süyen-(di) (9b-1): dayanmak, söykenmek.

KT: *süyenüv* “Dayanmak.” (KTS, 249); KrT: *süyön-* “Dayanmak, söykenmek, yaslanmak.” (KS, 674)

süyrel-(di) (18b-4): sürünmek.

KT: *süyrele* “Sürüklemek.” (KTS, 249); KrT: *süyrol-* “Sürüklenmek, yerde çekilmek.” (KS, 674)

³⁵² Atalay, bu sözcüğe “bir dikimlik, bir sele uzunluğunda iplik” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 53. Fazılov, bu sözcüğe *пядь* “karış” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 158. Kaymaz, bu sözcüğe “sele veya sere denilen başparmakla işaret parmağı arasındaki uzunluğu ifade eden ölçü” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 15. Sözcüğün Arapçasının (فتر) “sere ile yapılan ölçü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

süyüm³⁵³ (36a-7): niyet, hedef.

KT: [] KrT: []

süz-(di) (17a-13, 22b-13): süzmek.

KT: *süzüv* "... II. Süzmek." (KTS, 248); KrT: *süz-* "... 3. Süzmek. 4. Sepetle balık avlamak. 5. köz süz-: Kırıtarak, umut vererek gözü yarı kapamak." (KS, 675)

süzgüş (17a-6): süzgeç.

KT: *süzgi* "Süzgeç." (KTS, 248); *süzgi, süzgiş* "Süzgeç." (TKS, 679); KrT: *süzgüç* "1. (krş. tarak) iki yanından sık olan tarak. 2. Balık avlama ağı." (KS, 675); *süzgüç* "Süzgeç." (TKrS, 806)

süzme (34a-7): süzgeç.

KT: - KrT: []

süzmeli (32a-1): süzülmüş yoğurt.

KT: - KrT: -

Ş

şabad (31b-6): usta, akıllı.

KT: - KrT: -

şabuva³⁵⁴ (9a-1): giysinin bir yerini genişletmek üzere eklenen parça.

KT: *şabuv* "... III. Giysinin etek tarafına konulan ek." (KTS, 303); KrT: *çabuu* "... II. Rubanın yahut paltonun arka kısmı." (KS, 241-242)

şag (T.) (18a-11): zaman.

KT: *şaq* "I. Çağ, devir, zaman..." (KTS, 305); KrT: *çak* "... II. Zaman, vakit..." (KS, 244)

şagır (14a-12, 36b-8): çakır, sıra şarap.

KT: - KrT: -

şak (18a-11): zaman.

³⁵³ Atalay, bu sözcüğe "bir sele uzunluğunda iplik ve benzeri" anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 69. Fazılov, bu sözcüğe *намерение, цель* "niyet, hedef" anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 181. Kaymaz ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle "kanaat, aza razılık" anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 15. Sözcüğün Arapçasının (نِيَّة) "niyet, hedef" anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁵⁴ Fazılov, bu sözcüğe *немота* "dilsiz" anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 108. Al-Turk, Fazılov'un verdiği anlamın yanlış olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 66, 273. dipnot. Kaymaz, bu sözcüğe "giysinin bir yerini genişletmek üzere eklenen parça" anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 4. Sözcüğün Arapçasının (تَخَارِيس) "giysinin bir yerini genişletmek üzere eklenen parça" anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *şaq* “ I . Çağ, devir, zaman...” (KTS, 305); KrT: *çak* “... II . Zaman, vakit...” (KS, 244)

şaklı (29b-7, 90b-10): miktar; takdir anlamına.

KT: *şaqtı* “Sayılı, hesaplı, belli, pek fazla değil.” (KTS, 305); KrT: *çaktı* “1. Takribî miktar...” (KS, 246)

şak-(tı) (21b-8, 30a-12): yanılmak, yermek.

KT: *şağuv* “ I . Birisini şikâyet etmek, kötölemek...” (KTS, 304); KrT: *çak-* “... IV. 1. Müzevirlik etmek; şikâyet eylemek...” (KS, 245)

şakal (7b-10): çakal.

KT: - KrT: -

şakır köz (24b-6): çakır göz.

KT: *şegir* “Çakır (göz).” (KTLS, 112); KrT: *çekir* “1. Gözdeki misafir, nokta...” (KS, 258-259-260)

şaklak (19a-2): beyinsiz.

KT: - KrT: -

şal (I) (20b-9): ayıp, noksan, kusur.

KT: [] KrT: *şal* “ I . Far. 1. Felç, mefluç. 2. Aciz; gevşek. 3. Erkeklik gücü olmayan, impotent. II . şal tögün: Saf yalan, tam bir masal.” (KS, 677)

şal (II) (29a-7): kakım, ars denen hayvan.

KT: [] KrT: []

şal-(dı) (18b-2): düdük çalmak.

KT: [] KrT: []

şalğa-(dı), şalka-(dı) (15a-1): çalkamak.

KT: *şayqav* “Çalkamak.” (KTLS, 114); KrT: *çayka-* “1. Çalkamak, sallamak. 2. Çalkamak; yıkamak, temiz sudan geçirmek.” (KS, 256)

şalgam (31b-9): şalgam.

KT: *şalqan* “Dibi büyük, soğana benzeyen bitki.” (KTS, 305); KrT: *şalgam* “Şalgam.” (TKrS, 809)

şalu³⁵⁵ (7a-6, 22b-5): bavlı, içerisine ot doldurulmuş hayvan derisi.

KT: - KrT: -

³⁵⁵ Fazılov, bu sözcüğe чучело “bostan korkuluğu; içi doldurulmuş hayvan” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., age., s. 103.

şaldıra-(dı), şıldıra-(dı) (15a-1): hışırdamak.

KT: *şıldırav* “Çıngırdamak.” (KTS, 318); KrT: *şıldıra-* “Şarıldamak, hışıldamak, hışırdamak.” (KS, 685)

Şam (63a-5): şehir adı.

KT: - KrT: -

şamruk³⁵⁶ (19b-7): sülale.

KT: - KrT: -

şanağ (18a-4): çanak.

KT: *şanaq* “Kopuz, dombıra gibi müzik aletlerinin uzunca olan dip tarafı.” (KTS, 306); KrT: *çanak* “Göz çukuru.” (KS, 250)

şaşmala-(dı) (24a-9): süslenmek.

KT: - KrT: -

şaşu (16b-6): sancı.

KT: *şaşuv* “... II. Sancı, sancılayarak ağrı yapmak.” (KTS, 306); KrT: *çancuu* “Sancıma.” (KS, 250)

şap-(tı) (20a-2, 23a-11): çarpmak, bir aygıtla vurmak.

KT: *şabuv* “ I . 1. Biçmek, kesmek, vurmak. 2. Gasbetmek (kaba kuvvetle). II . Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak...” (KTS, 303); KrT: *çap-* “... IV. 1. Hızlı koşmak. 2. Kesmek. 3. Atılmak.” (KS, 251)

şapağlı (4a-7): çapaklı.

KT: [] KrT: -

şapla-(dı)³⁵⁷ (32a-10): vurmak, eliyle vurmak; çarpmak.

KT: - KrT: []

şapraş³⁵⁸ (85a-7): şaşı.

KT: - KrT: -

şar (35a-7): şehir.

³⁵⁶ Atalay, bu sözcüğe “derenin derinliği, deredeki suyun akıntısı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 38. Fazılov, bu sözcüğe *потомок*; род “torun, nesil” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 138. Kaymaz, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “sülale, çoluk çocuk” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 8. Sözcüğün Arapçasının (سلالة) “sülale” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁵⁷ Atalay, bu sözcüğe “taş yontmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. Al-Turk, bu sözcüğün tam anlamının “vurmak” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 151, 993. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (لطش) “vurmak, eliyle vurmak; çarpmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³⁵⁸ Sözcüğün “şaşı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *şär* “bk. şahar.” (KTS, 309); *şahar* “Şehir.” (KTLS, 818); KrT: *şaar* “Far. Şehir.” (KS, 676)

şara³⁵⁹ (14b-7, 90a-6): bayrak.

KT: [] KrT: []

şarlan-(dı) (9b-13): malik olmak.

KT: *şarlanuv* “Çok semirmek, yağlanmak.” (KTS, 308); KrT: *şardan-* “... II . Azim ve cesaretle hareket etmek.” (KS, 680)

şarman-(dı) (21b-2): kolunu sığamak, çemrenmek.

KT: - KrT: -

şaş-(tı)³⁶⁰ (8a-12): tohum ekmek, saçmak, serpmek.

KT: *şaşuv* “... II . Saçmak, etrafa dağıtmak.” (KTS, 309); KrT: *çaç-* “... II . 1. Saçmak (püskürmek); şuraya buraya atmak; her yana dökmek. 2. Serpmek. 3. mec. İsrâf etmek.” (KS, 242)

şaşa-(dı) (21b-7): su boğazda durmak.

KT: *şaşaluv* “Boğazın gıcıklanması.” (KTS, 309); KrT: *çaça-* “Bir şey içerken geniz nahoş bir surette gıcıklanmak neticesinde istemeyerek, aksırığa benzer bir ses çıkarmak.” (KS, 242)

şaşak (21a-2): yamalı ve eski elbise.

KT: *şaşaq* “Saçak.” (KTS, 309); KrT: *çaçı* “1. Küçük saçak...” (KS, 242)

şaşı (4a-5): şaşı.

KT: - KrT: -

şaşkır-(dı) (21b-7): su boğazda durmak.

KT: - KrT: -

şaşra-(dı) (24a-8): sıçramak.

KT: *şaşırav* “Sıçramak.” (KTS, 309); KrT: *çaçıra-* “Sıçramak, paramparça olmak.” (KS, 243)

şatan³⁶¹ (21a-4): dikensi çıkıntı, dikenli olan.

³⁵⁹ Atalay, bu sözcüğe “bahane, özür, çare” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 246. Al-Türk, bu sözcüğe “bayrak” anlamını vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 87, 461. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe 1. Мера 2. Предлог “ölçü, bahane ve edat” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 124. Sözcüğün Arapçasının (خافقه) “bayrak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁶⁰ Kaymaz, sözcüğün anlamının (بذر) “saçtı, döktü” olması gerektiğini belirtmiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 4. Sözcüğün Arapçasının (بذر) “tohum ekmek, saçmak, serpmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: [] KrT: -

şatla-(dı) (28b-2): parmak çatlamak.

KT: [] KrT: -

şatlan-(dı) (10b-10): parmak çatlatmak.

KT: [] KrT: -

şavlı (20b-10): meşhur, ünlü, sanlı.

KT: - KrT: -

şaya (7a-9): döşeme, kaldırım.

KT: - KrT: -

şayfal-(dı) (9b-2): dağılmak, parçalanmak.

KT: - KrT: -

şayna-(dı) (35b-9): çiğnemek.

KT: *şaynav* “Çiğnemek.” (KTS, 304); KrT: *çayna-* “Çiğnemek.” (KS, 257)

şebek (24b-12): şebek, çirkin.

KT: - KrT: -

şefteli (14a-12): şeftali, tülü, hülü, tüylü erik.

KT: *şabdāl* “Şeftali.” (KTS, 303); KrT: *şabdālī* “Far. Şeftali.” (KS, 676)

şerez (36b-4, 86a-1): çerez.

KT: - KrT: -

şerşe (T.) (25a-10): serçe.

KT: - KrT: -

şerü (10a-1, 25b-2): asker, çeri.

KT: *şerüv* “Asker, nöbetçi.” (KTS, 311); KrT: *çerüü* “Far. Asker (nefer); ordu; sefer (harbe gidiş).” (KS, 262)

şeş-(ti) (13b-3, 32a-9): çözmek.

KT: *şeşüv* “Çözmek.” (KTS, 311); KrT: *çeç-* “... III. 1. Çözmek, düğümü çözmek. 2. Halletmek.” (KS, 257)

şeşen (T.) (27b-5): zeyrek (zeki, çabuk kavrayışlı), çeçen.

³⁶¹ Fazılov, bu sözcüğe покрытый шипами; колючий “dikenli olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 141. Al-Türk ise, Arapça sözlüklerdeki anlama göre bu sözcüğe “sütünü kestirilen deve” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 111, 657. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (شوكي) “dikensi çıkıntı, dikenli olan” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *şeşen* “1. Hatip, iyi konuşan. 2. Uygun, anlamlı.” (KTS, 311); KrT: *çeçen* “ I . 1. Beliğ: Söz ustası. 2. Hakim (akıllı)...” (KS, 258-474)

şetlevük (7b-11): fındık.

KT: - KrT: -

şetük (43b-3): kedi.

KT: - KrT: -

şevre³⁶² (13a-6): pervaz, giysilerin kenarlarına geçirilmiş dar, uzun parça

KT: - KrT: -

şevre-(di)³⁶³ (15b-13): çevirmek.

KT: - KrT: -

şevren-(di) (7a-2): çevrilmek, aktarılma.

KT: - KrT: -

şevrün-(di)³⁶⁴ (15b-13): çevrilmek.

KT: - KrT: -

şeyin (30b-8): nasıl, nice.

KT: *şeyin* “Bir şeyin hudutunu belirlemek için kullanılan ek. tüske şeyin: Öglene kadar.” (KTS, 310); KrT: *çeyin* “(hudut, sınır gösteren ektir) dek, değin, kadar: bul ubakka çeyin: Bu vakte kadar; bugünö çeyin: Bugüne dek.” (KS, 263)

şık³⁶⁵ (36a-4): ünleme.

KT: *şıqıl* “Çık-çık diye çıkan ses.” (KTS, 318); KrT: *şık* “... II . şık-şık: Öküzü, ineği, buzağıyı teskin için kullanılan nida.” (KS, 685)

şıkrağ (15b-7): dolap.

KT: - KrT: -

şılbağ (25b-4): sopa, ağaçtan yapılmış olan asâ.

³⁶² Atalay, bu sözcüğe “çevre” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 24, 176. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *şevüvre* biçiminde okuyup край, конед; кайма “kenar” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 119. Sözcüğün *şevre* biçiminde olduğu ve (بيك) “ipek” sözcüğünden sonra gelmesini de göz önünde bulundurarak (حاشية) “pervaz, giysilerin kenarlarına geçirilmiş dar, uzun parça” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁶³ Al-Türk, bu sözcüğün altındaki Arapça açıklamadan hareketle “kulaktan kulağa dolaşan laflar” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 92, 515. dipnot.

³⁶⁴ Al-Türk, bu sözcüğü *şevrendi* biçiminde okuyup altındaki Arapça açıklamadan hareketle “kulaktan kulağa dolaşan laflar” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 92, 515. dipnot. Sözcüğün (شاورادی) *şevründi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

³⁶⁵ Fazılov, bu sözcüğe восклицание, призыв, обращение; клич “ünleme, çağrı, hitap” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 180. Kaymaz ise, bu sözcüğe “çiğ, şebnem” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 16. Sözcüğün Arapçasının (ندا) “ünleme, seslenme” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *şıbıq* “Yapraksız yaş ve ince ağaç budağı.” (KTS, 317); KrT: *çıbık* “Çubuk, küçük çubuk, kesilmiş dal.” (KS, 263)

şıltağ (12b-9): bahaneli, özürlü.

KT: *sıltav* “Bahane, sebep.” (KTS, 253); KrT: *şıltoo* “Bahane, sebep, vesile, taallül (yalandan bahanelerle bir işten kaçınma).” (KS, 686)

şingıl³⁶⁶ (25a-11): derin.

KT: - KrT: -

şınla-(dı) (24a-9): çınlamak.

KT: *şınıldav* “Teneke, demirin çarpma sonucu ses çıkarması.” (KTS, 319); KrT: *çınılda-* “Çınlamak, acı acı bağırmak, bağırıp çağırmak.” (KS, 270)

şıpıl-da-(dı) (38b-11): yavaşça ses vermek.

KT: [] KrT: []

şıpşık (25a-9): serçe.

KT: *şımşıq* “Serçenin bir türü.” (KTS, 318); KrT: *çımçık* “Her türlü ufak kuş.” (KS, 268)

şırağ (36a-3): kandil ışığı, çırağ.

KT: *şıraq* “Çırağ, kandil, ışık, şımarttığı kimse için de şırağ deyimi kullanılır.” (KTS, 320); KrT: *çırak* “Far. Mum, kandil, çırağ.” (KS, 271)

şırağlan-(dı) (37a-2): aydınlanmak.

KT: *şırağdan* “Elde yapılma lamba, yağın içine uzunca ipe benzeyen bir nesne koyduktan sonra bardak vs.’de yakılan ışık.” (KTS, 319-320); KrT: *çıraktan-* “Aydınlanmak, yıldırımak, parlamak.” (KS, 271)

şıray (32a-3): renk.

KT: *şıray* “İnsanın görünüşü, yüz hatları.” (KTS, 320); KrT: *çıray* “Yüzün çizgileri, yüzün güzelliği, suret (image).” (KS, 271)

şırayı kayıt-(tı) (17b-9): rengini atmak, bezikmek.

KT: - KrT: -

şırlan-(dı)³⁶⁷ (9b-13): hâli iyileşmek.

³⁶⁶ Atalay, sayfa kenarında “dibinde düzlük olmayan dere” açıklamasının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 48, 345. dipnot.

³⁶⁷ Al-Turk, sayfanın alt kenarında *şıralandı* anlamına gelen bir açıklama olduğunu ve bu açıklamanın “hâlsizlikten kurtuldu” anlamına geldiğini aktarmaktadır. (تملك) bu sözcüğün müellif tarafından “mal mülke sahip olmak” anlamında değil; “sağlıklı olmak” anlamında verildiğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 68, 297. dipnot.

KT: *şarlanuv* “Çok semirmek, yağlanmak.” (KTS, 308); KrT: *şardan-* “... II . Azim ve cesaretle hareket etmek.” (KS, 680)

şırşa (18a-8): sırça.

KT: [] KrT: -

şırşık³⁶⁸ (18a-11): sığircık kuşu.

KT: - KrT: *çıyırçık* “Sığircık.” (KS, 273)

şışkan (28a-1): sıçan denen hayvancık.

KT: *tışqan* “1. Fare. 2. Eski takvime göre yıl adı.” (KTS, 286); KrT: *çıçkan* “1. Fare, sıçan. 2. Hayvan adlarına dayanan on iki senelik cyclique (devrî) takvimde birinci yılın adıdır.” (KS, 264)

şışra-(dı) (28b-6, 36b-13): sıçramak.

KT: *şaşırav* “Sıçramak.” (KTS, 309); KrT: *çaçıra-* “Sıçramak, paramparça olmak.” (KS, 243)

şiban (15b-3): çıban.

KT: - KrT: -

şibin (16a-13): karasinek.

KT: *şibin* “Sinek.” (KTS, 317); KrT: *çımın* “1. Sinek...” (KS, 269)

şibinlik, şibin sürecek (T.) (34a-9): cibinlik.

KT: *şımıldık* “Yatak üzerine veya tiyatro sahnesine çekilen perde.” (KTS, 319); KrT: *çımındık* “Rad. V: 1. Perde, yeni evlilerin yahut genç karı kocanın yataklarını başkalarınınkinden ayıran perde. 2. (piyeste) perde.” (KS, 269-509)

şibülde-(di) (38b-11): yavaşça ses vermek.

KT: [] KrT: []

şiken (20b-12): köstek.

KT: *kisen* “Ele ve ayağa takılan zincir, kelepçe.” (KTS, 151); KrT: *kişen* “Köstek, bukağı, atın ön ayaklarına vurulan demir köstek, pâbend.” (KS, 475)

şimdi (83a-7): şimdi.

KT: *endi* “ I . Şimdi...” (KTS, 75); KrT: *endi* “emi: 1. Şimdi; şu zamanda. 2. Ondan sonra.” (KS, 330-331)

şimen, şimgen (14a-13, 14b-1): çimen.

³⁶⁸ Atalay, bu sözcüğü *sırşık* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 35. Al-Turk, bu sözcüğü *şırşık* biçiminde okumuştur. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 101, 585. dipnot. Sözcüğün (شرشق) *şırşık* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *şım* “1. Çim. 2. Otun senelerden beri çıktığı yerdeki, ot damarlarından peyda olan yerin üst tabakasındaki kabuğu.” (KTS, 318); KrT: *çım* “Çimen.” (TKrS, 165)

şirin (33a-2): şirin, güzel.

KT: - KrT: *şirin* “Far. Tatlı.” (KS, 690)

şirkin (24b-12): çirkin, şebek.

KT: [] KrT: *çirkin* “1. Menfur, murdar. 2. Bu kelime sık sık teessüf, pişmanlık ifadesi için hizmet eder.” (KS, 276)

şirşe (T.) (25a-10): serçe.

KT: - KrT: -

şiş (19b-6): şiş.

KT: *isik* “Şiş, şişkinlik.” (KTS, 327); KrT: *şişik* “Şiş, yumru.” (KS, 690)

şişlik (35a-3): şişlik, kebablık et.

KT: - KrT: []

şiş-(ti) (38b-9, 84a-12): şişmek.

KT: *isüv* “Şişmek.” (KTS, 327); KrT: *şişi-* “Şişmek.” (KS, 690)

şişek (I) (11a-13): çiçek hastalığı.

KT: *şeşek* “... 2. Hastalık.” (KTS, 311); KrT: *çeçek* “Çiçek hastalığı.” (KS, 258)

şişek (II) (13a-2): oğlak.

KT: [] KrT: []

şişik (84a-11): şişmiş.

KT: *isik* “Şiş, şişkinlik.” (KTS, 327); KrT: *şişik* “Şiş, yumru.” (KS, 690)

şişle-(di) (21b-6): şişe dizmek.

KT: - KrT: -

şişlen-(di) (7a-1): kebab yapılmak.

KT: - KrT: -

şok (30b-4): çok.

KT: [] KrT: []

şok bol-(dı) (31b-3): çoğalmak.

KT: - KrT: -

şokra-(dı) (8b-6): kabarmak.

KT: - KrT: -

şolak (4a-10): çolak.

KT: *şolaq* “Çolak.” (KTS, 313); KrT: *çolok* “1. Tek kollu, çolak, tek bacaklı.

2. Kuyruksuz; kısa kuyruklu. 3. Kötü ve gayet arık at.” (KS, 279)

şovulşan (25a-8): “insanda” solucan.

KT: - KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

şölmek (11b-2, 28a-4): çömlək.

KT: *şölmek* “... 2. Çökmek, içki-şarap konulan kap.” (KTS, 314); KrT: *çöölmök* “Çömlək.” (KS, 283)

şöp (29b-10): çöp.

KT: *şöp* “Çöp, ot.” (KTS, 315); KrT: *çöp* “1. Ot, kuru ot...” (KS, 283-284)

şöple-(di) (32a-8, 37a-6): temizlemek.

KT: *şöptev* “Yabani ottan arıtmak.” (KTS, 315); KrT: -

şörek (29a-6, 31a-9): çörek.

KT: - KrT: -

şörli (33a-7): sanlı.

KT: - KrT: -

şövrülmiş (34b-6): çevrilmiş.

KT: - KrT: -

şövür-(di) (29b-13): çevirmek.

KT: - KrT: -

şulğa-(dı)³⁶⁹ (32a-5): dolamak.

KT: *şulğanuv* “Ayağa çorabın içinden bir şey sarmak.” (KTS, 316); KrT: *çulğa-* “Kuşatmak; sarmak.” (KS, 286)

şulğalık (8a-2): dolak.

KT: *şulğav* “Ayağa çorabın içinden sarılan şey.” (KTS, 316); KrT: -

şulğu (31b-10): dolak, sargı.

KT: *şulğav* “Ayağa çorabın içinden sarılan şey.” (KTS, 316); KrT: -

şuval (8b-11, 26b-5): çuval.

KT: - KrT: -

şuvra³⁷⁰ (22a-2): küçücük, ufak, ufacık.

³⁶⁹ Al-Turk, bu sözcüğün üzerinde “kumaş” anlamında bir sözcüğün bulunduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 150, 983. dipnot.

KT: - KrT: -

şuyun (12b-13): Çin demiri.

KT: - KrT: -

şübe (27b-12): cüppe.

KT: - KrT: -

şüprek, şiprek (14b-7, 21a-3, 29a-10): yıpranmış, eski, yıpranmış kumaş.

KT: *şübere* “Kumaş.” (KTS, 316); KrT: *çüpürök* “Paçavra.” (KS, 289)

şürşek (13b-1): arık deve.

KT: - KrT: -

şürü-(di) (10a-11): çürümek.

KT: *şirüv* “Çürümek.” (KTLS, 140); KrT: *çiri-* “Çürümek, bozulmaya başlamak.” (KS, 275)

şürük (48a-4): çürük.

KT: *şirik* “Çürük.” (KTS, 321); KrT: *çirik* “Çürük, bozulmaya yüz tutmuş.” (KS, 275)

şüşkür-(di) (26a-5): aksırmak.

KT: *tüşkirüv* “Aksırmak.” (KTS, 283); KrT: *çüşkür-* “Aksırmak.” (KS, 288)

T

taban (28b-12): taban, ayağın altı.

KT: *taban* “1. Taban, ayağın alt yüzü. 2. Tank, traktör vs.’nin toprağı sürerken yere değen kısmı.” (KTS, 257); KrT: *taman* “1. Taban (ayağın ve ayakkabının). 2. Üzenginin dibi.” (KS, 703)

tabaldırık (29b-2): nalın, takunya.

KT: - KrT: -

tacik (8b-12): tecimen.

KT: - KrT: -

tağ (T.) (I) (11a-9): dağ.

KT: *tav* “Dağ.” (KTS, 267); KrT: *too* “Dağ.” (KS, 748)

tağ (II) (31a-1): damga.

³⁷⁰ Fazılov, bu sözcüğü *şuvra* biçiminde okuyup малый, маленький, небольшой “küçük” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 144. Kaymaz ise, *şura* sözcüğünün Anadolu ağızlarında da geçen yırtıcı bir kuşun adı olabileceğini düşünmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 9. Sözcüğün (شورا) *şuvra* biçiminde olduğu ve Arapçasının (صغیر) “küçük, ufak, ufacak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: *tak* “Damga.” (TKrS, 176)

tağa (36b-7): nal.

KT: *tağa* “At nalı.” (KTS, 258); KrT: *taka* “ I . 1. Nal (at ve ona benzer hayvanların tırnaklarına vurulan demir). 2. Ökçe. II . Top (başayı denilen kumaş topu). III . taka; tak-tak: Ölçülü takırtıyı (mes. vagon tekerlekleri takırtısı) taklittir...” (KS, 697)

tağala-(dı) (37a-3): nallamak.

KT: *tağalav* “Nallamak.” (KTS, 258); KrT: *takala*- “Nal vurmak, nallamak.” (KS, 698)

tağarçık, tağarçuk (11b-1): dağarcık.

KT: - KrT: -

tahta (31b-8): tahta.

KT: *taqtay* “Tahta, kereste.” (KTS, 259); KrT: *takta* “... II . Far. 1. Tahta, kereste...” (KS, 697-699)

tağ³⁷¹ (14a-9): yapıştırıcı, tutkal, zamk.

KT: - KrT: -

tağuz (60b-8): sayıda dokuz.

KT: *toğız* “Dokuz.” (KTS, 272); KrT: *toğuz* “1. Dokuz. 2. tar. Dokuzluk (dokuz baş hayvandan ibaret hediye yahut ceza).” (KS, 742)

tal-(dı) (9b-6): yorulmak.

KT: *taluv* “1. Bayılmak. 2. Çok yorulmak, güçsüz hâlde kalmak.” (KTS, 261); KrT: *tal*- “... III . yahut talı-: 1. Donakalmak, yumuşak (uzuv hakkında), bayılmak; közü talıyıtı: Gözü yoruluyor. 2. Saradan muzdarip olmak.” (KS, 700)

tala-(dı) (37b-5, 84b-1): talan etmek.

KT: *talav* “1. Dalamak. 2. Birisinin malını mülkünü zorla almak, yağma etmek.” (KTS, 261); KrT: *tala*- “Soymak, yağma etmek.” (KS, 700)

tal ağaç³⁷² (22b-2): söğüt ağacı.

³⁷¹ Fazılov, bu sözcüğe ловушка, силос “tuzak, geniş alan” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 123. Kaymaz, bu sözcüğe “yapıştırıcı, tutkal” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 7. Sözcüğün Arapçasının (غرا) “yapıştırıcı, tutkal, zamk” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁷² Atalay, bu sözcüğe “ağaç dalı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 43. Sözcüğün Arapçasının (صنصاف) “söğüt ağacı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *tal* “1. Söğüt ağacı...” (KTS, 260); KrT: *tal* “I . 1. Badem söğüdü, söğüt, kürek söğüdü...” (KS, 700)

ṭalak (23b-4): dalak.

KT: *talaq* “... II . Dalak.” (KTS, 260); KrT: []

ṭalakaz³⁷³ (7b-4): angut kuşu.

KT: - KrT: -

ṭalapın-(dı) (17a-10): az az hareket etmek, dalbınmak.

KT: *talpınuv* “1. Çocuğun emekleme teşebbüsüne girişmesi. 2. Herhangi bir maksatla teşebbüse girişmek.” (KTS, 261); KrT: *talpın-* “1. Çırpınmak, kurtulmaya çalışmak. 2. İleriye atılmak; yeltenmek.” (KS, 702)

ṭalaş-(tı) (15a-3): dövüşmek.

KT: *talasuv* “1. Köpeklerin dalaşması. 2. Bir şeyi pay edebilmek için kapışmak. 3. Tartışmak, münakaşa etmek.” (KTS, 261); KrT: *talaş-* “... II . Münakaşa etmek, münazaa etmek, itiraz etmek, iddiada bulunmak.” (KS, 701)

ṭalav (36b-9, 84b-1): talan.

KT: *talav-tarac* “Talan, yağma, bozgun.” (KTS, 260); KrT: *talaan* “Yağma, talan.” (KS, 700)

ṭalaz (8b-10, 35a-5): fırtına; dalga.

KT: - KrT: -

ṭalmav (33a-9): maskara.

KT: - KrT: -

ṭalpın-(dı) (17a-10): az az hareket etmek, dalbınmak.

KT: *talpınuv* “1. Çocuğun emekleme teşebbüsüne girişmesi. 2. Herhangi bir maksatla teşebbüse girişmek.” (KTS, 261); KrT: *talpın-* “1. Çırpınmak, kurtulmaya çalışmak. 2. İleriye atılmak; yeltenmek.” (KS, 702)

ṭam (19b-11, 36a-4): düz olan nesne; damla.

KT: *tamşı* “Damla.” (KTS, 262); KrT: *tamçı* “Damla.” (KTLS, 148)

ṭam-(dı) (16a-6, 37a-11): damlamak.

KT: *tamuv* “Ter, gözyaşı veya suyun damlaması.” (KTS, 262); KrT: *tam-* “... III. Damlamak...” (KS, 703)

³⁷³ Fazılov, bu sözcüğe гусь (дикий) “kaz (vahşi)” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 104. Sözcüğün Arapçasının (ج) “angut kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

ṭamağ (T.)³⁷⁴ (17b-12): boğaz; gırtlak.

KT: *tamaq* “... II. Boğaz.” (KTS, 262); KrT: *tamak* “... 2. Gırtlak.” (KS, 703)

ṭamak şav (4a-5): obur.

KT: *tamaqsav* “Boğazına düşkün, açlığa dayanıksız, pisboğaz.” (KTS, 262); KrT: *tamaksoo* “Obur, boğazına düşkün (bütün düşüncesi yiyeceğe yöneltilmiş olan kimse).” (KS, 703)

ṭamar (11b-11, 24b-8): damar.

KT: *tamır* “1. Bitkilerin kökü. 2. İnsanın veya hayvanın kan damarı. 3. Dost, arkadaş. 4. Esas, sebep.” (KTS, 262); KrT: *tamır* “1. Kök. 2. Kan damarı; nabız. 3. Dost, ahbap, dünür.” (KS, 704)

ṭamaşa³⁷⁵ (27b-8): sevinç, mutluluk; eğlence.

KT: *tamaşa* “Temaşa, çok güzel, enteresan.” (KTS, 262); KrT: *tamaşa* “Ar. 1. Zevk, eğlence, hoşlanarak bakılacak şey...” (KS, 704)

ṭamaşa èyle-(di) (10a-3): gezmeye, seyre çıkmak.

KT: *tamaşalav* “Temaşa etmek, seyretmek.” (KTS, 262); KrT: *tamaşala-* “1. Zevk duyarak bakmak...” (KS, 704)

ṭamav³⁷⁶ (I) (17b-12): boğaz; gırtlak.

KT: *tamaq* “... II. Boğaz.” (KTS, 262); KrT: *tamak* “... 2. Gırtlak.” (KS, 703)

ṭamav (II) (18a-1): dumağı (nezle, soğuk algınlığı).

KT: *tınav* “Soğuk algınlığı, soğuklatmak.” (KTS, 284); KrT: *tumoo* “yahut sasık tumoo: Nezle, tumağı, soğuk algınlık, grip.” (KS, 759)

ṭamğa (14b-8, 31a-1): damga.

KT: *tanba* “Damga.” (KTS, 263); KrT: *taṃga* “1. Atın sağrısına yakmak suretiyle vurulan damga. 2. İşaret, harf.” (KS, 704)

³⁷⁴ Atalay, bu sözcüğe “damak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, 250. Fazılov, bu sözcüğe горло “boğaz” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 133. Sözcüğün Arapçasının (زردمة) “boğaz; gırtlak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³⁷⁵ Atalay, bu sözcüğe “gezi” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 53. Fazılov, bu sözcüğe удовольствие, радость “zevk, sevinç” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 159. Sözcüğün Arapçasının (فرج) “sevinç, mutluluk; eğlence” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

³⁷⁶ Atalay, bu sözcüğe “damak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 250. Fazılov, bu sözcüğe горло “boğaz” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 133. Sözcüğün Arapçasının (زردمة) “boğaz; gırtlak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

ṭamğa èyle-(di) (15a-6): damgalamak.

KT: *tanbalav* “Damgalamak.” (KTS, 263); KrT: *taṃḡala-* “Damgalamak, damga vurmak.” (KS, 704)

ṭamı, ṭamu (11a-8): cehennem.

KT: *tamuq* “1. Tamu, cehennem. 2. Azap, çile, ağır iş.” (KTS, 262); KrT: -

ṭamur (11b-11): damar.

KT: *tamır* “1. Bitkilerin kökü. 2. İnsanın veya hayvanın kan damarı. 3. Dost, arkadaş. 4. Esas, sebep.” (KTS, 262); KrT: *tamır* “1. Kök. 2. Kan damarı; nabız. 3. Dost, ahbap, dünür.” (KS, 704)

ṭan, tan (21b-13, 26b-7): sabah; yarın.

KT: *taṇ* “ I . Tan...” (KTS, 263); KrT: *taṇ* “ I . Şafak, tan...” (KS, 706)

ṭan-(dı) (6b-8): danmak, inkâr etmek.

KT: *tanuv* “... II . Tandı, inkâr etti.” (KTS, 263); KrT: *tan-* “İnkâr etmek, kendine ait olduğunu veya kendisinin yaptığını tanımamak, imtina etmek.” (KS, 705)

ṭana (13a-2, 25b-1): dana.

KT: *tana* “ I . Dana, bir yaşına gelmiş sığır...” (KTS, 262); KrT: *tana* “Dana (iki yaşına basmış genç inek).” (KS, 706)

taṇ (72b-10): sabah.

KT: *taṇ* “ I . Tan...” (KTS, 263); KrT: *taṇ* “ I . Şafak, tan...” (KS, 706)

ṭaṇı-(dı) (25b-11): tanımak.

KT: *tanuv* “ I . Tanımak...” (KTS, 263); KrT: *taanı-* “Tanımak; itiraf etmek.” (KS, 694)

ṭaṇla- (dı) (8b-1, 26a-13): 1. Danlamak. 2. Sabahlamak.

KT: *tandanısuv* “Beraberce hayret etmek.” (KTS, 263); KrT: *taṇdan-* “Taaccüp etmek, hayret etmek, şaşa kalmak.” (KS, 706)

ṭaṇlayı (22a-3): dulun.

KT: *taṇday* “1. Damak...” (KTS, 263); KrT: *taṇday* “1. (daha doğrusu: üstüñkü taṇday) damak. 2. (daha doğrusu: astıñkı taṇday) dilaltı sülükçüğü ile birlikte dilaltı.” (KS, 706)

ṭaṇlıḡ (25a-2): danılan şey.

KT: - KrT: -

Taṇrı (3b-10, 41b-6, 69a-13): Tanrı.

KT: *Təjir* “Tanrı.” (KTS, 268); KrT: *Tejiri* “Tanrı.” (KS, 725)

Təjriyə qayıt-(tı) (9a-4): tövbe etmək.

KT: - KrT: -

təni-(dı) (5b-1, 25b-11): anlamak, tanımak.

KT: *tanuv* “I . Tanımak...” (KTS, 263); KrT: *taanı-* “Tanımak; itiraf etmek.” (KS, 694)

təniq (21a-10): tanık.

KT: *tanıq* “Tanık, belli, tanınmış.” (KTS, 263); KrT: -

təniqlə-(dı) (21a-12): tanıklamak.

KT: - KrT: -

təniş-(tı) (21a-13): danışmak.

KT: - KrT: *taanış-* “... II . Birisiyle tanışmak, bir şey hakkında malumat almak.” (KS, 694)

tənişman (27b-7): danışman, fakih, müşavir.

KT: *danişpan* “Danışman.” (KTS, 63); KrT: *daanışman* “Far. danışmend: İlim ve irfan sahibi.” (KS, 291)

tənlı (33a-6): danan, şaşırın.

KT: - KrT: -

təni şarısı (20b-2): ışıq.

KT: - KrT: -

tənişiq (23b-13): acayip, şaşılacak şey.

KT: *taşıq* “Meraklı, merak konusu.” (KTS, 263); KrT: *taşıq* “1. Taaccübe değer, nadir olan; mağa bul taşıq emes: Bu beni hayrete düşürecek şey değil.” (KS, 707)

təp-(tı) (38b-6, 52b-13): bulmak.

KT: *tabuv* “1. Tapmak, bulmak. 2. Kazanmak, para kazanmak.” (KTS, 257); KrT: *tap-* “... VIII. 1. Bulmak, ele geçirmek. 2. bala tap: Çocuk doğurmak. 3. (bilmeceyi) halletmek.” (KS, 708)

təpçak (8b-12): hükümdar tahtı.

KT: - KrT: -

təpiş-(tı) (10b-8): kavuşmak.

KT: *tabısu* “1. Barışmak, anlaşmak. 2. Buluşmak.” (KTS, 258); KrT: *tabı*- “... III. 1. Hep beraber bulmak. 2. Hep birlikte kazanmak. 3. Anlaşmak, barışmak.” (KS, 696)

tapu (14a-8): hizmetçi, yumuşçu.

KT: - KrT: -

tapu èyle-(di) (15a-5): hizmet etmek.

KT: - KrT: -

tar (23a-8): dar.

KT: *tar* “1. Dar. 2. Zor ve ağır.” (KTS, 264); KrT: *tar* “Dar.” (KS, 709)

tara-(dı) (20a-3, 83b-11): taramak.

KT: *tarav* “... II. 1. Saç taramak. 2. Her tarafa dağılmak.” (KTS, 264); KrT: *tara-* “1. Taramak. 2. Rad. Tarlada sürgü sürmek; tırmıkla çalışmak. 3. Her tarafa dağılmak. 4. Yayılmak.” (KS, 709)

tarak (83b-11): tarak.

KT: *taraq* “Tarak.” (KTS, 264); KrT: *tarak* “Bir yandan yahut her iki yandan dişleri seyrek olan tarak (krş. süzgülü).” (KS, 709)

taraklık (50a-6): taramak için hazırlanmış şey.

KT: - KrT: -

tarat-(tı) (24a-7): öğütmek.

KT: *taratuv* “Dağıtmak.” (KTS, 264); KrT: *tarat-* “1. Tarattırmak. 2. Dağıtmak, tevzi etmek.” (KS, 710)

tar bol-(dı) (23a-12): daralmak.

KT: *tarıluv* “1. Daralmak. 2. Kızmak.” (KTS, 266); KrT: *tarı-* “(manaca) tarıl-; terisi tarıp ketken: Derisi daralmış (çabuk kızıyor, çabuk daralıyor).” (KS, 710)

tarhana (31a-7): tarhana.

KT: - KrT: *tarhana* “Tarhana.” (TKrS, 837)

tarı (15a-13): darı.

KT: *tarı* “Darı.” (KTS, 266); KrT: *taruu* “Darı yarması.” (KS, 714)

tart-(tı), tarıta-(dı) (37a-13, 37b-1): çekip çıkarmak.

KT: *tartuv* “I. 1. Çekmek. 2. Bağlamak, sağlamlaştırmak. 3. Herhangi bir müzik aletini kullanmak. 4. Benzemek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 5. Bir şeyi hediye etmek, armağan etmek. 6. Herhangi bir şeye iştirak ettirmek...” (KTS, 265);

KrT: *tart-* “1. Çekmek, sürüklemek. 2. Sofraya yemek çekmek, yemek sunmak. 3. mec. İğdiş etmek (hayalarını çıkarmak). 4. Tartmak (teraziye çekmek). 5. (üflemek suretiyle çalınan musiki aletini) çalmak. 6. Öğütmek. 7. Hareket etmek, yönelmek. 8. Tütün içmek yahut tütünü ağza atmak. 9. Sürmek, yapıştırmak (yakıyı). 10. Muayyen bir renge girmek, muayyen bir kılık, şekil almak. 11. Katlanmak, yaşamak (baştan geçirmek). 12. Birisine çekmek (benzemek). 13. (geçmiş zaman yahut hâl zaman gerundifi şeklinde ve önce gelen ablatifle birlikte) ...den / ...dan itibaren. 14. arak tart-: Rakı yapmak (başlıca evde iptidai usullerle).” (KS, 711-712)

tar̥taz (19a-13): bildircin.

KT: - KrT: *tartar* “Su tavuğu (*Crex Pratensis*).” (KS, 713)

tar̥tık (8b-13): armağan.

KT: *tartuv* “... II. Hediye, armağan.” (KTS, 266); KrT: *tartuu* “... 2. es. Takdime hediye (daha ziyade amire rüşvet kabilinden sunulan şey)...” (KS, 714)

tar̥tık b̥er-(di) (30a-3): takdim etmek.

KT: - KrT: -

tas bol-(dı) (23a-12, 26a-10) : yok olmak, kaybolmak.

KT: - KrT: -

taş (I) (12b-12): taş.

KT: *tas* “Taş.” (KTS, 266); KrT: *taş* “1. Taş. 2. Çeki taşı. 3. Paytak, dama taşı, satranç taşı. 4. anat. Yumurtalık.” (KS, 715)

taş (II) (24a-12.): açık, aşikâr.

KT: [] KrT: []

taş-(tı) (28b-1): taşmak.

KT: *tasuv* “ I . Taşmak, taşarak dökülmek, etrafa yayılmak...” (KTS, 266); KrT: *taştı-* “ I . Kıyılarında çıkmak, taşmak; kenarlarından taşmak...” (KS, 715)

taşak³⁷⁷ (4b-2): taşak.

KT: *tas* “Taşak.” (TKS, 703); KrT: *taşak* “Haya torbası (hayalarla birlikte).” (KS, 715)

taşaksız (14b-3): taşaksız.

³⁷⁷ Fazılov, bu sözcüğe *penis* “penis” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

KT: *tas* “Taşak.” (TKS, 703); KrT: *taşak* “Haya torbası (hayalarla birlikte).” (KS, 715)

taşarı (83a-9): dışarı.

KT: *tısqarı* “Dış, dışarı” (KTS, 285); KrT: *tışkarı* “1. Dışarı. 2. Dış taraf. 3. Evde dış taraf (yani erkekler kısmı; Özbek, Tacik yahut Uygur evlerinde).” (KS, 734)

taş-(dı) (13b-12): taşımak.

KT: *tasuv* “... II. Taşımak, bir şeyi bir yerden ikinci yere götürmek.” (KTS, 266); KrT: *taşı-* “... II. Taşımak, bir yerden diğer bir yere geçirme; bir satırdan öbür satıra geçirmek (yazıda).” (KS, 715)

taşkarı (73b-12, 83a-8): dışarı.

KT: *tısqarı* “Dış, dışarı” (KTS, 285); KrT: *tışkarı* “1. Dışarı. 2. Dış taraf. 3. Evde dış taraf (yani erkekler kısmı; Özbek, Tacik yahut Uygur evlerinde).” (KS, 734)

taşla-(dı)³⁷⁸ (17b-3): atmak; taşlamak.

KT: *tastav* “1. Bir şeyi bir yere koymak. 2. Bir şeyi veya birisini bir yere bırakmak. 3. Bir şeyi atmak, fırlatmak. 4. İyilik ve eserleriyle arkasına iz bırakmak.” (KTS, 266); KrT: *tašta-* “I. 1. Atmak. 2. Yardımcı fiil rolünde iy- V = ir- II: Baş fiili ifade ettiği manaya katiyet ve kesinlik veren bir yardımcı fiildir. 3. cazda- I : (hâl zaman gerundifi şeklinde olan fiilden sonra) az kaldı. II. Taşlardan ayıklamak.” (KS, 194-370-374-716)

taş (I) (12b-3, 27b-8): 1. Şehirli. 2. Yerli çiftçi.

KT: [] KrT: []

taş (II) (22a-12): demir pası.

KT: *tot* “Pas, demirin pas tutması.” (KTS, 275); KrT: *dat* “I. Pas (madenî eşyada, bitkilerde)...” (KS, 299)

tat-(tı) (16b-2, 24a-5): tatmak.

KT: *tatuv* “I. Tadına bakmak, tatmak...” (KTS, 267); KrT: *tat-* “Yemek, tadına bakmak.” (KS, 716)

tañan-(dı), tañın-(dı) (7a-3): tat almak.

³⁷⁸ Atalay, bu sözcüğe “taşlamak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 253. Sözcüğün Arapçasının (طاش) “atmak; taşlamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *tatuv* “ I . Tadına bakmak, tatmak...” (KTS, 267); KrT: *tatı-* “Tada malik olmak, tadını vermek.” (KS, 716)

taṭlı (13a-12, 32a-1): tatlı.

KT: *tätti* “Tatlı, güzel hoş tadı var.” (KTS, 268); KrT: *tattuu* “Tatlı, hoş.” (KS, 717)

taṭlı kāmıṣ (28b-10): tatlı kamış.

KT: - KrT: -

taṭmak (16a-13, 23b-9): tatmak.

KT: *tatuv* “ I . Tadına bakmak, tatmak...” (KTS, 267); KrT: *tat-* “Yemek, tadına bakmak.” (KS, 716)

taṭ (11a-9): dağ.

KT: *tav* “Dağ.” (KTS, 267); KrT: *too* “Dağ.” (KS, 748)

taṭa (23b-9): tava.

KT: *taba* “ I . Tava...” (KTS, 257); KrT: *taba* “... II . Tava, küçük tava.” (KS, 695)

taṭṣan (4b-8): tavşan.

KT: - KrT: -

taṭuk (15b-5): tavuk.

KT: *taviq* “Tavuk.” (KTS, 267); KrT: *took* “1. Tavuk. 2. On iki senelik hayvan devri takviminde onuncu yılın adıdır.” (KS, 748)

taṭ (33b-9): tay, at yavrusu.

KT: *tay* “ I . Tay...” (KTS, 258); KrT: *tay* “... II . 1. Bir yaşında olan iri hayvan. 2. İki yaşına basmış olan tay...” (KS, 717)

taṭ-(dı) (18b-3): kaymak.

KT: *tayuv* “Kaymak, ayağın veya başka bir şeyin kayması.” (KTS, 267); KrT: *tay-* “... IV. 1. Kaymak. 2. mec. Eksilmeye yüz tutmak.” (KS, 717)

taṭak (84a-3): dayak.

KT: *tayaq* “1. Dayak. 2. Baston.” (KTS, 267); KrT: *tayak* “Dayak.” (TKrS, 179)

taṭan-(dı) (5b-9, 84a-3): dayanmak.

KT: *tayanuv* “Dayanmak, dayanarak durmak.” (KTS, 267); KrT: *tayan-* “Dayanmak.” (KS, 718)

ṭayanlı (33a-8): dayanmış.

KT: *tayanuv* “Dayanmak, dayanarak durmak.” (KTS, 267); KrT: *tayan-* “Dayanmak.” (KS, 718)

ṭayḡaḡ (32b-4): kaygan yer, zıyincak.

KT: *tayḡaq* “1. Kaygan. 2. Ağır vaziyet.” (KTS, 258); KrT: *tayḡak* “Ayak kaydıran.” (KS, 718)

ṭayḡak (48a-2): kayan.

KT: *tayḡaq* “1. Kaygan. 2. Ağır vaziyet.” (KTS, 258); KrT: *tayḡak* “Ayak kaydıran.” (KS, 718)

ṭaylak (27b-10): deve yavrusu.

KT: *taylaq* “Bir yaşını geçmiş, iki yaşını henüz doldurmamış deve.” (KTS, 258); KrT: *taylak* “İki yaşına girmiş olan puduk (deve yavrusu).” (KS, 718)

ṭay ḡal-(dı)³⁷⁹ (10a-1): sarsılmak, asker sarsıldı.

KT: - KrT: -

ṭaz (4a-6): daz (çorak, kel).

KT: *taz* “Kel.” (KTS, 258); KrT: *taz* “ I . Kel (hastalık)...” (KS, 719)

ṭazı (30b-10): av köpeği.

KT: *tazı* “Tazı.” (KTS, 258); KrT: *tazı* “tayḡan: Tazı.” (KS, 718-720)

teḡelti (4b-6): teḡelti (eyer ve semer altına konulan keçe).

KT: - KrT: -

teḡenek (15b-6): sopa, değnek.

KT: - KrT: -

ṭêk (I) (27b-9, 62a-10, 62a-11, 62b-4): tek.

KT: *taq* “... II . Tek sayılar, çift değil tek (1, 3, 5, 7) gibi...” (KTS, 259); KrT: *tek* “Tek.” (TKrS, 848)

tek (II) (31a-6): tiyek (üzüm çubuğunun taze hâli).

KT: [] KrT: []

teke (8b-13): teke.

KT: *teke* “Teke.” (KTS, 269); KrT: *teke* “ I . 1. (enenmemiş) teke. 2. Kırgız halk takviminde bir ayın adıdır...” (KS, 721)

³⁷⁹ Atalay, sözcüğün üzerinde *ṣerü* sözcüğü bulunduğu için (تخبط العسكر) cümlesinin karşılığının *ṣerü tay kaldı* “asker sarsıldı” olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 17, 113. dipnot.

tekene (15b-8): tekne.

KT: - KrT: -

teker (27b-9, 62a-9): tek tek.

KT: - KrT: -

tekne-(di) (T.) (21b-2): delmek, yarmak.

KT: - KrT: -

tektur-(dı) (20a-5): susmak.

KT: - KrT: *tek* "... II . Sükûnetle, rahatça; tek tur: Rahat dur, sus." (KS, 721)

tel-(di) (8b-3, 11a-6): delmek.

KT: - KrT: -

têli (33b-4): deli.

KT: *delqulı* "(deliquili) de denir. Deli, serseri, akıl hastası." (KTS, 66); KrT: *teli* " I . 1. Bir hastalıktır, ki bunun neticesinde gövde eğilir (başlıca atlarda). 2. Deli, aklını oynatmış. 3. temteñ: Atlarda kuduz illeti..." (KS, 723-724)

telik³⁸⁰ (7a-12): delik.

KT: - KrT: -

telilen-(di) (9b-12): delirmek.

KT: - KrT: -

telür-(di) (12a-12): delirmek.

KT: - KrT: -

temen (8a-1): çuvaldız, büyük iğne.

KT: *teben* "Yorgan iğnesi." (KTS, 268); KrT: *temene* "Çuvaldız." (KS, 723)

temir (12b-13): demir.

KT: *temir* "Demir." (KTS, 270); KrT: *temir* "Demir." (KS, 724)

temir boz³⁸¹ (4b-4): demir kır, boz.

KT: - KrT: -

temir kalkan (8b-11): demir kalkan.

KT: - KrT: -

temir kazık (28b-9): Kutup Yıldızı, Demirkazık.

³⁸⁰ Atalay, satır arasında "yerdeki" anlamında bir açıklama bulunduğunu ve bu açıklamadan hareketle *telik* sözcüğünün yerdeki delikler için kullanıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 13, 70. dipnot.

³⁸¹ Fazılov, bu sözcüğe черная; черная с серым оттенком "siyah, siyahla gri" anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 95.

KT: *temirkazık* “Şimal Yıldızı.” (KTS, 270); KrT: *temirkazık* “Kutup Yıldızı.” (KTLS, 524)

temir ırnağ³⁸² (11b-5): yırtıcı kuş, çakır kuşu.

KT: - KrT: -

temregi, temrev (28b-13): temreği (bir çeşit deri hastalığı).

KT: *temiretki* “Cilt hastalığı.” (KTS, 270); KrT: *temirötkü* “yahut temiretki: (tendeki) egzama, temriye.” (KS, 724)

ten (8a-3, 11a-11, 11b-1): ten, deri, vücut.

KT: *tän* “ I . İnsanın vücudu...” (KTS, 268); KrT: *tene, ten* “Far. Beden, ten, cisim.” (KS, 724)

tene (12b-11): tane.

KT: *dana* “Tane.” (KTLS, 846); KrT: *dana* “Tane.” (KTLS, 846)

teñ (22b-1, 35a-11, 89a-12): denk, eş, benzer anlamına.

KT: *teñ* “... II . Aynı, beraber, eşit.” (KTS, 270); KrT: *teñ* “1. Denk...” (KS, 724)

teñiz (7a-13): deniz.

KT: *teñiz* “Deniz.” (KTS, 270); KrT: *teñiz* “ I . Deniz...” (KS, 725)

tenrütke (29b-5): develerin burnu üzerine yapılan im, işaret.

KT: - KrT: -

tep-(ti) (17b-3): tepmek.

KT: *teböv* “1. Tepmek. 2. Kızakta kayak yapmak.” (KTS, 268); KrT: *tep-* “... II . (gerundifi teep’tir) Tepmek, çifte atmak, ayakla vurmak; ayakla dürtmek.” (KS, 726)

tepeñi (33b-12): eyer yastığı.

KT: *tebingi* “Üzenginin üst tarafına, insan bacağıyla atın vücudu arasına konulan, insan bacağını atın terinden koruyan nesne.” (KTS, 268); KrT: -

tepkeç (34a-2): mahmuz.

KT: - KrT: *tepkiç* “... 3. Ustalıkla ve şiddetlice tekme atmasını bilen; iyi kapan (alıcı kuş hakkında).” (KS, 726)

³⁸² Fazılov, bu sözcüğe хищная птица “yırtıcı kuş” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 114. Sözcüğün Arapçasının (جرح) “yırtıcı kuş, çakır kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

tepren-(di) (9a-13): deprenmek.

KT: *tebrenüv* “Deprenmek.” (KTLS, 162); KrT: -

tepret-(ti) (13b-13): depretmek.

KT: - KrT: -

tepsi (22b-1): tepsi.

KT: - KrT: -

ter (I) (11a-12): insandan başkasının kıllı gönü.

KT: [] KrT: []

ter (II) (25a-6, 84a-5): “deriden çıkan” ter.

KT: *ter* “Ter.” (KTS, 270); KrT: *ter* “ I . Ter...” (KS, 727)

têr-(di) (23b-2, 32a-9): dermek, zammetmek.

KT: *terüv* “Dermek, toplamak, eliyle teker teker almak.” (KTS, 271); KrT: *ter-* “... II . Dermek, toplamak.” (KS, 727)

tere (I) (7b-13): tere.

KT: - KrT: -

tere (II) (38a-7): dere.

KT: - KrT: -

terek³⁸³ (I) (21a-5): ağaç.

KT: *terek* “Ağacın bir türü.” (KTS, 270); KrT: *terek* “Kavak.” (KS, 727)

terek (II) (36b-4): hurma ağacı.

KT: *terek* “Ağacın bir türü.” (KTS, 270); KrT: *terek* “Kavak.” (KS, 727)

teren (74a-1): derin.

KT: *terey* “Derin.” (KTS, 270); KrT: *terey* “Derin.” (KS, 727)

teri (36b-5): deri; döşek minder, halı gibi şeyler.

KT: *teri* “Deri.” (KTS, 271); KrT: *teri* “Deri.” (KS, 727)

teri kınañ (38a-13): yarasa.

KT: - KrT: -

terin (25a-11): derin.

KT: *terey* “Derin.” (KTS, 270); KrT: *terey* “Derin.” (KS, 727)

³⁸³ Atalay, bu sözcüğe “direk” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 40. Fazılov, bu sözcüğe *дерево* “ağaç” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 142. Sözcüğün Arapçasının (شجرة) “ağaç” anlamında olduğu düşünülmektedir.

terle-(di) (25b-7, 84a-5): terlemek.

KT: *terlev* “Terlemek.” (KTS, 270); KrT: *terde-* “Terlemek.” (KS, 727)

ters (34b-7): ters, aksi.

KT: *teris* “Ters, yanlış, doğru değil.” (KTS, 271); KrT: *ters* “Aksine, içi dışa çevrilmiş.” (KS, 728)

teş-(ti) (8b-3, 11a-6): deşmek.

KT: *tesüv* “Delmek.” (KTS, 271); KrT: *teş-* “Delmek, deşmek.” (KS, 729)

teşen (28b-12): kavlıç.

KT: [] KrT: []

teşik³⁸⁴ (7a-12): deşik, deşilmiş.

KT: *tesik* “Delik.” (KTS, 271); KrT: *teşik* “Delik, delinmiş.” (KS, 729)

teşikli (34b-4): delinmiş, deşilmiş.

KT: *tesik* “Delik.” (KTS, 271); KrT: *teşik* “Delik, delinmiş.” (KS, 729)

tevek (31a-6): tiyek (üzüm çubuğunun taze hâli).

KT: [] KrT: []

teve kuş (36b-1): deve kuşu.

KT: *tüyekus* “Deve kuşu.” (KTLS, 168); KrT: *töö* “töö kuş: Deve kuşu.” (KS, 755)

tevlügeç (13a-10): devlengeç kuşu.

KT: - KrT: -

tèyin (19a-11): değin.

KT: *deyin* “Değin.” (KTS, 66); KrT: *çeyin* “(hudut, sınır gösteren ektir) dek, değin, kadar.” (KS, 263)

teze (23b-10, 31b-13): taze.

KT: *taza* “1. Taze, temiz, saf, net...” (KTS, 258); KrT: *taza* “Far. Temiz, pak.” (KS, 719)

tezek (11b-3, 18a-12): hayvan pisliği, gübre, süprüntü.

KT: *tezek* “Tezek.” (KTS, 269); KrT: *tezek* “1. At tersi. 2. Tezek (yakacak)...” (KS, 729)

tezkin-(di) (16a-4): istila etmek, alt etmek.

³⁸⁴ Atalay, satır arasında “başka şeylerdeki” anlamında bir açıklama bulunduğunu ve bu açıklamadan hareketle *teşik* sözcüğünün başka şeylerdeki delikler için kullanıldığını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 13, 70. dipnot.

KT: - KrT: -

tezle-(di)³⁸⁵ (5b-5): ivmek.

KT: *tezdev* “Çabuk çabuk yapmak, hızlandırmak.” (KTS, 269); KrT: *tezdet-* “Tacil etmek.” (KS, 729)

tezlet- (25b-3): acele ettirmek.

KT: *tezdetüv* “Çabuklaştırmak.” (KTS, 269); KrT: *tezdet-* “Tacil etmek.” (KS, 729)

tık-(tı) (13b-11, 20a-4): tıkmak, kapatmak.

KT: *tığuv* “Tıkmak, gizlemek, saklamak.” (KTS, 283); KrT: *tık-* “... II. Tıkmak, tıkamak, sokmak.” (KS, 730)

tıkın (31b-8): tıkım (dilim, lokma).

KT: [] KrT: []

tılak (7a-5): dılak.

KT: - KrT: -

tılmaç (9a-3): dilmaç, tercüman.

KT: *tilmaş* “Tercüman, dilmaç.” (KTS, 287); KrT: *tilmeç* “Dilmaç, tercüman.” (KS, 738)

tımarla-(dı) (16a-5): sağaltmak.

KT: - KrT: -

tımarsık (14a-7, 31b-6): murdar; alçak.

KT: - KrT: -

tın³⁸⁶ (36a-8): nefes, soluk.

KT: *tınıs* “Nefes, nefes almak.” (KTS, 284); KrT: *tın* “I. 1. Nefes. 2. Dinlenme, fısıla, teneffüs...” (KS, 731)

tın-(dı) (I) (9a-11, 20a-5, 37b-4): 1. Solumak. 2. Susmak. 3. Söylemek.

KT: [] KrT: []

tın-(dı) (II) (10a-1): alıkoymak, eğlendirmek.

KT: [] KrT: []

³⁸⁵ Kun, bu sözcüğün üzerinde yazan (ت) yazısını *i-*, *iv-* biçiminde okuyup *se hâter* “acele etmek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 26, 81. madde. Atalay ise, Kun’un yapmış olduğu bu açıklamayı kabul etmemektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 112, 81. madde.

³⁸⁶ Atalay, sayfa kenarında “soğuk nefes” anlamının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 69, 466. dipnot.

tııla-(dı) (23a-3): ınılamak.

KT: *şııldav* “Teneke, demirin ıarpma sonucu ses ıkarması.” (KTS, 319);

KrT: *çıılda-* “Çınlamak, acı acı bağırmak, bağıırıp ıağırmak.” (KS, 270)

tııııı-(tı)³⁸⁷ (6b-12): rahat etmek, dinlenmek.

KT: *tınııuv* “İstirahat etmek, dinlenmek.” (KTS, 284); KrT: *tınııı-* “... II. müı. tın- II ’den: Dinlenmek, tevakkuf etmek, rahat etmek.” (KS, 731-732)

tııııı-(dı) (26a-12): susamak.

KT: - KrT: -

tınta-(dı) (37a-7): gıdıklamak, dürtmek.

KT: - KrT: -

tırma-(dı), tırna-(dı) (15a-2): tırmalamak.

KT: *tırnay* “Tırmalamak.” (KTS, 285); KrT: *tırma-* “Kaşımak, tırmalamak.” (KS, 733)

tırnaı (24a-13, 33b-9): tırnak.

KT: *tırnaı* “Tırnak.” (KTS, 285); KrT: *tırmak* “1. Tırnak, pençe. 2. tırmook: Tarla sürgüsü.” (KS, 733-734)

tırpılđa-(dı)³⁸⁸ (6b-4, 28b-5): rahatsız olmak; titremek, korkudan titremek.

KT: - KrT: *tırpıra-* “Çırpınmak, titremek.” (KS, 734)

tııı-(dı) (26a-11): geciktirmek.

KT: - KrT: []

tııııı (13a-3): değıirmi, toka.

KT: - KrT: -

tık (I) (31b-9): tıkım (dilim, lokma).

KT: [] KrT: []

tık (II) (36a-8): “ayakta dik durmak” anlamını bildirir.

³⁸⁷ Kun, bu sözcüğü *tınııı-* biçiminde okuyup *sentir mauvais (eau, viande)* “kötü kokmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 36, 137. madde. Sözcüğün Arapçasının (روح) “dinlenmek, rahat etmek” anlamlarında olduğı düşünölmektedir.

³⁸⁸ Atalay, bu sözcüğe “kararsızlaşmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 11. Kun, bu sözcüğe *s’agiter, se demener* “çırpınıp durdu” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 34, 123. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *трепетать; быть обеспокоенным* “rahatsız olmak, titremek” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 101. Al-Turk ise, sözcüğün Arapça sözlüklerde “rahatsız oldu” anlamında geçtiğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 56, 188. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (ارتعج) “rahatsız olmak; titremek, korkudan titremek” anlamlarında olduğı düşünölmektedir.

KT: *tik* “Dik, doğru, düzgün.” (KTS, 286); KrT: *tik* “... II. Dik, amudi...” (KS, 736)

tik-(ti) (I) (14b-13, 27a-10): dikmek.

KT: *tigüv* “1. Dikmek. 2. Çadır ve benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hâle getirmek.” (KTS, 286); KrT: *tik-* “... III. 1. Dikmek (rekzetmek). 2. Dikmek (iğne, iplik ile). 3. (Cenubi Kırgızlıkta) kökü ile beraber dikmek.” (KS, 736)

tik-(ti) (II) (32a-6): tıkmak.

KT: *tıgıuv* “Tıkmak, gizlemek, saklamak.” (KTS, 283); KrT: *tık-* “... II. Tıkmak, tıkamak, sokmak.” (KS, 730)

tiken (21a-3): diken.

KT: *tiken* “Diken.” (KTS, 286); KrT: *tiken* “Diken (nebat).” (KS, 736)

tikenek³⁸⁹ (21a-3): diken.

KT: *tikenek* “tiken: Diken.” (KTS, 286); KrT: *tikenek* “Diken.” (KS, 736)

tiki (62b-4): çift.

KT: - KrT: -

tikilmiş (35a-1): dikilmiş.

KT: *tigilüv* “Dikilmek.” (KTS, 286); KrT: *tigil-* “... II. 1. Dikilmek, nasbedilmek. 2. Dikilmek (iğne ve iplikle). 3. Aşırı derecede dikkatle bakmak.” (KS, 736)

tikte (87b-5): orada.

KT: - KrT: -

til (31b-5): dil.

KT: *til* “1. Dil, bütün yaratıkların dili. 2. İnsanların birbiriyle anlaşma, konuşmasına yarayan lisan. 3. Savaş sırasında düşmandan alınan haber. 4. İbre, gösterge.” (KTS, 286); KrT: *til* “ I . 1. Dil. 2. Sövme, hakaret. 3. Haber, salık. 4. As. Düşmanın hâllerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı. 5. Matbu organ (fikir yayan). 6. Dilim, parça. 7. Ağız tanburasının dili...” (KS, 737)

tilsiz³⁹⁰ (4a-8): dilsiz.

³⁸⁹ Atalay, sayfa kenarında ikinci “k” harfinin düştüğünü belirten açıklama bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 40, 293. dipnot.

³⁹⁰ Atalay, sayfa kenarında bulunan (اخرس ككرا) açıklamadan hareketle “kekeme” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 7, 20. dipnot. Kun, bu sözcüğü *kelegü* veya *kelegei* biçiminde okuyarak

KT: - KrT: *tilsiz* “Dilsiz, dili olmayan.” (KS, 738)

til-(di) (21b-1, 30a-5): dilmek.

KT: *tilüv* “1. Dilmek. 2. Toprağı sürmek.” (KTS, 287); KrT: *til-* “... II. Dilmek.” (KS, 737)

tile-(di) (24a-2, 84a-2): dilemek.

KT: *tilev* “Dilemek.” (KTS, 287); KrT: *tile-* “Dilemek, istemek.” (KS, 738)

tilek (84a-2): dilek.

KT: *tilek* “Dilek.” (KTS, 287); KrT: *tilek* “Dilek, arzu, niyet, maksat.” (KS, 738)

tilen-(di) (21b-9): dilencilik etmek.

KT: *tilenüv* “1. Dilenmek. 2. Gönüllü olmak.” (KTS, 287); KrT: *tilen-* “1. Arzu etmek, cehdetmek. 2. Dilenmek. 3. İltimas etmek.” (KS, 738)

tilençi (20b-9): dilenci.

KT: *tilençi* “Dilenci.” (KTS, 287); KrT: *tilençi* “Dilenci, boyuna bir şeyler isteyen.” (KS, 738)

til kuş (29a-9): bir kuş adı.

KT: - KrT: -

tilmaç (9a-3): dilmaç, tercüman.

KT: *tilmaş* “Tercüman, dilmaç.” (KTS, 287); KrT: *tilmeç* “Dilmaç, tercüman.” (KS, 738)

time (31a-10, 65a-8, 65a-9, 65a-10, 65a-11, 90b-4): değme!

KT: - KrT: -

tiñlen-(di)³⁹¹ (5b-2): dinlenmek.

KT: *tındaluv* “Dinlenmek.” (KTS, 284); KrT: *tınçıtıl-* “Dinmek, rahat etmek, sükûnet bulmak.” (KS, 731)

tiñiş³⁹² (33a-5): dinlenen; rahat; sessiz.

KT: *tınış* “Sessiz, gürültüsüz.” (KTS, 284); KrT: *tınç* “Rahat, sakin, sükûnet.” (KS, 731)

muat “dilsiz” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 15, 19. madde. Sözcüğün Arapçasının (اخرس) “dilsiz” anlamında olduğu düşünülmektedir.

³⁹¹ Fazılov, bu sözcüğe отдыхать, успокаиваться “dinlendi, rahatladı” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

³⁹² Atalay, bu sözcüğe “dinlenen” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 63. Sözcüğün Arapçasının (مسترع) “dinlenen; rahat; sessiz” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

tiniş bol-(dı)³⁹³ (5b-2): dinlenmek.

KT: *tınığuv* “İstirahat etmek, dinlenmek.” (KTS, 284); KrT: *tınış-* “... II . müş. tın- II ’den: Dinlenmek, tevakkuf etmek, rahat etmek.” (KS, 731-732)

tirezü (34a-10): terazi.

KT: *tarazı* “ I . Terazi...” (KTS, 264); KrT: *taraza* “Far. Terazi.” (KS, 710)

tiri (84a-5): diri.

KT: *tiri* “Diri, ömür süren.” (KTS, 287); KrT: *tirüü* “Diri (krş. tiri).” (KS, 739)

tiril-(di)³⁹⁴ (25b-6, 84a-5): dirilmek, yaşamak, sağ olmak.

KT: *tirilüv* “Dirilmek, canlanmak.” (KTS, 287); KrT: *tiril-* “Dirilmek, öldükten sonra tekrar hayat bulmak.” (KS, 739)

tirilmek (12b-7): dirilmek, yaşamak.

KT: *tirilüv* “Dirilmek, canlanmak.” (KTS, 287); KrT: *tiril-* “Dirilmek, öldükten sonra tekrar hayat bulmak.” (KS, 739)

tirkiz- (55a-5): diriltmek.

KT: *tiriltüv* “Diriltmek.” (KTS, 287); KrT: *tirgiz-* “Diriltmek, öldükten sonra diriltmek.” (KS, 739)

tirkizgen (32b-1): diriltten.

KT: *tiriltüv* “Diriltmek.” (KTS, 287); KrT: *tirgiz-* “Diriltmek, öldükten sonra diriltmek.” (KS, 739)

tirsekt (T.) (32b-7): dirsek.

KT: *tirsekt* “Dirsek.” (KTS, 287); KrT: *tirsekt* “1. Ruptura tendinis Achillis. 2. (gözde) arpacık.” (KS, 739)

tiş (18b-11): diş.

KT: *tis* “1. Diş. 2. Aletin dişleri, üzerindeki girinti çıkıntıları.” (KTS, 287); KrT: *tiş* “Diş.” (KS, 739)

tişi teve (36b-1): dişi deve.

KT: - KrT: -

tişik-(ti)³⁹⁵ (6a-11): şekketmek, işkillenmek.

³⁹³ Fazılov, bu sözcüğe *отдыхать, успокаиваться* “dinlendi, rahatladı” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 98.

³⁹⁴ Atalay, bu sözcüğe “yaşamak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 259. Sözcüğün Arapçasının (حيّة) “dirilmek, yaşamak, sağ olmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

tişle-(di) (25b-10): ısırmak.

KT: *tistev* “Isırmak.” (KTS, 287); KrT: *tişte-* “1. Isırmak, dişlemek. 2. (dişlerle) ısırılmış tezyinat yapmak (başlıca kumaştan yüzü olmayan kürke ve deri şalvara).” (KS, 739-740)

tüt-(ti) (37a-1): ditmek.

KT: *tütüv* “Ditmek (yün, pamuk).” (TKS, 230); KrT: *tüt-* “... III. Ditmek, atmak, perişan etmek.” (KS, 734)

titre-(di) (6b-3): titremek.

KT: *titirev* “Titremek, sallanmak.” (KTS, 287); KrT: *titire-* “Titremek.” (KS, 740)

titremek (17a-4, 17b-10): titremek.

KT: *titirev* “Titremek, sallanmak.” (KTS, 287); KrT: *titire-* “Titremek.” (KS, 740)

tiy-(di) (I) (22b-13): “bir şeye” değmek.

KT: *tiyüv* “1. Bir şeyin ikinci bir şeye dokunması, değmesi. 2. Birisinin bir şeye dokunması, eline alması, ellemesi. 3. Birisine dokunmak, çarpmak, hadise çıkarmak. 4. Evlenmek, hanımın kocaya gitmesi.” (KTS, 271); KrT: *tiy-* “1. Değmek, dokunmak, düşmek (hissesine isabet etmek). 2. Hücum etmek.” (KS, 740)

tiy-(di)³⁹⁶ **(II)** (20a-6): düzelmek, yolunda olmak; düzeltmek.

KT: - KrT: -

tiyirmen (23b-12): değirmen.

KT: *diyirmen* “Değirmen.” (KTS, 67); KrT: *tegirmen* “Değirmen.” (KS, 721)

tiyişli (39a-1, 90b-2): gerekli, değer.

KT: *tiyisti* “Vazifeli, lüzumlu, gerek olan.” (KTS, 271); KrT: *tiyiş* “ I . Lazım; zaruri...” (KS, 741)

tiz (16b-8): diz.

³⁹⁵ Kun, bu sözcüğü şüpheli sözcüklerin arasına eklemektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 32, 113. madde, “Philologica II.”, s. 456, 113. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe сомневаться; быть в сомнении “şüphelendi” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100. Al-Turk, bu sözcüğe “şüphelendi” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 54, 179. madde.

³⁹⁶ Al-Turk, bu sözcüğü *tiydi* biçiminde okuyup “düzeldi” anlamını vermiştir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 107, 629. dipnot. Sözcüğün (تيدى) *tiydi* biçiminde olduğu ve Arapçasının (سوي) “düzelmek, yolunda olmak; düzeltmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *tize* “Diz.” (KTS, 286); KrT: *tize* “Diz.” (KS, 741)

tizlik (16b-13): dizlik.

KT: - KrT: -

tiz-(di) (37a-1): dizmek.

KT: *tizüv* “Dizmek.” (KTS, 286); KrT: *tiz-* “Dizmek.” (KS, 741)

tizik, tizilmiş (34b-6): dizilmiş.

KT: *tizilüv* “Dizilmek.” (TKS, 232); KrT: *tizil-* “Dizilmek, sıralanmak.” (KS, 741)

toğa³⁹⁷ (4b-6, 17a-7): toka.

KT: *toğa* “Toka, kolanın, kemerin ucundaki demir toka.” (KTS, 272); KrT: *toğoo* “Toka.” (KTLS, 894)

toğan (7b-2, 18a-4, 41b-12): doğan denen kuş.

KT: *tuyğın* “Atmaca.” (KTS, 277); KrT: -

toğan kardaş (3b-12): öz kardeş.

KT: - KrT: -

toğan-(dı) (10b-5): doğranmak.

KT: *tuvraluv* “Doğranmak.” (KTS, 277); KrT: -

toğrı (T.) (29b-8, 34b-10, 73b-13): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “ I . 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. 2. En, genişlik. II . (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

toğrıl-(dı)³⁹⁸ (5b-6): doğrulmak.

KT: [] KrT: []

toğru (T.) (30b-10): doru renk.

KT: *torı* “Doru.” (KTS, 275); KrT: *toru* “Doru.” (KS, 751)

toğu (27b-13): balık yavrusu.

KT: - KrT: -

toğur-(dı) (38b-4): doğurmak.

³⁹⁷ Kun, sayfa kenarındaki *boucle (de harnais)* “halka” anlamına ek olarak *boucle agraffe* “kanca halkası” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 19, 40. madde.

³⁹⁸ Kun, sözcüğü *toğrul-* biçiminde okuyarak bu sözcüğe ek olarak *devenir droit, se mettre en bon etat* “iyi durumda olmak” anlamını da vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 27, 84. madde.

KT: *tuvuv* “1. Doğurmak. 2. Peyda olmak.” (KTS, 277); KrT: *tuu-* “... IV. 1. Doğurmak, doğmak, türemek. 2. Doğmak (güneş, ay hakkında).” (KS, 265)

tohum (18a-11): tohum, dane.

KT: *tuqım* “Tohum, nesil, sülale.” (KTS, 277); KrT: *tukum* “Tohum, hububat, zürriyet, nesil, soy, kabile, cins.” (KS, 758)

tok (20b-8): tok, aç karşıtı.

KT: *tok* “Tok.” (KTS, 272); KrT: *tok* “1. Tok (aç olmayan). 2. Vakti hâli yerinde olan.” (KS, 742)

toka (13a-3): değirmi toka.

KT: *toğa* “Toka, kolanın, kemerin ucundaki demir toka.” (KTS, 272); KrT: *toğoo* “Toka.” (KTLS, 894)

tokşan (60b-10): sayıda doksan.

KT: *toksan* “ I . Doksan. II . Senenin dörtte biri.” (KTS, 272); KrT: *tokson* “Doksan.” (KS, 743)

tokta-(dı)³⁹⁹ (5b-9, 22b-11, 24a-2): sabit kılmak, sabit olmak.

KT: *toktav* “Durmak, beklemek, yavaşlamak.” (KTS, 273); KrT: *tokto-* “Durmak, kesilmek, dinmek, duraklamak.” (KS, 743)

tokta-(ptır) (11a-4): sabit.

KT: *toktav* “Durmak, beklemek, yavaşlamak.” (KTS, 273); KrT: *tokto-* “Durmak, kesilmek, dinmek, duraklamak.” (KS, 743)

toku-(dı) (36b-13): dokumak.

KT: *toquv* “1. Dokumak...” (KTS, 273); KrT: *toku-* “1. Dokumak...” (KS, 744)

tokuçı (13a-7): dokumacı, çulha.

KT: *toquvşı* “Dokumacı.” (KTS, 273); KrT: *tokuuçu* “Çulha, mensucatçı, dokumacı.” (KS, 744)

tokun (18a-11): tohum, dane.

KT: *tuqım* “Tohum, nesil, sülale.” (KTS, 277); KrT: *tukum* “Tohum, hububat, zürriyet, nesil, soy, kabile, cins.” (KS, 758)

tokun-(dı)⁴⁰⁰ (6a-2, 58b-11): dokunmak, çarpılmak, vurulmak.

³⁹⁹ Kun, bu sözcüğe *supporter* “destekleyen” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 28, 90. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe *останавливаться, быть постоянным* “sabit oldu, harketsiz durdu” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 99.

KT: *toqiluv* “Dokunmuş olmak.” (KTS, 273); KrT: *tokul-* “pas. toku-’dan: Dokunmak.” (KS, 744)

toķuŗ-(tı), toķunuŗ-(tı) (10b-1): vuruŗmak, arpıŗmak.

KT: - KrT: -

toķa-(dı) (32a-12): dolamak.

KT: - KrT: -

toķan-(dı) (26a-3): dolanmak; bulanmak.

KT: *tolķanuv* “Düşünmek, etraflıca düşünmek.” (KTS, 273); KrT: *tolķon-* “1. Dönmek, burulmak, kıvrılmak. 2. Okŗamak, mülayemet göstermek.” (KS, 745)

toķanak (25a-8): bulanık.

KT: - KrT: -

toķanak köz (33b-1): göz karangısı.

KT: - KrT: -

toķdır-(dı) (35b-8): doldurmak.

KT: *toltıruv* “Doldurmak.” (KTS, 273); KrT: *toltur-* “1. Doldurmak. 2. Yerine getirmek.” (KS, 745)

toķķan-(dı) (T.) (26a-4): dolanmak; bulanmak.

KT: *tolķanuv* “Düşünmek, etraflıca düşünmek.” (KTS, 273); KrT: *tolķon-* “1. Dönmek, burulmak, kıvrılmak. 2. Okŗamak, mülayemet göstermek.” (KS, 745)

toķı (35a-13): dolu.

KT: *tolı* “Dolu.” (TKS, 238); KrT: *tolu* “Dolu.” (KS, 745)

toķķun (35a-5): dalga.

KT: *tolķın* “Dalga.” (KTS, 273); KrT: *tolķun* “Dalga.” (KS, 745)

toķmala-(dı) (14b-9): saklamak, gizlemek.

KT: - KrT: -

toķŗuķ (33b-8): kuŗ gagası.

KT: *tumsıq* “1. Burun tarafı. 2. Tepenin veya döneme olan yerin çıkık olan tarafı, tümsek.” (KTS, 278); KrT: *tumŗuk* “1. Gaga, hayvan suratı, hayvan burunu; hortum. 2. Oyanın (gemin) burna gelen kısmı. 3. coĝ. Burun.” (KS, 759)

toķ (I) (10b-13): elbise.

⁴⁰⁰ Atalay, bu sözcüğün üzerinde “duvar ve duvara benzer şeylerde de böyledir” açıklaması olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 10, 48. dipnot.

KT: *ton* “Koyun derisinden yapılan palto gibi ceket.” (KTS, 274); KrT: *ton* “ I . Kürk, geniş yakalı gocuk...” (KS, 747-748)

ton (II) (34a-13): don, futa.

KT: [] KrT: []

ton-dı⁴⁰¹ (17a-13): süzmek.

KT: - KrT: -

tonan-(dı) (T.) (10a-6): süslenmek.

KT: - KrT: -

ton-(dı) (12a-9): donmak.

KT: *tonuv* “Donmak.” (KTS, 274); KrT: *ton-* “... II . Donmak, üşümek; soğuktan katılaşmak.” (KS, 747)

tonşı-(dı)⁴⁰² (10a-3): takla atmak.

KT: *tonkalan asuv* “Baş aşağı gelmek.” (KTS, 274); KrT: *tonkoçuk at-* “Takla atmak.” (KS, 747)

tonğuzdan kurtı (14b-2): domuzlan, bok böceği.

KT: - KrT: -

tonuk (16b-11, 47b-13): donuk.

KT: - KrT: -

top (31a-11): tortu; top, toparlak.

KT: *top* “Grup, taraftar, kalabalık.” (KTS, 274); KrT: *top* “ I . Küre, top. II . Top (silah). III . Boza süzerken kalan posa. IV . Zümre, küme, yığın, toplantı. V . to hecesiyle başlayan sözlere takviye için katılır.” (KS, 749)

topalak (19a-5): topalak otu, tomalan.

KT: - KrT: -

topan yat-(tı) (37b-7): yüz üstü yatmak.

KT: *toban* “toban ayaq: Ayağının başı yanarak, donarak veya herhangi başka bir sebeple düşmüş olan kimse.” (KTS, 271); KrT: -

topra (33b-13): torba.

KT: *dorba* “Torba.” (KTS, 68); KrT: *torbo* “Torba.” (KTLS, 898)

⁴⁰¹ Sözcüğün Arapçasının (روقه) “süzme” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁰² Al-Turk, bu sözcüğün anlamının (تشقلب) “devrilmek, takla atmak” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 69, 300. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (شقلبة) “takla atmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

toprak (8b-9): toprak.

KT: *topraq* “Toprak.” (KTS, 274); KrT: *topurak* “1. Toprak. 2. Arazi, toprak.” (KS, 750)

toprakla-(dı) (9a-6, 27a-5): topraklamak.

KT: - KrT: -

topuk (30b-6): topuk.

KT: *tobiq* “Topuk.” (KTS, 271); KrT: *topuk* “Rad. V. tomuk I : 1. Diz kapağı. 2. Beygir ayağının köstek yeri.” (KS, 746-747-750)

topurşukla-(dı) (8a-8): sölpümek.

KT: - KrT: -

toran-(dı) (10b-5): doğranmak.

KT: *tuvraluv* “Doğranmak.” (KTS, 277); KrT: -

torğay⁴⁰³ (29a-8): toygar kuşu.

KT: *boztorgay* “Bir cins küçük kuş. Kazak Türkünün şarkı ve türküsünde çok bahsedilir.” (KTS, 47); KrT: *torgoy* “Tarla kuşu.” (KS, 750)

tori (73b-12): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “I . 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. II . (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

torba (33b-13): torba.

KT: *dorba* “Torba.” (KTS, 68); KrT: *torbo* “Torba.” (KTLS, 898)

toru (30b-10): doru renk.

KT: *tori* “Doru.” (KTS, 275); KrT: *toru* “Doru.” (KS, 751)

torunṭay (11b-4): şahin cinsinden bir kuş.

KT: *turımtay* “Doğan (Latince *Falco vespertinus*).” (KTS, 279); KrT: *turumtay* “*Falco vespertinus* denilen doğan.” (KS, 762)

tovur-(dı) (38b-4): doğurmak.

KT: *tuvuv* “1. Doğurmak. 2. Peyda olmak.” (KTS, 277); KrT: *tuu-* “... IV. 1. Doğurmak, doğmak, türemek. 2. Doğmak (güneş, ay hakkında).” (KS, 265)

toy (28a-8): yavru.

⁴⁰³ Fazılov, bu sözcüğü *torgay* biçiminde okuyup жаворонок “toygar” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 163. Kaymaz, bu sözcüğe “toygar kuşu” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 11. Sözcüğün (طورغاي) *torğay* biçiminde olduğu ve Arapçasının (قنبرة) “toygar kuşu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: [] KrT: []

toy-(dı) (21b-7): doymak.

KT: *toyuv* “Doymak.” (KTS, 275); KrT: *toy-* “... II . Doymak, bıkmak.” (KS, 752)

toyra⁴⁰⁴ (8a-4): meşe palamudu.

KT: - KrT: -

toz (26b-2): toz.

KT: *tozan* “Hareket, yürüyüş vesairenin tesiriyle peyda olan toz duman.” (KTS, 272); KrT: *toz* “... II . 1. Toz. 2. Un tozu...” (KS, 752)

toz-(dı) (21b-12): toz olmak.

KT: [] KrT: *toz-* “... III. 1. Dağılıp toz olmak. Azıp tozup ketti: Her yana dağılıp gittiler...” (KS, 752)

tozdur-(dı) (8a-12): tozlamak.

KT: - KrT: *tozdur-* “1. Toz hâline komak...” (KS, 753)

tozla-(dı) (27a-4): tozlamak.

KT: [] KrT: []

tozul-(dı) (15a-10): bozulmak.

KT: [] KrT: []

töbe⁴⁰⁵ (I) (4a-13): başın tepesi.

KT: *töbe* “... II . 1. Başın en üst noktası, tepe. 2. Evin tepesi. 3. Şapkanın tepesi. 4. Herhangi bir şeyin en yüksek ucu.” (KTS, 275); KrT: *töbö* “... 3. Kalpağın tepesi.” (KS, 753)

töbe⁴⁰⁶ (II) (8b-9, 31a-9, 38a-9): tepe.

KT: *töbe* “ I . Tepe, toprak ve kumla oluşan yükselti...” (KTS, 275); KrT: *töbö* “1. Tepe. 2. Zirve...” (KS, 753)

⁴⁰⁴ Atalay, Arapça sözcüğe *toyra* ile *ulu meşke* karşılıklarını vermiş ve “meşe ağacının yemişi, meşe pelidi” anlamlarında olduğunu fakat eserin (37b) sayfasında *هنا* sözcüğünün karşılığı olarak *ulu meşke* anlamının da verildiğini belirterek bu sözcüğün anlamını tespit edemediğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 14, 84. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (برم) “meşe palamudu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁰⁵ Atalay, bu sözcüğü *tüpe* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 7. Kun, bu sözcüğü *töbe* biçiminde okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica II.”, s. 428, 27. madde. Sözcüğün (توبا) *töbe* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁰⁶ Atalay, bu sözcüğü *tüpe* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 15. Sözcüğün (توبا) *töbe* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

tög-(di) (23a-11): dövmek.

KT: *tüyüv* “1. Dövmek, öğretmek, un hâline getirmek. 2. Vurmak. 3. Bir şeyi sararak bağlamak. 4. Farkına varmak, anlamak.” (KTS, 283); KrT: []

tögerik (34b-10): değirmi olan şey, değirmi, teker.

KT: - KrT: *tegerek* “Muhit, daire.” (KS, 720)

tök (I) (33b-3): puşt.

KT: - KrT: -

tök (II) (12b-11): tane.

KT: - KrT: -

tök-(ti) (8a-12, 22b-9, 31a-13): dökmek.

KT: *tögüv* “1. Dökmek...” (KTS, 275); KrT: *tök-* “Dökmek.” (KS, 754)

töki (T.) (18a-7): çift.

KT: - KrT: -

tök-le-(di) (15a-9): götlemek.

KT: - KrT: -

töklen-(di) (9b-10): götlenmek.

KT: - KrT: -

töl-(di)⁴⁰⁷ (27a-13): borcunu ödemek.

KT: *tölev* “Ödemek.” (KTS, 276); KrT: *tölö-* “... II. Ödemek.” (KS, 754)

tölge kör-(di)⁴⁰⁸ (37b-6): yıldızla bakmak.

KT: - KrT: *tölgö* “tölgö sal- yahut tölgö tart-: Fal açmak, fala bakmak (başlıca sefere çıkarken).” (KS, 754)

tön-(di) (17a-10, 67b-6): geri dönmek.

KT: [] KrT: -

tör (22a-2): sedir.

KT: *tör* “Evin başköşesi.” (KTS, 276); KrT: *tör* “1. Obanın giremecine karşı olan yer, başköşe...” (KS, 756)

⁴⁰⁷ Kaymaz, bu sözcüğe “cezasını ödemek, başkasının yerine borç vermek, ödetmek” anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 11.

⁴⁰⁸ Fazilov, bu sözcüğe гадать по звездам; предсказывать будущее “yıldızlara göre tahmin etmek” anlamını vermiştir. bk. Fazilov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 184. Kaymaz, bu sözcüğü *tölke kördi* biçiminde okuyup “fala baktı” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 15-16. Sözcüğün (تولکوردی) *tölge kördi* biçiminde olduğu ve Arapçasının “yıldızla bakarak fal bakmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

töre (25a-1, 90a-4): töre, âdet.

KT: *töre* “Töre, idarecilik eden, hüküm veren kimse.” (KTS, 276); KrT: *törö*

“ I . 1. Efendi, devlet memuru, rifat sahibi, derebeyi. 2. es. Bürokrat...” (KS, 756)

törelî (33a-2): düzgün.

KT: - KrT: -

töş (17b-13): döş.

KT: *tös* “ I . 1. Döş, göğüs, göğüs kemiği. 2. Anne memesi. 3. Dağ ve tepenin yüzü, yakası, yamacı. II . Örs.” (KTS, 276); KrT: *töş* “1. Göğüs, döş. 2. Dağın eteğinden bir parça yukarı kısmı; yamacın aşağı kısmı.” (KS, 756-757)

töşe-(di) (28a-13, 84a-6): döşemek.

KT: *tösev* “1. Döşemek...” (KTS, 276); KrT: *töşö-* “Döşemek, sermek.” (KS, 757)

töşek (23b-8, 84a-6): döşek.

KT: *tösek* “Yatak.” (KTS, 276); KrT: *töşök* “Yatak.” (KS, 757)

töşen-(di) (58b-12): döşenmek.

KT: *tösenüv* “Döşenmek.” (KTS, 276); KrT: *töşön-* “Bir nesneyi döşek, sergi olarak kullanmak.” (KS, 757)

töy-(di) (23a-11, 41a-1, 41a-8): döğmek.

KT: *tüyüv* “1. Döğmek, öğütmek, un hâline getirmek. 2. Vurmak. 3. Bir şeyi sararak bağlamak. 4. Farkına varmak, anlamak.” (KTS, 283); KrT: []

töydür- (54b-6): döğdürmek.

KT: - KrT: -

tu (24b-9): kısır hayvan.

KT: *tuv* “... II . Doğurmayan dişi hayvan...” (KTS, 276); KrT: *tuu* “... II . Kısır, henüz doğurmamış olan...” (KS, 765)

tul (3b-12): dul.

KT: *tul* “Dul.” (KTS, 277); KrT: *tul* “1. es. Ölen kocasının tasviri (resmi) olup, karı koca yatağının üzerinde asılırdı (ki bu tasvirin altına oturup, kocası için sagu sağardı). 2. Kocası için yas, matem; tul kadın: Dul kadın.” (KS, 758)

tulğa-(dı) (24a-7): içi burulmak, ağrımak.

KT: - KrT: -

tulkuk (24a-12): tuluk.

KT: - KrT: -

tulun (22a-3): dulun, şakak.

KT: - KrT: -

tulpan (25a-4): başa sarılan sarık.

KT: - KrT: -

tumağı (4a-7, 18a-1): dumağısı olan, dumağı (nezle, soğuk alınlığı).

KT: *tumav* “Soğuk alınlığı, soğuklatmak.” (KTS, 284); KrT: *tumoo* “yahut sasık tumoo: Nezle, tumağı, soğuk alınlık, grip.” (KS, 759)

tuman (I) (20b-1): boru, flüt.

KT: [] KrT: []

tuman (II) (23a-6): duman.

KT: *tuman* “Sis, toz, duman.” (KTS, 278); KrT: *tuman* “Sis.” (KS, 759)

tumav (4a-7): dumağısı olan (nezle, soğuk alınlığı olan).

KT: *tumav* “Soğuk alınlığı, soğuklatmak.” (KTS, 284); KrT: *tumoo* “yahut sasık tumoo: Nezle, tumağı, soğuk alınlık, grip.” (KS, 759)

tumğı yok (38a-11): nilüfer yaprağı.

KT: - KrT: -

tumsuk-(tı), tunçuk-(tı)⁴⁰⁹ (28b-7): boğmak, boğarak öldürmek.

KT: *tunşığuv* “Boğulmak, havasız kalmak.” (KTS, 278); KrT: *tumçuk-* “Nefes kısılmak.” (KS, 759)

tunyağ (13a-4): hayvan tırnağı.

KT: *tuyaq* “1. Hayvanın tırnağı (toynak). 2. Baş.” (KTS, 279); KrT: *tuyak* “1. Hayvan tırnağı (toynak). 2. tar. Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim. 3. At toynağı şeklinde olan gümüş külçesi. 4. Baş (hayvan sayısı). 5. Nesil, zürriyet.” (KS, 767)

tur-(dı)⁴¹⁰ (29b-11, 38b-6, 45b-8, 66b-4, 67a-8, 67b-2, 77a-12, 77b-10, 80a-12, 81a-6, 81a-8, 82a-7, 82a-11, 86b-13): durmak.

KT: *turuv* “1. Durmak, ayak üzerinde olmak. 2. Yürürken, koşarken durmak. 3. Bir yere yerleşmek. 4. Uykudan uyanmak.” (KTS, 278); KrT: *tur-* “1. Ayakta

⁴⁰⁹ Atalay, bu sözcüğe “ölürcesine bayılmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 55. Sözcüğün Arapçasının (فطس) “boğmak, boğarak öldürmek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴¹⁰ Al-turk, bu sözcüğe “kalkmak” anlamını da vermiştir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 181, 1157. dipnot.

durmak, ayağa kalkmak. 2. Bulunmak, ikamet etmek, oturmak (yaşamak). 3. Değmek (değerinde olmak). 4. Hizmette bulunmak, ücretle çalışmak. 5. (önce gelen ganı şekille yahut datif kılığındaki iş ismi ile) niyet edilmek; hemen hemen vuku gelmek veya getirmek üzere bulunmak. 6. (-mak / -sun yahut -ğay şekillerinde) yalnız o değil, hatta... 7. turaybı! Bu değil mi; işte bu ya! 8. eki turbay bir beken-: Bunlar iki türlü nesne olmayıp, aynı şeyler mi sanıyorsun! 9. tura artık; bulu bar tura: Parası var ya! 10. Lakayıt kalmak. 11. barıp turğan: En mükemmel; âlâ. 12. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ve devamını gösterir.” (KS, 760-761)

tura (29b-7): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “ I . 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. II . (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

tura bar-(dı) (38b-6): “eşya hakkında” durmak.

KT: - KrT: -

turaptır, turuptur (11a-5): sabit.

KT: *turaqtı* “Sabit.” (KTLS, 728); KrT: *turaktuu* “Sarsılmaz, sabit muhkem.” (KS, 761)

turçı (35a-3): turşu.

KT: *turşı* “Turşu.” (KTLS, 902); KrT: -

turguz- (55a-11): durdurmak, dikeltmek.

KT: *turgızuv* “1. Kaldırmak, ayağa kalkmasını sağlamak. 2. Durdurmak.” (KTS, 278); KrT: *turguz-* “1. Dikmek (rekzeylemek). 2. Kaldırmak, uyandırmak.” (KS, 762)

turna (31a-1): turna kuşu.

KT: *turna* “Turna.” (KTS, 285); KrT: *turna* “Turna (kuş).” (KS, 762)

turp (28a-5): turp.

KT: - KrT: *türp* “Turp.” (KTLS, 902)

tu ru k-(tı) (10a-8): durmak.

KT: - KrT: -

tu ş na k (17a-4): rehin, tutu.

KT: - KrT: -

tu ş na k ға қ о y-(dı) (17b-6): rehin koymak, tutuya koymak.

KT: - KrT: -

tuşak, tuşar (20b-12): köstek.

KT: *tusav* “I . 1. Binek hayvanın uzağa gitmemesi için iki ön ayağını bağlamaya mahsus kayış veya ipten yapılan bağ. 2. Engel, mâni...” (KTS, 279); KrT: *tuşoo* “1. Köstekleme. 2. Köstek.” (KS, 763)

tuşman (24b-9): düşman.

KT: *duşpan* “Dost değil, düşman.” (KTS, 69); KrT: *tuşman* “Düşman.” (KS, 763)

tut-(tı) (35b-10): tutmak.

KT: *tutuv* “1. Tutmak...” (KTS, 279); KrT: *tut-* “... II . Tutmak; yakalamak.” (KS, 763)

tutaş-(tı) (26a-8): çakmakta kav tutuşmak.

KT: *tutanuv* “1. Tutuşmak, yanmaya başlamak...” (KTS, 279); KrT: *tutan-* “Tutuşmak, yanmaya başlamak, alevlenmek.” (KS, 764)

tuţmak (77b-11): hapis.

KT: - KrT: -

tuţsak (4a-13): tutsak, esir.

KT: - KrT: -

tuţşav, tuţu (17a-4): tutu, rehin.

KT: - KrT: -

tuţuk-(tı)⁴¹¹ (6b-11): kızarmak.

KT: - KrT: -

tuţuk-(uptur) (33a-9): güneşten kızarmış.

KT: - KrT: -

tuţul-(dı) (14a-2, 48a-12, 76a-7): tutulmak; ay veya güneş tutulması.

KT: *tutulu* “1. Ele geçme, yakalanmak, tutulmak. 2. Ayın tutulması.” (KTS, 279); KrT: *tutul-* “Tutulmak, yakalanmak, ele geçirilmek; kün tutuldu: Güneş tutuldu; ay tutuldu: Ay tutuldu.” (KS, 764)

tuţurğan (5a-1): piring.

KT: - KrT: -

tuvar (I) (7b-7): davar.

⁴¹¹ Atalay, bu sözcüğün üzerinde bulunan açıklamadan dolayı bu olayın güneş etkisinden olacağını belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 12, 61. dipnot. Kun, bu sözcüğü *totuq-* biçiminde okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 35, 135. madde.

KT: - KrT: -

tuvar (II) (13a-13): duvar.

KT: *duval* “Duvar (bahçe vb.).” (KTLS, 192); KrT: *dubal* “Far. Duvar; çit” (KS, 313)

tuvarlar (8b-12, 85b-12): davar sürüsü; koyun, keçi, sığır gibi hayvanlar sürüsü.

KT: - KrT: -

tuyana⁴¹² (25b-5, 90a-4): kasıtlı olarak, bile bile, bilerek.

KT: - KrT: -

tuynak (13a-4): hayvan tırnağı.

KT: *tuyaq* “1. Hayvanın tırnağı (toynak). 2. Baş.” (KTS, 279); KrT: *tuyak* “1. Hayvan tırnağı (toynak). 2. tar. Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim. 3. At toynağı şeklinde olan gümüş külçesi. 4. Baş (hayvan sayısı). 5. Nesil, zürriyet.” (KS, 767)

tuz (35a-5): tuz.

KT: *tuz* “ I . Tuz...” (KTS, 277); KrT: *tuz* “Tuz.” (KS, 768)

tuzaq (20b-12, 28a-1): tuzak.

KT: *tuzaq* “Tuzak.” (KTS, 277); KrT: *tuzak* “Herhangi bir tuzak.” (KS, 768)

tuza-(dı) (35b-8): tuzlamak.

KT: *tuzdav* “Tuzlamak.” (KTS, 277); KrT: *tuzda-* “Tuzlamak.” (KS, 768)

tuзли (35a-5): tuzlu.

KT: *tuz* “ I . Tuz...” (KTS, 277); KrT: *tuzduu* “Tuzlu.” (KS, 768)

tuzul-(dı) (35b-8): tuzlamak.

KT: *tuzdav* “Tuzlamak.” (KTS, 277); KrT: *tuzda-* “Tuzlamak.” (KS, 768)

tübe kaz⁴¹³ (4b-11): evcil kaz.

KT: *qaz* “Kaz.” (KTS, 154); KrT: *kaz* “ I . Kaz (kuş)...” (KS, 426)

⁴¹² Atalay, bu sözcüğe “dileyerek” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 49. Fazılov, bu sözcüğe умышленно, преднамеренно “kasıtlı, bile bile yapılan” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 154. Kaymaz, sözcüğün Arapça karşılığının “bile bile, bilerek, kasten” anlamına geldiğini belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 10. Sözcüğün Arapçasının (عمدا) “kasıtlı olarak, bile bile, bilerek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴¹³ Kun, bu sözcüğün anlamına Türk dilleri ve yadigârlarında bir karşılığı bulununcaya kadar şüpheyle bakılması gerektiğini belirterek şüpheli sözcükler arasına eklemiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 21, 49. madde, “Philologica II.”, s. 435, 49. madde. Fazılov, bu sözcüğe гусь “kaz” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96.

tüg (16b-13): tüy.

KT: *tük* “1. Tüy...” (KTS, 281); KrT: *tük* “1. Tüy (tendeki), ince tüy...” (KS, 769)

tügül-(di) (39a-11): ümitsizliğe düşmek.

KT: *tügilüv* “Ümitsizlenmek, ümit kesmek, hiç ihtimal vermemek.” (KTS, 281); KrT: *tügil-* “Vazgeçmek, yüz çevirmek, ebedî olarak vedalaşmak; umudu kesmek.” (KS, 771)

tüken-(di) (9a-5, 28b-1, 37b-1): boşanmak.

KT: - KrT: []

tüket-(ti) (6a-13): tüketmek.

KT: *tügesüv* “Bitirmek, tamamlamak.” (KTS, 280); KrT: *tügöt-* “... II. 1. Tüketme, bitirmek, sonra erdirmek. 2. Tasfiye etmek. 3. Kurutmak.” (KS, 769)

tükür-(di) (8a-9, 83b-8): tükürmek.

KT: *tükirüv* “Tükürmek.” (KTS, 281); KrT: *tükür-* “1. Tükürmek. 2. es. Yılan ve zehirli böcekler sokmasından tedavi etmek (sahte tabip hakkında).” (KS, 770)

tükürük (7a-7, 83b-8): tükürük.

KT: *tükirik* “Tükürük.” (KTS, 281); KrT: *tükürük* “Tükürük.” (KS, 770)

tülki (11a-2): tilki.

KT: *tülki* “Tilki.” (KTS, 281); KrT: *tülkü* “1. Tilki. 2. mec. Kurnaz, hilekâr.” (KS, 770)

tün (32a-3, 72b-12): gece, akşam.

KT: *tün* “Gece, karanlık vakit.” (KTS, 281); KrT: *tün* “I. Gece...” (KS, 770)

tüne (5a-5): dün.

KT: - KrT: -

tünle (73a-2): geceleyin.

KT: *tünde* “Geceleyin.” (KTLS, 260); KrT: *tündösü* “Geceleyin.” (KS, 771)

tünlük (17a-3): pencere.

KT: *tünlik* “Keçeden çadırın en üstünde, duman çıkacak yerinde bulunan ve rüzgâra göre dumanı ayarlayan keçe parçası.” (KTS, 281); KrT: *tündük* “... 3. Obanın, uuk’ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi...” (KS, 771)

tünlük (21a-12): pencere, kafes.

KT: *tünlik* “Keçeden çadırın en üstünde, duman çıkacak yerinde bulunan ve rüzgâra göre dumanı ayarlayan keçe parçası.” (KTS, 281); KrT: *tündük* “... 3. Obanın, uuk’ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi...” (KS, 771)

tüñül-(di) (39a-11): ümitsizliğe düşmek.

KT: *tüñilüv* “Ümitsizlenmek, ümit kesmek, hiç ihtimal vermemek.” (KTS, 281); KrT: *tüñül-* “Vazgeçmek, yüz çevirmek, ebedî olarak vedalaşmak; umudu kesmek.” (KS, 771)

tüp (I) (29b-5, 73b-9): dip.

KT: *tüp* “1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.’nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.’nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu sopu.” (KTS, 281); KrT: *tüp* “1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç’tan bir parça yukarı sarılan örtü.” (KS, 326-772)

tüp⁴¹⁴ (II) (9a-2): dip, dibe çöken tortu.

KT: *tüp* “1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.’nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.’nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu sopu.” (KTS, 281); KrT: *tüp* “1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç’tan bir parça yukarı sarılan örtü.” (KS, 326-772)

töbe (8b-9, 31a-9, 38a-9): tepe.

KT: *töbe* “ I . Tepe, toprak ve kumla oluşan yükselti...” (KTS, 275); KrT: *töbö* “1. Tepe. 2. Zirve...” (KS, 753)

tür (36a-7, 90a-3): töre, âdet.

KT: [] KrT: []

Türk (79b-8): Türk.

KT: *Türük* “Türk.” (TKS, 737); KrT: *Türk* “Türk.” (TKrS, 891)

türük (14a-3): el âlem, halk, ahali.

KT: - KrT: -

tüş (33a-11): düş.

⁴¹⁴ Atalay, bu sözcüğü *top* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 16, 101. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *tüb* biçiminde okuyup *плевок* “tükürük” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 108. Al-Türk ise, bu sözcüğü *tüp* biçiminde okumuştur. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 66, 275. dipnot. Sözcüğün (توب) *tüp* biçiminde olduğu ve Arapçasının (تفل) “dip, tortu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *tüs* “ I . Düş...” (KTS, 282); KrT: *tüş* “... II . Rüya, düş...” (KS, 774)

tüş-(ti) (37a-1): düşmek, inmek.

KT: *tüsüv* “1. Düşmek, bir şeyin aşağıya düşmesi. 2. İnme, girmek, yerleşmek.” (KTS, 282); KrT: *tüş-* “... III. 1. Düşmek, inmek; sarkmak. 2. İşin aniliğini yahut kuvvetini ehemmiyetle kaydetmek için yarar. 3. Aşmak (dişiye).” (KS, 774)

tüş kör-(di)⁴¹⁵ (6a-5): düş görmek; düşü azmak, ihtilam olmak.

KT: *tüs* “... III. tüs kördi: Düş gördü.” (KTS, 282); KrT: *tüş* “... II . tüşümdö kördüm: Rüyamda gördüm...” (KS, 774)

tütün (15b-9): duman.

KT: *tütün* “... 2. Ateşin dumanı...” (KTS, 283); KrT: *tütün* “1. Duman...” (KS, 775-776)

tütüz-(di) (8a-10): buğulatmak.

KT: - KrT: -

tüve (11b-8): deve.

KT: *tüye* “Deve.” (KTS, 280); KrT: *töö* “Deve.” (KS, 755)

tüvürşük (7b-13): tohum.

KT: - KrT: -

tüyme (18a-5): düğme.

KT: *tüyme* “Düğme.” (KTS, 280); KrT: *tüymö* “Düğme.” (KS, 776)

tüymele-(di) (18b-1): düğmelemek.

KT: *tüymelev* “Düğmelemek.” (KTS, 280); KrT: -

tüyül (47a-9, 66b-6, 67b-7, 69a-2, 72a-3): değil.

KT: *tügel* “Eksik değil, hepsi tamam.” (KTS, 280); KrT: *tügül* “Değil.” (KS, 769)

tüyün (25a-3): düğüm.

⁴¹⁵ Kun, bu sözcüğe *avoir des rêves, rever quelque chose* “rüya görmek” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 30, 102. madde. Atalay, cevap olarak bu sözcüğüm hem “düşü azmak” hem de “düş görmek” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 117, 102. madde. Fazılov, bu sözcüğe видеть сон “rüya gördü” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100.

KT: *tüyin* “1. Düğüm. 2. Yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı. 3. Özet, karar. 4. Bitkilerin boğumu.” (KTS, 280); KrT: *tüyün* “ I . 1. Düğüm. 2. mec. Mahrem, mana, sır...” (KS, 776)

tüz⁴¹⁶ (32b-4): düz.

KT: *tüz* “Düzlük, meydan.” (KTS, 280); KrT: *tüz* “1. Düz, pürüzsüz. 2. Doğru, düzenli, düzen. 3. *tüz* bürküt: Büyümüş karakuş...” (KS, 776-777)

tüz-(di)⁴¹⁷ (I) (5b-10): düzeltmek, tavsiye etmek.

KT: *tüzesüv* “Düzeltilmesine, düzgün hâle getirilmesine yardımcı olmak.” (KTS, 280); KrT: *tüz-* “... Düzmek, yoluna komak.” (KS, 777)

tüz-(di)⁴¹⁸ (II) (22b-11, 24a-2): düzmek, yoluna koymak.

KT: *tüzesüv* “Düzeltilmesine, düzgün hâle getirilmesine yardımcı olmak.” (KTS, 280) KrT: *tüz-* “... II . Düzmek, yoluna komak.” (KS, 777)

tüze-(di) (23a-2): sıralamak.

KT: *tizüv* “Dizmek.” (KTS, 286); KrT: *tiz-* “Dizmek.” (KS, 741)

tüzel-(di), tüzen-(di) (5b-6): düzelmek.

KT: *tüzelüv* “İyileşmek, düzelmek.” (KTS, 280); KrT: *tüzöl-* “Düzelmek, yoluna girmek.” (KS, 777)

tüzenlik⁴¹⁹ (3b-11): düzenlik, emniyet.

KT: - KrT: -

tüzet-(ti) (I) (6a-4, 20a-3, 25b-7): düzeltmek, tüze yapmak, barıştırmak.

KT: *tüzesüv* “Düzeltilmesine, düzgün hâle getirilmesine yardımcı olmak.” (KTS, 280); KrT: *tüzöt-* “Düzeltmek, tamir etmek.” (KS, 777)

tüzet-(di) (II) (20a-3): düzeltmek.

⁴¹⁶ Fazılov, bu sözcüğe ровный; правильный, верный “düz” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 172. Al-Türk, bu sözcüğe “düz” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 152, 999. dipnot. Sözcüğün “düz” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴¹⁷ Kun, bu sözcüğü *töz-* biçiminde okuyup Kıpçak dil yadigârlarında “sabretti, tahammül etti” anlamlarında geçtiğini de belirtmektedir. bk. Halası Kun, Tibor, *agm.*, s. 28, 92. madde.

⁴¹⁸ Atalay, bu sözcüğün metinde *tüzdi* biçiminde yazıldığını fakat daha önce de belirtmiş olduğu üzere *turdu* biçiminde okunabileceğini aktararak “sabit olmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 268. Kun, bu yoruma kesinlikte katılmadığını belirtmektedir. bk. Halası Kun, Tibor, *agm.*, s. 28, 92. madde. Sözcüğün (توزدى) *tüzdi* biçiminde olduğu ve Arapçasının “düzmek, yoluna koymak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴¹⁹ Al-Türk, bu sözcüğün Arapça karşılığının iki anlamı olması gerektiğini belirtmektedir. İlk anlamın “emniyet”, ikinci anlamın ise “inanç” olması gerektiğini söylemektedir. Bunun yanı sıra sayfa kenarında *inanç* sözcüğü yazdığı için bu sözcüğün (ایمان) *tüzenlik* değil (ایمان) *inanç* olması gerektiğini ve bu anlamın müellif tarafından yanlışlıkla yazıldığını belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 37, 69-70. dipnot.

KT: *tüzesüv* “Düzeltilmesine, düzgün hâle getirilmesine yardımcı olmak.” (KTS, 280); KrT: *tüzöt-* “Düzeltmek, tamir etmek.” (KS, 777)

U

uç⁴²⁰ (I) (23b-4): taraf, yan, yön, uç, sivri uç.

KT: *uş* “Uç, bir şeyin ucu.” (KTS, 293); KrT: *uç* “ I . Uç, sivri uç...” (KS, 778)

uç (II) (42b-4, 87b-6): işaret isimlerinde uyatma bildirir.

KT: *osı* “Bu.” (KTS, 213); KrT: *uşul* “uşu; bu (bul, bu zamiriyle gösterilen şeyden daha uzak oşol, oşo zamiriyle gösterilen şeyden daha yakın bir şey gösterilirken).” (KS, 787)

uç-(tı) (24a-3): uçmak.

KT: *uşuv* “ I . Uçmak...” (KTS, 293-294); KrT: *uç-* “... II . Uçmak.” (KS, 778)

uçā (14a-5, 24b-7): uca kemiği, kuyruk sokumu kemiği.

KT: - KrT: *uçā* “1. Kuyruk sokumu kemiği; kış. 2. Arka kısmı (paltonun, ceketin).” (KS, 778-779)

uçan (19a-8, 23b-13): küçük gemi, kayak.

KT: - KrT: -

uç imdi (83a-7): bk. şimdi.

KT: *endi* “ I . Şimdi...” (KTS, 75); KrT: *endi* “emi: 1. Şimdi; şu zamanda. 2. Ondan sonra.” (KS, 330-331)

uçmağ (11a-8): uçmak, cennet.

KT: *uşpaq* “1. Cennet. 2. Bahtlı, saadetli durum.” (KTS, 293); KrT: *ucmak* “Cennet.” (KS, 778)

uçun (21a-11, 59b-13, 89b-1): için, ötürü.

KT: *üşin* “İçin.” (KTS, 299); KrT: *üşün* “(gaye yahut sebep ifade eden son ek) için.” (KS, 793)

uğ⁴²¹ (14b-7): تنها, ıssızlık, tenhalık.

⁴²⁰ Atalay, bu sözcüğe “taraf, yan” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 268. Sözcüğün Arapçasının (طرف) “taraf, yan, yön, uç, sivri uç” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

⁴²¹ Fazılov, bu sözcüğe уединение; место уединения “gizlilik, yalnızlık yeri” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 124. Sözcüğün Arapçasının (خلوه) “tenha, ıssızlık, tenhalık” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

uğra-(dı) (22b-8): rastlamak.

KT: - KrT: -

uğrı, uğru (T.) (12b-9, 31b-6): uğru, hırsız.

KT: *urlıq* “Hırsızlık.” (KTS, 292); KrT: *uuru* “Hırsız.” (KS, 789)

uğul-(dı), uğun-(dı) (T.) (27a-11): bayılmak, akli başından gitmek.

KT: - KrT: -

ula-(dı) (38b-7): ulamak.

KT: - KrT: *ula-* “1. Uçlarıyla bitişirmek; ulamak...” (KS, 781)

ulağ-(tı) (5a-9): anlaşmazlık etmek.

KT: - KrT: -

ulça⁴²² (26b-6): doyumluk.

KT: *olca* “Ganimet.” (TKS, 312); KrT: *olco* “Ganimet (savaşta, avda).” (KS, 589)

ulçala-(dı) (27a-6): askerin savaşta elde ettiği doyumluk.

KT: - KrT: *olcolo-* “Ganimet almak, iğtinam etmek.” (KS, 589)

ulğar-(dı), ulğar-(dı) (14b-11): büyümek.

KT: *ulğayuv* “Büyüme, genişlemek, çoğalmak.” (KTS, 291); KrT: *ulğay-* “Büyüme.” (KS, 782)

ulğat- (55a-9): ululatmak, ulu saymak.

KT: - KrT: -

ulu (30b-3): ulu.

KT: *ulu* “Ulu, büyük.” (KTS, 291); KrT: *uluu* “ I . On iki senelik hayvan devri takviminde beşinci yılın Çince adıdır (ejder). II . 1. Büyük, ulu. 2. Şu aşağıdaki manalarda da kullanılıyordu: 1. Yüksek. 2. Genel. 3. Azami, en büyük.” (KS, 783)

ulu-(dı) (25b-9, 37a-8): ulumak.

KT: *uluv* “ I . Hayvanın uluması, eski tarihe göre sene adı. II . Ulumak.” (KTS, 291); KrT: *ulu-* “... III. Ulumak.” (KS, 782)

ulu meşke⁴²³ (8a-4, 37b-10): meşe palamudu.

⁴²² Al-Turk, bu sözcüğü *ulaca* biçiminde okuyarak sayfa kenarındaki Arapça açıklamadan hareketle “asker ganimeti” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 130, 807. dipnot.

⁴²³ Atalay, Arapça sözcüğe *toyra* ile *ulu meşke* karşılıklarını vermiş ve “meşe ağacının yemişi, meşe pelidi” anlamlarında da olduğunu fakat eserin (37b) sayfasında (هناك) sözcüğünün karşılığı olarak *ulu*

KT: - KrT: -

um-(dı) (9a-9): ummak.

KT: - KrT: -

‘uman teğiz (7a-13): büyük deniz.

KT: - KrT: -

umay⁴²⁴ (14a-9): kurtulma; kadının kurtulması; plasenta.

KT: - KrT: *umay* “1. Efsanevi bir kuştur, ki yuvasını havada yapar, hüma, phenix. 2. Çocuklar hamisi olan efsanevi bir kadın.” (KS, 783)

umşun-(dı) (5b-3): umunmak.

KT: *umsınuv* “İşaret etmek, teşebbüs etmek, atılır gibi olmak.” (KTS, 291);

KrT: *umsun-* “Umutlarında aldanmak.” (KS, 783)

umşunlı (33a-6): umunan.

KT: - KrT: -

un (15a-13): un.

KT: *un* “Un.” (KTS, 291); KrT: *un* “Un.” (KS, 783)

unaş (12b-5): boğaz.

KT: - KrT: -

uğuz (14b-2): bok böceği, domuzlan.

KT: - KrT: -

unut-(tı) (20a-10, 37b-5): unutmak.

KT: *umıtuuv* “Unutmak.” (KTS, 291); KrT: *unut-* “ I . Unutuma, unutulma. II . Unutmak.” (KS, 784)

ur-(dı) (13b-9, 23a-11, 37a-8, 43a-12, 77a-5, 77a-6, 77a-7, 77a-9, 77a-10, 78b-13): vurmak.

KT: *uruv* “Vurmak.” (KTLS, 950); KrT: *ur-* “... III. 1. Vurmak, dövmek. 2. İlenç sözlerinin bir parçası gibi kullanılır (bazen de aynı manayla müstakilen de kullanılır). 3. ılay ur-: (bk. ılay: Far. Bulanık; cıvık balçık). 4. Sövme tabirlerinde

meşke anlamının da verildiğini belirterek bu sözcüğün anlamını tespit edemediğini aktarmıştır. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 14, 84. dipnot. Fazılov ise, bu sözcüğe *желудь* “meşe palamudu” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 184. Kaymaz ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “hünnap ağacı” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 16. Sözcüğün Arapçasının (برم) “meşe palamudu” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴²⁴ Bu sözcüğün Arapçasının (خلاص المرأة) “kurtulmak; kadının kurtulması” anlamlarının yanı sıra (خلاص) sözcüğünün altında yazan *eten* “etene, doğurmadan sonra düşen parça” sözcüğünden hareketle “plasenta” anlamını da barındırdığı düşünülmektedir.

söylemesi ayıp olan fiilin yerine kullanılıyor. 5. (damga, mühür) vurmak, basmak.” (KS, 351-784-785)

urğuk, uruk (11b-6, 30b-12, 85b-13): köpek yavrusu.

KT: [] KrT: []

urlaş⁴²⁵ (23b-3): belirme, çıkma, doğma.

KT: - KrT: -

urluk (7b-13): tohum.

KT: *urıq* “Tohum.” (KTS, 292); KrT: *uruk* “ I . Ar. Ruh. II . 1. Tohum. 2. Cins. 3. Soy, kabile.” (KS, 785)

uru (12a-2): kuyu.

KT: *or* “ I . Derin olarak kazılmış yer, hendek, çukur...” (KTS, 211); KrT: *or* “ I . Çukur, hendek...” (KS, 598)

urul-(sun) (86a-13): vurulmak.

KT: *urıluv* “Vurulmak, dövülmek.” (KTS, 292); KrT: *uruluu* “Vurulmak.” (TKrS, 926)

urun-(dı) (58b-11, 76a-8): vurulmak.

KT: *urıluv* “Vurulmak, dövülmek.” (KTS, 292); KrT: *uruluu* “Vurulmak.” (TKrS, 926)

uruş⁴²⁶ (22b-5, 49b-11, 50a-1): vuruş.

KT: *urıs* “1. Harp, savaş. 2. Kavga, dövüş.” (KTS, 292); KrT: *uruş* “ I . 1. Dövüş, kavga. 2. Muharebe; harp...” (KS, 786)

uruş-(tı) (22b-13, 59a-13): vuruşmak.

KT: *urısuv* “1. Vurmaya, dövmeye yardımcı olmak. 2. Savaşmak, dövüşmek. 3. Münakaşa etmek.” (KTS, 292); KrT: *uruş-* “... II . 1. Dövüşmek, kavga etmek. 2. Harp etmek.” (KS, 786)

uruşul-(dı) (59b-9): vuruşulmak.

KT: *urısuv* “1. Vurmaya, dövmeye yardımcı olmak. 2. Savaşmak, dövüşmek. 3. Münakaşa etmek.” (KTS, 292); KrT: *uruş-* “... II . 1. Dövüşmek, kavga etmek. 2. Harp etmek.” (KS, 786)

⁴²⁵ Al-Turk, sayfanın üst kenarındaki Arapça açıklamaya göre “bedende çıkan sivilce benzeri bir şey” anlamının da verilebileceğini belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 119, 726. dipnot.

⁴²⁶ Al-Turk, bu sözcüğün üzerindeki Arapça açıklamadan hareketle “darbe” anlamını da vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 116, 710. dipnot.

uruþka (24b-5): ihtiyar, yaþlı.

KT: - KrT: -

uþ (24b-5): akıl.

KT: *es* “Akıl, us.” (KTS, 78); KrT: *es* “ I . Hafıza; akıl; þuur; muhayyile...”

(KS, 339)

uþlu (24b-11, 79b-1, 79b-2, 79b-5, 79b-6, 80a-4): akıllı.

KT: *esti* “Akıllı, þuurlu, mantıklı.” (KTS, 80); KrT: *estüü* “yahut estüü-

baþtuu: Aklı baþında olan; makul, anlayışlı kimse.” (KS, 341)

uþan-(dı) (35b-11): usanmak.

KT: - KrT: -

uþı az-(dı) (27a-12): bayılmak, akli baþından gitmek.

KT: - KrT: -

uþlan-(dı) (25b-12): akıllanmak.

KT: - KrT: -

uþta (32b-5): usta, öğretici.

KT: *usta* “Usta.” (KTS, 293); KrT: *usta* “Far. 1. Usta. 2. Demirci, çilingir.

(destanda silah ustası manasında dahi kullanılmaktadır).” (KS, 787)

uþun-(dı) (37a-2): bir þeye elini uzatıp vermek.

KT: *usınuv* “Birisine bir şeyi eliyle vermek, sunmak.” (KTS, 293); KrT: *kol*

sunuu “Uzanmak.” (KTLS, 924)

uþan-(dı) (10b-3): ufanmak.

KT: - KrT: -

uþat-(ıptır)⁴²⁷ (34b-4): parçalanmak, ufalanmak, kırılmak.

KT: *usatuv* “Bozdurmak, ufalamak.” (KTS, 292); KrT: *uþat-* “1. Ufatmak. 2.

mec. İsrâf etmek, külünü savurmak.” (KS, 787)

uþra-(dı) (22b-7): rastlamak.

KT: *uþırav* “Rastlamak, karşılaşmak.” (KTS, 294); KrT: *uçura-*

“Karşılaşmak, rast gelmek.” (KS, 780)

uþuz (17a-9): ucuz.

⁴²⁷ Atalay, bu sözcüğü *oþatıptır* biçiminde okuyup “yarılmış” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 66. Kaymaz, bu sözcüğü *uþatıptır* biçiminde okuyup “parçalanmış, ufalanmış ve kırılmış” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 14. Sözcüğün (اوشاطير) *uþatıptır* biçiminde olduğu ve “parçalanmak, ufalanmak, kırılmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

uṭ-(ṭı), ut-(tı) (24b-2, 27a-3): ütmek, yutmak, yenmek.

KT: *utuv* “Yutmak, kazanmak.” (KTS, 293); KrT: *ut-* “Kazanmak (oyunda).” (KS, 788)

uṭan-(dı) (6a-10): utanmak.

KT: *uyaluv* “Utanmak.” (KTS, 294); KrT: *uyal-* “... II . Utanmak.” (KS, 789)

uṭuz-(dı) (15a-2): ziyan etmek, yutulmak, ütölmek.

KT: *utuluv* “Yutulmak, kaybetmek, kazanamamak.” (KTS, 293); KrT: *utul-* “(oyunda) kazanılmak; beş somum utuldu: Beş ruble kaybettim.” (KS, 788)

uvan-(dı), uvan-(dı) (6a-8, 10b-3): ufanmak.

KT: [] KrT: -

uvru (12b-9): uğru, hırsız.

KT: *urlıq* “Hırsızlık.” (KTS, 292); KrT: *uuru* “Hırsız.” (KS, 789)

uvul-(dı) (27a-11): bayılmak, aklı başından gitmek.

KT: - KrT: -

uvurğan (31b-6): hırsız, uğru.

KT: *urlıq* “Hırsızlık.” (KTS, 292); KrT: *uuru* “Hırsız.” (KS, 789)

uy-(dı) (9b-4, 24a-9, 38b-7): uymak.

KT: *uyuv* “1. Tutmak. Ayran uyıdı: Maya tuttu, yoğurt oldu. 2. Bütün dikkatiyle dinledi.” (KTS, 294); KrT: *uyu-* “1. Pıhtılanmak (kan, süt hakkında), birikmek, toplanmak. 2. Peşini bırakmadan takip etmek, bütün varlığıyla kendini bir işe vermek.” (KS, 791)

uya (25a-10): yuva.

KT: *uya* “Yuva.” (KTS, 294); KrT: *uya* “Yuva.” (KS, 789)

uyal-(dı) (6a-10, 53a-3): utanmak.

KT: *uyaluv* “Utanmak.” (KTS, 294); KrT: *uyal-* “... II . Utanmak.” (KS, 789)

uyalçaq (32b-9): utangaç.

KT: *uyalşaq* “Utangaç.” (KTS, 294); KrT: *uyalçaak* “Utangaç, sıkılğan.” (KS, 790)

uyan (31b-9): yular.

KT: [] KrT: []

uyan-(dı) (5a-9, 6a-5, 53a-4): uyanmak.

KT: *oyanuv* “1. Uyanmak. 2. Dirilmek, canlanmak.” (KTS, 214); KrT: *oygon-* “Uyanmak.” (KS, 604)

uyanık (47b-12): uyanık.

KT: - KrT: -

uyat-(tı) (6a-5): uyatmak, uyandırmak.

KT: *oyatuv* “Uyandırmak.” (KTS, 214); KrT: *oygot-* “Uyandırmak.” (KS, 604)

uyatlık (28a-8): rüsvalık.

KT: *uyattı* “Namuslu, şerefli.” (KTS, 294); KrT: *uyattuu* “1. Vicdanlı, utangan. 2. Muhterem (harfiyen: Kendisinden utanılan kimse).” (KS, 790)

uyğan (31b-12): yağı alınmış yoğurt.

KT: - KrT: -

uyku (36a-7, 36b-8): uyku.

KT: *uyqı* “Uyku.” (KTS, 290); KrT: *uyku* “Uyku.” (KS, 790)

uykuşra (36b-8): uyuklama, ımızganma.

KT: *uyqısırav* “Uykuda sayıklamak.” (KTS, 290); KrT: *uykusura-* “Uykuda sayıklamak.” (KS, 791)

uyu-(dı) (15a-9): uyumak.

KT: - KrT: -

uyukla-(dı) (37a-5): uyuklamak, ımızganmak.

KT: - KrT: -

uyuklaş-(tı) (10b-6): uyuklamak.

KT: - KrT: -

uyukşıra-(dı) (10b-6, 37a-5): ımızganmak, uyuklamak.

KT: *uyqısırav* “Uykuda sayıklamak.” (KTS, 290); KrT: *uykusura-* “Uykuda sayıklamak.” (KS, 791)

uyup (31b-12): sulu yoğurt.

KT: - KrT: -

uyut-(tı) (17a-12): sütü uyutmak.

KT: *uyıtuv* “Sıvı bir şeyi koyu hâline getirmek, süttten yoğurt yapmak.” (KTS, 290); KrT: *uyut-* “et. uyu-’dan: 1. Pıhtılanmak (kan, süt hakkında) birikmek,

toplanmak. 2. Peşini bırakmadan takip etmek. Bütün varlığıyla kendini bir işe vermek.” (KS, 791-792)

uz (31b-6): usta, akıllı.

KT: - KrT: *uz* “Usta.” (KS, 792)

uz-(dı) (20a-1): geçmek.

KT: *ozuv* “Öne geçmek, ileride olmak, daha çabuk yürümek.” (KTS, 208);

KrT: *oz-* “Öne geçmek, yetişerek geride bırakmak.” (KS, 606)

uzan (19b-5): örs.

KT: - KrT: -

uzan-(dı) (21b-11, 24a-1, 83b-13): uzanmak.

KT: *uzayuv* “Uzanmak.” (KTS, 290); KrT: []

uzat-(tı) (35b-6, 38b-8): uzatmak.

KT: *uzatuv* “1. Uzatmak...” (KTS, 290); KrT: *uzart-* “Uzatmak.” (KS, 792)

uzun (23b-5, 58a-2, 63a-2, 68b-5, 68b-6, 74a-1, 83b-12): uzun.

KT: *uzın* “Uzun, kısa değil.” (KTS, 290); KrT: *uzun* “Uzun, uzunluk.” (KS, 792)

Ü

übük (37b-10): ibibik kuşu.

KT: - KrT: -

üç (60b-7, 79b-2): sayıda üç.

KT: *üş* “Üç.” (KTS, 299); KrT: *üç* “1. Üç (sayı). 2. (ordo oyununda ve çocukların aşık oyununda) beş; birdin üçü: Beş aşık; birdin üçü bir: Altı; birdin üçü eki: Yedi; ekinin üçü: on ekinin üçü dört: On dört; beşin üçü yirmi beş vs. 3. (alelade konuşmada) birdin üçü: Birkaç, bir miktar.” (KS, 793)

üçünçi (61b-2): üçüncü.

KT: *üşinşi* “Üçüncü.” (KTS, 299); KrT: *üçünçü* “Üçüncü.” (KS, 793)

üç yüz (60b-12): sayıda üç yüz.

KT: *üş* “Üç.” (KTS, 299), *jüz* “ I . Yüz...” (KTS, 109); KrT: *üç* “1. Üç (sayı)...” (KS, 793), *cüz* “ I . Yüz, yüz tane...” (KS, 239)

ügeyik (39a-7): üveyik kuşu.

KT: - KrT: -

ügü (7b-3): puhu kuşu.

KT: *üki* “ I . Puhu kuşunun tüyü...” (KTS, 297); KrT: *ükü* “1. Puhu kuşu. 2. Puhu yahut baykuş tüylerinden süs.” (KS, 794)

ügüt-(ti) (13b-11): öğütmek.

KT: *ügitüv* “Öğütmek, ovmak, parçalamak.” (KTS, 295); KrT: *ük-* “Öğütmek, ufalamak.” (KS, 793)

ügütçi (16b-10): 1. Öğütücü. 2. Çoban.

KT: [] KrT: []

üksük (T.)⁴²⁸ (31a-4): dikiş yüksüğü.

KT: - KrT: -

üküt-(üptür)⁴²⁹ (12b-13): bögesek, çiftleşmek isteyen inek.

KT: - KrT: -

üleştür-(di) (28a-11): üleştirmek, ayırmak.

KT: *ülestirüv* “Üleştirmek.” (KTS, 297); KrT: *ülöştür-* “Üleştirmek, tevzi etmek.” (KS, 794)

ülker (8b-8): Ülker Yıldızı.

KT: *ürker* “Yıldız topu.” (KTS, 298); KrT: *ürkör* “Ülker (yıldız topu).” (KS, 796)

ülü-(di) (30a-5): üleşmek.

KT: - KrT: -

ülüş (12a-2, 36b-10): pay, hisse.

KT: *üles* “Hisse, hak, pay.” (KTS, 297); KrT: *ülöş* “Hisse, pay, üleş.” (KS, 794)

ün⁴³⁰ (22a-12): ses.

KT: *ün* “Ses, ün.” (KTS, 298); KrT: *ün* “Ses, seda, eda (ton)” (KS, 795)

ünde-(di) (16a-10, 24a-3): çağırmak, ünlemek.

⁴²⁸ Atalay, sayfa kenarında “Deriden yapılır. Kadınlar bununla dikiş dikerler.” açıklamasının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 60, 421. dipnot.

⁴²⁹ Atalay, bu sözcüğe “kısır” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 24. Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığının “çok iştahlı, çiftleşmek isteyen dişi” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 6. Sözcüğün Arapçasının (حليل) “bögesek, çiftleşmek isteyen inek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴³⁰ Al-Turk, Arapça açıklamadan hareketle bu sözcüğe “ses, yankı” anlamlarını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 115, 698. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (صرا) “ses” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *ündev* “ I . Söylemek, bir şey hakkında konuşmak...” (KTS, 298); KrT: *ündö-* “1. Çağırarak (başlıca, alıcı kuşu) 2. Bağırarak çağırmak, seslenmek.” (KS, 795)

ür-(di) (37a-4): ürmek (havlamak), üflemek.

KT: *ürüv* “ I . 1. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 2. Rüzgârın esmesi. II . 1. Ürmek. 2. Yersiz konuşmak.” (KTS, 298); KrT: *ür-* “... II . Havlamak.” (KS, 796)

ürkek (11b-13): ürkek.

KT: *ürkek* “Korkak, tehlike sezmiş gibi hareket etmek. Ürkek.” (KTS, 298); KrT: *ürkök* “Ürkek.” (TKrS, 908)

ürkeken (11b-13): ürkek.

KT: *ürkek* “Korkak, tehlike sezmiş gibi hareket etmek. Ürkek.” (KTS, 298); KrT: *ürkök* “Ürkek.” (TKrS, 908)

ürü⁴³¹ (84a-7): üfleme.

KT: *ürüv* “ I . 1. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 2. Rüzgârın esmesi. II . 1. Ürmek. 2. Yersiz konuşmak.” (KTS, 298); KrT: -

ürük-(ti) (9b-6, 12a-8): ürkmek.

KT: *ürkuv* “Ürkmek.” (KTS, 298); KrT: *ürk-* “Ürkmek, korkarak bir yana atılmak.” (KS, 796)

üs-(ti) (21b-12, 24a-1): uzanmak.

KT: - KrT: -

üst (3b-3, 89a-9): üst.

KT: *üsti* “1. Bir şeyin üzeri, üst tarafı...” (KTS, 299); KrT: *üst* “(daha çok bitişik zamir ile kullanılır) üst.” (KS, 797)

üşe-(di), üşü-(di) (8a-10, 20a-9): üşümek.

KT: *üşüv* “Üşümek, donmak.” (KTS, 299); KrT: *üşü-* “... II . Üşümek, donmak.” (KS, 798)

üşemek, üşümek (7a-10): üşümek.

KT: *üşüv* “Üşümek, donmak.” (KTS, 299); KrT: *üşü-* “... II . Üşümek, donmak.” (KS, 798)

üşet-(ti) (28a-12): kırıp ufatmak.

⁴³¹ Al-Turk, bu sözcüğe “üfleme” anlamını vermektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 235. Sözcüğün “üfleme” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *usativ* “Bozdurmak, ufalamak.” (KTS, 292); KrT: *uşat*- “1. Ufatmak. 2. mec. İsrâf etmek, külünü savurmak.” (KS, 787)

üşkü⁴³² (34a-4): taşçı çekici.

KT: *üşki* “Burgu, matkap.” (KTS, 299); KrT: *üşkü* “Delik açmaya mahsus burgu; matkap.” (KS, 798)

üşre-(di) (5b-12): anmak, hatırlamak.

KT: - KrT: -

üv-(di) (I) (28a-13): ovmak.

KT: *ügüv* “Bir şeyi ovmak, ovarak yumuşatmak.” (KTS, 295); KrT: -

üv-(di) (II) (31b-1): çukuru toprakla doldurmak.

KT: - KrT: -

üvür-(di)⁴³³ (84a-7): üflemek.

KT: *ürüv* “ I . 1. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 2. Rüzgârın esmesi. II . 1. Ürmek. 2. Yersiz konuşmak.” (KTS, 298); KrT: -

üyüş⁴³⁴ (35a-3): kaygılı, şaşkın, hayırsız.

KT: - KrT: -

üz-(di) (28b-4, 30a-10): koparmak, ayırmak, çekerek kesmek.

KT: *üzüv* “1. Üzmek, ayırmak, koparmak...” (KTS, 295); KrT: *üz-* “Koparmak, kesmek.” (KS, 800)

üzeñi (16b-12): üzengi.

KT: *üzengi* “Üzengi.” (KTS, 295); KrT: *üzöñgü* “ I . Üzengi...” (KS, 800)

üzün-(di) (6b-6): üzölmek, kesilmek.

KT: *üzilüv* “1. Koparılmak, üzölmek. 2. Vefat etmek. 3. Bitmek, sonu gelmek.” (KTS, 296); KrT: *üzöl-* “ I . üzöl-kesil yahut üzöl-kesel; yahut üzöldü-

⁴³² Fazılov, bu sözcüğe пезец “kesici” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 175. Kaymaz, bu sözcüğe “taş ve ahşabı delmek ve kesmek için kullanılan bir alet” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 13. Sözcüğün Arapçasının (منقار) “burgu, taş yontucu alet” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴³³ Al-Türk, bu sözcüğe “üflemek” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 235. Sözcüğün “üflemek” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴³⁴ Fazılov, bu sözcüğe молчаливый, безмолвный “sessiz, suskun” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 178. Kaymaz ise, bu sözcüğe “içine cin girmiş” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 14. Sözcüğün Arapçasının (مبلس) “kaygılı, şaşkın, hayırsız” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

kesildi: Katiyetle; kesin olarak. II. 1. Kopmak, kesilmek; inkıtaya uğramak. 2. Ölmek, vefat etmek.” (KS, 801)

V

vayna-(dı) (32a-7): oynamak.

KT: *oynav* “1. Oynamak, eğlenmek. 2. Belli bir müzik aletini çalmak. 3. Rol almak.” (KTS, 209); KrT: *oyno-* “1. Oynamak, eğlenmek, rahat durmamak, şaka etmek. 2. Aşk ve alaka münasebetlerinde bulunmak.” (KS, 604)

vaynaş (86b-8): oynaş, oyun arkadaşı.

KT: *oynas* “Oynaş.” (KTLS, 668); KrT: *oynoş* “I. Maşuka, metres; dost, maşuk...” (KS, 605)

Y

ya (81b-2, 81b-3, 90a-3): “ama” anlamına.

KT: - KrT: -

yaban (7a-11): yaban.

KT: *japan* “Sahipsiz boş arazi.” (KTS, 92); KrT: *capan* “1. Vahşi, yabani, ele alışmayan, evcil olmayan. 2. İşlenip bakılmamış. 3. Barbar. 4. Çöl.” (KS, 177)

yaçanlı (32b-11): hökerekli (çekingeng, utangaç).

KT: - KrT: -

yağa-(dı) (23a-13): sıkılmak, daralmak.

KT: *jadav* “Zayıf, incelmış, üzgün.” (KTS, 84); KrT: *cada-* “1. Nefret etmek; iğrenmek. 2. İstidatsız, aciz olduğu anlaşılmak; dermansız düşmek.” (KS, 161)

yağ (T.) (15b-1, 20b-7): yağ.

KT: *jav* “Yağ.” (KTLS, 954); KrT: []

yağlık (T.)⁴³⁵ (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KT: *javlıq* “... II. Hanımların başörtüsü, hanım, bayan.” (KTS, 96); KrT: *cooluk* “Mendil; başörtüsü.” (KS, 223)

yağ-(dı) (T.) (35b-13): “yağmur” yağmak.

KT: *javuv* “Yağmak.” (KTS, 97); KrT: *caa-* “... III. Yağmak (kar, yağmur hakkında).” (KS, 158)

yağı-(dı)⁴³⁶ (38a-6): yırtmak; delmek; yarmak; parçalamak.

⁴³⁵ Sözcüğün Arapçasının (شملة) “yağlık, mendil, örtü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

yağıl-(dı) (27a-3): yanılmak.

KT: *jağıluv* “Yanılmak, hataya düşmek.” (KTS, 92); KrT: *cağıl-* “Yanılmak.” (KS, 176)

yağla-(dı) (T.) (16a-1): yağlamak.

KT: [] KrT: []

yağlabay (22a-11): doğan cinsinden çakır deneni bir kuş.

KT: - KrT: -

yağma (T.) (36b-10): yağma, talan.

KT: - KrT: -

yağma-(dı) (T.) (15a-5, 37b-5): talan etmek, yağma etmek.

KT: - KrT: -

yağmala-(dı) (T.) (15a-5): yağmalamak.

KT: - KrT: -

yağrın (31b-5): yağrın.

KT: *javrın* “Kürek kemiği.” (KTS, 96); KrT: *coorun* “Kürek kemiği.” (KS, 224)

yağurt (31b-13): yoğurt.

KT: - KrT: *cuurat* “Halis (su karıştırılmamış ve üstü alınmamış) yoğurt.” (KS, 235)

yağrı (19b-9): yahni.

KT: - KrT: -

yağ-(tı) (32a-8): sıvamak, yapıştırmak, yakmak.

KT: *jağuv* “ I . Tutuşturmak, yakmak. II . Sürmek, boyamak...” (KTS, 83); KrT: *cak-* “... III. Yakmak, tutuşturmak. IV. Sürmek, yağlamak.” (KS, 162)

yağa (20b-11, 23b-7): yaka.

KT: *jağa* “1. Elbisenin yakası. 2. Derenin, gölün, denizin kıyısı, sahil.” (KTS, 83); KrT: *caka* “1. Yaka. 2. Kenar, kıyı. 3. Dağ eteği.” (KS, 163)

yağın (28b-9): yakın.

⁴³⁶ Atalay, bu sözcüğe “tehdit etmek, düşmanlık göstermek, korkutmak, suikastta bulunmak” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 72, 474. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (هرد) “yırtmak; delmek; yarmak; parçalamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: *jaqın* “1. Yakın, uzak değil. 2. Akrafa, tanıdık, bildik.” (KTS, 87); KrT: *cakın* “1. Yakın (zarf olarak); yakın. 2. Hısım, akraba, dost, ahbab.” (KS, 163)

yaqınla-(dı) (30a-5): yaklaşmak.

KT: *jaqındav* “Yaklaşmak, daha yakın.” (KTS, 87); KrT: *cakında-* “Yaklaşmak, yakın gelmek.” (KS, 163)

yaqşı (33a-4, 85a-9, 85b-1, 85b-2, 85b-4): yahşı, güzel.

KT: *jaqsı* “İyi, güzel.” (KTS, 86); KrT: *cakşı* “1. İyi (zarf olarak). 2. es. Muteber.” (KS, 164)

yal⁴³⁷ (33b-9): yele, at yelesi.

KT: *jal* “ I . 1. Yele. 2. Beygirin yelesinin altındaki yağı ve eti...” (KTS, 87); KrT: *cal* “ I . 1. Yele. 2. Atın yele altındaki yağı (at gövdesinin lezzetli parçası sayılır)...” (KS, 165)

yalā-(dı) (32a-7): yalamak.

KT: *jalav* “ I . Yalamak...” (KTS, 87); KrT: *cala-* “... III. Yalamak.” (KS, 165)

yalāğanş bol-(dı) (T.) (9b-7): soyunmak.

KT: *jalanaştanuv* “Soyunmak, çıplaklanmak.” (KTS, 87); KrT: *cılañaçtan-* “Giyimini çıkarmak, soyunmak.” (KS, 208)

yalan ayak, yalın ayak (12b-10): yalın ayak.

KT: *jalan* “Yalın, kuru, delilsiz; jalan ayaq: Yalın ayak.” (KTS, 87); KrT: *cılan* “cılan ayak; cıyaylak: 1. Yalın ayak. 2. Baldırı çıplak.” (KS, 208-212)

yalançı (30b-8): yalancı.

KT: *jalğanşı* “Yalancı.” (KTS, 88); KrT: *calğançı* “Yalancı, daima yalan söyleyen.” (KS, 168)

yalanş (24b-12): yalın, çıplak.

KT: *jalanaş* “Elbisesiz, çıplak.” (KTS, 87); KrT: *cılañaç* “Çıplak, çırılçıplak.” (KS, 208)

yalanşla-(dı) (9b-7): soyunmak.

KT: *jalanaştanuv* “Soyunmak, çıplaklanmak.” (KTS, 87); KrT: *cılañaçtan-* “Giyimini çıkarmak, soyunmak.” (KS, 208)

⁴³⁷ Atalay, bu sözcüğü *yel* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64. Sözcüğün (يال) *yal* biçiminde olduğu ve Arapçasının (معرفة) “yele, at yelesi” anlamında olduğu düşünülmektedir.

yalbar-(dı) (9b-9): yalvarmak.

KT: *jalbarınuv* “Yalvarmak.” (KTS, 88); KrT: *calbar-* “Yalvarmak; küçülerek (tezellül ederek) rica etmek.” (KS, 166)

yalda-(dı) (27a-10): aldamak.

KT: *aldav* “Aldatmak, kandırmak.” (KTS, 13); KrT: *alda-* “... V. Aldatmak, dolandırmak.” (KS, 24)

yalğan ant iç-(ti) (13b-9): yalan yere and etmek.

KT: - KrT: -

yalğançı (T.) (30b-8): yalancı.

KT: *jalğanşı* “Yalancı.” (KTS, 88); KrT: *calğançı* “Yalancı, daima yalan söyleyen.” (KS, 168)

yalğız (T.) (62a-1): yalnız.

KT: *jalğız* “Yalnız.” (KTS, 88); KrT: *calğız* “Tek, biricik, yalnız, münferit.” (KS, 168)

yalınçaķ (T.) (24b-13): yalın, çıplak.

KT: *jalanaş* “Elbisesiz, çıplak.” (KTS, 87); KrT: *cılanaş* “Çıplak, çırılçıplak.” (KS, 208)

yalıñız, yalığız (38b-1, 62b-1): yalnız.

KT: *jalğız* “Yalnız.” (KTS, 88); KrT: *calğız* “Tek, biricik, yalnız, münferit.” (KS, 168)

yalķav (30b-5): tembel.

KT: *jalqav* “Tembel.” (KTS, 88); KrT: *calkoo* “Tembel, aşırı tembel, işsiz gezmeyi seven.” (KS, 169)

yalman (11b-7): Arap tavşanı denen bir çeşit tarla sıçanı.

KT: - KrT: -

yalşı-(dı)⁴³⁸ (5b-10): onmak (düzelmek, daha iyi bir biçime girmek).

KT: - KrT: *calşı-* “... II. Murada ermek; gerek olanı ele geçirmek.” (KS, 167)

yalķay⁴³⁹ (I) (17b-13): uçurum.

⁴³⁸ Kun, bu sözcüğü *yalcıdı* biçiminde okuyup *avoir du succes, reussir* “başarmak, başarılı olmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 29, 93. madde, “Philologica II.”, s. 450, 93. madde. Sözcüğün Arapçasının (الفلح) “felah bulmak, onmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

yaltay (II) (27b-6): aldatici.

KT: - KrT: -

yamalık (50a-5): yama.

KT: *jamav* "... II. Yamalık." (KTS, 90); KrT: *camoo* "1. Yama koyma. 2. Yama." (KS, 172)

yama-(dı) (84a-3): yamamak.

KT: *jamav* "I. 1. Yamamak, onarmak..." (KTS, 90); KrT: *cama-* "... II. Yamamak, yama koymak." (KS, 171)

yaman (38b-2, 58a-1, 85a-9, 85b-1, 85b-3, 85b-5): yaman, kötü.

KT: *jaman* "1. Kötü, işe yaramaz. 2. Çok, pek yerinde kullanılır." (KTS, 90); KrT: *caman* "1. Fena, kötü, berbat, bozuk. 2. tar. Avamdan olan; fakir. 3. Pek, gayet. 4. Çocuk, evlat" (KS, 171)

yamav (16b-12, 84a-3): yama.

KT: *jamav* "... II. Yamalık." (KTS, 90); KrT: *camoo* "1. Yama koyma. 2. Yama." (KS, 172)

yamavlı (34b-2): yamalı.

KT: *jamav* "... II. Yamalık." (KTS, 90); KrT: *camoo* "1. Yama koyma. 2. Yama." (KS, 172)

yam baş-(tı) (37a-12): yardım etmek, korumak.

KT: - KrT: -

yamğur (32b-3): yağmur.

KT: *janbir* "Yağmur." (KTS, 92); KrT: *camğır* "Yağmur." (KS, 172)

yan (11a-13, 73b-10): yan.

KT: *janı* "Yanı, etrafı, çevresi." (KTS, 91); KrT: *can* "I. Yan, cihet..." (KS, 173)

yan-(dı) (38b-5): yanmak.

⁴³⁹ Fazılov, bu sözcüğe крутой скат; склон "uçurum" anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 134. Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle "uçurum, çok dar yol" anlamlarını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 7-8. Sözcüğün Arapçasının (زملوط) "uçurum" anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *januv* “ I . 1. Yanmak, ttmek, tutuşmak. 2. Kaygı, hasret çekmek. II . Bilemek.” (KTS, 91); KrT: *can-* “... III. Dönmek. IV. Yanmak, tutuşmak.” (KS, 174)

yana (12a-1): yn, cihet.

KT: *janı* “Yanı, etrafı, çevresi.” (KTS, 91); KrT: *can* “ I . Yan, cihet...” (KS, 173)

yanak (14a-4): yanak.

KT: *jaq* “Yanak.” (TKS, 770); KrT: *caak* “Yanak.” (TKrS, 938)

yanaş-(tı) (12a-11): yanaşmak.

KT: *janasuv* “1. Yaklaşmak, yakın gelmek, yan yana gelmek. 2. Birbirine yaklaşmak.” (KTS, 91); KrT: *canaş-* “1. Yan yana bulunmak; yan yana bulunmak veya hareket etmek. 2. Yaklaşmak, yanaşmak.” (KS, 174)

yan baş-(tı) (13b-3): yardım etmek, korumak.

KT: - KrT: -

yandır-(dı) (6a-3): yakmak.

KT: *jandıruv* “Yakmak.” (KTS, 91); KrT: *candır-* “ I . Tutuşturmak (yakmak); kundaklamak...” (KS, 175)

yanđı (T.) (11b-10): yeni.

KT: *jaņa* “ I . Yeni. II . Önceden olmayan, yeni oluşan.” (KTS, 92); KrT: *caņı* “1. Yeni. 2. Ahiren, az bir müddet önce.” (KS, 175)

yanı-(dı)⁴⁴⁰ (38a-6, 90b-13): yırtmak; delmek; yarmak; parçalamak.

KT: - KrT: -

yaņla (31a-8): yenile, yenileyin.

KT: *jaņlav* “Yenilemek.” (KTS, 92); KrT: *caņıla-* “Yenilemek.” (KS, 176)

yaņlıř-(tı), yaņđlıř-(tı) (T.) (27a-3): yanılmak.

KT: *jaņıluv* “Yanılmak, hataya düşmek.” (KTS, 92); KrT: *caņıl-* “Yanılmak.” (KS, 176)

yanık⁴⁴¹ (33b-6): feribot, tekne.

⁴⁴⁰ Atalay, bu sözcüğe “tehdit etmek, düşmanlık göstermek, korkutmak, suikastta bulunmak” anlamlarını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 72, 474. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (هرد) “yırtmak; delmek; yarmak; parçalamak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴¹ Atalay, bu sözcüğe “mazlum” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64. Fazılov, bu sözcüğe ппом “feribot” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 174. Kaymaz ise, bu sözcüğe “nehirin geçit yeri, nehri geçmek için kullanılan tekne” anlamını vermiştir. bk.

KT: - KrT: *cayık* “Tekne.” (TKrS, 851)

yanşak, yanşık (33a-1): gürültücü.

KT: [] KrT: []

yanşı-(dı) (16a-9): yençmek, çiğnemek, ezmek.

KT: *janşuv* “Basmak, ezmek, sıkıştırmak, yok etmeye çalışmak.” (KTS, 91);

KrT: *canç-* “Dövmek; parçalamak, ezmek.” (KS, 174)

yanuť (12a-2): cevap.

KT: - KrT: -

yap-(tı) (8b-2, 20a-12, 27a-2, 27a-12): 1. Yapmak. 2. Örtmek.

KT: *jabuv* “... II. 1. Kapatmak, örtmek, engel koymak, göstermemek. 2.

Örtmek, gölgelemek, göstermek. 3. Örtmek, döşemek. 4. Tutuklanmak. 5. Yakmak.

6. Kaplamak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek.”

(KTS, 82); KrT: *cap-* “... IV. Örtmek, kapamak; kapatmak.” (KS, 177)

yapağı (13a-2): tay.

KT: *jabağı* “... II. Beygirin henüz bir yaşına gelmemiş, yedi-sekiz ayı geçmiş yavrusu. (bunlara bir yaşına gelmediği için tay denilmez. Biraz büyümüş olduğu için de qulın denilmez.)” (KTS, 82); KrT: *cabağı* “I. Beş-altı aylık tay (doğduğunun ilk güzünde)...” (KS, 159)

yapak⁴⁴² (I) (4b-11): ibiş, çeltik kargası.

KT: - KrT: -

yapak (II) (38b-2): deve, keçi ve tavşan gibi hayvanların yünü.

KT: *jabağı* “I. Koyun, deve gibi bazı hayvanların ilkbahardaki kalın, birbirine karışmış tüyü; yapağı...” (KTS, 82); KrT: *cabağı* “... II. Yapağı (ilkyaz koyun yünü).” (KS, 159)

yapçı, yapçın (29a-6): maymun.

KT: - KrT: -

Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 13. Sözcüğün Arapçasının (معدية) “feribot, tekne” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴² Kun, sözcüğü *yabbaq* biçiminde okuyup Kıpçak dil yadigârlarında sık sık geçen *appaq* sözcüğü ile karşılaştırarak “bembeyaz” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 20, 48. madde; “Philologica II.”, s. 435, 48. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe ибис “ibis” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 96. Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “Mısırtırnası, karaleylek” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghead, *agm.*, s. 3. Sözcüğün Arapçasının (ابو قردان) “ibiş, çeltik kargası” anlamında olduğu düşünülmektedir.

yapın-(dı) (9a-5): örtünmek.

KT: *jabiluv* “I. Bir şeyin başka bir şey ile örtülmesi. II. 1. Bir şeyin açılmamak üzere kapatılması. 2. Çoğunluğun bir şeyin hallolması için hep beraber uğraşması. 3. Bir şeyin hareketinin durdurulması, sonuçlanması.” (KTS, 83); KrT: *cabil-* “1. Örtülme. 2. Toptan, kütle halinde üzerine atılmak.” (KS, 160)

yapış-(tı) (32a-7): yapışmak.

KT: *jabisuv* “1. Bir şeyin bir şeye yapışması. 2. El ele tutuşup ayrılmamak. 3. Yalvarmak.” (KTS, 83); KrT: *cabiş-* “Yapışmak.” (KS, 161)

yaplağ⁴⁴³ (33b-7): yarasa.

KT: *japalaq* “Yarasa.” (KTS, 92); KrT: *capalak* “Puhu (kuş).” (KS, 177)

yaplanmış⁴⁴⁴ (35a-1): yabalanmış (yaba ile harman savurmak).

KT: - KrT: -

yaplı⁴⁴⁵ (35a-1): yabalanmış (yaba ile harman savurmak).

KT: - KrT: -

yaplı (T.)⁴⁴⁶ (35a-2): yabalanmış (yaba ile harman savurmak).

KT: - KrT: -

yaprağ (14b-1, 38a-11): “ağaç” yaprak.

KT: *japıraq* “1. Yaprak...” (KTS, 93); KrT: *calbıraq* “(bitki) yaprağı.” (KS, 166)

yapsa-(dı)⁴⁴⁷ (32a-6): sallamak.

⁴⁴³ Atalay, bu sözcüğe “korkak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 64. Fazılov, bu sözcüğe cova “baykuş” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 174. Sözcüğün Arapçasının (مصاص) “yarasa” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴⁴ Atalay, satır arasındaki Arapça sözcüğün “yabalanmış” anlamına geldiğini ve bundan dolayı bu sözcüğün *yaplanmış* biçiminde okunması gerektiğini düşünmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 66, 456. dipnot. Al-Turk ise; Atalay’ın, satır arasında bulunan Arapça sözcüğü yanlış aldığını ve dolayısıyla *baylanmış* biçiminde olan sözcüğü yanlış okuduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 160, 1064-1065. dipnot. Sözcüğün Arapça karşılığı olan (مفقول) “yaba” sözcüğünden dolayı (يابلانمش) *yaplanmış* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴⁵ Atalay, satır arasındaki Arapça sözcüğün “yabalanmış” anlamına geldiğini ve bundan dolayı bu sözcüğün *yaplı* biçiminde okunması gerektiğini düşünmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 66, 456. dipnot. Sözcüğün Arapça karşılığı olan (مفقول) “yaba” sözcüğünden dolayı (يابلى) *yaplı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴⁶ Al-Turk, sözcüğü *belgi* biçiminde okumuştur. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 160, 1066. dipnot. Atalay, bu sözcüğün *yaplı* biçiminde okunması gerektiğini düşünmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 66, 456. dipnot. Sözcüğün Arapça (مفقول) “yaba” karşılığından dolayı (يابلى) *yaplı* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁴⁷ Fazılov, bu sözcüğe махать, размахивать “sallamak” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 171. Al-Turk ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle Fazılov’un vermiş olduğu anlamın doğru olduğunu ve bu anlama katıldığını belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 150, 987. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (لوح) “sallamak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

yapsı (29a-12): kene, yavısı.

KT: - KrT: -

yar (11a-10): yarıntı.

KT: *jar* “ I . 1. Yar, uçurum. 2. Engel...” (KTS, 93); KrT: *car* “... III. Yar, uçurum, dik sahil...” (KS, 178)

yar-(dı) (21b-2): yarmak.

KT: *jaruv* “ I . Yarmak, bölmek parçalamak...” (KTS, 94); KrT: *car-* “... V. Yarmak, parça parça etmek.” (KS, 178)

yara-(dı) (22b-12, 37b-6): yaramak.

KT: *jarav* “ I . Uygun gelmek, beğenilmek, işe yaramak. II . Kıvamında olmak, formunda olmak.” (KTS, 93); KrT: *cara-* “... II . 1. Hoşa gitmek, yaramak. 2. Antrenman görmek; koşuya, sefere hazır bulunmak (at hakkında).” (KS, 178-179)

yaralı (11a-4, 34b-9): yaralı.

KT: *jaralı* “Yaralı.” (KTLs, 968); KrT: *caraluu* “Yaralı, mecruh.” (KS, 179)

yarağ (I) (23a-5): ışık.

KT: *jarıq* “ I . 1. Aydınlık, karanlık değil. 2. Aydın, medeni, kültürlü...” (KTS, 94); KrT: *carık* “ I . Işık, aydın...” (KS, 181)

yarağ (II) (84a-9): yarayan şey, silah.

KT: *jaraq* “Güç, kural, silah.” (KTS, 93); KrT: *carak* “Silah; teçhizat.” (KS, 179)

yarağla-(dı) (12a-10, 38a-3, 84a-9): hazırlamak ve donatmak.

KT: - KrT: -

yarağlan-(dı) (10a-1): donanmak.

KT: *jaraqtanuv* “Silahlanmak.” (KTS, 93); KrT: *caraktan-* “Silahlanmak.” (KS, 179)

yarın⁴⁴⁸ (25a-11): derin.

KT: [] KrT: -

yaraşa (38a-12): yarasa.

KT: - KrT: -

⁴⁴⁸ Atalay, sayfa kenarında “dibinde bir parça düzlük olan” açıklaması bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 48, 345. dipnot.

yarat-(tı) (14b-9): yaratmak.

KT: *jaratuv* “... IV. Yaratmak.” (KTS, 93); KrT: *carat-* “... 4. Yaratmak, halk etmek.” (KS, 180)

yaratқан (14a-2): yaratan.

KT: - KrT: *caratkan* “dn. Yaradan, Halik.” (KS, 180)

yarık, yaruқ (I) (20b-2, 48b-8): 1. Yarılmış. 2. Yerdeki yarıntı, kazıntı.

KT: *jarıq* “... II. Çatlak. III. Fıtık.” (KTS, 94); KrT: *carık* “... II. Çatlak, yarık, çatlamış olan.” (KS, 181)

yarıқ⁴⁴⁹ (II) (20b-1, 23a-5, 36a-3): ışık.

KT: *jarıq* “ I . 1. Aydınlık, karanlık değil. 2. Aydın, medeni, kültürlü...” (KTS, 94); KrT: *carık* “ I . Işık, aydın...” (KS, 181)

yarılға-(dı) (17b-4): esirgemek, yarlıgamak.

KT: *jarılqav* “1. İyilik etmek, yetiştirmek. 2. Birisine duada bulunmak.” (KTS, 95); KrT: -

yarım, yarum (20b-2, 36b-6, 62b-5): yarım.

KT: *jarım* “1. Yarım. 2. Bir özelliği eksik.” (KTS, 95); KrT: *carım* “ I . Yarım. II . Kârlılık, verimlilik.” (KS, 181)

yarın (26b-7): yarın, sabah.

KT: - KrT: -

yarқанат (38a-13): yarasa.

KT: *jarqanat* “Yarasa.” (KTS, 94); KrT: *carqanat* “Yarasa.” (KS, 181)

yarқın⁴⁵⁰ (23a-6, 36a-3): ışık.

KT: *jarqın* “Güler yüzlü, iyi huylu.” (KTS, 94); KrT: *carqın* “Aydın, göz alıcı; ışık; okş. Nur topu.” (KS, 182)

yarlıға-(dı) (17b-4): esirgemek, yarlıgamak.

KT: *jarılqav* “1. İyilik etmek, yetiştirmek. 2. Birisine duada bulunmak.” (KTS, 95); KrT: -

yarma (I) (11b-11): yarma, bulgur.

⁴⁴⁹ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “sabah ışığı” anlamının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 68, 463. dipnot.

⁴⁵⁰ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “sabah ışığı” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 68, 463. dipnot.

KT: *jarma* “ I . Tahılları (buğday, arpa, darı vs.) yarmak, yarılmış tahıl...” (KTS, 94); KrT: *carma* “... 2. Öğütülmüş arpadan yahut buğdaydan yapılan çorba.” (KS, 182)

yarma⁴⁵¹ (II) (29a-5): buğday aşısı.

KT: *jarma* “ I . Tahılları (buğday, arpa, darı vs.) yarmak, yarılmış tahıl...” (KTS, 94); KrT: *carma* “... 2. Öğütülmüş arpadan yahut buğdaydan yapılan çorba.” (KS, 182)

yarmağ (T.) (15b-9): “basılıp kesilmiş olan” para.

KT: - KrT: -

yarmaş-(tı) (I) (10a-9): tırmanmak.

KT: *jarmasuv* “Yapışmak, tutmak, salmamak.” (KTS, 94); KrT: *carmaş-* “...

II . Takılmak, sarılmak, tırmanmak, tırmanarak çıkmak.” (KS, 183)

yarmaş-(tı) (II) (21b-3): yarmak.

KT: [] KrT: []

yarpuz (36b-4): yarpuz, su nanesi.

KT: - KrT: -

yarşı-(dı) (24a-7): yarsımak (çok arzulamak).

KT: - KrT: -

yaş (73b-13): yassı.

KT: *jazıq* “... II . Düz yer, düzlük.” (KTS, 84); KrT: *cazı* “1. Geniş; yassı...” (KS, 195)

yaşa-(dı) (25b-7): düzeltmek.

KT: *jasav* “... II . Yapmak...” (KTS, 95); KrT: *casa-* “1. Yapmak; düzmek; yaratmak. 2. Süslemek, bezemek.” (KS, 184)

yaşşı (25a-4, 82b-1): yassı.

KT: *jazıq* “... II . Düz yer, düzlük.” (KTS, 84); KrT: *cazı* “1. Geniş; yassı...” (KS, 195)

yaştık (35b-2): yastık.

⁴⁵¹ Atalay, bu sözcüğe “yarma, bulgur” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 280. Sözcüğün Arapçasının (قمحية) “buğday aşısı” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *jastıq* “ I . Yastık...” (KTS, 95); KrT: *castık* “cazdık I : Yastık...” (KS, 185-194)

yaştın-(dı) (58b-11): dayanmak, yaslanmak.

KT: *jastanuv* “Yaslanmak, dayanmak.” (KTS, 95); KrT: *cazdan-* “Baş altına yastık koymak; yastığa yaslanmak; herhangi bir şeyi yastık yerine kullanmak.” (KS, 194)

yaş (15a-12, 16b-11, 25a-3, 31b-7, 84a-4): “gözdeki” yaş; “ömür” yaş; “nem” yaşlık.

KT: *jas* “ I . Yaş, gözün yaşı. II . İnsanın yaşı. III . Genç, yetişmekte olan kimse.” (KTS, 95); KrT: *caş* “1. Genç. 2. Ham (olmamış). 3. Yaş (ömrün yıl ile ölçülen miktarı). 4. Ömür, hayat.” (KS, 185)

yaşa-(dı) (84a-6): yaşamak.

KT: *jasav* “... III. Yaşamak, hayat sürmek.” (KTS, 95); KrT: *caşa-* “Yaşamak, sıhatte ömür geçirmek.” (KS, 185)

yaşak⁴⁵² (84a-5): yaşam.

KT: [] KrT: *caşoo* “Yaşayış; geçiniş.” (KS, 187)

yaşamak (12b -7): yaşamak.

KT: *jasav* “... III. Yaşamak, hayat sürmek.” (KTS, 95); KrT: *caşa-* “Yaşamak, sıhatte ömür geçirmek.” (KS, 185)

yaşar-(dı) (16a-2, 83b-7, 84a-4): “göz” yaşarmak.

KT: *jasavrav* “Göz yaşarması.” (KTS, 95); KrT: *caşı-* “Hemen ağlayacak bir durumda bulunmak, gözler yaşarmak; neşe kaçmak.” (KS, 186)

yaşbalçık (38a-8): çamur.

KT: - KrT: -

yaşık⁴⁵³ (14b-5): miğfer.

⁴⁵² Atalay, bu sözcüğü *teşek* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 122. Al-Türk ise, bu sözcüğe “yaşam” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 235. Bu bölümde adlar ve adlardan türeyen eylemlere yer verildiği ve *yaşak* sözcüğünden sonra *yaşadı* “yaşamak” eylemi geldiği için sözcüğün (ياشاك) *yaşak* biçiminde okunması gerektiği ve sözcüğe verilen “yaşam” anlamının da doğru olduğu düşünülmektedir.

⁴⁵³ Satır arasında ve bu sözcüğün üzerinde *aşık* sözcüğü bulunmaktadır. Atalay, bu sözcüğe “aşık” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 28, 208. dipnot. Fazılov, bu sözcüğe *скобяные изделия* “bir çeşit zırh” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 124. Kaymaz, bu sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “miğfer” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghd, *agm.*, s. 7. Sözcüğün Arapçasının (خوده) “miğfer” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

yaşık yamalı (18b-9): Süheyl Yıldızı.

KT: - KrT: -

yaşıl (4a-2, 83b-7): yeşil.

KT: *jasıl* “ I . Yeşil...” (KTS, 96); KrT: *caşıl* “1. Yeşil; yeşillik (ot), sebze. 2. Taze; açık.” (KS, 186)

yaşır-(dı) (14b-10): gizlemek.

KT: *jasıruv* “Gizlemek, örtmek, göstermemek.” (KTS, 96); KrT: *caşır* “Gizlemek, saklamak.” (KS, 186)

yaşıralı (34b-9): saklı, gizli.

KT: *jasırın* “Gizli.” (KTS, 96); KrT: *caşırın* “ I . Hafi, saklanmış; esrarengiz...” (KS, 186)

yaş kurma⁴⁵⁴ (7b-10): taze hurma.

KT: *jas* “ I . Yaş, gözün yaşı. II . İnsanın yaşı. III . Genç, yetişmekte olan kimse.” (KTS, 95), *qurma* “Hurma.” (KTS, 182); KrT: *caş* “1. Genç. 2. Ham (olmamış). 3. Yaş (ömrün yıl ile ölçülen miktarı). 4. Ömür, hayat.” (KS, 185), *kurma* “Far, Hurma.” (KS, 525)

yaşmak (T.) (20b-13, 36b-6): yaşmak, örtü.

KT: - KrT: -

yaş ot (35a-7): taze ot.

KT: - KrT: -

yağ (26b-3): yad, yabancı.

KT: *jat* “Yad.” (KTS, 96); KrT: *cat* “ I . Yad; yabancı...” (KS, 187)

yağ-(tı) (17a-11, 53a-5): yatmak.

KT: *jatuv* “1. Yatmak. 2. İstirahat etmek.” (KTS, 96); KrT: *cat*- “... III. 1. Yatmak, uzanmak; bulunmak; ikamet etmek. 2. Ait olmak, taalluk etmek; ilgilenmek. 3. catkan (çokça menfî ve beğenme manasında olarak); en yüksek derecede, son derece. 4. (‘gani’ ile biten kelimelerden sonra) niyetini bildirmek, hemen yapmaya hazır bulunmak. 5. Yardımcı fiil rolünde ‘cat’ işin uzun sürdüğünü ve o ana, o dakikaya uygun olduğunu ifade eder.” (KS, 187)

⁴⁵⁴ Bu söz öbeği, sözlükte gösterilmemişse de ayrı ayrı ele alınarak belirtilmiştir.

yatış (17a-9, 49a-11): yatış.

KT: *jatus* “Hiçbir şey yapmadan, çalışmadan boş yatmak.” (KTS, 96); KrT: *catış* “I . işs. cat III’ten: 1. Yatmak, uzanmak; bulunmak; ikamet etmek. 2. Ait olmak, taalluk etmek; ilgilenmek. 3. catkan (çokça menfi ve beğenme manasında olarak); en yüksek derecede, son derece. 4. (‘ganı’ ile biten kelimelerden sonra) niyetini bildirmek, hemen yapmaya hazır bulunmak. 5. Yardımcı fiil rolünde ‘cat’ işin uzun sürdüğünü ve o ana, o dakikaya uygun olduğunu ifade eder...” (KS, 187-188)

yatıkır- (55a-10): yatırmak.

KT: *jatqızuv* “Yatırmak.” (KTS, 96); KrT: *catkır-* “Yatırmak; uyutmak.” (KS, 188)

yav (15b-1, 20b-7): yağ.

KT: *jav* “Yağ.” (KTLS, 954); KrT: []

yav-(dı) (35b-12): “yağmur” yağmak.

KT: *javuv* “Yağmak.” (KTS, 97); KrT: *caa-* “... III. Yağmak (kar, yağmur hakkında).” (KS, 158)

yava (31a-6): pırasa.

KT: - KrT: -

yavaş (12b-9, 37b-9): yavaş, kolay.

KT: - KrT: *cooş* “Sakin, yavaş, halim.” (KS, 224)

yavla-(dı) (16a-1): yağlamak.

KT: [] KrT: []

yavlağ⁴⁵⁵ (14b-7, 90b-9): تنها, ıssızlık, tenhalık.

KT: - KrT: -

yavlık⁴⁵⁶ (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KT: *javlıq* “... II. Hanımların başörtüsü, hanım, bayan.” (KTS, 96); KrT: *cooluk* “Mendil; başörtüsü.” (KS, 223)

yavri⁴⁵⁷ (27b-13): yavru; kuş yavrusu; civciv.

⁴⁵⁵ Fazılov, bu sözcüğe уединение; место уединения “gizlilik, yalnızlık yeri” anlamlarını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 124. Sözcüğün Arapçasının (خلوة) “tenha, ıssızlık, tenhalık” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁵⁶ Sözcüğün Arapçasının (شمة) “yağlık, mendil, örtü” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: -

yavısı (29a-12): yavısı, kene yavrusu, bit yavrusu.

KT: - KrT: -

yavşan (21a-5): yavşan otu.

KT: - KrT: -

yavurt (31b-13): yoğurt.

KT: - KrT: *cuurat* “Halis (su karıştırılmamış ve üstü alınmamış) yoğurt.” (KS, 235)

yavurtçı (47a-12, 63a-7): yoğurtçu.

KT: - KrT: -

yavuz (21a-8): kötü.

KT: *javız* “Birisine düşmanlık, kötülük yapmayı tasarlayan kimse, sevimsiz adam.” (KTS, 97); KrT: -

yay (I) (22b-3): yaz.

KT: [] KrT: *cay* “ I . Yaz...” (KS, 189)

yay (II) (29b-1): yay.

KT: *jay* “... IV. Yay, eski zaman silahı...” (KTS, 85); KrT: *caa* “ I . Yay (silah)...” (KS, 158)

yay-(dı) (37a-4): yaymak.

KT: *jayuv* “1. Hayvanı gütmek, otlatmak. 2. Yaymak.” (KTS, 97); KrT: *cay-* “... V. 1. Sermek, yaymak, asmak (diyelim kurutmak için çamaşırı); dağıtmak (diyelim saçları); açmak (diyelim kitabı). 2. Yaymak. 3. Otlığa çıkarmak.” (KS, 189)

yayın-(dı) (5b-3, 6b-8): yayılmak.

KT: *jayiluv* “1. Yayılmak, serilmek. 2. Hayvanların otlaması. 3. Duyurulmak, duyulmak.” (KTS, 86); KrT: *cayıl-* “... II. Serilmek, yayılmak, her yana açılmak, genişlemek.” (KS, 190)

yayka-(dı) (15a-1): yaykamak, çalkamak.

KT: *jayqav* “1. Süzmek...” (KTS, 85); KrT: *cayka-* “1. Silmek, çırpma; harekete getirmek...” (KS, 191)

⁴⁵⁷ Atalay, sayfa kenarındaki açıklamada “canavar yavrusu” anlamının bulunduğunu belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 53, 378. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (فرخ) “yavru; kuş yavrusu; civciv” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

yaylak, yaylav (35a-8): yayla, yaylak, yazlık.

KT: *jaylav* “ I . Yayla...” (KTS, 85); KrT: *cayloo* “... II . Yazlık otlak, yaylak (bunun yaylada olması mutattır).” (KS, 192)

yaz (22b-3): yaz.

KT: *jaz* “Yaz, yılın bir mevsimi.” (KTS, 84); KrT: *caz* “ I . İlkbahar, ilkyaz...” (KS, 193)

yaz-(dı) (13b-10, 31a-12, 67b-8, 69a-4, 89a-3): yazmak.

KT: *jazuv* “ I . 1. Bir şeye yazı yazmak. 2. Yazı...” (KTS, 84); KrT: *caz-* “... II . 1. Yazmak...” (KS, 193)

yazık (14a-8): günah.

KT: *jazıq* “ I . Suç, kabahat...” (KTS, 84); KrT: *cazık* “ I . Günah, suç, kabahat...” (KS, 195)

yazış (67a-7): yazış.

KT: - KrT: *cazış* “Yazış.” (TKrS, 953)

yazı yer (22a-1, 27b-3): yazı, kır.

KT: - KrT: -

yazuvçı (80a-4): kâtip, yazıcı.

KT: *jazuvşı* “Yazıcı, yazar.” (KTS, 84); KrT: *cazuuçu* “Yazan, muharrir.” (KS, 196)

ye-(di) (5a-11, 40b-6, 84a-12): yemek.

KT: *jev* “1. Yemek yemek. 2. Hakkını vermek. 3. Rüşvet almak. 4. Sömürmek.” (KTS, 102); KrT: *ce-* “... III . Yemek; tadını almak.” (KS, 196)

yedi (60b-7): sayıda yedi.

KT: *jeti* “Yedi.” (KTS, 102); KrT: *ceti* “1. Yedi. 2. Hafta.” (KS, 205)

yediker (8b-9): Yedigen Yıldızı.

KT: - KrT: *cetigen* “1. Yediger; Dübbüekber (yıldız topu)...” (KS, 205)

yedir-(dim) (78b-9): yedirmek.

KT: *jegiz-* “Yedirmek.” (KTS, 98); KrT: *cedir-* “Yedirmek (yemeye zorlamak yahut müsaade etmek); beslemek.” (KS, 196)

yegen⁴⁵⁸ (4a-5): yiyen, obur.

KT: [] KrT: *cegen* “Yiyici.” (TKrS, 967)

yegirmi (60b-9): sayıda yirmi.

KT: *jiyırma* “Yirmi.” (KTS, 103); KrT: *cıyırma* “Yirmi.” (KS, 215)

yigirmi bir⁴⁵⁹ (61a-6): sayıda yirmi bir.

KT: *jiyırma* “Yirmi.” (KTS, 103), *bir* “Tek, eş.” (KTS, 58); KrT: *cıyırma* “cıyırma bir: Yirmi bir (bir nevi iskambil oyunu).” (KS, 215)

yek (17b-11, 21a-7): şeytan.

KT: [] KrT: []

yeken (13a-9): hasır.

KT: *jeken* “İnce uzun yapraklı, sulu yerde biten bitki.” (KTS, 98); KrT: *ceken* “Kuga dahi denilen saz (bataklık bitkisi).” (KS, 198)

yekir-(di)⁴⁶⁰ (6a-7, 26b-13): öfkelenmek, kızmak.

KT: *jekirüv* “Kızmak, azarlamak.” (KTS, 98); KrT: *cekir-* “Sövmek, kötü muamelede bulunmak.” (KS, 198)

yekirmek⁴⁶¹ (26b-8): öfkelenmek, kızmak.

KT: *jekirüv* “Kızmak, azarlamak.” (KTS, 98); KrT: *cekir-* “Sövmek, kötü muamelede bulunmak.” (KS, 198)

yekir-(iptir), yekir-(miş)⁴⁶² (32b-13): öfkelenmiş, kızmış.

KT: *jekirüv* “Kızmak, azarlamak.” (KTS, 98); KrT: *cekir-* “Sövmek, kötü muamelede bulunmak.” (KS, 198)

yekür-(di)⁴⁶³ (8b-2): hınç beslemek.

⁴⁵⁸ Kun, bu sözcüğü *yeyegen* biçiminde okuyarak “çok yiyen, obur” anlamlarını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 13, 11. madde. Kun, kendisinin verdiği cevabı Atalay’ın kabul ettiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica II.”, s. 424, 11. madde.

⁴⁵⁹ Sayılar her iki lehçede de bulunmaktadır. Sözlükte gösterilmemişse de ayrı ayrı alınarak belirtilmiştir.

⁴⁶⁰ Atalay, bu sözcüğü *yaşırdı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 10. Kun, bu sözcüğü Kıpçak dil yadigârlarında geçtiği biçiminden hareketle *yekir-* biçiminde okuyup “kızmak” anlamını vermektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, “Philologica I.”, s. 31, 106. madde. Atalay, Kun’un okuduğu sözcüğü kabul etmektedir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 118, 106. madde. Sözcüğün (یاکردی) *yekirdi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁶¹ Atalay, bu sözcüğü *yaşırmak* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 51. Sözcüğün (یاکردی) *yekirmek* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁶² Atalay, bu sözcükleri *yaşıriptır*, *yaşırmış* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 63. Sözcüklerin (یاکردی) *yekiriptir* ve (یاکردی) *yekirmiş* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

⁴⁶³ Atalay, bu sözcüğü *yaşırdı* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 15. Sözcüğün (یاکردی) *yekürdi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *jekirüv* “Kızmak, azarlamak.” (KTS, 98); KrT: *cekir-* “Sövmek, kötü muamelede bulunmak.” (KS, 198)

yel (3a-13, 37b-8): yel, rüzgâr.

KT: *jel* “cel bolup öttü: Yel gibi geçti.” (KTS, 98); KrT: *cel* “... II. Rüzgâr, yel...” (KS, 198)

yel-(di)⁴⁶⁴ (38a-1): yelmek, hızlı koşmak.

KT: *jelüv* “Atla orta hızla gitmek.” (KTS, 99); KrT: *cel-* “... IV. Yelmek (hızlı koşmak).” (KS, 198)

yel-(di) (14b-8): yelmek.

KT: *jelüv* “Atla orta hızla gitmek.” (KTS, 99); KrT: *cel-* “... IV. Yelmek (hızlı koşmak).” (KS, 198)

yelim (26b-7): çiriş (tutkal gibi kullanılan esmer, sarı bir toz).

KT: *jelim* “Yapışkan, yapıştıran nesne.” (KTS, 99); KrT: *celim* “Zamk.” (KS, 199)

yelke⁴⁶⁵ (4b-1): boynun iki yanında bulunan damarlar.

KT: *jelke* “Boynun dış tarafı, ense.” (KTS, 99); KrT: *celke* “1. Ense; beygirin yele arkası. 2. Ense, yele arkası derisi. 3. Geri, kıç; arka kısım.” (KS, 199-200)

yêlken (29b-3): yelken.

KT: *jelken* “... II. Yelken.” (KTS, 99); KrT: *celken* “Yelken.” (TKrS, 955)

yelmek (14b-8): yelmek.

KT: *jelüv* “Atla orta hızla gitmek.” (KTS, 99); KrT: *cel-* “... IV. Yelmek (hızlı koşmak).” (KS, 198)

yel sem-(di) (20a-8): yel senmek, rüzgâr durmak.

KT: - KrT: -

yem (23b-10, 84a-12): yem.

KT: *jem* “1. Yem. 2. Aş, yemek.” (KTS, 99); KrT: *cem* “Yem, hububattan yem.” (KS, 200)

yemek (81b-11): yemek.

⁴⁶⁴ Atalay, bu sözcüğü *yeledi* biçiminde okuyup “yavaş koşmak” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 71. Sözcüğün (يلدى) *yeldi* biçiminde olduğu ve Arapçasının (هرول) “yelmek, hızlı koşmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁶⁵ Atalay, bu sözcüğü *yelge* biçiminde okumuştur. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 7. Sözcüğün (يلكا) *yelke* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: *tamaq* “ I . Yemek, yenilip içilebilen şeyler...” (KTS, 262); KrT: *tamak* “1. Yiyecek...” (KS, 703)

yemiş (28a-7, 86a-1): meyve, yemiş.

KT: *jemis* “Yemiş.” (KTS, 100); KrT: *cemiş* “1. Yemiş; meyve. 2. (bu mana ile cer cemiş dahi denir): Çilekler.” (KS, 201)

yên (31a-3): elbise yeni.

KT: *jeŋ* “Yen, giysinin kolu.” (KTS, 100); KrT: *ceŋ* “ I . Yen, kol...” (KS, 201)

yençi (25a-7): hamur.

KT: - KrT: -

yene (31a-8, 90a-4): yine.

KT: *jäne* “Yine.” (KTS, 97); KrT: *cana* “Yine, daha; mükerreren.” (KS, 174)

yene kel-(di), yenzek kel-(di) (12a-12): yine, tekrar gelmek.

KT: - KrT: -

yeŋ (31a-3): elbise yeni.

KT: *jeŋ* “Yen, giysinin kolu.” (KTS, 100); KrT: *ceŋ* “ I . Yen, kol...” (KS, 201)

yeŋ-(di) (24b-1, 27a-2): yenmek, üst gelmek.

KT: *jeŋüv* “1. Yenmek. 2. İdare etmek, yönetmek.” (KTS, 100); KrT: *ceŋ-* “... II . Yenmek.” (KS, 201)

yeŋi (11b-9): yeni.

KT: *jaŋa* “ I . Yeni. II . Önceden olmayan, yeni oluşan.” (KTS, 92); KrT: *caŋı* “1. Yeni. 2. Ahiren, az bir müddet önce.” (KS, 175)

yeŋi ay (37b-7): yeni ay.

KT: - KrT: -

yeŋil (14a-7): yeğni, hafif.

KT: *jeŋil* “1. Hafif. 2. Kolay.” (KTS, 100); KrT: *ceŋil* “ I . Hafif, yeğni...” (KS, 202)

yeŋile⁴⁶⁶ (90a-4): yine.

⁴⁶⁶ Atalay, bu sözcüğün *yeŋile* biçiminde Anadolu’da “tekrar” anlamında hâlâ kullanılmakta olduğunu ve dolayısıyla sözcüğün *yeŋile* biçiminde olması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 129, 576. dipnot. Sözcüğün (يَنْكَل) *yeŋile* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

KT: - KrT: *cañıdan* “Tekrar.” (TKrS, 851)

yeñile-(di), yeñirt-(ti) (12a-7): yenilemek.

KT: *jañalav* “Yenilemek.” (KTS, 92); KrT: *cañıla-* “Yenilemek.” (KS, 176)

yenkeş (19a-9): yengeç.

KT: - KrT: -

yensig⁴⁶⁷ (33a-3): “denizcilikte” demir zincilerinin birbirine dolaşıp karışması.

KT: - KrT: -

yeñşi-(di) (26a-9): kekremek, kekre olmak.

KT: - KrT: -

yer (4b-7): yer.

KT: *jer* “1. Yer, toprak. 2. Yurt, mekân, memleket.” (KTS, 100); KrT: *cer* “1. Arz, yer; mahal. 2. Mesafe.” (KS, 202-203)

yerdeş (86b-9): hemşehri, yerdeş.

KT: *jerles* “Hemşehri, bir köy veya şehirden olan.” (KTS, 101); KrT: *cerdeş* “I . Hemşehri...” (KS, 203)

yet-(ti) (30a-9, 38b-7): 1. Yedeğine almak, sevk etmek. 2. Erişmek.

KT: *jetüv* “1. Ulaşmak, yarmak. 2. Dolmak, yaşını doldurmak. 3. Dağılmak. 4. Kâfi gelmek.” (KTS, 101); KrT: *cet-* “Varmak; ermek; erişmek; ulaşmak.” (KS, 204)

yetkir-(di) (38b-7): erişmek.

KT: *jetkizüv* “1. Bir yerden başka bir yere götürmek, ulaştırmak. 2. Söylemek, bildirmek. 3. Tutturmak. 4. Herkese yetecek şekilde bölüp dağıtmak.” (KTS, 101); KrT: *cetkir-* “... II . 1. Tedarik etmek, yetiştirmek. 2. Kendine yetişmeye müsaade etmek.” (KS, 206)

yetiş-(ti) (6a-12, 32a-9): erişmek, yetişmek.

⁴⁶⁷ Atalay, bu sözcüğe “yanlamasına” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 63. Fazılov, bu sözcüğe *поперечный* “çapraz” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 173. Kaymaz ise, sözcüğün Arapça karşılığından hareketle “teknenin arka kısmı, tekne yapmak için kullanılan dörtgen şeklinde bir tahta” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 13. Sözcüğün Arapçasının (*معترض*) “demir zincirlerinin birbirine dolaşıp karışması” anlamında olduğu düşünülmektedir.

KT: *jetisüv* “Yeterli olmak, yetişmek, imkân sahibi olmak.” (KTS, 102); KrT: *cetiş-* “1. Hep birlikte yetişmek, ermek. 2. Kâfi gelmek, yetecek miktarda bulunmak.” (KS, 205)

yetmiş (60b-10): sayıda yetmiş.

KT: *jetpis* “Yetmiş.” (KTLS, 988); KrT: *cetimiş* “Yetmiş.” (KS, 205)

yeyiş (49a-12, 49b-12): yeyiş.

KT: - KrT: -

yığ-(dı) (12a-5): yığmak.

KT: *jıyuv* “Toplamak, bir yere yığmak.” (KTS, 113); KrT: *cıy-* “... II. Yığmak, yığın hâlinde toplamak, küme hâline koymak; biriktirmek.” (KS, 214)

yığla-(dı) (T.) (8b-1, 37b-4): ağlamak.

KT: *jılav* “Ağlamak.” (KTS, 111); KrT: *ıyla-* “Ağlamak.” (KS, 362)

yık-(tı) (17b-1): yıkmak.

KT: *jıgıuv* “1. Güreşte yıkmak. 2. Devirmek. 3. Yıkmak.” (KTS, 110); KrT: *cık-* “... II. Devirmek, yenmek, yere çalmak.” (KS, 207)

yıkıl-(dı) (38b-11): yıkılmak, düşmek.

KT: *jıgıluv* “Yıkılmak.” (KTS, 110); KrT: *cıgıl-* “Devrilmek, düşmek, yere serilmek; yenilmek.” (KS, 207)

yıkık (48a-1): yıkılmış.

KT: *jıgıq* “Üzgün, suratı asık, yıkık.” (KTS, 110); KrT: -

yıl (3a-13, 19b-11): yıl.

KT: *jıl* “Yıl, sene.” (KTS, 110); KrT: *cıl* “ I . 1. Yıl. 2. Hayvan adlarına göre yürütülen takvim...” (KS, 207-208)

yıl-(dı) (18b-4): sürünmek.

KT: [] KrT: *cıl-* “... II. Hareket etmek, kımıldamak; emeklemek; yere doğru pek fazla eğilerek yürümek.” (KS, 208)

yıla-(y) (75b-12): ağlamak.

KT: *jılav* “Ağlamak.” (KTS, 111); KrT: *ıyla-* “Ağlamak.” (KS, 362)

yıldıra-(dı) (32a-13): ıldırmaq (yıldırım çakmak).

KT: - KrT: -

yıldırım (21b-13): yıldırım.

KT: - KrT: -

yılı (28a-4): ılık.

KT: *jılı* “1. Ilık. 2. Sıcakkanlı, sevimli.” (KTS, 112); KrT: *cılıu* “1. Ilık, ılıklik. 2. mec. Can. 3. mec. Yuva.” (KS, 211)

yılım⁴⁶⁸ (14a-10): yapıştırıcı, tutkal, zamk.

KT: *jelim* “Yapışkan, yapıştıran nesne.” (KTS, 99); KrT: *celim* “Zamk.” (KS, 199)

yılı şu (13a-13): hamam.

KT: - KrT: -

yılkı (14b-3, 85b-12): at sürüsü, yilkı.

KT: *jılqı* “Yilkı.” (KTS, 111); KrT: *cılkı* “I . 1. At (bu hayvanın soy ismi olmak üzere). 2. Hayvan devri takviminde yedinci yılın adıdır.” (KS, 210)

yılmağay⁴⁶⁹, **yılmanuğ** (4a-3): sakalsız.

KT: [] KrT: []

yıpdır- (54b-7): ıslatmak.

KT: - KrT: -

yıpın-(dı) (10a-4): yapışmak.

KT: - KrT: -

yıpıt-(tı) (8a-9): ıslatmak.

KT: - KrT: -

yır-(dı) (15a-9): yırmak, yırtmak.

KT: *jıruv* “Yırtmak, çizmek, bölmek.” (KTS, 113); KrT: *cır-* “Yırtmak, parçalamak.” (KS, 212)

yırağ (8a-6): ırak, uzak.

⁴⁶⁸ Fazılov, bu sözcüğe ловушка, силок “tuzak, geniş alan” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 123. Kaymaz, bu sözcüğe “yapıştırıcı, tutkal” anlamını vermiştir. bk. Kaymaz, Zeki, Mohammad, Raghed, *agm.*, s. 7. Sözcüğün Arapçasının (غرا) “yapıştırıcı, tutkal, zamk” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁶⁹ Atalay, bu sözcüğe “yalabık” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 6. Kun, bu sözcüğün karşılığı olarak verilen “yalabık” sözcüğünün çağında “sakalsız” anlamı ile geçtiğini fakat bu sözcüğün bir *neologisme* “yeni sözcük” olduğunu ve uzmanlardan başka hiç kimse tarafından bilinmediğini belirtmektedir. İkinci itirazı ise *yılmağay* sözcüğünün *imberbe* “henüz sakalı çıkmamış olan, tüysüz genç” anlamına geldiğini ve Atalay’ın dizininde bu sözcüğün tam olarak açıklanmadığı biçimindedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 12, 7. madde; “Philologica II.”, s. 424, 7. madde. Fazılov ise, *yılmağay* sözcüğüne безбородый “sakalsız olan” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 93. T. Halasi Kun’un yapmış olduğu açıklamaya katılmak suretiyle sözcüğün şu an “sakalsız” anlamında kullanılmadığı göz önünde bulundurularak “sakalsız” biçiminde belirtilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KT: *jıraq* “Uzak, yakın değil.” (KTS, 113); KrT: *ıraak* “Uzak, ırak; uzakta; uzakta bulunan yer.” (KS, 356)

yırın-(dı) (6a-8): yırtılmak.

KT: *jırıluv* “Yırtılmak, ayrılmak, çatlamak.” (KTS, 113); KrT: *cırıl-* “Yırtılmak, parçalanmak, parça parça olmak.” (KS, 213)

yırıt-(tı) (15a-9, 36a-1): yırtmak.

KT: *jırtuv* “Yırtmak.” (KTS, 113); KrT: *cırt-* “... II. Yırtmak, parça parça etmek.” (KS, 213)

yırıla-(dı) (27a-8): ırlamak (şarkı söylemek).

KT: *jırlav* “Ağıt söylemek.” (KTS, 113); KrT: *ırda-* “Şarkı söylemek; ırlamak (insan hakkında).” (KS, 358)

yırmağ (33b-5): ırmak.

KT: - KrT: -

yırtık (34b-6, 48b-8): yırtılmış.

KT: *jırtıq* “1. Yırtık. 2. Fakir, garip, dilenci.” (KTS, 113); KrT: *cırtık* “Yırtılmış, yırtık; delik.” (KS, 213)

yırtıklı (34b-3): yırtık.

KT: *jırtıq* “1. Yırtık. 2. Fakir, garip, dilenci.” (KTS, 113); KrT: *cırtık* “Yırtılmış, yırtık; delik.” (KS, 213)

yırtık tuğaklı (4a-9): yırtık dudaklı.

KT: - KrT: -

yırın-(dı) (6a-8, 10b-5): yırtılmak.

KT: *jırıluv* “Yırtılmak.” (KTS, 113); KrT: *cırıl-* “Yırtılmak, parça parça olmak.” (KS, 213)

yıy-(dı) (12a-5, 23b-2): yığmak.

KT: *jıyuv* “Toplamak, bir yere yığmak.” (KTS, 113); KrT: *cıy-* “... II. Yığmak, yığın hâlinde toplamak, küme hâline koymak; biriktirmek.” (KS, 214)

yıyın-(dı)⁴⁷⁰ (6b-8): yığılmak.

KT: *jıyıluv* “Bir yere toplanmak, birikmek, yığın hâline gelmek.” (KTS, 103); KrT: *cıyıl-* “Toplanmak, yığılmak, kümelenmek, birikmek.” (KS, 214)

⁴⁷⁰ Kun, bu eylemin eş anlamlısı olan *yığın-* eyleminin Atalay tarafından alınmadığını belirtip bu sözcüğe *etre reuni* “yeniden bir araya gelmek” anlamını vermektedir. bk. Halası Kun, Tibor, “Philologica I .”, s. 35, 130. madde.

yıyla-(dı) (8b-1): ağlamak.

KT: *jılav* “Ağlamak.” (KTS, 111); KrT: *ıyla-* “Ağlamak.” (KS, 362)

yi (16b-12): koku.

KT: - KrT: -

yidegüç (33b-11): yedegüç, yedici.

KT: - KrT: -

yigit (20b-4): yiğit.

KT: *jigit* “Yiğit, genç delikanlı.” (KTS, 114); KrT: *cigit* “Delikanlı, yiğit.” (KS, 216)

yigren-(di) (T.) (30a-4): iğrenmek.

KT: *jiyrenüv* “İğrenmek, korkmak, tiksirmek.” (KTS, 102); KrT: *ciyirken-* “İğrenmek, nefret etmek, iğrenerek titremek.” (KS, 218)

yili (23b-6): hayvan ayağına bağlanan ip, yili.

KT: - KrT: -

yilik (15b-1): kemik yağı.

KT: *jilik* “İçinde yağ olan bacak ve kol kemiği.” (KTS, 114); KrT: *cilik* “Borumsu kemik, ilikli kemik.” (KS, 216)

yillik (35b-4, 50a-3): yıllık.

KT: *jıldır* “Yıllık.” (TKS, 791); KrT: *cıldık* “1. Yıldönümü. 2. Bir sene müddet; senelik vade.” (KS, 209)

yilim (T.) (25a-3): düğüm.

KT: - KrT: -

yimrik (34b-7, 48b-11): eğri, yimrilmiş.

KT: - KrT: -

yimril-(di)⁴⁷¹ (6a-8): yarılmak, ayrılmak.

KT: - KrT: -

yip (13a-1, 14b-4): ip.

KT: *jip* “1. İp. 2. Halat bağı.” (KTS, 114); KrT: *cip* “İplik, kınnap, ip; kordon.” (KS, 217)

⁴⁷¹ Kun, bu sözcüğün Kıpçak dil yadigârlarında “toprak çökmek, obrulamak” anlamlarına geldiğini belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 31, 107. madde. Fazılov ise, bu sözcüğe разрушаться; рассекаться; продавливаться; получать вмятины “kertik, kesik açmak, kırılmak ve ayrılmak” anlamlarını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 100.

yipek (13a-6): ipek.

KT: *jibek* “İpek.” (KTS, 113); KrT: *cibek* “İpek, ipekten olan.” (KS, 215)

yiper-(di) (20a-4): akmak, çabuk yürümek, ihsan etmek.

KT: *jiberüv* “Göndermek, yollamak, atmak.” (KTS, 113); KrT: *ciber-* “1. Göndermek, yollamak. 2. Geçirmek (müsaade vermek). 3. Yardımcı fiil sıfatıyla bu fiil: ir- II : Baş fiili ifade ettiği manaya katıyet ve kesinlik veren bir yardımcı fiildir; ve iy- V ’e muadildir.” (KS, 215-370-374)

yitir-(di)⁴⁷² (38b-5): bir kimseyi kışkırtarak korkulu işe “duruma” düşürmek; yardan atlatmak; yitirmek.

KT: - KrT: *citirüü* “Yitirmek.” (TKrS, 967)

yit-(ti) (23a-12, 26a-10): yitmek, kaybolmak.

KT: *jitüv* “Yitmek.” (KTLs, 990); KrT: *cit-* “Yok olmak, yitmek, kaybolmak; mahvolmak.” (KS, 217)

yiti (13a-7): keskin.

KT: - KrT: -

yitiker (7a-11): Yedi Kardeşler Yıldızı.

KT: - KrT: *cetigen* “1. Yediger; Dübbüekber (yıldız topu). 2. Kırgız kabilelerinden birinin adıdır.” (KS, 205)

yiyecek (49a-4): yiyecek yer.

KT: - KrT: -

yiye-(di)⁴⁷³ (6b-12): güzel kokmak.

KT: - KrT: -

yiyeçi⁴⁷⁴ (4a-5): obur.

⁴⁷² Atalay, bu sözcüğün okunması noktasında *yitir-* ve *yiştir-* eylemleri arasında kalmıştır. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 72, 478. dipnot. Al-Türk, bu sözcüğü *yiştirdi* biçiminde okuyup Arapça açıklamadan hareketle “tehlikeye atmak” anlamını vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 172, 1129. dipnot. Fazılov, bu sözcüğü *yitirdi* biçiminde okuyup *терять* “kaybetmek” anlamını vermiştir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 186. Sözcüğün (يتردى) *yitirdi* biçiminde olduğu ve Arapçasının (ودر) “birini tehlikeye düşürmek; yardan atlatmak; yitirmek” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁷³ Al-Türk, sözcüğü *yişdi* biçiminde okuyarak “güzel kokmak” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 57, 196. dipnot. Sözcüğün (بيدى) *yişdi* biçiminde olduğu ve Arapçasının (اروح) “güzel kokmak” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁷⁴ Atalay, önce sözcüğü okumayıp (بيدى) biçiminde bırakmıştır. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 6, 16. dipnot. Kun ise, sözcüğü *yeyici* biçiminde okuyarak “çok yiyen, obur” anlamlarını vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 13, 11. madde. Atalay, sözcüğün bu biçimde okunması durumunda /d/ harfinin ihmal edileceğini belirtip itiraz etmiştir. bk. Atalay, Besim, *agm.*, s. 98, 11. madde. Kun, konuyu ikinci makalesinde ele alıp el yazmada bu sözcüğün bulunduğu yerde (بيدى) sözcüğü değil

KT: - KrT: -

yyiklen-(di)⁴⁷⁵ (6b-1): hastalanmak; boğazı yanmak.

KT: - KrT: -

yoğsun (23b-5): su yosunu.

KT: - KrT: -

yoğun (T.) (26b-12): yoğun, ağır, kalın.

KT: *juvan* “Kalın, büyük, ince değil, sağlam, güçlü.” (KTS, 106); KrT: *coon* “1. Şişman, yoğun. 2. mec. Zengin; kodaman. 3. gr. Kalın (ses hakkında).” (KS, 223)

yoğur-(dı) (26a-9): yoğurmak.

KT: - KrT: *cuur-* “Yoğurmak; karıştırmak.” (KS, 235)

yok (35a-12, 52b-2, 52b-3, 52b-4, 52b-6, 81a-12, 81a-13, 88a-11, 90a-2, 90a-13): yok.

KT: *joq* “1. Yok. 2. Kaybeden mülk, mal. 3. Fakir, yoksul.” (KTS, 103); KrT: *cok* “1. Yok; bulunmuyor; kayıp; hazır bulunmuyor. 2. Kayıp, yitik. 3. İhtiyaç. 4. Fukara, züğürt. 5. Yahut koldu münasebetiyle.” (KS, 219)

yoğarı (28a-7, 73b-6): yukarı.

KT: *joğarı* “Yukarı, yüksek.” (KTS, 103); KrT: *coğoru* “Yukarı, yukarıya.” (KS, 218)

yoğa-(dı) (12a-13): yoklamak, aramak.

KT: *joqtav* “1. Ölenin arkasından ağıt söyleyip ağlamak. 2. Aramak, arzulamak. 3. İntikam almak. 4. Kaybolan şeyi aramak.” (KTS, 103); KrT: *cokto-* “1. Yoklamak; malumat araştırmak; tetkik etmek. 2. sağı sağmak: Ölü için ağlamak.” (KS, 219)

yoksa (81a-8, 81a-9, 86b-13, 87a-1, 87a-4, 87a-5, 90a-12): yoksa.

KT: *joq* “1. Yok. 2. Kaybeden mülk, mal. 3. Fakir, yoksul.” (KTS, 103); KrT: *cok* “1. Yok; bulunmuyor; kayıp; hazır bulunmuyor. 2. Kayıp, yitik. 3. İhtiyaç. 4. Fukara, züğürt. 5. Yahut koldu münasebetiyle.” (KS, 219)

(قیل ییچی) kaydı bulunduğunu belirtip *yeyici* sözcüğünün önünde bulunan (قیل) sözüyle cevap vermiştir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 424, 11. madde.

⁴⁷⁵ Atalay, bu sözcüğü *yiglendi* biçiminde okuyup “hastalandı” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 11. Kun, bu sözcüğü *yyiklendi* biçiminde okumaktadır. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 33, 120. madde. Fazılov ise, bu sözcüğü *yiglendi* biçiminde okuyarak *заболеть, болеть* “hastalandı” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 101. Sözcüğün (بیکلاندی) *yyiklendi* biçiminde olduğu ve *avulandı* “ağılanmak” sözcüğünden önce geldiği de göz önünde bulundurularak Arapçasının (انمل) “hastalanmak; boğazı yanmak” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

yokşul (27b-6, 33a-3): yoksul, fakir.

KT: - KrT: -

yokşullan-(dı) (9b-10): yoksullanmak.

KT: - KrT: -

yokuş (22a-1, 25a-10): yokuş.

KT: - KrT: -

yol (3b-1, 23b-11): yol.

KT: *jol* “1. Yol. 2. Kelimelerin yanma veya basma şeklinde kâğıt üzerine düşen izi. 3. İdeal, baht. 5. Adet. 6. Hürmet, izzet. 7. Ölçü, durum. 8. İmkân. 9. Emel.” (KTS, 103); KrT: *col* “1. Yol. 2. Hat, satır; yol. 3. Tertip; adet. 4. Defa. 5. Müsaade, ruhsat. 6. Hediye.” (KS, 219-220)

yol-(dı) (37a-10): yolmak.

KT: *juluv* “Koparmak, çıkarıp almak, geri çekmek.” (KTS, 107); KrT: *cul-* “Yolmak; koparmak.” (KS, 231)

yoldaş (86b-7): yoldaş, yol arkadaşı.

KT: *joldas* “Yoldaş.” (KTS, 104); KrT: *coldoş* “1. Yoldaş. 2. Arkadaş, dost.” (KS, 220)

yolka-(dı) (37a-10): yolmak.

KT: *juluv* “Koparmak, çıkarıp almak, geri çekmek.” (KTS, 107); KrT: *culku-* “culk-: Yolmak, koparmak, kökünden koparmak.” (KS, 231)

yolkovuş (T.) (34a-13): cımbız.

KT: - KrT: -

yoluğ-(tı) (10a-8): yolmak, yünle pamuğu karıştırarak fala bakmak.

KT: - KrT: -

yon-(dı) (37a-10): yonmak, yontmak.

KT: *jonuv* “Yontmak.” (KTS, 104); KrT: *con-* “... II. Yontmak, rendelemek.” (KS, 222)

yorga (17a-8): yorga (atlarda rahvana yakın bir yürüyüş).

KT: *jorga* “Yorga at, rahvan yürüyüşlü at.” (KTS, 104); KrT: *corgo* “Yorga (at).” (KS, 224)

yorgan (31b-12): yorgan.

KT: - KrT: *cuurkan* “Yorgan.” (KS, 235)

yorul-(dı) (9b-9, 26a-13): yorulmak.

KT: - KrT: -

yoşkun (23b-5): su yosunu.

KT: - KrT: -

yovuĸ (28b-9): yakın.

KT: *juvıq* “Yakın, uzak değil.” (KTS, 106); KrT: *cuuk* “Yakın.” (KS, 235)

yovun (26b-11): yoğun, kalın, ağır.

KT: *juvan* “Kalın, büyük, ince değil, sağlam, güçlü.” (KTS, 106); KrT: *coon*

“1. Şişman, yoğun. 2. mec. Zengin; kodaman. 3. gr. Kalın (ses hakkında).” (KS, 223)

yovur-(dı) (26a-9): yoğurmak.

KT: - KrT: *cuur*- “Yoğurmak; karıştırmak.” (KS, 235)

yovurluĸ (4b-6): teğelti (eyer ve semer altına konulan keçe).

KT: - KrT: -

yovuz, yovuzrak (55b-5): yağız, aşırı kötü.

KT: *javız* “Birisine düşmanlık, kötölük yapmayı tasarlayan kimse, sevimsiz adam.” (KTS, 97); KrT: -

yön, yöp (22a-13): geręek.

KT: *jön* “ I . Yön, istikamet. II . Vaziyet, husus, durum. III . Doğru, haklı, hakikat. IV . Hususta, hakkında.” (KTS, 105); KrT: *cön* “1. Sade, basit, ehemmiyetsiz, şöyle böyle. 2. Yönet (istikamet). 3. Kaideye uygun, doğru; normal. 4. Halim, sakin. 5. Menşе, kök.” (KS, 227)

yöri bar-(dı) (10a-7): yürümek.

KT: *jürüv* “1. Yürümek. 2. Kımıldamak, hareketlenmek...” (KTS, 110), *baruv* “Varmak.” (KTS, 37); KrT: *cür*- “1. Hareket etmek, harekette bulunmak; yürümek; vasıta ile gitmek...” (KS, 237), *bar*- “... III. Kımıldamak, yürümek, hareket etmek, yürüyüp gitmek; varmak.” (KS, 86)

yu-(dı) (27a-3): yıkamak, yumak.

KT: *juvuv* “ I . Yıkamak, temizlemek...” (KTS, 106); KrT: *cuu*- “ I . Yıkamak; su eşmek; çamaşır yıkamak; (ölüyü) yıkamak...” (KS, 235)

yuĸa (14a-7): yeğni, hafif, yuka, ince.

KT: *juĸa* “İnce.” (KTS, 107); KrT: *cuka* “Yufka (kalın olmayan).” (KS, 231)

yular (18a-3, 33b-12): yular.

KT: - KrT: -

yulduz (36a-4): yıldız.

KT: *julduz* “1. Yıldız. 2. Beş köşeli şekil. 3. Ay.” (KTS, 107); KrT: *cıldız* “1. Yıldız. 2. Teveccüh. 3. Sevimli; hoş.” (KS, 209)

yumak⁴⁷⁶ (13a-13): yıkamak.

KT: *juvuv* “I . Yıkamak, temizlemek...” (KTS, 106); KrT: *cuu-* “I . Yıkamak; su eşmek; çamaşır yıkamak; (ölüyü) yıkamak...” (KS, 235)

yumaqla-(dı) (31b-3): yumrulanmak.

KT: - KrT: -

yumçaq (36b-9): yumuşak.

KT: *jumsaq* “1. Yumuşak. 2. Rahat.” (KTS, 107); KrT: *cumşak* “Yumuşak.” (KS, 232)

yumğaklı (34b-9): yumru.

KT: - KrT: -

yumğaklan-(dı) (10a-12): yumaklanmak.

KT: - KrT: -

yumarla-(dı) (31b-3): yumrulamak.

KT: *jumarlav* “Yuvarlamak, kıvrırmak.” (KTS, 107); KrT: *cumarla-* “Buruşturarak sıkmak.” (KS, 232)

yumrı (34b-9): yumru.

KT: *jumır* “I . 1. Yuvarlak, içi delik değil. 2. Uygun, akla yatkın. II . Mide.” (KTS, 108); KrT: *cumru* “cumuru: Yumru; üstüvani, silindir.” (KS, 232-233)

yumruqla-(dı) (32a-5, 50b-1): yumruklamak.

KT: - KrT: -

yumruqla (7b-5): yumurta.

KT: *jumirtqa* “Yumurta.” (KTS, 108); KrT: *cumurtka* “Yumurta.” (KS, 233)

yumruqla-(dı) (8a-13): yumurtlamak.

KT: *jumirtqalav* “Yumurtlamak.” (KTS, 108); KrT: *cumurtkala-* “Yumurtlamak (kuş hakkında).” (KS, 233)

yumşak (84a-10): yumuşak.

⁴⁷⁶ Fazılov, bu sözcüğe *стирка* “çamaşır yıkama” anlamını vermektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 120. Al-Türk ise bu sözcüğe “dokumak” anlamını vermiştir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 82, 417. dipnot.

KT: *jumsaq* “1. Yumuşak. 2. Rahat.” (KTS, 107); KrT: *cumşak* “Yumuşak.” (KS, 232)

yumşa-(dı) (39a-6, 84a-10): yumuşamak.

KT: *jumsav* “... II. Yumuşamak, sertliğini kaybetmek.” (KTS, 107); KrT: *cumşa-* “1. Yumuşamak...” (KS, 232)

yumur⁴⁷⁷ (5a-4): kuzu midesinde hazırlanmış maya.

KT: [] KrT: []

yumur-(dı) (35b-7): yumrulmak.

KT: *jumırlav* “Silindirleştirmek.” (KTS, 108); KrT: *cumurula-* “Yumru yapmak; silindir şekline sokmak.” (KS, 233)

yumrulmuş (34b-6): yumrulmuş.

KT: *jumırlav* “Silindirleştirmek.” (KTS, 108); KrT: *cumurula-* “Yumru yapmak; silindir şekline sokmak.” (KS, 233)

yun-(dı) (6a-6): yunmak, yıkanmak.

KT: *juvinuv* “Birisinin yıkanması.” (KTS, 106); KrT: *cuun-* “... II. Yıkanmak.” (KS, 235)

yunt (9a-3): at.

KT: - KrT: -

yuntavlı⁴⁷⁸ (I) (9a-3): perişan, talihsiz, uğursuz.

KT: - KrT: -

yuntavlı (II) (14a-8): alacalı, saçaklı.

KT: - KrT: -

yup (31a-9): tepe.

⁴⁷⁷ Atalay, bu sözcüğe “hazırlanmış maya” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 8, 31. dipnot. Kun, *yumur* sözcüğünün altında yazan (المعد) Arapça sözcüğü “mide” biçiminde okumak suretiyle *yumur* “hazırlanmış maya” değil, *ventricule d’agneau*; *jabot*; *estomac*; *caillette*; *pressure* “kuzuların midelerinden alınan peynir ya da yoğurt mayası” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Halasi Kun, Tibor, *agm.*, s. 22, 58. madde; “Philologica II.”, s. 440, 58. madde. Fazılov ise, Arapça sözcüğün (المعدة) biçiminde yazıldığını söyleyip bu sözcüğün mide anlamında olduğunu çünkü yeni doğan kuzunun midelerinden alınan süttten yapıldığını ve ilaç gibi kullanıldığını belirtmektedir. bk. Fazılov, E. İ., Ziyayev, M. T., *age.*, s. 97, 16. dipnot. Al-Türk ise, bu sözcüğe “kuzu midesinde hazırlanmış maya” anlamını vermektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 46, 124. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (انفحة المعدة) “kuzu midelerinden hazırlanmış maya” anlamında olduğu düşünülmektedir.

⁴⁷⁸ Atalay, bu sözcüğün Arapça karşılığının “devenin alacalı olması” biçiminde olduğunu belirtmiştir. Fakat bu satırda *yunt* sözcüğünün bulunması sebebiyle “bu dondaki at” anlamını vermiştir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 16, 104. dipnot. Al-Türk, bu sözcüğün karşılığı olan Arapça (تعيس) sözcüğünün anlamının “perişan” olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Türk, Gülhan, *age.*, s. 66, 279. dipnot. Sözcüğün Arapçasının (تعيس) “perişan, talihsiz, uğursuz” anlamlarında olduğu düşünülmektedir.

KT: [] KrT: []

yurt (32b-4): yurt, inilecek yer.

KT: *jurt* “ I . Yurt, memleket, halk, millet. II . 1. Göç nedeniyle (ay, gün, sene) terk edilen yer, yurt. 2. Mekân.” (KTS, 108); KrT: *curt* “1. Halk; tebaa. 2. Ülke, öz memleket, vatan. 3. okuu curtı: es. Yüksek mektep.” (KS, 234)

yuğ (27b-10): soğuğun şiddetinden hayvanların kırılması.

KT: *jut* “Mal mülkden ayrılmak, yokluk.” (KTS, 108); KrT: *cut* “ I . Kırgın (dondan ve yem kıtlığından kütle hâlinde hayvan kırılması)...” (KS, 234)

yuğ-(tı) (8b-2, 53a-5): yutmak.

KT: *jutuv* “Yutmak, sindirmek.” (KTS, 108); KrT: *cut-* “... II . Yutmak.” (KS, 234)

yuva (25a-10): yuva.

KT: *uya* “Yuva.” (KTS, 294); KrT: *uya* “Yuva.” (KS, 789)

yuvala-(dı) (16a-5): yuvarlamak.

KT: *jumarlav* “Yuvarlamak, kıvırmak.” (KTS, 107); KrT: *cumarla-* “Buruşturarak sıkmak.” (KS, 232)

yuvalan-(dı) (9a-8): yuvarlanmak.

KT: *jumarlanuv* “Yuvarlanmak.” (KTS, 107); KrT: *cumalan-* “Yuvarlanmak, tekerlenmek.” (KS, 232)

yuvaş bol-(dı) (38a-5): kolay olmak.

KT: - KrT: -

yuvun-(dı) (58b-12): yıkanmak, yunulmak.

KT: *juvınuv* “Birisinin yıkanması.” (KTS, 106); KrT: *cuun-* “... II . Yıkanmak.” (KS, 235)

yuzak (14b-8): damga.

KT: - KrT: -

yüg (16b-13): yün.

KT: *jün* “Yün.” (KTS, 110); KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yügen (31b-9): yular.

KT: *jügen* “Ağızlık ve dizgisi olan, kayıştan yapılan ve atın başına getirilen eğer takımlarının bir kısmı.” (KTS, 108); KrT: *cügön* “Oyan.” (KS, 236)

yügrük (11b-8, 19b-3): yügrük (hızlı koşan at).

KT: *jüyrik* “1. Hızlı koşan, hızlı giden...” (KTS, 109); KrT: *cügürük* “Yügrük at.” (KS, 236)

yügür-(di) (T.) (12a-7): yügrük olmak (hızlı koşmak).

KT: *jügirüv* “Koşmak.” (KTS, 109); KrT: *cügür-* “Koşmak.” (KS, 236)

yügüt-(ti) (T.) (24a-8): öğütmek.

KT: *ügitüv* “Öğütmek, ovmak, parçalamak.” (KTS, 295); KrT: *ük-* “Öğütmek, ufalamak.” (KS, 793)

yük (13a-1): yük.

KT: *jük* “1. Yük. 2. Cihaz, alet. 3. Kural, alet edevat. 4. Mihnnet.” (KTS, 109); KrT: *cük* “1. Yük, hayvana yükletilen ağırlık. 2. Keçe evin bir köşesine toplanılmış olan yorganlar, yastıklar vs.” (KS, 236)

yüklet-(ti) (38b-10): yükletmek.

KT: - KrT: *cüktöt-* “Yüklemeye zorlamak, yüklettirmek.” (KS, 237)

yükli (13a-1): yüklü, gebe, hamile.

KT: *jükti* “1. Yüklü. 2. Gebe.” (KTS, 109); KrT: *cüktüü* “1. Yüklü. 2. Gebe kadın.” (KS, 237)

yüksük (T.) (31a-4): dikiş yüksüğü.

KT: - KrT: -

yükün-(di) (8b-7): secde etmek ve kıcını yükseltmek.

KT: *jüginüv* “1. Namazda oturur gibi oturmak. 2. Birisinin hakemliğine müracaat etmek.” (KTS, 108); KrT: *cügün-* “Diz çökmek.” (KS, 236)

yüleştir-(di) (28a-11): üleştirmek.

KT: *ülestirüv* “Üleştirmek.” (KTS, 297); KrT: *ülöştür-* “Üleştirmek, tevzi etmek.” (KS, 794)

yülvüç, yülüvüç (34a-12): ustura.

KT: - KrT: -

yülü-(di) (13b-7, 41a-5): tıraş etmek.

KT: - KrT: -

yülük (48b-10): yülünmüş (yolunmuş, tıraş edilmiş).

KT: - KrT: -

yümüldürük (31b-10): gömüldürük, göğüslük “at ve benzeri hayvanlarda”.

KT: - KrT: -

yün (20b-5): keçi kılı, yün.

KT: *jün* “Yün.” (KTS, 110); KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yün (16b-13): yün.

KT: *jün* “Yün.” (KTS, 110); KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yünül (14a-7): yeğni, hafif, yuka.

KT: *jeñil* “1. Hafif. 2. Kolay.” (KTS, 100); KrT: *ceñil* “ I . Hafif, yeğni...” (KS, 202)

yürek (28b-11): yürek.

KT: *jürek* “1. Yürek. 2. Düşünce, ruh hâli.” (KTS, 110); KrT: *cürök* “1. Kalp, yürek. 2. Yüreklilik, cesaret.” (KS, 238)

yürük (11b-8): yüğrük (hızlı koşan at).

KT: *jüyrik* “1. Hızlı koşan, hızlı giden...” (KTS, 109); KrT: *cügürük* “Yüğrük at.” (KS, 236)

yürü-(di) (35b-10): yürümek.

KT: *jüröv* “1. Yürümek. 2. Kımıldamak, hareketlenmek. 3. Olmak. 4. Kaymak, yüzmek.” (KTS, 110); KrT: *cür-* “1. Hareket etmek, harekette bulunmak; yürümek; vasıta ile gitmek. 2. Niyet etmek; ...ye yakın olmak. 3. Hizmet etmek; ücretle çalışmak. 4. Birisi yahut bir nesne olduğu anlaşılmak. 5. Yardımcı fiil olmak üzere baş fiilin işine süreklilik ve devam mahiyeti verir.” (KS, 237)

yüvün (22a-11): yün.

KT: *jün* “Yün.” (KTS, 110); KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yüvür-(di) (12a-6): yüğrük olmak (hızlı koşmak).

KT: *jügiröv* “Koşmak.” (KTS, 109); KrT: *cügür-* “Koşmak.” (KS, 236)

yüz (I) (60b-11): sayıda yüz.

KT: *jüz* “ I . Yüz...” (KTS, 109); KrT: *cüz* “ I . Yüz, yüz tane...” (KS, 239)

yüz (II) (38a-10): yüz, çehre.

KT: *jüz* “... II . 1. İnsanın yüzü, bir şeyin yüz tarafı...” (KTS, 109); KrT: *cüz* “... II . Yüz (çehre); yüzey (sath)...” (KS, 239)

yüzlük (34a-13): yüzlük, örtü.

KT: *jüzdik* “Yüzlük.” (KTS, 109); KrT: -

yüz-(di) (25b-12): yüzmek.

KT: [] KrT: []

yüzilmiş (T.) (33b-10): yüzülmüş.

KT: - KrT: -

yüzleş-(ti) (10b-4): yüzleşmek.

KT: *jüzdestirüv* “Yüzleşmek.” (KTLS, 1002); KrT: *cüzdöstürüü* “Yüzleşmek.” (KTLS, 1002)

yüzük (14b-5): yüzük.

KT: *jüzik* “Yüzük.” (KTS, 109); KrT: -

yüzüm (25a-11): üzüm.

KT: *jüzim* “Üzüm.” (KTS, 109); KrT: *cüzüm* “Üzüm.” (KS, 240)

Z

⁴⁷⁹ **z** (35b-5): kontrat, sözleşme.

KT: - KrT: -

zaḥmet eyle-(di)⁴⁸⁰ (26b-1): kısınlamak, işkence etmek.

KT: - KrT: -

zaman (T.) (18a-11): zaman.

KT: *zaman* “Zaman, vakit, devir.” (KTS, 115); KrT: *zaman* “Ar. Zaman, vakit, devir.” (KS, 803)

zar zar yıla-(dı) (37b-3): hıçkırarak ağlamak.

KT: *zar-zar* “zar zar etüv: Ağlamak, üzölmek.” (KTS, 115); KrT: *zarlan-* “Acı acı ağlamak, sızlanmak, tasalanmak.” (KS, 805)

zehley (11b-13): cesur.

KT: - KrT: -

zehleye-(di) (12b-2): cesaretlenmek.

KT: - KrT: -

⁴⁷⁹ Al-Turk, bu sözcüğün Arapça (مأولا) karşılığından hareketle “kontrat, sözleşme” anlamında olduğunu belirtmektedir. bk. Al-Turk, Gülhan, *age.*, s. 162, 1079. dipnot. Sözcüğün Türkçe karşılığı net olarak tespit edilememiştir.

⁴⁸⁰ Atalay, Arapça karşılığından hareketle bu eylemin *zaḥmet éyle-* biçiminde okunması gerektiğini belirtmektedir. bk. Atalay, Besim, *age.*, s. 50, 362. dipnot. Sözcüğün (زألمات ايلادی) *zaḥmet eyledi* biçiminde olduğu düşünülmektedir.

zèrek, zerek (16b-1, 27b-5): zeyrek (zeki, çabuk kavrayışlı), çeçen.

KT: *zerek* “Zeki, çalışkan, kabiliyetli.” (KTS, 117); KrT: *zeyrek* “... II. Far. Zeki, anlayışlı; kavrayışlı, basiretli.” (KS, 806)

zından (13a-12): zindan.

KT: *zından* “Zindan.” (KTS, 118); KrT: *zından* “Far. Hapishane, zindan.” (KS, 806)

zincir (19b-5): zencir.

KT: *şincir* “Zincir.” (KTS, 319); KrT: *çincir* “Far. Zincir.” (KS, 270)

zurnay (18a-11): zurna, kısa düdük.

KT: *surnay* “Nefesli müzik aleti.” (KTS, 255); KrT: *surnay* “Far. Zurna, flavta, flüt.” (KS, 669)

zülf (18b-10): zülûf.

KT: - KrT: -

2.2. Anlam Olayları

Bugünkü bilgilere göre en eski dil çalışmaları Eski Hint’te ve daha sonra Eski Yunan’da yapılmıştır. Dinin itici bir güç olarak dil üzerindeki inceleme ve araştırmalarda etken rol oynaması, birçok ülkede olduğu gibi, Eski Hint’te de kendisini göstermiş, kutsal bilgi derlemeleri “Veda”ların doğru okunması, değerlendirilmesi ve zamanın aşındırmasından uzak kalabilmesi doğrultusundaki çabalar giderek dil denen olgunun sırlarının çözülmesine yönelmiştir. Eski Hint’te MÖ 10. yüzyıldan önceye uzanan “Veda”lar üzerinde çalışan birçok dilcinin yetiştiği, hatta MÖ 5. yüzyıldan önce Hindistan’ın kuzeyinde ve doğusunda iki dil bilgisi ekolünün varlığı bilinmektedir.⁴⁸¹

Bugün anlam bilimi konuları içerisinde düşünülebilecek olan kimi konuların, örneğin nesne ile onun dildeki karşılığı, adı arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı sorununun daha MÖ 4. yüzyılda Hindistan’da Yaska tarafından, aynı yüzyılda Eski Yunan’da Platon’un *Kratylos* adlı eserinde ele alınarak tartışıldığı bilinmektedir. Yunanistan’da dilin doğuştan, doğal mı, yoksa insanlar tarafından konma, yapma mı olduğu konusu yüzyıllarca üzerinde durulan, tartışılan bir sorun olmuştur.⁴⁸²

⁴⁸¹ Aksan, Doğan, *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*, s. 21.

⁴⁸² Aksan, Doğan, *age.*, s. 21-22.

Günümüze gelinceye kadar dünya üzerindeki dil çalışmalarında her toplumun ana dilinin öğretilmesi yanında dinlerin temel dillerinin (Hindistan’da Sanskrit, Avrupa’da Latince, Doğu dünyasında Arapça) öğrenilmesi ve incelenmesi isteği önemli bir itici güç olmuştur.⁴⁸³

Orta Çağ’da dil bilgisi konularının yanı sıra sözlükçülükte de gelişmeler görülmüş, Yeni Çağ’a yaklaşırken dil bilimi sorunlarının bir bölümü üzerinde kimi dilcilerle birlikte şairlerin de durduğuna tanık olunmuştur.⁴⁸⁴

17. yüzyılda, Paris’te “Port Royal” öğrencileri için hazırlanan *Port Royal Dilbilgisi*, dil biliminin konusu içine giren birçok kavramı aydınlatmaya yönelerek dil bilimi sorunlarına ilgi çekmiştir. Öte yandan, düşünürlerin dil üzerinde zihin yormaları anlam bilimi sorunlarını da gündeme getirmiş, 17. yüzyılda John Locke, sözcüklerin anlamları üzerinde önemle durmuştur. Yine 17. yüzyılda Bacon, 18. yüzyılda Leibniz, Herder ve daha sonraları W. von Humboldt dilin düşünceyle ilgisine eğilmişlerdir. Humboldt’un, dilin niteliklerine ilişkin önemli gözlem ve saptamaları olduğu, Leibniz’in ise dildeki öğelerin anlam açısından doğru çözümlenmesinin, zihin işleyişini en iyi yansıtan şey olduğunu savunduğu bilinmektedir.⁴⁸⁵

19. yüzyıla gelindiğinde yeni bir alanın, anlam bilimin temellerinin atıldığı görülmektedir. 1826-1827 yıllarında *Latin Dilbilimi Üzerine Dersler* adlı eseri hazırlayan Alman dilci K. Reisig anlama ilişkin sorun ve konulara *Semasiologie* başlığı altında yer vererek önemli bir giriş yapmıştır. Ancak onun attığı temeller 70 yıl sonra, Fransa’da M. Bréal tarafından sağlamlaştırılarak *sémantique* (anlam bilimi) terimiyle dil biliminde yeni bir çalışma alanının ortaya çıkması sağlanmıştır. Eski Yunan’dan Bréal’e kadar, hatta ondan uzun süre sonra bile anlamla ilgili konular art zamanlı yöntemle ele alınmış ve en çok anlam değişimleri üzerinde durulmuştur. Bréal, *Essai de Sémantique* adlı kitabında anlam konusunu geniş bir çerçevede ele almış, onun biçimle ilgisi, anlamların oluşumu, söz dizimiyle olan bağlantısı, eş anlamlılık, anlam değişimleri gibi sorunlara geniş yer vermiştir.⁴⁸⁶

⁴⁸³ Aksan, Doğan, *age.*, s. 22.

⁴⁸⁴ Aksan, Doğan, *age.*, s. 22.

⁴⁸⁵ Aksan, Doğan, *age.*, s. 22-23.

⁴⁸⁶ Aksan, Doğan, *age.*, s. 23.

20. yüzyılın başlarında ünlü İsviçreli bilgin F. de Saussure dil biliminde çığır açmış, “dizge” anlayışını getirmiş, dilin nitelikleri, incelenme yöntemleri üzerinde önemli ilkeler koymuş, “gösterge” kavramını yerleştirmiştir. Onun çalışmaları, günümüze gelinceye kadar dilcilikte çeşitli yöntem ve akımların doğmasına yol açmış, konuşulan dilin de önem kazanmasını sağlamıştır.⁴⁸⁷

Saussure ile başlatılabilecek olan yapısalcılık Amerika’da da yankı uyandırmış, Amerikan dil biliminde Bloomfield ve sonraki gelen isimlerle yeni gelişmeler elde edilmiştir. 1957’den başlayarak N. Chomsky’nin önemli çalışmaları ve aynı doğrultudaki araştırmacılar ile ondan ayrılan doğrultularda ürün veren bilginlerin çabalarıyla 20. yüzyılın ikinci yarısını kaplayan *generative grammar-linguistics* (üretken dil bilgisi-dil bilimi) akımı, sürekli değişimler ve gelişmelerle günümüze kadar gelmiş ve yeni yönlerde ilerlemeye başlamıştır.⁴⁸⁸

Bugün anlam bilimi çalışmaları birçok araştırmacı tarafından dil bilimi açısından ele alınmakta, *linguistic semantics* (dil bilimsel anlam bilimi) olarak yürütülmektedir. Kimi bilim çevreleri ise onu mantık çalışmalarıyla örtüştürerek *logical semantics* (mantıksal anlam bilimi) üzerinde durmakta, dilin mantıksal kuruluşu üzerinde eser yayımlayan Carnap ve aynı çerçevede bir dil bilgisi modeli ortaya koyan Montague gibi düşünürlerin doğrultusunda etkinlik göstermeyi sürdürmektedirler. Kuruluşu 1930’lara kadar uzanan ve dil-insan ilişkilerini, insanın dil karşısındaki durumunu ele alan *general semantics* (genel anlam bilimi) alanında çalışanlar da bulunmaktadır.⁴⁸⁹

Aksan, dünyadaki tüm çalışmaların gözden geçirilmesi sonucunda dil bilimsel anlam bilimin başlıca iki alt alanı olduğunu belirtmektedir. Bu alanları, sözcük anlam bilimi ve tümce anlam bilimi olarak göstermektedir. Araştırmaların eş zamanlı ya da art zamanlı yöntemle yürütülmesi, zaman içindeki gelişmelerin ele alınıp alınmaması bakımından ise durgun anlam bilimi ve gelişmeli (tarihsel) anlam bilimi ayrımına gitmiştir. Değişik dönemlerde, değişik akımlar doğrultusunda uygulanan yöntemler açısından ise yapısal, yorumlayıcı, üretimsel ve mantıksal anlam bilimi gibi alt alanların da belirlenebileceğini belirtmektedir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Aksan, Doğan, *age.*, s. 24.

⁴⁸⁸ Aksan, Doğan, *age.*, s. 24.

⁴⁸⁹ Aksan, Doğan, *age.*, s. 25.

⁴⁹⁰ Aksan, Doğan, *age.*, s. 26.

Sözcük anlam bilimi, dil biliminde çeşitli adlarla anılan, genel dilde “sözcük” olarak adlandırılan ögeleri, bunların türemiş ve başka ögelerle bir araya gelmiş biçimlerini anlam açısından inceleyen bir anlam bilimi dalıdır.⁴⁹¹ Bu dal belli bir bağlamı hesaba katmadan sözcükleri ele alarak bir nesnenin, bir duygu veya düşüncenin belli ses bileşimleriyle dile dönüştürülmesinde tutulan yol, bu bileşimlerin içerdikleri temel anlam ögesi, tasarımlar, duygu değerleri, yan anlamlar, sahne oldukları çeşitli aktarmalar, eş anlamlılık, eş adlılık, ters anlamlılık gibi konuları aydınlatmaya yönelmektedir. Sözcüksel birimlere bağlı olarak anlamın türleri, art zamanlı incelemelerle ortaya konan anlam değişimleri gibi sorunlar da bu alanda geçmişten beri ele alınmaktadır.⁴⁹²

2.2.1. Anlam Değişmesi

Anlam bilimi çalışmalarında üzerinde en çok durulan konuların başında anlam değişmesi gelmektedir. Bu terimle anlatılan olay, bir göstergenin başlangıçta dile getirdiği kavramda bir daralma, genişleme belirmesi ya da aynı sözcüğün bir zaman sonra başka bir kavramı anlatır duruma gelmesidir. Göstergelerin yansıttıkları kavramların değişmesi ancak zaman içinde gerçekleştiği için eş zamanlı değil, art zamanlı yöntemle ele alınmaktadır. Bu durumda, bu olay gelişmeli anlam bilimi konusu sayılmaktadır.⁴⁹³

Göstergelerin zamanla yeni kavramları anlatır duruma gelmesi çeşitli etkenlerle gerçekleşmektedir. Kimi zaman sözcüklerin taşıdıkları, insanda uyandırdıkları duygu değerleri kimi zaman ise toplumdaki değişimler, kullanılan araç gereçlerdeki gelişmeler anlam değişmelerine neden olmaktadır. *Garip* sözcüğünde, gurbette olmanın, kimsesizliğin yansıttığı duygular, “fakir” anlamına gelen sözcüklerde görülen ve fakirliğin acıma duygusu uyandırmasından ileri gelen duygular “duygu değeri”ne örnek olarak gösterilebilir. *Konservatuar* sözcüğüne baktığımızda ise, kimsesiz çocukların eğitildiği bakımevleri, daha sonra müzik derslerinin eklenmesiyle müzik ve sanat okullarına dönüşerek “toplumdaki değişimler, kullanılan araç gereçlerdeki gelişmelere”e örnek olarak gösterilebilir. Dünyadaki örneklere bakılacak olursa, bugün Almancada *geben* (vermek) sözcüğüne

⁴⁹¹ Aksan, Doğan, *age.*, s. 35.

⁴⁹² Aksan, Doğan, *age.*, s. 35.

⁴⁹³ Aksan, Doğan, *age.*, s. 111-112.

dayanan *gift* (zehir) sözcüğü eskiden “armağan, bağış, sunu” anlamında kullanılmaktaydı.⁴⁹⁴ Çalışmamızda tespit edilen anlam değişmesi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

açı-(dı) (13b-8): bacakların arası sıcaktan kızışarak yanmak.

KT: *can aşıldı* “Acıdı.” (KTS, 91); KrT: *açı-* “... 2. Ağrı hissetmek.” (KS, 5)

açın-(dı) (9b-5): acınmak, acı duymak.

KT: *aşınuv* “Bıkmak, usanmak, sinirlenmek, kızmak.” (KTS, 25)

adan-(dı) (9b-4): ad verilmek.

KT: *atanuv* “Bahsedilmek, ismi çağrılmak.” (KTS, 22)

alpavut (33b-2): kasalak, kasalgan (kibirli, kendini beğenmiş).

KrT: *albuut* “Çabuk kızan, sinirli, ateşin, mütehevvir, şataretli.” (KS, 22)

alşak (33a-1, 73b-11): alçak gönüllü; aşağı, alçak.

KT: *alşaq* “Uzak, ırak.” (KTS, 15)

anık (13b-1): hazır, hazırlanmış.

KT: *anıq* “Belli, şüphesiz, tam kendisi.” (KTS, 16); KrT: *anık* “Aşikâr, şüphesiz, hakiki, mevsuk.” (KS, 35)

anıkla-(dı) (5b-12): hazırlamak.

KT: *anıqtav* “Tahkik etmek, gerçeği bulmak.” (KTS, 16); KrT: *anıkta-* “Noktası noktasına aydınlatmak, tespit etmek.” (KS, 35)

apa (11a-11): nine, ebe.

KT: *apa* “1. Abla, yakın akraba arasında yaşı büyük olan hanım. 2. Öz anne, ana.” (KTS, 17); KrT: *apa* “Büyük hemşire, anne.” (KS, 36)

apar-(dı) (8b-1): göndermek.

KT: *aparuv* “1. Götmek, bir şeyi götürmek. 2. Göstermek.” (KTS, 17); KrT: *apar-* “al IV. 1: Almak (KS, 17-37)

arık (I) (36a-5): ırmak.

KT: *arıq* “ I . Ark, içinden su akan yer, kanal...” (KTS, 20); KrT: *arık* “... II . Ark (sulama kanalı).” (KS, 44)

arlan-(dı) (5b-1): kasalmak (gururlanmak, büyüklenmek).

KT: *arlanuv* “Ar saymak, utanmak, sıkılmak.” (KTS, 19); KrT: *ardan-* “Utanmak; arlanmak; küsmek; hırslanmak; muğber olmak.” (KS, 43)

⁴⁹⁴ Aksan, Doğan, *age.*, s. 112-113.

arlı (33a-6): kasalak (kibirli, kendini beğenmiş).

KrT: *arduu* “Vicdanlı; mahcup; vesveseli; kuruntulu.” (KS, 43)

ağan-(dı) (9b-4): ad verilmek.

KT: *atanuv* “Bahsedilmek, ismi çağrılmak.” (KTS, 22)

ayamak (90b-12): kısmırlık (cimrilik) etmek.

KrT: *aya-* “Merhamet etmek, acımak.” (KS, 62)

ayaz (21b-13): bulutsuz açık hava.

KT: *ayaz* “Ayaz.” (KTLS, 36); KrT: *ayaz* “ I . 1. Temiz, şeffaf, açık. 2. Ayaz, soğuk...” (KS, 64)

basa (90b-3): ancak.

KrT: *basa* “ I . Bir daha; daha; tekrar. II . Evet, öyle; elbette.” (KS, 91)

başkar-(dı) (16a-6): başarmak.

KT: *basqaruv* “İdare etmek, yönetmek.” (KTS, 38); KrT: *başkar-* “ I . İdare etmek; başa geçmek. II . Değişmek.” (KS, 96)

birik-(ti) (5b-7): birikmek.

KrT: *birik-* “Birleşmek.” (KS, 122)

bulan (39a-7): yaban eşiği.

KT: *bulan* “ I . Yaban geyiği...” (KTS, 52); KrT: *bulan* “1. Bir nevi ceylan. 2. Kula. 3. Parlak.” (KS, 143)

burşak (12b-12): ufak taş, çakıl taşı.

KT: *burşaq* “ I . Dolu, burçak. II . Bir çeşit tahıl, burçak. III . Kuzu ve oğlakların sırayla bağlandığı ipin ilmiği.” (KTS, 54); KrT: *buurçak* “1. Nohut. 2. Uçlarında küçücük ilmikler olan kısacık iplerdir ki, bunlar kuzuları bağlamaya yararlar.” (KS, 150)

buṭṭa (5a-2): pirinçle pişmiş süt, sütlaç.

KT: *botqa* “Ekin mahsulünden kaynatılarak yapılan koyu yemek.” (KTS, 49); KrT: *botko* “1. Darı, bulgur ve benzerleri pilavı...” (KS, 133)

buzla-(dı) (12a-9): kırağı yağmak.

KT: *muzdav* “Üşümek, donmak.” (KTS, 201); KrT: *muzda-* “Buz kesilmek, donmak, pek fazla soğumak.” (KS, 577)

çek-(ti) (12a-4): çekmek.

KT: *şegüv* “Bir şeyi nakışlamak, çizmek.” (KTS, 310)

çiçek (18a-9, 35a-6): çiçek.

KrT: *çeçek* “Çiçek hastalığı.” (KS, 258)

çum-(dı) (27a-2): suya dalmak.

KT: *şomuv* “mec. Dalmak. oyğa şomuv: Düşünceye dalmak.” (TKS, 201)

eñse (28b-11): ense.

KrT: *eñse* “ I . Kuvvet; derman; hayat enerjisi. II . Rad. 1. Yarı, yarım. 2.

Kapının üst süvesi...” (KS, 333)

ëpçi (3b-13, 32b-6, 39a-13, 39b-9, 42a-3, 52b-2): kadın, ev sahibi kadın.

KrT: *epçi* “epçi cak: Keçe evin (kapıdan sağ tarafına düşen) kadınlar kısmı, haremlik.” (KS, 334)

ıyık (13a-4): çiğın, omuz.

KT: *iyik* “1. Omuzdan itibaren parmak uçlarına kadar olan kısım...” (KTS, 121)

ilin-(di) (6a-11, 10a-11): birbirine girmek, karışmak, ilinmek.

KT: *ilinüv* “1. Yakalanmak, rast gelmek. 2. Yetişmek, yaklaşmak.” (KTS, 326)

irimçik (31b-13): yoğurt yapmak için kaynatılırken kesilmiş olan süt.

KrT: *irimçik* “Peynir.” (KS, 371)

ķak-(tı) (T.) (6a-7, 15b-13, 37a-8): öfkelenmek, kızmak, bir şeye vurmak, ses çıkararak çalmak.

KT: *qağuv* “1. Pencereyi, kapıyı vurmak, kakmak. 2. Silkmek. 3. Çiviıı duvara veya başka bir yere çakmak.” (KTS, 153); KrT: *kak-* “... V. 1. Vurmak, çarpmak, çırpma; kakmak, çakmak. 2. Korku vermek için bağırma...” (KS, 384)

ķakı-(dı) (T.) (6a-7): öfkelenmek, kızmak.

KT: *qağuv* “1. Pencereyi, kapıyı vurmak, kakmak. 2. Silkmek. 3. Çiviıı duvara veya başka bir yere çakmak.” (KTS, 153); KrT: *kak-* “... V. 1. Vurmak, çarpmak, çırpma; kakmak, çakmak. 2. Korku vermek için bağırma...” (KS, 384)

ķalaş (17a-9, 29a-6): yuka, şipit, çörek.

KT: *qalaş* “Yuvarlak, ortası çukur olarak pişirilen ekmek.” (KTS, 158); KrT: *kalaç* “ I . Rus. Beyaz ekmek, somun...” (KS, 387)

ķalın (III) (35b-3): çeyiz.

KrT: *kalın* "... II. es. Mihr (alınan kız için verilen mal, para vs.; ağırlık)." (KS, 390)

kebin (31a-3): kadına kesilen mihr; kefen için ayrılan para.

KT: *kebin* "Kefen." (KTS, 124); KrT: *kemin* "Ar. Kefen." (KS, 436)

kenete (26b-9, 28a-8, 90b-6): ansızın.

KrT: *kenet* "kenet-kenet: Nadiren, seyrek." (KS, 438)

keñil-(di) (6b-9): yayılmak, genişlemek.

KT: *keñeliv* "Gönlü rahatlatmak, bolluğa kavuşmak." (KTS, 129); KrT: *keñi-* "Genişlemek, bollaşmak, enginleşmek." (KS, 438)

keñirt- (54b-13): genişletmek.

KT: *keñeltiv* "Rahatlatmak, bolluğa kavuşturmak." (KTS, 129)

kez (31a-11, 35b-1): kez, defa, kere.

KT: *kez* "... III. Vakit, zaman." (KTS, 124); KrT: *kez* "... II. An, zaman, fırsat, elverişli fırsat..." (KS, 446)

közetçi (31a-3): izci, takipçi; gözcü.

KT: *küzetşi* "1. Nöbetçi. 2. Bakıcı, refakatçi." (KTS, 143); KrT: *küzötçü* "Bekçi." (KS, 546)

kılduramak (29a-1): gürültü yapmak.

KT: *quldırav* "1. Hızla aşağıya doğru yuvarlanmak, düşmek. 2. Siyasi, iktisadi yönden zayıflamak." (KTS, 180); KrT: *kuldura-* "Mırıldanmak, anlaşılmayan bir dille konuşmak; çocukça kekelemek." (KS, 519)

ķurķan (29b-6): kubbe.

KT: *qorķan* "1. Kale, sur. 2. Dayanak, kuvvet, güvenç" (KTS, 173); KrT: *korķon* "I. 1. Kale, müstahkem mevki. 2. Çit, duvar, mezarın etrafında parmaklık. 3. Koyun ağılı..." (KS, 487)

ķuķan (7b-4): pelikan.

KT: *kutan* "Leylek." (TKS, 532); KrT: *kutan* "... II. kıtan: kök kıtan: Boz balıkçıl; ak kıtan: Beyaz balıkçıl." (KS, 463-527)

kündes (23a-8): kuma.

KT: *kündes* "Rakip." (KTS, 146)

küt-(di) (17b-8): gütmek.

KT: *kütüv* “1. Hürmet etmek, saygı göstermek, saymak. 2. Beklemek, gezmek. 3. Bakmak. 4. İstemek, dilemek.” (KTS, 148)

kütle-(di) (17b-8): gütmek.

KT: *kütüv* “1. Hürmet etmek, saygı göstermek, saymak. 2. Beklemek, gezmek. 3. Bakmak. 4. İstemek, dilemek.” (KTS, 148)

mayruk (4a-10): seyrek ve eğri dişli olan.

KrT: *mayruk* “1. Yamuk; ezik (ayakkabı hakkında). 2. Eğri bacak.” (KS, 559)

orunla-(dı) (24b-1, 70a-11, 89a-4): sanmak.

KT: *orındav* “1. Yerine getirmek, ifa etmek. 2. İcra etmek.” (KTS, 213); KrT: *orunda-* “1. Yerleşmek. 2. Yerine getirmek, ifa etmek. 3. Yerine getirilmek.” (KS, 601)

öre (36a-8, 67b-12, 67b-13, 68a-2): “ayakta dik durmak” anlamını bildirir.

KT: *öröv* “I . öre turdı: Hep birden yerlerinden kalktı...” (KTS, 220); KrT: *ör* “... III. örü-: Emeklemek, (kütle hâlinde) yukarıya doğru çıkmak.” (KS, 615)

öyütli (36a-11): öğüt veren.

KrT: *ügütçü* “Propagandacı.” (KS, 793)

özen (36a-6): ırmak.

KrT: *özön* “1. Nehrin yatağı, mecra. 2. Havza.” (KS, 619)

pışlak (5a-3): kurutulmuş yoğurt.

KrT: *bıştak* “Kaynamış sütten alınan bir nevi kesmik.” (KS, 119)

şığala-(dı) (T.) (12b-1): yoklamak, aramak.

KT: *sığalay* “Gizlenerek bakmak, gizlice dikizlemek.” (KTS, 251)

şıt-(tı) (28a-12): kırıp ufatmak.

KT: *sıtuv* “Sıkmak, koparmak.” (KTS, 255)

şoğulcan (10b-12, 25a-8): karın yılanı.

KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

süret (15b-1): rüzgârda kurutulmuş et.

KT: *sür* “Tuzlanarak kurutulan et.” (KTS, 250)

şabuva (9a-1): giysinin bir yerini genişletmek üzere eklenen parça.

KrT: *çabuu* “... II . Rubanın yahut paltonun arka kısmı.” (KS, 241-242)

şanak (18a-4): çanak.

KT: *şanaq* “Kopuz, dombıra gibi müzik aletlerinin uzunca olan dip tarafı.” (KTS, 306); KrT: *çanak* “Göz çukuru.” (KS, 250)

şap-(tı) (20a-2, 23a-11): çarpmak, bir aygıtla vurmak.

KrT: *çap-* “... IV. 1. Hızlı koşmak. 2. Kesmek. 3. Atılmak.” (KS, 251)

şarlan-(dı) (9b-13): malik olmak.

KT: *şarlanuv* “Çok semirmek, yağlanmak.” (KTS, 308); KrT: *şardan-* “... II . Azim ve cesaretle hareket etmek.” (KS, 680)

şıray (32a-3): renk.

KT: *şıray* “İnsanın görünüşü, yüz hatları.” (KTS, 320); KrT: *çıray* “Yüzün çizgileri, yüzün güzelliği, suret (image).” (KS, 271)

şırlan-(dı) (9b-13): hâli iyileşmek.

KT: *şarlanuv* “Çok semirmek, yağlanmak.” (KTS, 308); KrT: *şardan-* “... II . Azim ve cesaretle hareket etmek.” (KS, 680)

şirkin (24b-12): çirkin, şebek.

KrT: *çirkin* “1. Menfur, murdar. 2. Bu kelime sık sık teessüf, pişmanlık ifadesi için hizmet eder.” (KS, 276)

şovulşan (25a-8): “insanda” solucan.

KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

şarat-(tı) (24a-7): öğütmek.

KT: *taratuv* “Dağıtmak.” (KTS, 264); KrT: *tarat-* “1. Tarattırmak. 2. Dağıtmak, tevzi etmek.” (KS, 710)

tepkeç (34a-2): mahmuz.

KrT: *tepkic* “... 3. Ustalıkla ve şiddetlice tekme atmasını bilen; iyi kapan (alıcı kuş hakkında).” (KS, 726)

terek (36b-4): hurma ağacı.

KT: *terek* “Ağacın bir türü.” (KTS, 270); KrT: *terek* “Kavak.” (KS, 727)

tolan-(dı) (26a-3): dolanmak; bulanmak.

KT: *tolğanuv* “Düşünmek, etraflıca düşünmek.” (KTS, 273); KrT: *tolgon-* “1. Dönmek, burulmak, kıvrılmak. 2. Okşamak, mülayemet göstermek.” (KS, 745)

tolğan-(dı) (T.) (26a-4): dolanmak; bulanmak.

KT: *tolğanuv* “Düşünmek, etraflıca düşünmek.” (KTS, 273); KrT: *tolgon-* “1. Dönmek, burulmak, kıvrılmak. 2. Okşamak, mülayemet göstermek.” (KS, 745)

tomşuk (33b-8): kuş gagası.

KT: *tumsıq* “1. Burun tarafı. 2. Tepenin veya dönemeç olan yerin çıkık olan tarafı, tümsek.” (KTS, 278)

top (31a-11): tortu; top, toparlak.

KT: *top* “Grup, taraftar, kalabalık.” (KTS, 274)

topan yať-(tı) (37b-7): yüz üstü yatmak.

KT: *toban* “toban ayaq: Ayağının başı yanarak, donarak veya herhangi başka bir sebeple düşmüş olan kimse.” (KTS, 271)

topuk (30b-6): topuk.

KrT: *topuk* “Rad. V. tomuk I : 1. Diz kapağı. 2. Beygir ayağının köstek yeri.” (KS, 746-747-750)

toz-(dı) (21b-12): toz olmak.

KrT: *toz-* “... III. 1. Dağılıp toz olmak. Azıp tozup ketti: Her yana dağılıp gittiler...” (KS, 752)

töre (25a-1, 90a-4): töre, âdet.

KrT: *törö* “ I . 1. Efendi, devlet memuru, rifat sahibi, derebeyi. 2. es. Bürokrat...” (KS, 756)

tünlük (17a-3): pencere.

KrT: *tündük* “... 3. Obanın, uuk’ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi...” (KS, 771)

umay (14a-9): kurtulma; kadının kurtulması; plasenta.

KrT: *umay* “1. Efsanevi bir kuştur, ki yuvasını havada yapar, hüma, phenix. 2. Çocuklar hamisi olan efsanevi bir kadın.” (KS, 783)

umşun-(dı) (5b-3): umunmak.

KT: *umsınuv* “İşaret etmek, teşebbüs etmek, atılır gibi olmak.” (KTS, 291)

yağa-(dı) (23a-13): sıkılmak, daralmak.

KT: *jadav* “Zayıf, incelmış, üzgün.” (KTS, 84); KrT: *cada-* “1. Nefret etmek; iğrenmek. 2. İstidatsız, aciz olduğu anlaşılmak; dermansız düşmek.” (KS, 161)

yağlık (T.) (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KT: *javlıq* “... II . Hanımların başörtüsü, hanım, bayan.” (KTS, 96)

yaplak (33b-7): yarasa.

KrT: *capalak* “Puhu (kuş).” (KS, 177)

yarqın (23a-6, 36a-3): ışık.

KT: *jarqın* “Güler yüzlü, iyi huylu.” (KTS, 94)

yarma (I) (11b-11): yarma, bulgur.

KrT: *carma* “... 2. Öğütölmüş arpadan yahut buğdaydan yapılan çorba.” (KS, 182)

yarma (II) (29a-5): buğday aşı.

KT: *jarma* “ I . Tahılları (buğday, arpa, darı vs.) yarmak, yarılmış tahıl...” (KTS, 94)

yarmaş-(tı) (10a-9): tırmanmak.

KT: *jarmasuv* “Yapışmak, tutmak, salmamak.” (KTS, 94)

yavlıq (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KT: *javlıq* “... II . Hanımların başörtüsü, hanım, bayan.” (KTS, 96)

yayqa-(dı) (15a-1): yaykamak, çalkamak.

KT: *jayqav* “1. Süzmek...” (KTS, 85)

yaz (22b-3): yaz.

KrT: *caz* “ I . İlkbahar, ilkyaz...” (KS, 193)

yelke (4b-1): boynun iki yanında bulunan damarlar.

KT: *jelke* “Boynun dış tarafı, ense.” (KTS, 99); KrT: *celke* “1. Ense; beygirin yele arkası. 2. Ense, yele arkası derisi. 3. Geri, kık; arka kısım.” (KS, 199-200)

yut (27b-10): soğuşun şiddetinden hayvanların kırılması.

KT: *jut* “Mal mülkden ayrılmak, yokluk.” (KTS, 108)

yuvala-(dı) (16a-5): yuvarlamak.

KrT: *cumarla-* “Buruşturarak sıkmak.” (KS, 232)

2.2.2. Anlam Genişlemesi

Bir gösterge, başlangıçta bir nesnenin, bir varlığın, bir eylemin bir bölümü ya da türünü anlatırken zamanla onların bütünü anlatır duruma gelmişse bu olaydan söz edilebilmektedir. Bugün Almancada *schenken* (armağan etmek, vermek) anlamına gelen eylem, Eski Yüksek Almancada “içecek bir şey vermek” anlamına gelmekteydi.⁴⁹⁵ Türkçe örneklere baktığımızda ise 11. yüzyılda “düz ve alçak yer”

⁴⁹⁵ Aksan, Doğan, *age.*, s. 114.

anlamına gelen ve Eski Anadolu Türkçesinde de bu anlamda görülen *alan* sözcüğü Ar. *saha* sözcüğünün yerine kullanılarak, onun etkisiyle “iş, meslek, araştırma-inceleme konusu, uzmanlık” gibi çeşitli anlamlara gelmeye başlamıştır.⁴⁹⁶ *Dal* sözcüğünde de buna benzer bir gelişme meydana gelmiş, bilim, sanat, spor gibi konularda üzerinde çalışılan alanı anlatır duruma gelmiştir. Anlam genişlemesinin bir başka örneği ise *çevre* sözcüğünde görülmektedir. Bir şeyin yakını, çevresini anlatan bu sözcük “muhit, ortam, geometri terimi” gibi kavramları da karşılamaya başlamıştır.⁴⁹⁷

*“Genellikle başka anlama geçiş olayının da Türkçede örnekleri bulunmaktadır. Örneğin eskiden yalnızca duman anlamına gelen, tüt- kökeninin türevi olan tütün sözcüğü, yakılarak içilen bitkinin Türkiye’de yaygınlaşmasından sonra yalnızca bu bitkiyi anlatır duruma gelmiştir.”*⁴⁹⁸

Çalışmamızda tespit edilen anlam genişlemesi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

ağ (20b-11): ağ.

KrT: *av* “ I . 1. Balık tutacak ağ. 2. Engel. II . Şalvarın, pantolonun ağı...”

(KTS, 23)

ağır (T.) (11a-1): ağır.

KrT: *oor* “1. Ağır. 2. Güç, zor.” (KS, 595)

aru, arı (23b-7, 36b-5): temiz.

KrT: *aruu* “ I . 1. Temiz, arı; namuslu; masum. 2. Sevimli; güzel. II . Sara.”

(KS, 50)

aş-(tı) (21b-6, 26a-7): asmak.

KrT: *asuv* “... II . Yemek pişirmek, yemek hazırlamak, asmak...” (KTS, 21);

KrT: *as-* “... III . Asmak; sallandırmak (asmak suretiyle cezalandırmak).” (KS, 51)

aşın-(dı) (10a-11): asılmak, ilinmek.

KrT: *asıl-* “... II . 1. Asılmak; sallandırılmak (asılmak suretiyle cezalandırılmak). 2. Hücum etmek. 3. Takılmak.” (KS, 51)

aş (II) (23b-10): aş, yiysi.

⁴⁹⁶ Aksan, Doğan, *age.*, s. 168-169.

⁴⁹⁷ Aksan, Doğan, *age.*, s. 169.

⁴⁹⁸ Aksan, Doğan, *age.*, s. 169.

KrT: *aş* “ I . 1. Gıda. 2. Yemiş, mahsul (yalnız bazı bitkiler hakkında). 3. Ölüyü anmak üzere verilen ziyafet. 4. Pilav...” (KS, 53)

atıl-(dı) (38a-1): atılmak, kakıştırılmak.

KT: *atıluv* “Fırlamak, kurşuna dizilmek, vurulmak.” (KTS, 23); KrT: *atıl-* “1. Atılmış olmak. 2. Ateş edilmiş olmak (silah hakkında). 3. Silahla vurulmak. 4. Sıçrayıp kalkmak.” (KS, 58)

av (I) (20b-11): ağ.

KT: *av* “ I . 1. Balık tutacak ağ. 2. Engel. II . Şalvarın, pantolonun ağı...” (KTS, 23)

avlağ (13b-2, 19b-3, 22a-9, 29b-4, 84a-10): 1. Havuz, havza. 2. Oğlak. 3. Av. 4. Çanak. 5. Av yeri.

KrT: *ulak* “1. Oğlak. 2. es. Oğlak çekişme (bir çeşit spordur).” (KS, 781)

avur (I) (11a-1): ağır.

KrT: *oor* “1. Ağır. 2. Güç, zor.” (KS, 595)

avuz (I) (27b-4): ağız.

KT: *avız* “1. Ağız, insan ağızı. 2. Evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı. 3. Geçidin giriş yeri. 4. Yaranın ağızı.” (KTS, 24); KrT: *ooz* “1. Ağız. 2. Bir şeyin çıkacağı delik. 3. Menba (kaynak). 4. Büyük kapı (dervaza).” (KS, 596-597)

ayağ (I) (16b-9, 19b-6): ayak.

KT: *ayaq* “ I . Ayak. II . Ağaçtan yapılan bardak, tabak.” (KTS, 25); KrT: *ayak* “ I . 1. Ayak, bacağın aşağı kısmı. 2. Son, netice. II . Fincan, çanak.” (KS, 62)

ayamağ (90b-12): kısmırlık (cimrilik) etmek.

KT: *ayav* “1. Birisine acımak. 2. Bir şeyi birisine vermeye kıyamamak.” (KTS, 26)

ayıl-(dı) (22b-12): ayılmak.

KT: *ayığuv* “1. Dağılmak, açılmak. 2. Hastalıktan iyileşmek. 3. Bir şeyden kurtulmak.” (KTS, 9); KrT: *ayık-* “Hastalıktan iyileşmek, sıhhat düzelmek; onulmak (yara hakkında).” (KS, 66)

ayrık (I) (34b-11): ayrık.

KrT: *ayrık* “1. Bölüm, bölme, yarı, ikiye ayrılmış, yırtık. 2. Dağlardaki çukur; iki dağ ırmağının kavuştuğu yer.” (KS, 70)

ayrık (II) (48b-10, 89b-13): başka, ayrı, ayrılmış.

KrT: *ayrık* “1. Bölüm, bölme, yarı, ikiye ayrılmış, yırtık. 2. Dağlardaki çukur; iki dağ ırmağının kavuştuğu yer.” (KS, 70)

bağır (T.) (30b-9): karaciğer.

KT: *bavır* “ I . Ciğer. II . Bağır, insanın ve hayvanın karın tarafı. III. 1. Kardeş. 2. Atın zıplayarak koşması.” (KTS, 40); KrT: *boor* “1. Karaciğer. 2. Kan kardeşi (bu mana ile yalnız ölü için ağlarken kullanılmaktadır). 3. Dağ yamacı.” (KS, 129-130)

bağla-(dı) (T.) (17b-2): bağlamak.

KT: *baylav* “1. Bağlamak, ip, halat vs. gibi iki şeyi birbirine bağlamak. 2. Avcının atını veya avını başkasına hürmet amacıyla sunması. 3. Neticeye varmak.” (KTS, 34)

baş-(tı) (15b-13, 16a-9): basmak.

KT: *basuv* “ I . Basmak. II . 1. Adımlamak. 2. Bir şeyin üzerine bastırmak. 3. Kitap, gazete vs. baskıdan çıkarmak. 4. Gönlünü almak, akıl vermek. 5. Âlemi kaplamak. 6. Bir şeyin yeryüzünü kaplaması. 7. Lekelenmemek, kirlenmemek. 8. Sinirini yatıştırmak. 9. Güçlkle durdurmak. 10. İlerlemek. 11. Öne geçmek. 12. Kağıdın üzerinde baskı neticesi iz kalması.” (KTS, 39); KrT: *bas-* “... IV. 1. Tazyik etmek, basmak. 2. Ayak basmak. 3. Kaplamak; baştan başa örtmek. 4. Tabetmek. 5. Baskın yapmak.” (KS, 91)

baş (16b-7, 39b-2, 41b-8): baş.

KT: *bas* “1. Baş. 2. Her türlü bitkinin en uç noktası, tepesi. 3. Dağın, ovanın tepesi. 4. Nehrin, derenin kaynağı, başladığı yer. 5. Baston veya benzeri şeylerin kalınca olan kısmı. 6. Balta, bıçak gibi kesici şeylerin yüzü. 7. Bir şeyin çevresi. 8. Kişinin yalnız kendi. 9. Sayı; toguz bas kişi: Dokuz kişi. 10. İş bitiren. 11. En büyük. 12. Bir şeyin başlaması.” (KTS, 37); KrT: *baş* “1. Kafa, baş. 2. Başak. 3. Reis, amir, serdar. 4. Başlıca. 5. Üst kısım, tepe. 6. Başucu; başımda; başucumda. 7. İptida; mebd. 8. son köçönön tigi başınan bul başına: Sokağın öteki ucundan beriki ucuna kadar. 9. İnsan, nüfus (insanlar sayılırken). 10. Tane (bazı şeyleri sayarken).” (KS, 94)

bavur (I) (30b-9): karaciğer, bağır.

KT: *bavır* “ I . Ciğer. II . Bağır, insanın ve hayvanın karın tarafı. III. 1. Kardeş. 2. Atın zıplayarak koşması.” (KTS, 40); KrT: *boor* “1. Karaciğer. 2. Kan kardeşi (bu mana ile yalnız ölü için ağlarken kullanılmaktadır). 3. Dağ yamacı.” (KS, 129-130)

bayğuş (29a-8): baykuş.

KrT: *baykuş* “1. Çobanaldatan kuşu. 2. mec. Miskin, beceriksiz.” (KS, 102)

bayla-(dı) (17b-2, 23a-5): bağlamak.

KT: *baylav* “1. Bağlamak, ip, halat vs. gibi iki şeyi birbirine bağlamak. 2. Avcının atını veya avını başkasına hürmet amacıyla sunması. 3. Neticeye varmak.” (KTS, 34)

bez (II) (26b-7): bez “vücutta”, gудde.

KT: *bez* “1. Bez, bazı maddeleri ayırarak salgı meydana getiren organ. 2. Ağacın budaklı olan kısmı.” (KTS, 42)

bil-(di) (25b-11, 70a-11, 89a-4): bilmek, anlamak.

KrT: *bil-* “... II. 1. Bilmek; anlamak. 2. Güç yetmek; muktedir olmak. 3. İdare etmek; tasarruf eylemek.” (KS, 120)

bilezük (19b-6): bilezik.

KrT: *bilerik* “1. Bilezik. 2. Atın ayaklarındaki arzani (enine) siyah daireler.” (KS, 120)

biligli (24b-13): bilgili.

KrT: *bilimdüü* “Bilgili; haberdar; alim, tahsil görmüş.” (KS, 120)

birik-(ti) (5b-7): birikmek.

KT: *birigüv* “Birikmek, birleşmek, birbirine yaklaşmak.” (KTS, 59)

boş (I) (14b-6, 28a-2): boş.

KT: *bos* “1. İşin olmadığı vakit. 2. Boş. 3. Nasılsa, öyle, boş. 4. İçinde hiçbir şey olmayan. 5. Kof, hâlsiz, naçar, becerikli değil, yumuşak. 6. Fakir, hiçbir şeyi olmayan. 7. Meşgalesi olmayan.” (KTS, 48); KrT: *boş* “1. Hali, boş, serbest; tutulmamış. 2. Zayıf.” (KS, 133)

bozla-(dı) (8b-7): kükremek, azmak.

KT: *bozdav* “1. Devenin yavrusunu arayarak ses çıkarması, bozdaması. 2. Ağlamak, yüksek sesle acınacak şekilde ağlamak.” (KTS, 47); KrT: *bozdo-* “1.

Bağırmak, bozlamak (dişi deve, deve yavrusu hakkında). 2. Elem ve kederle ağlamak.” (KS, 135)

budak (30a-6): budak.

KrT: *butaq* “1. Ağacın budağı. 2. Şube, saha.” (KTS, 55)

buğday (29a-3): buğday.

KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

buğday (T.) (29a-3): buğday.

KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

bukağı, buğavı (T.) (29b-1): bukağı.

KrT: *buğav* “1. Kelepçe. 2. Esaret, bağımlılık.” (KTS, 51)

burunduk (14b-4): burunsalık.

KrT: *murındıq* “1. Burunluk (hayvanların burnuna takılan). 2. Lider, önder.” (KTS, 202)

burundukla-(dı) (14b-10): burunsalık takmak.

KrT: *muruntukta-* “1. Burunsalık geçirmek. 2. mec. Gem vurmak, zapt etmek.” (KS, 576)

buṭak (26b-5): budak.

KrT: *butaq* “1. Ağacın budağı. 2. Şube, saha.” (KTS, 55)

buttiye (33b-13): hedef, amaç, nişangâh.

KrT: *buta* “ I . 1. Çalı, çalılık. 2. Kurşun menzili. 3. Nişan, hedef. II . Rad. V : Bir kumaş adıdır.” (KS, 149)

buyday (29a-3): buğday.

KrT: *buuday* “ I . Buğday. II . Pılı pırtı, eski püskü nesneler (terzilerde).” (KS, 149)

bük-(ti) (8b-6, 24a-8, 41b-10): bükmek.

KrT: *bügüv* “1. Bükmek. 2. Gizlemek, saklamak.” (KTS, 55)

can (16b-6): can, ruh.

KrT: *can* “1. Can. 2. Ruh. 3. İnsan, adam. 4. Ar, namus. 5. Çok yakın, çok sevilen dost. 6. Dikkati çektirici kelime.” (KTS, 90); KrT: *can* “... II . Far. Ruh, can; canlı varlık; insan...” (KS, 173)

çek-(ti) (12a-4): çekmek.

KrT: *çek-* "... III. 1. Çekmek; sürüklemek. 2. Ucunu vurarak kırmak. 3. (soruştururken) yalnız imalarla, kinayelerle konuşmak, ihtiyatlı hareket etmek. 4. tegirmen çek-: Değirmen taşı yapmak. 5. Hayvanı koşmak." (KS, 259)

çiçek (18a-9, 35a-6): çiçek.

KT: *şeşek* "1. Çiçek. 2. Hastalık." (KTS, 311)

çorak (18b-9): çorak.

KT: *sor* " I . Kireçli yer. II . Bahtsızlık, şanssızlık, talihsizlik." (KTS, 244);

KrT: *şor* " I . Tuzlak yer, çorak; mec. Felaket..." (KS, 691)

dël-(di) (21b-1): dilmek.

KT: *tilüv* "1. Dilmek. 2. Toprağı sürmek." (KTS, 287)

dip (29b-4): dip.

KT: *tüp* "1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.'nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.'nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu sopu." (KTS, 281); KrT: *tüp* "1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç'tan bir parça yukarı sarılan örtü." (KS, 326-772)

düğün (24b-7): düğüm.

KT: *tüyin* "1. Düğüm. 2. Yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı. 3. Özet, karar. 4. Bitkilerin boğumu." (KTS, 280); KrT: *tüyün* " I . 1. Düğüm. 2. Mahrem mana, sır..." (KS, 776)

eçdiha (10b-12): büyük yılan.

KT: *acdaha* "1. Ejderha. 2. Canavarca, yırtıcı." (KTS, 4); KrT: *acidaar* "Far. 1. Ejderha; korkunç nesne. 2. Timsah." (KS, 4)

eñre-(di) (18b-6): kökremek.

KT: *enrev* "Bağırarak, ağlamak." (KTS, 76); KrT: *eñgire-* "Acı acı ağlamak; bağırarak; hıçkırmak." (KS, 333)

et (31b-5): et.

KT: *et* "1. Kas, insanın kaba eti. 2. Et." (KTS, 80); KrT: *et* " I . Et; ten..." (KS, 342)

ev (T.) (8a-5): ev.

KT: *üy* "1. Ev. 2. Vatan." (KTS, 296); KrT: *üy* " I . Oba, keçi ev, ev; mesken..." (KS, 799)

hüner (14a-5, 90b-5): hüner, tabiat.

KrT: *önör* “1. Far. Zanaat, hüner. 2. Bilgi, ustalık. 3. Sanayi, endüstri.” (KS, 612)

ılan (10b-12): yılan.

KT: *cılan* “1. Yılan. 2. Hain insan.” (KTS, 110-111)

ışkun (21a-4): kıvılcım.

KrT: *uçkun* “1. Kıvılcım. 2. Hububat savuruken bir yana uçan çer çöp.” (KS, 779)

ikkiz (9a-3): ikiz.

KrT: *egiz* “ I . İkiz; çifte; çift. II . Yüksek, yüce.” (KS, 323)

il-(di) (26a-7): ilmek, asmak.

KT: *ilüv* “ I . 1. Asmak, yukarı bir yere asıvermek. 2. Tutmak, kancayla çekmek. 3. Giymek, örtünmek...” (KTS, 326)

ilgeri (5a-6, 73b-7): ileri.

KrT: *ilgeri* “1. İleri, ileride. 2. Daha önce; evvelce. 3. Daha iyi.” (KS, 367)

iniş (12b-11, 73b-11): iniş.

KrT: *enış* “ I . 1. Yokuş, iniş (dağ eteği). 2. Atlıların yarışdır ki bu yarışa iştirak edenler at üzerinde biri birini çekerler ve eyer üzerinden düşürmeye çalışırlar. 3. Dört nala koşan at üzerinden yerde yatan parayı elle almaktan ibaret olan bir nevi yiğitlik...” (KS, 333)

issi (12b-12, 19b-8): sıcak.

KrT: *ıslık* “1. Sıcak. 2. Sevimli; hoş; cana yakın. 3. (bk. ısılık: 1. Sıcak; şiddetli yaz sıcağı. 2. Isıtan yiyecek yahut içecek). 4. Sivilceç kabarcık.” (KS, 359-360)

it (30b-10): it, köpek.

KT: *iyt* “1. İt. 2. Elinden iş gelmeyen adam.” (KTS, 121); KrT: *it* “1. Köpek, it. 2. On iki senelik hayvan devri takviminde on birinci yılın adıdır.” (KS, 373)

kaplan (36a-12): kaplan.

KrT: *kabılan* “(bununla Kırgızlar muayyen bir yabani hayvanı değil de, genelce iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kastederler) Pars, kaplan, bebr.” (KS, 379)

kar (10b-11): kar.

KrT: *kar* “ I . 1. Kar. 2. Yaş (küçük çocuk veya hayvan yavrusu için). II . Far. Zillate uğrayan, hor görülen.” (KS, 402)

ķara (I) (4a-1, 4b-5, 39b-2, 41b-8, 83b-5): kara.

KT: *qara* “ I . 1. Kara. 2. Bir şeyin gölgesi. II . Büyükbaş hayvan (deve, at vs.).” (KTS, 162); KrT: *kara* “ I . 1. Siyah, kara yağız, esmer. 2. Karaltı. 3. Halis (mahlut olmayan). 4. Dayangaç, mesnet. 5. mec. Yazı. 6. Çirkin, menfi şey. 7. Yas (kocası için). 8. mit. Şerir ruh, habis kuvvet. 9. Suçlu, maznun. 10. Sığır hayvanı; inek. 11. Kara söz nesir; yüksek fikirlerinden ve şi'rî hislerden boş olan bayağı konuşma. 12. tar. Adi kimse, avamdan olan. 13. tar. Sık sık cariyeye ve köle manasına gelen sözlere katılan bir sıfattır. 14. (destanda) bir nevi tüfek. 15. kara suu: Yeraltı sularıyla beslenen çay...” (KS, 402-403-670)

ķaranġı (24a-11): karanlık, karanı.

KT: *qaranı* “1. Karanlık. 2. Aydın olmayan, cahil.” (KTS, 162); KrT: *ķaranġı* “1. Karanlık, zulmet. 2. mec. Kara cahil.” (KS, 406)

ķarındaş (86b-6): kardeş, karında eş.

KrT: *ķarındaş* “ I . 3. Akraba...” (KS, 409)

ķaşķa (26b-6): at alnındaki aklık.

KT: *qasqa* “1. Hafif kel olan. 2. Hayvanın alnındaki beyaz tüy.” (KTS, 164-165); KrT: *kaşķa* “1. Akıtmalı (hayvan), alnında beyaz lekesi olan. 2. Ak, beyaz, temiz. 3. Terbiyesiz, saygısız, sıkılmaz, olmayan; boş saçma adam. 4. say kaşķa: Şuurlu, ileri adam (müterakki).” (KS, 415)

ķaymak (29a-4): kaymak.

KT: *qaymaq* “1. Kaymak, sütün kaymağı. 2. Bir şeyin en iyisi, seçkini.” (KTS, 155)

ķindik (18b-11): göbek.

KT: *ķindik* “1. Göbek bağı. 2. Bele kuşanılan kemer. 3. Orta, merkezî yer.” (KTS, 149-150)

ķo (I), ķoġı (8b-13): kuğu.

KT: *kuv* “ I . Kuğu kuşu. II . Çakal, açıkgoz. III . 1. Kuruyan, zayıflayan. 2. Hâlsiz bitkin. 3. Yalancı, vefasız. IV . Ateşi tutuşturmak için kullanılan yakıt.” (KTS, 176); KrT: *kuu* “ I . Kurnaz, sokulgan, her yere burnunu sokan. II . Yahut ak kuu:

Kuğu kuşu. III. Ak, beyaz (köpek ve bazende başka hayvanlar hakkında); soluk, soluk sarı. IV. 1. Kuru, kurumuş. 2. Felce uğramış mefluç. 3. Kav. V. Falco lanarius denilen doğanı çağırma nidası...” (KS, 528-529)

kon-(dı) (67b-6, 69a-1): çadır kurmak, geceleme, konaklamak.

KrT: *kon-* “1. Konmak, inmek, yere yahut ağaca oturmak. 2. Durmak, yaşamak için yerleşmek. 3. Geceleme için tevakkuf etmek. 4. Oturmak, kurulup oturmak. 5. atka kon-: Şöhret kazanmak, tanınmak.” (KS, 482)

koplan (36a-12): kaplan.

KrT: *kabilan* “(bununla Kırgızlar muayyen bir yabani hayvanı değil de, genelde iri ve kaplana benzer bütün hayvanları kastederler) Pars, kaplan, bebr.” (KS, 379)

kuşur (11a-13, 19a-3): uyuz; uyuzluk.

KT: *qotur* “1. Adamın veya hayvanın derisi üzerinde oluşan yara. 2. Acı söz.” (KTS, 175)

kuzgun (26b-3): ekin kargası.

KT: *quzğın* “1. Kuzgun. 2. Haram yiyen, katil.” (KTS, 178)

künlük (35b-5, 50a-4): günlük.

KrT: *kündük* “1. Günlük, günlükçü. 2. Her gün vaki olan, adi, mutat iş.” (KS, 538)

mal (62b-10): mal, davar.

KT: *mal* “1. Koyun, keçi, deve, sığır, ylık gibi hayvanlar. 2. Zenginlik, devlet.” (KTS, 194); KrT: *mal* “ I . Hayvan, emlak. II . Rad. Yorgun...” (KS, 550)

mayrıl-(dı) (32a-12, 35b-11): kanrılmak, eğilmek, dolamak.

KT: *mayrıluv* “1. İşe yaramayacak şekilde kıvrılmak, eğilmek. 2. Kendinden güçlü olanın önünde ezilmek, baskı görmek.” (KTS, 193)

mıhla-(dı) (20a-5): çivilemek.

KT: *mıqtav* “1. Sağlamlaştırmak, sağlam hâle getirmek. 2. Hallettim, mahvettim manasında da kullanılır.” (KTS, 203)

oğlak (T.) (19b-3): oğlak.

KrT: *ulak* “1. Oğlak. 2. es. Oğlak çekişme (bir çeşit spordur).” (KS, 781)

oğul (T.) (38a-9): oğul.

KT: *ul* “1. Oğul. 2. Halkının menfaatini düşünen kimse.” (KTS, 291)

oku-(dı) (30a-2): okumak.

KT: *oquv* “ I . Okumak, yazılmış şeyi okumak. II . Tahsil yapmak.” (KTS, 210); KrT: *oku-* “1. Okumak. 2. Öğrenmek (okumayı, yazmayı, ilimleri).” (KS, 589)

okuvçı (80a-6): okuyan, okuyucu.

KT: *oquvşı* “Okuyucu, talebe.” (KTS, 210); KrT: *okuuçu* “1. Okuyan, okuyucu. 2. Öğrenici, talebe.” (KS, 589)

öl (38a-8): oğul.

KT: *ul* “1. Oğul. 2. Halkının menfaatini düşünen kimse.” (KTS, 291)

oltur-(dı) (29b-12): oturmak.

KrT: *oltur-* “1. Oturmak, yerleşmek. 2. Bulunmak, ikamet etmek. 3. Evde kalmak (gelinlik kız hakkında). 4. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ifade eder.” (KS, 590)

orak (13b-9, 34a-11, 49a-8): orak.

KrT: *orok* “1. Orak. 2. Hasat.” (KS, 599)

orta (73b-10): orta.

KT: *orta* “1. Orta. 2. Orta hâlli. 3. İyice dolmamış.” (KTS, 212); KrT: *orto* “1. Orta. 2. Orta hâlli.” (KS, 600)

ortak (21a-10, 35b-3): ortak.

KrT: *ortok* “1. Dost, arkadaş. 2. Mahsulün bir kısmını alan, ortakçı.” (KS, 600)

otur-(dı) (29b-12): oturmak.

KrT: *oltur-* “1. Oturmak, yerleşmek. 2. Bulunmak, ikamet etmek. 3. Evde kalmak (gelinlik kız hakkında). 4. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ifade eder.” (KS, 590)

oyuk (34b-8, 48b-8): oyulmuş.

KrT: *oyuk* “1. Oyuk, oyulmuş. 2. Oyma, çukur.” (KS, 605)

öç (10b-11, 17a-4, 90b-11): öç; öndül.

KT: *öş* “Öç, düşman, birbirlerine kırgın, küskün.” (KTS, 221)

ögüt (T.) (17a-5): öğüt.

KrT: *ügüt* “1. Öğüt, nasihat. 2. Propaganda.” (KS, 793)

ögütle-(di) (25b-8): öğütlemek.

KrT: *ügüttö-* “1. Öğütlemek, nasihat etmek. 2. Propaganda yapmak.” (KS, 793)

örkeş, örküç (19b-2): hörgüç.

KrT: *örköç* “1. Hörgüç (devede). 2. Hayvan ensesi, yağır, cıdağı.” (KS, 614)

öt-(ti) (I) (21b-10, 37b-2, 84a-10): geçmek, nüfuz etmek.

KT: *ötüv* “1. Bir taraftan diğer tarafa geçmek. 2. Bilenen şeyin keskinleşmesi. 3. Satılmak, pazarı olmak. 4. Vaktin, zamanın geçmesi. 5. Vefat etmek, ölmek. 6. Sınıfı geçmek.” (KTS, 221); KrT: *öt-* “... II. 1. Geçmek; uğramadan geçmek. 2. Öne geçmek. 3. Ölmek, göçmek. 4. Affetmek. 5. Keskin olmak (kesen, delen nesneler hakkında). 6. Sürümlü olmak (mal, meta hakkında).” (KS, 616-617)

övüt (17a-5): öğüt.

KrT: *ügüt* “1. Öğüt, nasihat. 2. Propaganda.” (KS, 793)

öy (8a-4): ev.

KT: *üy* “1. Ev. 2. Vatan.” (KTS, 296); KrT: *üy* “ I . Oba, keçi ev, ev; mesken...” (KS, 799)

öyütle-(di) (25b-8, 37b-2, 39a-3): merhamet etmek, öğütlemek.

KrT: *ügüttö-* “1. Öğütlemek, nasihat etmek. 2. Propaganda yapmak.” (KS, 793)

piş-(ti) (7a-3): pişmek.

KT: *pisüv* “ I . Pişmek, yemeğin pişmesi, meyvenin olması. II . Kımız koyulan ‘sabayı’ karıştırmak.” (KTS, 226); KrT: *bış-* “... II . Olmak (olgunlaşmak); (meyve pişmek); aş pişmek kavrulmak. III. (kımız) bişşek ile çalkamak, karıştırmak.” (KS, 117)

şāgrı (7b-7, 30b-13): sağı.

KrT: *sooru* “1. Sağı. 2. Sağı derisi. 3. Bir çeşit ayakkabı. 4. cerdin soorusu (yerin sağırsı): En iyi (en mümbit) toprak.” (KS, 660)

saḳav (27b-7): kekeme.

KT: *saqav* “ I . 1. Dilsiz. 2. Konuşurken iyi telaffuz edemeyen kimse. II . Dilinin altına sivilce çıkmak suretiyle kendini ortaya koyan yıldı hastalığı.” (KTS, 231); KrT: *sakoo* “1. Peltek, pepe. 2. Sakağı (tay hastalığı).” (KS, 629)

şal-(di) (17b-1, 32a-10): salmak, atmak, bırakmak.

KT: *saluv* “1. Yerleştirmek, içerisine koymak. 2. Vurmak.” (KTS, 233); KrT: *sal-* “... IV. 1. Salmak, komak. 2. Çocuk düşürmek. 3. Yapıştırmak, çalmak (şiddetle vurmak). 4. Hareket etmek, yönelmek. 5. Önceden tayin ve takdir eylemek. 6. (datif kılığındaki mış’lı şekille): Yalandan göstermek, tecahül ve tegafül etmek. 7. ala sal- (uzunca nesne hakkında) bir yandan bir yana çevrilmek; dönmek. 8. salğan cerden yahut salgandan: Durup dururken, ansızın, ortada hiçbir esas ve sebep yokken. 9. Bir şeye güvenmek, bir şeyi tatbik etmek. 10. birinen sala biri: Biri ardından biri; biri ötekisinin sözünü keserek. 11. sala sal kıl-: Başkasına yükletmek. 12. sala goymo. 13. Yardımcı fiil sıfatıyla hareketin bittiğini yahut aniliğini ifade eder.” (KS, 630-631)

şana-(dı) (25b-13): saymak.

KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şanmış (34b-6): sayılmış.

KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şarar-(dı) (83b-5): sararmak.

KT: *sargayuv* “1. Sararmak. 2. Kalitesinin bozulmaya yüz tutması.” (KTS, 235)

şargar-(dı) (83b-5): sararmak.

KT: *sargayuv* “1. Sararmak. 2. Kalitesinin bozulmaya yüz tutması.” (KTS, 235)

şarı (4a-2, 83b-5): sarı.

KrT: *sarı* “ I . Sarı, kızıl, kumral. II . Bu söz bazı yırtıcı kuş isimlerinin bir parçası oluyor.” (KS, 639)

şavru (7b-7): sağrı.

KrT: *sooru* “1. Sağrı. 2. Sağrı derisi. 3. Bir çeşit ayakkabı. 4. cerdin soorusu (yerin sağrısı): En iyi (en mümbit) toprak.” (KS, 660)

şay-(dı) (25b-13): saymak.

KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şaymış (34b-6): sayılmış.

KrT: *sana-* “1. Saymak. 2. Düşünmek, tefekkür etmek, tasarlamak. 3. Özlemek, canı sıkılmak.” (KS, 636)

şayra-(dı) (18b-6): kuş ötmek.

KT: *sayrav* “1. Ötmek. 2. Söylemek, şarkı söylemek.” (KTS, 231); KrT: *sayra-* “1. Ötmek (kuşlar hakkında). 2. mec. Çok söylemek.” (KS, 642)

şın-(dı) (6a-8): kırılmak.

KT: *sınuv* “Kırılmak, bozulmak, işe yaramaz hâle gelmek.” (KTS, 253); KrT: *sin-* “... III. 1. Kırılmak. 2. İflas etmek.” (KS, 650)

şına-(dı) (12a-5): sinamak.

KT: *sınav* “1. Sinamak. 2. Tenkit etmek, kusurunu söylemek.” (KTS, 253); KrT: *sına-* “Müşahede etmek, denemek, sinamak, tadına bakmak, tenkit etmek.” (KS, 650)

şındır-(dı) (31a-13): kırmak.

KrT: *sındır-* “1. Kırmak, yırtma. 2. İflasa kadar götürmek.” (KS, 650)

şırtlan (23a-7): sırtlan.

KT: *sırttan* “... II. 1. Sırtlan. 2. Gayretli yiğit.” (KTS, 255); KrT: *sırttan* “1. mit. Köpekler hükümdarı (azgınlık ve uyanıklık ile temeyyüz eden bir efsanevi köpektir). 2. mec. Cesur, pervasızlı, mert.” (KS, 652)

şıy-(dı) (38b-10): sığmak.

KT: *sıyuv* “1. Sığmak. 2. Geçinmek.” (KTS, 255)

sin-(di) (6b-11): hazm olunmak; sinmek.

KrT: *siḡ-* “Sinmek, kökleşmek, hazmedilmek (mideye geçen yiyecek hakkında).” (KS, 655)

şoḡur (4a-6, 85a-7): tek gözlü.

KT: *soqır* “1. Kör, gözünün görme kabiliyeti olmayan. 2. Cahil, bilgisiz.” (KTS, 243); KrT: *sokur* “Kör.” (KS, 658)

şol (21a-7, 39a-9, 73b-8): 1. Kuzey. 2. Sol.

KrT: *sol* “ I . 1. Sol. 2. Sol cenah (orduda). 3. (bu manayla sık sık: sol tüştük cak) kuzey, şimalî. 4. Yanlış, kötü. II . 1. Biçilen ot yerinde açılan yol. 2. Haşhaş tarlasında, orada çalışan kimsenin geçmesine yarıyan dar yol. 3. Bu gibi iki yolun arasında bulunan uzunca tarla kısmı.” (KS, 658)

şor-(dı) (I) (20a-7): sormak.

KT: *surav* “1. Sormak. 2. İstek, dilek.” (KTS, 248); KrT: *sura-* “1. Sormak; rica etmek. 2. Hükümünü yürütmek, idare etmek.” (KS, 668-669)

šovuk (7a-10): soğuk.

KrT: *suuk* “1. Soğuk. 2. Çirkin; nahoş. 3. ısıklık 2: Isıtan yiyecek yahut içecek (Kırgız mütabbipleri bütün yiyecek ve içecekleri üç bölüğe: ‘ısıtan’ ılık yahut ılık, ‘soğutan’ suuktuk yahut suuk ve ‘tarafsız’ gıdalara ayırıyorlardı; mesela sığır eti ‘soğutan’, at eti ‘ısıtan’, koyun eti ise ‘tarafsız’ sayıldığı gibi, yeşil çay da ‘soğutan’, siyah çay ise ‘ısıtan’ sanılıyordu).” (KS, 360-670)

şucuk (35a-4): sucuk.

KT: *şucıq* “1. Sucuk. 2. Araba veya sabana koşulan hayvanın boynuna konan yumuşak nesne.” (KTS, 315); KrT: *çuçuk* “1. Sucuk. 2. Hamutun simidi. 3. İlik.” (KS, 285)

şuşa-(dı) (26a-5): susamak.

KT: *suvsav* “1. Susamak, su içmek istemek. 2. Arzu etmek, canı istemek.” (KTS, 246)

şuv (35a-5): su.

KrT: *suu* “ I . 1. Su, nehir. 2. Yaş, nemli. 3. Tav...” (KS, 670)

sügük (19a-3): kemik.

KT: *süyek* “1. Kemik. 2. Ölmüş kimsenin cesedi. 3. Akraba.” (KTS, 248); KrT: *söök* “1. Kemik. 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan. 3. Naaş, ölü, ceset.” (KS, 664-665)

süvek (19a-3, 24b-6): kemik.

KT: *süyek* “1. Kemik. 2. Ölmüş kimsenin cesedi. 3. Akraba.” (KTS, 248); KrT: *söök* “1. Kemik. 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan. 3. Naaş, ölü, ceset.” (KS, 664-665)

süzgüş (17a-6): süzgeç.

KrT: *süzgüç* “1. (krş. tarak) iki yanından sık olan tarak. 2. Balık avlama ağı.” (KS, 675)

şağ (T.) (18a-11): zaman.

KT: *şaq* “ I . Çağ, devir, zaman...” (KTS, 305)

şak (18a-11): zaman.

KT: *şaq* “ I . Çağ, devir, zaman...” (KTS, 305)

şal (I) (20b-9): ayıp, noksan, kusur.

KrT: *şal* “ I . Far. 1. Felç, mefluç. 2. Aciz; gevşek. 3. Erkeklik gücü olmayan, impotent. II . şal tögün: Saf yalan, tam bir masal.” (KS, 677)

şap-(tı) (20a-2, 23a-11): çarpmak, bir aygıtla vurmak.

KT: *şabuv* “ I . 1. Biçmek, kesmek, vurmak. 2. Gasbetmek (kaba kuvvetle). II . Atla koşturmak, atla hızlı gitmek, atla hamle yapmak...” (KTS, 303)

şerü (10a-1, 25b-2): asker, çeri.

KT: *şeriv* “Asker, nöbetçi.” (KTS, 311); KrT: *şerüü* “Far. Asker (nefer); ordu; sefer (harbe gidiş).” (KS, 262)

şeş-(ti) (13b-3, 32a-9): çözmek.

KrT: *çeç-* “... III. 1. Çözmek, düğümü çözmek. 2. Halletmek.” (KS, 257)

şınla-(dı) (24a-9): çınılamak.

KrT: *şınılda-* “Çınılamak, acı acı bağırmak, bağırıp çağırmak.” (KS, 270)

şıpşık (25a-9): serçe.

KrT: *şımçık* “Her türlü ufak kuş.” (KS, 268)

şibinlik, şibin süreçek (T.) (34a-9): cibinlik.

KT: *şımıldık* “Yatak üzerine veya tiyatro sahnesine çekilen perde.” (KTS, 319); KrT: *şımındık* “Rad. V: 1. Perde, yeni evlilerin yahut genç karı kocanın yataklarını başkalarınınkinden ayıran perde. 2. (piyeste) perde.” (KS, 269-509)

şolak (4a-10): çolak.

KrT: *çolok* “1. Tek kollu, çolak, tek bacaklı. 2. Kuyruksuz; kısa kuyruklu. 3. Kötü ve gayet arık at.” (KS, 279)

şüprek, şiprek (14b-7, 21a-3, 29a-10): yıpranmış, eski, yıpranmış kumaş.

KT: *şüberek* “Kumaş.” (KTS, 316)

taban (28b-12): taban, ayağın altı.

KT: *taban* “1. Taban, ayağın alt yüzü. 2. Tank, traktör vs.’nin toprağı sürerken yere değen kısmı.” (KTS, 257); KrT: *taman* “1. Taban (ayağın ve ayakkabının). 2. Üzenginin dibi.” (KS, 703)

tağa (36b-7): nal.

KrT: *taka* “ I . 1. Nal (at ve ona benzer hayvanların tırnaklarına vurulan demir). 2. Ökçe. II . Top (başayı denilen kumaş topu). III. taka; tak-tak: Ölçülü takırtıyı (mes. vagon tekerlekleri takırtısı) taklittir...” (KS, 697)

tağuz (60b-8): sayıda dokuz.

KrT: *toğuz* “1. Dokuz. 2. tar. Dokuzluk (dokuz baş hayvandan ibaret hediye yahut ceza).” (KS, 742)

tal-(dı) (9b-6): yorulmak.

KT: *taluv* “1. Bayılmak. 2. Çok yorulmak, güçsüz hâlde kalmak.” (KTS, 261); KrT: *tal-* “... III. yahut talı-: 1. Donakalmak, yumuşak (uzuv hakkında), bayılmak; közü talıyı: Gözü yoruluyor. 2. Saradan muzdarip olmak.” (KS, 700)

talapın-(dı) (17a-10): az az hareket etmek, dalbınmak.

KT: *talpınuv* “1. Çocuğun emekleme teşebbüsüne girişmesi. 2. Herhangi bir maksatla teşebbüse girişmek.” (KTS, 261); KrT: *talpın-* “1. Çırpınmak, kurtulmaya çalışmak. 2. İleriye atılmak; yeltenmek.” (KS, 702)

talaş-(tı) (15a-3): dövüşmek.

KT: *talasuv* “1. Köpeklerin dalaşması. 2. Bir şeyi pay edebilmek için kapışmak. 3. Tartışmak, münakaşa etmek.” (KTS, 261); KrT: *talaş-* “... II. Münakaşa etmek, münazaa etmek, itiraz etmek, iddiada bulunmak.” (KS, 701)

talpın-(dı) (17a-10): az az hareket etmek, dalbınmak.

KT: *talpınuv* “1. Çocuğun emekleme teşebbüsüne girişmesi. 2. Herhangi bir maksatla teşebbüse girişmek.” (KTS, 261); KrT: *talpın-* “1. Çırpınmak, kurtulmaya çalışmak. 2. İleriye atılmak; yeltenmek.” (KS, 702)

țamar (11b-11, 24b-8): damar.

KT: *tamır* “1. Bitkilerin kökü. 2. İnsanın veya hayvanın kan damarı. 3. Dost, arkadaş. 4. Esas, sebep.” (KTS, 262); KrT: *tamır* “1. Kök. 2. Kan damarı; nabız. 3. Dost, ahbab, dünür.” (KS, 704)

țamğa (14b-8, 31a-1): damga.

KrT: *tamğa* “1. Atın sağrısına yakmak suretiyle vurulan damga. 2. İşaret, harf.” (KS, 704)

țamı, țamu (11a-8): cehennem.

KT: *tamuq* “1. Tamu, cehennem. 2. Azap, çile, ağır iş.” (KTS, 262)

țamur (11b-11): damar.

KT: *tamır* “1. Bitkilerin kökü. 2. İnsanın veya hayvanın kan damarı. 3. Dost, arkadaş. 4. Esas, sebep.” (KTS, 262); KrT: *tamır* “1. Kök. 2. Kan damarı; nabız. 3. Dost, ahbap, dünür.” (KS, 704)

tap-(tı) (38b-6, 52b-13): bulmak.

KT: *tabuv* “1. Tapmak, bulmak. 2. Kazanmak, para kazanmak.” (KTS, 257); KrT: *tap-* “... VIII. 1. Bulmak, ele geçirmek. 2. bala tap: Çocuk doğurmak. 3. (bilmeceyi) halletmek.” (KS, 708)

tar (23a-8): dar.

KT: *tar* “1. Dar. 2. Zor ve ağır.” (KTS, 264)

tara-(dı) (20a-3, 83b-11): taramak.

KT: *tarav* “... II. 1. Saç taramak. 2. Her tarafa dağılmak.” (KTS, 264); KrT: *tara-* “1. Taramak. 2. Rad. Tarlada sürgü sürmek; tırmıkla çalışmak. 3. Her tarafa dağılmak. 4. Yayılmak.” (KS, 709)

tart-(tı), tarṭa-(dı) (37a-13, 37b-1): çekip çıkarmak.

KT: *tartuv* “I. 1. Çekmek. 2. Bağlamak, sağlamlaştırmak. 3. Herhangi bir müzik aletini kullanmak. 4. Benzemek, çocuğun akrabalarına benzemesi. 5. Bir şeyi hediye etmek, armağan etmek. 6. Herhangi bir şeye iştirak ettirmek...” (KTS, 265); KrT: *tart-* “1. Çekmek, sürüklemek. 2. Sofraya yemek çekmek, yemek sunmak. 3. mec. İğdiş etmek (hayalarını çıkarmak). 4. Tartmak (teraziye çekmek). 5. (üflemek suretiyle çalınan musiki aletini) çalmak. 6. Öğütmek. 7. Hareket etmek, yönelmek. 8. Tütün içmek yahut tütünü ağza atmak. 9. Sürmek, yapıştırmak (yakıyı). 10. Muayyen bir renge girmek, muayyen bir kılık, şekil almak. 11. Katlanmak, yaşamak (baştan geçirmek). 12. Birisine çekmek (benzemek). 13. (geçmiş zaman yahut hâl zaman gerundifi şeklinde ve önce gelen ablatifle birlikte) ...den / ...dan itibaren. 14. arak tart-: Rakı yapmak (başlıca evde iptidai usullerle).” (KS, 711-712)

taş (I) (12b-12): taş.

KrT: *taş* “1. Taş. 2. Çeki taşı. 3. Paytak, dama taşı, satranç taşı. 4. anat. Yumurtalık.” (KS, 715)

taşarı (83a-9): dışarı.

KrT: *tışkari* “1. Dışarı. 2. Dış taraf. 3. Evde dış taraf (yani erkekler kısmı; Özbek, Tacik yahut Uygur evlerinde).” (KS, 734)

taşı-(dı) (13b-12): taşımak.

KrT: *taş-* “... II . Taşımak, bir yerden diğer bir yere geçirme; bir satırdan öbür satıra geçirmek (yazıda).” (KS, 715)

taşkarı (73b-12, 83a-8): dışarı.

KrT: *tışkarı* “1. Dışarı. 2. Dış taraf. 3. Evde dış taraf (yani erkekler kısmı; Özbek, Tacik yahut Uygur evlerinde).” (KS, 734)

taşla-(dı) (17b-3): atmak; taşlamak.

KT: *tastav* “1. Bir şeyi bir yere koymak. 2. Bir şeyi veya birisini bir yere bırakmak. 3. Bir şeyi atmak, fırlatmak. 4. İyilik ve eserleriyle arkasına iz bırakmak.” (KTS, 266); KrT: *tašta-* “ I . 1. Atmak. 2. Yardımcı fiil rolünde iy- V = ir- II : Baş fiili ifade ettiği manaya katiyet ve kesinlik veren bir yardımcı fiildir. 3. cazda- I : (hâl zaman gerundifi şeklinde olan fiilden sonra) az kaldı. II . Taşlardan ayıklamak.” (KS, 194-370-374-716)

taṭ (II) (22a-12): demir pası.

KrT: *dat* “ I . Pas (madenî eşyada, bitkilerde)...” (KS, 299)

ṭay-(dı) (18b-3): kaymak.

KrT: *tay-* “... IV . 1. Kaymak. 2. mec. Eksilmeye yüz tutmak.” (KS, 717)

têli (33b-4): deli.

KT: *delqulı* “(deliquıli) de denir. Deli, serseri, akıl hastası.” (KTS, 66); KrT: *teli* “ I . 1. Bir hastalıktır, ki bunun neticesinde gövde eğrilir (başlıca atlarda). 2. Deli, aklını oynatmış. 3. temteṭ: Atlarda kuduz illeti...” (KS, 723-724)

tep-(ti) (17b-3): tepmek.

KT: *tebūv* “1. Tepmek. 2. Kızakta kayak yapmak.” (KTS, 268)

ṭın (36a-8): nefes, soluk.

KrT: *tın* “ I . 1. Nefes. 2. Dinlenme, fasıla, teneffüs...” (KS, 731)

ṭıṭla-(dı) (23a-3): çınlamak.

KrT: *çıñıl-da-* “Çınlamak, acı acı bağırmak, bağırıp çağırmak.” (KS, 270)

ṭırnaḵ (24a-13, 33b-9): tırnak.

KrT: *tırmak* “1. Tırnak, pençe. 2. tırmook: Tarla sürgüsü.” (KS, 733-734)

tik-(ti) (I) (14b-13, 27a-10): dikmek.

KT: *tigüv* “1. Dikmek. 2. Çadır ve benzeri nesneleri kurmak, oturulacak hâle getirmek.” (KTS, 286); KrT: *tik-* “... III. 1. Dikmek (rekzetmek). 2. Dikmek (iğne, iplik ile). 3. (Cenubi Kırgızlıkta) kökü ile beraber dikmek.” (KS, 736)

tikilmiş (35a-1): dikilmiş.

KrT: *tigil-* “... II. 1. Dikilmek, nasbedilmek. 2. Dikilmek (iğne ve iplikle). 3. Aşırı derecede dikkatle bakmak.” (KS, 736)

til (31b-5): dil.

KT: *til* “1. Dil, bütün yaratıkların dili. 2. İnsanların birbiriyle anlaşma, konuşmasına yarayan lisan. 3. Savaş sırasında düşmandan alınan haber. 4. İbre, gösterge.” (KTS, 286); KrT: *til* “ I. 1. Dil. 2. Sövme, hakaret. 3. Haber, salık. 4. As. Düşmanın hâllerini söyletmek için tutulan esir, haberci, istihbaratçı. 5. Matbu organ (fikir yayan). 6. Dilim, parça. 7. Ağız tanburasının dili...” (KS, 737)

til-(di) (21b-1, 30a-5): dilmek.

KT: *tilüv* “1. Dilmek. 2. Toprağı sürmek.” (KTS, 287)

tilen-(di) (21b-9): dilencilik etmek.

KT: *tilenüv* “1. Dilenmek. 2. Gönüllü olmak.” (KTS, 287); KrT: *tilen-* “1. Arzu etmek, cehdetmek. 2. Dilenmek. 3. İltimas etmek.” (KS, 738)

tirse (T.) (32b-7): dirsek.

KrT: *tirse* “1. Ruptura tendinis Achillis. 2. (gözde) arpacık.” (KS, 739)

tiş (18b-11): diş.

KT: *tis* “1. Diş. 2. Aletin dişleri, üzerindeki girinti çıkıntıları.” (KTS, 287)

tişle-(di) (25b-10): ısırma.

KrT: *tişte-* “1. Isırmak, dişlemek. 2. (dişlerle) ısırılmış tezyinat yapmak (başlıca kumaştan yüzü olmayan kürke ve deri şalvara).” (KS, 739-740)

toğrı (T.) (29b-8, 34b-10, 73b-13): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “ I. 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. 2. En, genişlik. II. (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

tohum (18a-11): tohum, dane.

KT: *tuqım* “Tohum, nesil, sülale.” (KTS, 277); KrT: *tukum* “Tohum, hububat, zürriyet, nesil, soy, kabile, cins.” (KS, 758)

tok (20b-8): tok, aç karşıtı.

KrT: *tok* “1. Tok (aç olmayan). 2. Vakti hâli yerinde olan.” (KS, 742)

toğun (18a-11): tohum, dane.

KT: *tuqım* “Tohum, nesil, sülale.” (KTS, 277); KrT: *tukum* “Tohum, hububat, zürriyet, nesil, soy, kabile, cins.” (KS, 758)

tomsuk (33b-8): kuş gagası.

KrT: *tumşuk* “1. Gaga, hayvan surati, hayvan burunu; hortum. 2. Oyanın (gemin) burna gelen kısmı. 3. coğ. Burun.” (KS, 759)

top (31a-11): tortu; top, toparlak.

KrT: *top* “ I . Küre, top. II . Top (silah). III. Boza süzerken kalan posa. IV. Zümre, küme, yığın, toplantı. V. to hecesiyle başlayan sözlere takviye için katılır.” (KS, 749)

torı (73b-12): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “ I . 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. II . (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

töbe (I) (4a-13): başın tepesi.

KT: *töbe* “... II . 1. Başın en üst noktası, tepe. 2. Evin tepesi. 3. Şapkanın tepesi. 4. Herhangi bir şeyin en yüksek ucu.” (KTS, 275)

tög-(di) (23a-11): dövmek.

KT: *tüyüv* “1. Dövmek, öğütmek, un hâline getirmek. 2. Vurmak. 3. Bir şeyi sararak bağlamak. 4. Farkına varmak, anlamak.” (KTS, 283)

töre (25a-1, 90a-4): töre, âdet.

KT: *töre* “Töre, idarecilik eden, hüküm veren kimse.” (KTS, 276)

töş (17b-13): döş.

KT: *tös* “ I . 1. Döş, göğüs, göğüs kemiği. 2. Anne memesi. 3. Dağ ve tepenin yüzü, yakası, yamacı. II . Örs.” (KTS, 276); KrT: *töş* “1. Göğüs, döş. 2. Dağın eteğinden bir parça yukarı kısmı; yamacın aşağı kısmı.” (KS, 756-757)

töy-(di) (23a-11, 41a-1, 41a-8): döğmek.

KT: *tüyüv* “1. Dövmek, öğütmek, un hâline getirmek. 2. Vurmak. 3. Bir şeyi sararak bağlamak. 4. Farkına varmak, anlamak.” (KTS, 283)

tul (3b-12): dul.

KrT: *tul* “1. es. Ölen kocasının tasviri (resmi) olup, karı koca yatağının üzerinde asılırdı (ki bu tasvirin altına oturup, kocası için sagu sağardı). 2. Kocası için yas, matem; tul kadın: Dul kadın.” (KS, 758)

ṭunyaḳ (13a-4): hayvan tırnağı.

KT: *tuyaḳ* “1. Hayvanın tırnağı (toynak). 2. Baş.” (KTS, 279); KrT: *tuyak* “1. Hayvan tırnağı (toynak). 2. tar. Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim. 3. At toynağı şeklinde olan gümüş külçesi. 4. Baş (hayvan sayısı). 5. Nesil, zürriyet.” (KS, 767)

ṭur-(dī) (29b-11, 38b-6, 45b-8, 66b-4, 67a-8, 67b-2, 77a-12, 77b-10, 80a-12, 81a-6, 81a-8, 82a-7, 82a-11, 86b-13): durmak.

KT: *turuv* “1. Durmak, ayak üzerinde olmak. 2. Yürürken, koşarken durmak. 3. Bir yere yerleşmek. 4. Uykudan uyanmak.” (KTS, 278); KrT: *tur-* “1. Ayakta durmak, ayağa kalkmak. 2. Bulunmak, ikamet etmek, oturmak (yaşamak). 3. Değmek (değerinde olmak). 4. Hizmette bulunmak, ücretle çalışmak. 5. (önce gelen ğanı şekille yahut datif kılığındaki iş ismi ile) niyet edilmek; hemen hemen vuku gelmek veya getirmek üzere bulunmak. 6. (-mak / -sun yahut -ğay şekillerinde) yalnız o değil, hatta... 7. turaybı! Bu değil mi; işte bu ya! 8. eki turbay bir beken-: Bunlar iki türlü nesne olmayıp, aynı şeyler mi sanıyorsun! 9. tura artık; bulu bar tura: Parası var ya! 10. Lakayıt kalmak. 11. barıp turğan: En mükemmel; âlâ. 12. Yardımcı fiil sıfatıyla işin sürekliliğini ve devamını gösterir.” (KS, 760-761)

ṭura (29b-7): doğru.

KT: *tuvra* “1. Doğru, düz...” (KTS, 277); KrT: *tuura* “I . 1. Doğru dürüst, sahi, düz, adil, namuslu. II . (menfi cümlede) hiçbir zaman, dünyada!” (KS, 765)

tuṣaḳ, tuṣar (20b-12): köstek.

KT: *tusav* “I . 1. Binek hayvanın uzağa gitmemesi için iki ön ayağını bağlamaya mahsus kayış veya ipten yapılan bağ. 2. Engel, mâni...” (KTS, 279)

ṭuynaḳ (13a-4): hayvan tırnağı.

KT: *tuyaḳ* “1. Hayvanın tırnağı (toynak). 2. Baş.” (KTS, 279); KrT: *tuyak* “1. Hayvan tırnağı (toynak). 2. tar. Hayvan otlatma mukabilinde devletin aldığı resim. 3. At toynağı şeklinde olan gümüş külçesi. 4. Baş (hayvan sayısı). 5. Nesil, zürriyet.” (KS, 767)

tükür-(dī) (8a-9, 83b-8): tükürmek.

KrT: *tükür-* “1. Tükürmek. 2. es. Yılan ve zehirli böcekler sokmasından tedavi etmek (sahte tabip hakkında).” (KS, 770)

tülki (11a-2): tilki.

KrT: *tülkü* “1. Tilki. 2. mec. Kurnaz, hilekâr.” (KS, 770)

tüp (I) (29b-5, 73b-9): dip.

KT: *tüp* “1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.’nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.’nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu soku.” (KTS, 281); KrT: *tüp* “1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç’tan bir parça yukarı sarılan örtü.” (KS, 326-772)

tüp (II) (9a-2): dip, dibe çöken tortu.

KT: *tüp* “1. Dip, çanak çömlek, kazan-tencere vs.’nin dibi. 2. Bitki, ağaç vs.’nin dibi. 3. Yanı, yakını. 4. Çıktığı yer, nesli, soyu soku.” (KTS, 281); KrT: *tüp* “1. Alt, dip, kök; temel. 2. Soy, menşe, ecdat. 3. Eleçek (evli kadının sarığı) üzerinde kep çaç’tan bir parça yukarı sarılan örtü.” (KS, 326-772)

tüş-(ti) (37a-1): düşmek, inmek.

KT: *tüşüv* “1. Düşmek, bir şeyin aşağıya düşmesi. 2. İnme, girmek, yerleşmek.” (KTS, 282); KrT: *tüş-* “... III. 1. Düşmek, inmek; sarkmak. 2. İşin aniliğini yahut kuvvetini ehemmiyetle kaydetmek için yarar. 3. Aşmak (dişiye).” (KS, 774)

tüyün (25a-3): düğüm.

KT: *tüyün* “1. Düğüm. 2. Yol ve radyo, telefon, telgraf şebekelerinin kavşağı. 3. Özet, karar. 4. Bitkilerin boğumu.” (KTS, 280); KrT: *tüyün* “ I . 1. Düğüm. 2. mec. Mahrem, mana, sır...” (KS, 776)

tüz (32b-4): düz.

KT: *tüz* “Düzlük, meydan.” (KTS, 280); KrT: *tüz* “1. Düz, pürüzsüz. 2. Doğru, düzenli, düzen. 3. tüz bürküt: Büyümüş karakuş...” (KS, 776-777)

uç (14a-5, 24b-7): uca kemiği, kuyruk sokumu kemiği.

KrT: *uç* “1. Kuyruk sokumu kemiği; kık. 2. Arka kısmı (paltonun, ceketin).” (KS, 778-779)

uçmak (11a-8): uçmak, cennet.

KT: *uşpaq* “1. Cennet. 2. Bahtlı, saadetli durum.” (KTS, 293)

ulğar-(dı), ulğar-(dı) (14b-11): büyüme.

KrT: *ulğayuv* “Büyümek, genişlemek, çoğalmak.” (KTS, 291)

ulu (30b-3): ulu.

KrT: *uluu* “ I . On iki senelik hayvan devri takviminde beşinci yılın Çince adıdır (ejder). II . 1. Büyük, ulu. 2. Şu aşağıdaki manalarda da kullanılıyordu: 1. Yüksek. 2. Genel. 3. Azami, en büyük.” (KS, 783)

ur-(dı) (13b-9, 23a-11, 37a-8, 43a-12, 77a-5, 77a-6, 77a-7, 77a-9, 77a-10, 78b-13): vurmak.

KrT: *ur-* “... III. 1. Vurmak, dövmek. 2. İlenç sözlerinin bir parçası gibi kullanılır (bazen de aynı manayla müstakilen de kullanılır). 3. ılay ur-: (bk. ılay: Far. Bulanık; cıvık balçık). 4. Sövme tabirlerinde söylemesi ayıp olan fiilin yerine kullanılıyor. 5. (damga, mühür) vurmak, basmak.” (KS, 351-784-785)

urluq (7b-13): tohum.

KrT: *uruk* “ I . Ar. Ruh. II . 1. Tohum. 2. Cins. 3. Soy, kabile.” (KS, 785)

uruş (22b-5, 49b-11, 50a-1): vuruş.

KrT: *urıs* “1. Harp, savaş. 2. Kavga, dövüş.” (KTS, 292); KrT: *uruş* “ I . 1. Dövüş, kavga. 2. Muharebe; harp...” (KS, 786)

uruş-(tı) (22b-13, 59a-13): vuruşmak.

KrT: *urısuv* “1. Vurmaya, dövmeye yardımcı olmak. 2. Savaşmak, dövüşmek. 3. Münakaşa etmek.” (KTS, 292); KrT: *uruş-* “... II . 1. Dövüşmek, kavga etmek. 2. Harp etmek.” (KS, 786)

uruşul-(dı) (59b-9): vuruşulmak.

KrT: *urısuv* “1. Vurmaya, dövmeye yardımcı olmak. 2. Savaşmak, dövüşmek. 3. Münakaşa etmek.” (KTS, 292); KrT: *uruş-* “... II . 1. Dövüşmek, kavga etmek. 2. Harp etmek.” (KS, 786)

uşat-(ıptır) (34b-4): parçalanmak, ufalanmak, kırılmak.

KrT: *uşat-* “1. Ufatmak. 2. mec. İsrâf etmek, külünü savurmak.” (KS, 787)

uyan-(dı) (5a-9, 6a-5, 53a-4): uyanmak.

KrT: *oyanuv* “1. Uyanmak. 2. Dirilmek, canlanmak.” (KTS, 214)

uyut-(tı) (17a-12): sütü uyutmak.

KrT: *uyut-* “et. uyu-’dan: 1. Pıhtılanmak (kan, süt hakkında) birikmek, toplanmak. 2. Peşini bırakmadan takip etmek. Bütün varlığıyla kendini bir işe vermek.” (KS, 791-792)

üç (60b-7, 79b-2): sayıda üç.

KrT: *üç* “1. Üç (sayı). 2. (ordo oyununda ve çocukların aşık oyununda) beş; birdin üçü: Beş aşık; birdin üçü bir: Altı; birdin üçü eki: Yedi; ekini üçü: on ekinin üçü dört: On dört; beşin üçü yirmi beş vs. 3. (alelade konuşmada) birdin üçü: Birkaç, bir miktar.” (KS, 793)

ügü (7b-3): puhu kuşu.

KrT: *ükü* “1. Puhu kuşu. 2. Puhu yahut baykuş tüylerinden süs.” (KS, 794)

ür-(di) (37a-4): ürmek (havlamak), üflemek.

KT: *ürüv* “I . 1. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 2. Rüzgârın esmesi. II . 1. Ürmek. 2. Yersiz konuşmak.” (KTS, 298)

üşet-(ti) (28a-12): kırıp ufatmak.

KrT: *uşat-* “1. Ufatmak. 2. mec. İsrâf etmek, külünü savurmak.” (KS, 787)

üvür-(di) (84a-7): üflemek.

KT: *ürüv* “I . 1. Üflemek, ağzıyla hava vermek, şişirmek. 2. Rüzgârın esmesi. II . 1. Ürmek. 2. Yersiz konuşmak.” (KTS, 298)

üzün-(di) (6b-6): üzülmek, kesilmek.

KT: *üzilüv* “1. Koparılmak, üzülmek. 2. Vefat etmek. 3. Bitmek, sonu gelmek.” (KTS, 296); KrT: *üzül-* “I . üzül-kesil yahut üzül-kesel; yahut üzüldü-kesildi: Katiyetle; kesin olarak. II . 1. Kopmak, kesilmek; inkıtaya uğramak. 2. Ölmek, vefat etmek.” (KS, 801)

vayna-(dı) (32a-7): oynamak.

KT: *oynav* “1. Oynamak, eğlenmek. 2. Belli bir müzik aletini çalmak. 3. Rol almak.” (KTS, 209); KrT: *oyno-* “1. Oynamak, eğlenmek, rahat durmamak, şaka etmek. 2. Aşk ve alaka münasebetlerinde bulunmak.” (KS, 604)

yaban (7a-11): yaban.

KrT: *capan* “1. Vahşi, yabani, ele alışmayan, evcil olmayan. 2. İşlenip bakılmamış. 3. Barbar. 4. Çöl.” (KS, 177)

yağlık (T.) (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KrT: *cooluk* “Mendil; başörtüsü.” (KS, 223)

yağa (20b-11, 23b-7): yaka.

KT: *jağa* “1. Elbisenin yakası. 2. Derenin, gölün, denizin kıyısı, sahil.” (KTS, 83); KrT: *caka* “1. Yaka. 2. Kenar, kıyı. 3. Dağ eteği.” (KS, 163)

yakın (28b-9): yakın.

KT: *jaqın* “1. Yakın, uzak değil. 2. Akraba, tanıdık, bildik.” (KTS, 87); KrT: *cakın* “1. Yakın (zarf olarak); yakın. 2. Hısım, akraba, dost, ahbab.” (KS, 163)

yağşı (33a-4, 85a-9, 85b-1, 85b-2, 85b-4): yahşi, güzel.

KrT: *cakşı* “1. İyi (zarf olarak). 2. es. Muteber.” (KS, 164)

yal (33b-9): yele, at yelesi.

KT: *jal* “ I . 1. Yele. 2. Beygirin yelesinin altındaki yağı ve eti...” (KTS, 87); KrT: *cal* “ I . 1. Yele. 2. Atın yele altındaki yağı (at gövdesinin lezzetli parçası sayılır)...” (KS, 165)

yaman (38b-2, 58a-1, 85a-9, 85b-1, 85b-3, 85b-5): yaman, kötü.

KT: *jaman* “1. Kötü, işe yaramaz. 2. Çok, pek yerinde kullanılır.” (KTS, 90); KrT: *caman* “1. Fena, kötü, berbat, bozuk. 2. tar. Avamdan olan; fakir. 3. Pek, gayet. 4. Çocuk, evlat” (KS, 171)

yan-(dı) (38b-5): yanmak.

KT: *januv* “ I . 1. Yanmak, tütme, tutuşmak. 2. Kaygı, hasret çekmek. II . Bilemek.” (KTS, 91); KrT: *can-* “... III. Dönmek. IV. Yanmak, tutuşmak.” (KS, 174)

yap-(tı) (8b-2, 20a-12, 27a-2, 27a-12): 1. Yapmak. 2. Örtmek.

KT: *jabuv* “... II . 1. Kapatmak, örtmek, engel koymak, göstermemek. 2. Örtmek, gölgelemek, göstermek. 3. Örtmek, döşemek. 4. Tutuklanmak. 5. Yakmak. 6. Kaplamak. 7. Dağıtmak, kâr dağıtmak. 8. Bütün gücü bir yere, bir şeye vermek.” (KTS, 82); KrT: *cap-* “... IV. Örtmek, kapamak; kapatmak.” (KS, 177)

yapın-(dı) (9a-5): örtünmek.

KT: *jabıluv* “ I . Bir şeyin başka bir şey ile örtülmesi. II . 1. Bir şeyin açılmamak üzere kapatılması. 2. Çoğunluğun bir şeyin hallolması için hep beraber uğraşması. 3. Bir şeyin hareketinin durdurulması, sonuçlanması.” (KTS, 83); KrT: *cabıl-* “1. Örtülmek. 2. Toptan, kütle halinde üzerine atılmak.” (KS, 160)

yapış-(tı) (32a-7): yapışmak.

KT: *jabisuv* “1. Bir şeyin bir şeye yapışması. 2. El ele tutuşup ayrılmamak. 3. Yalvarmak.” (KTS, 83)

yara-(dı) (22b-12, 37b-6): yaramak.

KT: *jarav* “ I . Uygun gelmek, beğenilmek, işe yaramak. II . Kıvamında olmak, formunda olmak.” (KTS, 93); KrT: *cara-* “... II . 1. Hoşa gitmek, yaramak. 2. Antrenman görmek; koşuya, sefere hazır bulunmak (at hakkında).” (KS, 178-179)

yarağ (I) (23a-5): ışık.

KT: *jarıq* “ I . 1. Aydınlık, karanlık değil. 2. Aydın, medeni, kültürlü...” (KTS, 94)

yarağ (II) (84a-9): yarayan şey, silah.

KT: *jaraq* “Güç, kural, silah.” (KTS, 93)

yarık (II) (20b-1, 23a-5, 36a-3): ışık.

KT: *jarıq* “ I . 1. Aydınlık, karanlık değil. 2. Aydın, medeni, kültürlü...” (KTS, 94)

yarım, yarum (20b-2, 36b-6, 62b-5): yarım.

KT: *jarım* “1. Yarım. 2. Bir özelliği eksik.” (KTS, 95); KrT: *carım* “ I . Yarım. II . Kârlılık, verimlilik.” (KS, 181)

yarğın (23a-6, 36a-3): ışık.

KrT: *carkın* “Aydın, göz alıcı; ışık; okş. Nur topu.” (KS, 182)

yaşıl (4a-2, 83b-7): yeşil.

KrT: *caşıl* “1. Yeşil; yeşillik (ot), sebze. 2. Taze; açık.” (KS, 186)

yağ-(tı) (17a-11, 53a-5): yatmak.

KT: *jatuv* “1. Yatmak. 2. İstirahat etmek.” (KTS, 96); KrT: *cat-* “... III. 1. Yatmak, uzanmak; bulunmak; ikamet etmek. 2. Ait olmak, taalluk etmek; ilgilenmek. 3. catkan (çokça menfi ve beğenme manasında olarak); en yüksek derecede, son derece. 4. (‘gani’ ile biten kelimelerden sonra) niyetini bildirmek, hemen yapmaya hazır bulunmak. 5. Yardımcı fiil rolünde ‘cat’ işin uzun sürdüğünü ve o ana, o dakikaya uygun olduğunu ifade eder.” (KS, 187)

yavlık (21a-1, 35b-2): yağlık, mendil, örtü.

KrT: *cooluk* “Mendil; başörtüsü.” (KS, 223)

yay-(dı) (37a-4): yaymak.

KT: *jayuv* “1. Hayvanı gütmek, otlatmak. 2. Yaymak.” (KTS, 97); KrT: *cay-* “... V. 1. Sermek, yaymak, asmak (diyelim kurutmak için çamaşırı); dağıtmak (diyelim saçları); açmak (diyelim kitabı). 2. Yaymak. 3. Otlağa çıkarmak.” (KS, 189)

yayın-(dı) (5b-3, 6b-8): yayılmak.

KT: *jayılıv* “1. Yayılmak, serilmek. 2. Hayvanların otlanması. 3. Duyurulmak, duyulmak.” (KTS, 86)

yazuvçı (80a-4): kâtip; yazıcı.

KT: *jazuvşı* “Yazıcı, yazar.” (KTS, 84); KrT: *cazuuçu* “Yazan, muharrir.” (KS, 196)

ye-(di) (5a-11, 40b-6, 84a-12): yemek.

KT: *jev* “1. Yemek yemek. 2. Hakkını vermek. 3. Rüşvet almak. 4. Sömürmek.” (KTS, 102)

yedi (60b-7): sayıda yedi.

KrT: *ceti* “1. Yedi. 2. Hafta.” (KS, 205)

yem (23b-10, 84a-12): yem.

KT: *jem* “1. Yem. 2. Aş, yemek.” (KTS, 99)

yeñ-(di) (24b-1, 27a-2): yenmek, üst gelmek.

KT: *jeñiv* “1. Yenmek. 2. İdare etmek, yönetmek.” (KTS, 100)

yeñil (14a-7): yeğni, hafif.

KT: *jeñil* “1. Hafif. 2. Kolay.” (KTS, 100)

yer (4b-7): yer.

KT: *jer* “1. Yer, toprak. 2. Yurt, mekân, memleket.” (KTS, 100); KrT: *cer* “1. Arz, yer; mahal. 2. Mesafe.” (KS, 202-203)

yıkıl-(dı) (38b-11): yıkılmak, düşmek.

KrT: *cığıl-* “Devrilmek, düşmek, yere serilmek; yenilmek.” (KS, 207)

yılı (28a-4): ılık.

KT: *jılı* “1. Ilık. 2. Sıcakkanlı, sevimli.” (KTS, 112); KrT: *cılıu* “1. Ilık, ılıkılık. 2. mec. Can. 3. mec. Yuva.” (KS, 211)

yırtık (34b-6, 48b-8): yırtılmış.

KT: *jırtıq* “1. Yırtık. 2. Fakir, garip, dilenci.” (KTS, 113)

yırtıklı (34b-3): yırtık.

KT: *jırtıq* “1. Yırtık. 2. Fakir, garip, dilenci.” (KTS, 113)

yigirmi bir (61a-6): sayıda yirmi bir.

KrT: *cıyırma* “cıyırma bir: Yirmi bir (bir nevi iskambil oyunu).” (KS, 215)

yoğun (T.) (26b-12): yoğun, ağır, kalın.

KT: *juvan* “Kalın, büyük, ince değil, sağlam, güçlü.” (KTS, 106); KrT: *coon* “1. Şişman, yoğun. 2. mec. Zengin; kodaman. 3. gr. Kalın (ses hakkında).” (KS, 223)

yoka-(dı) (12a-13): yoklamak, aramak.

KT: *joqtav* “1. Ölenin arkasından ağıt söyleyip ağlamak. 2. Aramak, arzulamak. 3. İntikam almak. 4. Kaybolan şeyi aramak.” (KTS, 103); KrT: *cokto-* “1. Yoklamak; malumat araştırmak; tetkik etmek. 2. sağı sağlamak: Ölü için ağlamak.” (KS, 219)

yol (3b-1, 23b-11): yol.

KT: *jol* “1. Yol. 2. Kelimelerin yanma veya basma şeklinde kâğıt üzerine düşen izi. 3. İdeal, baht. 5. Adet. 6. Hürmet, izzet. 7. Ölçü, durum. 8. İmkân. 9. Emel.” (KTS, 103); KrT: *col* “1. Yol. 2. Hat, satır; yol. 3. Tertip; adet. 4. Defa. 5. Müsaade, ruhsat. 6. Hediye.” (KS, 219-220)

yovun (26b-11): yoğun, kalın, ağır.

KT: *juvan* “Kalın, büyük, ince değil, sağlam, güçlü.” (KTS, 106); KrT: *coon* “1. Şişman, yoğun. 2. mec. Zengin; kodaman. 3. gr. Kalın (ses hakkında).” (KS, 223)

yulduz (36a-4): yıldız.

KT: *juldız* “1. Yıldız. 2. Beş köşeli şekil. 3. Ay.” (KTS, 107); KrT: *cıldız* “1. Yıldız. 2. Teveccüh. 3. Sevimli; hoş.” (KS, 209)

yumçak (36b-9): yumuşak.

KT: *jumsaq* “1. Yumuşak. 2. Rahat.” (KTS, 107)

yumrı (34b-9): yumru.

KT: *jumır* “ I . 1. Yuvarlak, içi delik değil. 2. Uygun, akla yatkın. II . Mide.” (KTS, 108)

yumşak (84a-10): yumuşak.

KT: *jumsaq* “1. Yumuşak. 2. Rahat.” (KTS, 107)

yüg (16b-13): yün.

KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yük (13a-1): yük.

KT: *jük* “1. Yük. 2. Cihaz, alet. 3. Kural, alet edevat. 4. Mihnet.” (KTS, 109); KrT: *cük* “1. Yük, hayvana yükletilen ağırlık. 2. Keçe evin bir köşesine toplanılmış olan yorganlar, yastıklar vs.” (KS, 236)

yükün-(di) (8b-7): secde etmek ve kıçını yükseltmek.

KT: *jüginüv* “1. Namazda oturur gibi oturmak. 2. Birisinin hakemliğine müracaat etmek.” (KTS, 108)

yün (20b-5): keçi kılı, yün.

KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yüñ (16b-13): yün.

KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

yüñül (14a-7): yeğni, hafif, yuka.

KT: *jeñil* “1. Hafif. 2. Kolay.” (KTS, 100)

yürek (28b-11): yürek.

KT: *jürek* “1. Yürek. 2. Düşünce, ruh hâli.” (KTS, 110); KrT: *cürök* “1. Kalp, yürek. 2. Yüreklilik, cesaret.” (KS, 238)

yürü-(di) (35b-10): yürümek.

KT: *jürüv* “1. Yürümek. 2. Kımıldamak, hareketlenmek. 3. Olmak. 4. Kaymak, yüzmek.” (KTS, 110); KrT: *cür-* “1. Hareket etmek, harekette bulunmak; yürümek; vasıta ile gitmek. 2. Niyet etmek; ...ye yakın olmak. 3. Hizmet etmek; ücretle çalışmak. 4. Birisi yahut bir nesne olduğu anlaşılmak. 5. Yardımcı fiil olmak üzere baş fiilin işine süreklilik ve devam mahiyeti verir.” (KS, 237)

yüvün (22a-11): yün.

KrT: *cün* “Yün; kıl (saç); tüy (kuşların).” (KS, 237)

zaman (T.) (18a-11): zaman.

KT: *zaman* “Zaman, vakit, devir.” (KTS, 115); KrT: *zaman* “Ar. Zaman, vakit, devir.” (KS, 803)

2.2.3. Anlam Daralması

Bir göstergenin önceden anlattığı nesne ya da devininin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi olarak kabul edilmektedir. Bugün Almanca'daki *schneider* (terzi) meslek adı eskiden odun, saç gibi şeyleri kesenler ve tefeciler için kullanılırken zamanla yalnızca kumaş biçip diken esnafı anlatmak için

kullanılmaktadır.⁴⁹⁹ Türkçe örneklere baktığımızda ise bugün özellikle halk ağızlarında koyun, keçi, büyükbaş hayvanlar için kullanılan *davar* sözcüğü “mal, mülk” anlamında Uygur metinlerinde (tavar) görülmekte, çeşitli Türk lehçelerinde hâlâ bu anlamı taşımaktadır. Hayvancılıkla uğraşan bir toplumun hayvanlarını mal mülk saymasının bu daralmanda etkili olduğu düşünülmektedir.⁵⁰⁰

“Daralmaya uğrayan örnekler içinde birçok eylem de vardır: Bugün ölçünlü dilde ‘zannetmek’ anlamındaki sanmak Karahanlı döneminde ‘saymak’la birlikte, ‘düşünmek’ demektir. Bugünkü dirilmek eylemi ise Eski Türkçede hem ‘yaşamak’ hem de ‘öldükten sonra canlanmak’ için kullanılıyordu.”⁵⁰¹

Çalışmamızda tespit edilen anlam daralması örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

kaḳ (29a-6): kadit, kuruyan, kakırdayan her şey.

KT: *qak* “... II . Kurutulmuş meyve...” (KTS, 156)

ḳaravul, ḳaravulu (20b-13): karakol.

KT: *qaravıl* “1. Nöbetçi...” (KTS, 162)

ḳarındaṣ (86b-6): kardeş, karında eş.

KT: *qarındaṣ* “Kız kardeş.” (KTS, 164); KrT: *karındaṣ* “I . 1. Erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmak şartıyla). 2. (büyük erkek kardeşe nispeten, hemşireye nispeten değil) küçük kız kardeş...” (KS, 409)

kiyik (38b-3, 85b-11): yaban hayvanları.

KT: *kiyik* “Geyik.” (KTS, 134)

oṭaḳı (23b-5): hekim.

KT: *otaṣı* “Kırıkçı, kırılan kemikleri yerine getirerek bağlayan kimse.” (KTS, 213)

öpke (II) (16b-8): ciğer.

KT: *ökpe* “I . Akciğer...” (KTS, 216); KrT: *öpkö* “1. Akciğer. 2. (binek hayvanın) böğürleri...” (KS, 613)

öpken (16b-8): ciğer.

KT: *ökpe* “I . Akciğer...” (KTS, 216); KrT: *öpkö* “1. Akciğer. 2. (binek hayvanın) böğürleri...” (KS, 613)

⁴⁹⁹ Aksan, Doğan, *age.*, s. 114.

⁵⁰⁰ Aksan, Doğan, *age.*, s. 167-168.

⁵⁰¹ Aksan, Doğan, *age.*, s. 168.

şoğan (7b-12): soğan.

KrT: *soğon* “Yabani soğan.” (KS, 657)

sovulşan (15b-4): solucan.

KrT: *söölcan* “Toprak solucanı.” (KS, 665)

şınla-(dı) (24a-9): çınlamak.

KT: *şınıldav* “Teneke, demirin çarpma sonucu ses çıkarması.” (KTS, 319)

şıpşık (25a-9): serçe.

KT: *şımşıq* “Serçenin bir türü.” (KTS, 318)

şöple-(di) (32a-8, 37a-6): temizlemek.

KT: *şöptev* “Yabani ottan arıtmak.” (KTS, 315)

temen (8a-1): çuvaldız, büyük iğne.

KT: *teben* “Yorgan iğnesi.” (KTS, 268)

terek (I) (21a-5): ağaç.

KT: *terek* “Ağacın bir türü.” (KTS, 270); KrT: *terek* “Kavak.” (KS, 727)

tıñla-(dı) (23a-3): çınlamak.

KT: *şınıldav* “Teneke, demirin çarpma sonucu ses çıkarması.” (KTS, 319)

ton (I) (10b-13): elbise.

KT: *ton* “Koyun derisinden yapılan palto gibi ceket.” (KTS, 274); KrT: *ton* “

I . Kürk, geniş yakalı gocuk...” (KS, 747-748)

üğü (7b-3): uhu kuşu.

KT: *üki* “ I . Puhu kuşunun tüyü...” (KTS, 297)

yumruñla-(dı) (8a-13): yumurtlamak.

KrT: *cumurtkala-* “Yumurtlamak (kuş hakkında).” (KS, 233)

2.2.4. Anlam İyileşmesi

Göstergenin eskiden taşıdığı anlamda bir iyileşmenin meydana geldiğini anlatmaktadır. Bu olayın en ilginç örneklerinden biri, Türkçeye de geçmiş olan ve ordudaki en yüksek rütbeyi gösteren *mareşal* sözcüğünde görülmektedir. Kökü Lat. *mariscalus* (at bakıcısı, nalbant) sözcüğüne dayanan ve çeşitli dillere geçen bu örnekteki iyileşmenin, yücelmenin, saray unvanlarından biri olmasıyla ilgili olduğu

düşünülmektedir.⁵⁰² Türkçe örneklere baktığımızda ise Eski Türkçede henüz 8. yüzyılda *yabız* biçiminde görülen ve “fena, kötü, perişan” anlamlarında geçen bugünkü *yavuz*, 15. ve 16. yüzyıllara kadar bu anlamlarını korumuş, daha sonra ise “iyi, güzel, güçlü, çetin” anlamlarına gelmeye başlamıştır.⁵⁰³ Aynı biçimde bir gelişmeyi, Eski Türkçede “acı, eziyet, zahmet” anlamına gelen *emgek* sözcüğünde de *emek* biçimiyle, bir işin gerçekleşmesine neden olan beden ve akıl gücünü anlatır duruma gelmiş olmasıyla görmekteyiz.⁵⁰⁴ Çalışmamızda tespit edilen anlam iyileşmesi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

alpavut (33b-2): kasalak, kasalğan (kibirli, kendini beğenmiş).

KT: *alpavit* “1. Çok büyük yiğit, kahraman. 2. Büyük toprak sahibi.” (KTS, 15)

argımağ (30b-11): soyu iyi köpek.

KT: *argımaq* “Atın en iyi cinsi.” (KTS, 19); KrT: *argımak*, *argamak* “Cins asil at.” (KS, 43)

bulan (39a-7): yaban eşiği.

KT: *bulan* “ I . Yaban geyiği...” (KTS, 52)

burunduk (14b-4): burunsalık.

KT: *murındıq* “1. Burunluk (hayvanların burnuna takılan). 2. Lider, önder.” (KTS, 202)

hoca (43a-10): hoca.

KT: *qoca* “1. Peygamber neslinden, Peygamber soyu...” (KTS, 169); KrT: *koco* “Far. 1. Hoca (Muhammed Peygamber neslinden yahut dört halife soyundan olan kimse) Seyit...” (KS, 477)

şırtlan (23a-7): sırtlan.

KT: *sırttan* “... II . 1. Sırtlan. 2. Gayretli yiğit.” (KTS, 255); KrT: *sırttan* “1. mit. Köpekler hükümdarı (azgınlık ve uyanıklık ile temeyyüz eden bir efsanevi köpektir). 2. mec. Cesur, pervasızlı, mert.” (KS, 652)

uyahtık (28a-8): rüsvalık.

KT: *uyattu* “Namuslu, şerefli.” (KTS, 294); KrT: *uyattuu* “1. Vicdanlı, utangan. 2. Muhterem (harfiyen: Kendisinden utanılan kimse).” (KS, 790)

⁵⁰² Aksan, Doğan, *age.*, s. 115-116.

⁵⁰³ Aksan, Doğan, *age.*, s. 170.

⁵⁰⁴ Aksan, Doğan, *age.*, s. 170.

2.2.5. Anlam Kötüleşmesi

Aksan, anlam kötüleşmesi olayını bir örnek ile açıklamaktadır. Önceleri “yabancı, misafir” demek olan Lat. *hostis*, zamanla “düşman” anlamına gelmeye başlamıştır. Bu gelişmede, Romalıların yabancılar ve komşularıyla aralarındaki uzun süreli savaşların rol oynadığı düşünülmektedir.⁵⁰⁵ Türkçe örneklerle baktığımızda ise dilimize Farsçadan geçen “canlı, yaşayan, çabuk, hayvan” gibi anlamlara gelen *canavar* sözcüğü Türkçede de 14. ve 15. yüzyıllarda bu anlamlarıyla kullanılmışken zamanla belirgin bir anlam kötüleşmesine uğramıştır.⁵⁰⁶ Çalışmamızda tespit edilen anlam kötüleşmesi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

atıl-(dı) (38a-1): atılmak, kakıştırılmak.

KT: *atıluv* “Fırlamak, kurşuna dizilmek, vurulmak.” (KTS, 23)

bayguş (29a-8): baykuş.

KrT: *baykuş* “1. Çobanaldatan kuşu. 2. mec. Miskin, beceriksiz.” (KS, 102)

çiçek (18a-9, 35a-6): çiçek.

KT: *şeşek* “1. Çiçek. 2. Hastalık.” (KTS, 311)

küçle-(di) (29b-11): kuvvetlenmek.

KT: *küştev* “Zorlamak, mecbur etmek.” (KTS, 149); KrT: *küçtö-* “Zorbalık etmek, şantaj yapmak.” (KS, 534)

tartık (8b-13): armağan.

KrT: *tartuu* “... 2. es. Takdime hediye (daha ziyade amire rüşvet kabilinden sunulan şey)...” (KS, 714)

tülki (11a-2): tilki.

KrT: *tülkü* “1. Tilki. 2. mec. Kurnaz, hilekâr.” (KS, 770)

ye-(di) (5a-11, 40b-6, 84a-12): yemek.

KT: *jev* “1. Yemek yemek. 2. Hakkını vermek. 3. Rüşvet almak. 4. Sömürmek.” (KTS, 102)

⁵⁰⁵ Aksan, Doğan, *age.*, s. 116.

⁵⁰⁶ Aksan, Doğan, *age.*, s. 171.

SONUÇ

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye, Memlûk sahasında Kıpçakça üzerine yazılmış önemli eserlerden biridir. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan eser, döneminde hazırlanmış olan en kapsamlı eserlerden biri olması ve Kıpçakça özellikleri yansıtması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye adlı eserin söz varlığı, Besim Atalay’ın “*Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye ve ‘Ettühfet-üz-Zekiyye’ Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla*”, Tibor Halasi Kun’un “*Philologica I. ve Philologica II.*”, E. İ. Fazılov’un “*İzıskannıy Dar Tyurskomu Yazıku (Grammatičeskiy taraktat, XIV v. na arabskom yazıke)*”, Gulhan Al-Turk’ün “*Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*” ve Zeki Kaymaz’ın “*Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lûgati’t-Türkiyye Hakkında Bazı Açıklamalar*” adlı çalışmaları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Söz varlığının tespiti noktasında, sözcük listelerinde yer alan, sözcük listelerinin satır aralarına veya sayfa kenarlarına yazılan ve gramer bölümünde yazılan bütün sözcükler belirlenmiştir. Tekrarlanmış (fonetik farklılık gösterenler dışında) söz varlıkları bir defa sayılmış, diyalektik farklılık gösteren söz varlıkları ise Kıpçak-Türkmen farklılıklarını ortaya koyacağı için ayrı ayrı gösterilmiştir. Tespit edilen söz varlığının anlam olayları bakımından Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki durumu, Doğan Aksan’ın “*Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*” adlı çalışmasından da yararlanılarak gösterilmiştir.

Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye’deki söz varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki durumu ve anlam olayları bakımından incelenmesinden şu sonuçlara varılmıştır:

1. Eser üzerine yapılmış çalışmalar ve incelememiz kapsamında 3248 söz varlığı tespit edilmiştir.

2. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’de tespit edilen söz varlığını karşılaştırdığımız Kazak Türkçesinde 1863 söz varlığı, Kırgız Türkçesinde ise 1898 söz varlığı belirlenmiştir.

3. Müellif eserinde ele aldığı bazı Arapça sözcüklerin Kıpçakça karşılıklarını verirken bu sözcükler ile anlam bakımından aynı olan ve ses bilgisi açısından

benzerlik gösteren Türkmençe sözcükleri و قيل “de denir, söylenir” ibaresiyle vermiştir. Sözcüklerin bu biçimde ele alınması özellikle Kıpçakça ve Türkmençe arasındaki fonetik farklılıkların belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Diyalekt ayrımı belirlenmiş olan sözcükler bu farklılığı ortaya koyması bakımından aşağıda gösterilmiştir:

Türkmen	Kıpçak	Anlam
1. <i>ağır</i> (11a)	<i>avur</i> (11a)	“ağır”
2. <i>ağır-</i> (11a)	<i>avur-</i> (11a)	“ağır olmak; ağrımak”
3. <i>agrı</i> (15b)	<i>avrı</i> (15b)	“kat yaprak şeklinde olan para”
4. <i>ağu</i> (19b)	<i>avu</i> (19b)	“ağı”
5. <i>bağır</i> (30b)	<i>bavur</i> (30b)	“karaciğer”
6. <i>bir oğurda</i> (15b)	<i>bir ovurda</i> (15b)	“bir defada”
7. <i>boğaz</i> (12b)	<i>bovaz</i> (12b)	“boğaz”
8. <i>boğuzla-</i> (50b)	<i>bovuzla</i> (50b)	“boğazlamak”
9. <i>buğavı</i> (29b)	<i>buvavı</i> (29a)	“bukağı”
10. <i>öğren-</i> (9a)	<i>ören-</i> (25b), <i>övren-</i> (9a)	“öğrenmek”
11. <i>ögüt</i> (17a)	<i>övüt</i> (17a)	“öğüt”
12. <i>şaglık</i> (24b)	<i>şavluk</i> (24b)	“sağlık, esenlik, afiyet”
13. <i>tağ</i> (17b)	<i>tamav</i> (17b)	“boğaz; gırtlak”
14. <i>uğrı, uğru</i> (12b)	<i>uvru</i> (12b)	“uğru, hırsız”
15. <i>yağ</i> (15b)	<i>yav</i> (15b)	“yağ”
16. <i>yağ-</i> (35b)	<i>yav-</i> (35b)	“yağmak”
17. <i>yağla-</i> (16a)	<i>yavla-</i> (16a)	“yağlamak”
18. <i>yoğun</i> (26b)	<i>yovun</i> (26b)	“yoğun, ağır, kalın”
19. <i>yügür-</i> (12a)	<i>yüvür-</i> (12a)	“yüğürlük olmak”
20. <i>ev</i> (8a)	<i>öy</i> (8a)	“ev”
21. <i>evlen-</i> (9b)	<i>öylen-</i> (9b)	“evlenmek”
22. <i>bağla-</i> (17b)	<i>bayla-</i> (17b)	“bağlamak”
23. <i>begen-</i> (6b)	<i>bayan-</i> (6b)	“beğenmek”
24. <i>buğday</i> (29a)	<i>buyday</i> (29a)	“buğday”
25. <i>düğme</i> (18a)	<i>tüyme</i> (18a)	“düğme”

26. <i>égil-</i> (35b)	<i>eyil-</i> (35b)	“eğilmek”
27. <i>igne</i> (4b)	<i>iyne</i> (4b)	“iğne”
28. <i>boğ-</i> (15a)	<i>bo-</i> (15a)	“boğmak”
29. <i>bulğan-</i> (26a)	<i>bulan-</i> (26a)	“bulanmak”
30. <i>igren-</i> (30a)	<i>iren-</i> (30a)	“iğrenmek”
31. <i>oğluk</i> (16b)	<i>oluk</i> (16b)	“bir çeşit çalgı, saz”
32. <i>oğul</i> (38a)	<i>öl</i> (38a)	“oğul”
33. <i>toğrı</i> (29b)	<i>tura</i> (29b)	“doğru”
34. <i>toğru</i> (30b)	<i>toru</i> (30b)	“doru renk”
35. <i>tolğan-</i> (26a)	<i>tolan-</i> (26a)	“dolanmak; bulanmak”
36. <i>yalğançı</i> (30b)	<i>yalançı</i> (30b)	“yalancı”
37. <i>yığla-</i> (8b, 37b)	<i>yıla-</i> (8b, 37b)	“ağlamak”
38. <i>igren-</i> (30a)	<i>iren-</i> (30a)	“iğrenmek”
39. <i>diş</i> (18b)	<i>tiş</i> (18b)	“diş”

Müellif, fonetik farklılık taşıyan bazı sözcükleri و يقال بالغين “‘ğ’ ile denir” diyerek ayırt etmiştir:

40. <i>boğuzla-</i> (16b)	<i>bovuzla-</i> (16b)	“boğazlamak”
41. <i>tağ</i> (11a)	<i>tav</i> (11a)	“dağ”
42. <i>uğul-</i> (27a)	<i>uvul-</i> (27a)	“bayılmak, aklı başından gitmek”
43. <i>yağ</i> (20b)	<i>yav</i> (20b)	“yağ”
44. <i>yağlık</i> (21a)	<i>yavlık</i> (21a)	“yağlık, mendil, örtü”

Yukarıda belirtilen söz varlıklarındaki ses olayları aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır:

- I . -g-, -ğ-, -ğ > -v-, -v: (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 40, 41, 42, 43, 44 numaralı sözcükler)
- II . ev- > öy-: (20, 21 numaralı sözcükler)
- III . -g-, -ğ- > -y-: (22, 23, 24, 25, 26, 27 numaralı sözcükler)
- IV . -g-, -ğ-, -ğ > Ø: (10, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 numaralı sözcükler)
- V . d- > t-: (25, 39 numaralı sözcükler)

4. Atalay’ın, okumayıp soru işareti vererek bıraktığı 51 sözcük bu eser üzerine yapılan diğer çalışmalar ve araştırmalarımız doğrultusunda okunup düzeltilmiştir. Yalnız *meyere* (38b-1) sözcüğü, anlamı net bir biçimde çözülemediği

ve kuşku barındırdığı için soru işareti ile bırakılmış, ١٥ (35b-5) sözcüğü de net bir biçimde tespit edilemediği için yazıldığı hâliyle bırakılmıştır.

5. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’deki söz varlığının Kazak Türkçesi ile karşılaştırılması sonrasında ulaşılan başlıca fonetik farklılıklar şu biçimdedir:

- I. y- > j-: TZ *yakın* ~ KT: *jaqın* “yakın”; TZ *yakşı* ~ KT *jaqsı* “iyi, güzel”; TZ *yala-* ~ KT *jala-* “yalamak”; TZ *yama-* ~ KT *jama-* “yamamak”
- II. -ş > -s: TZ *aş* ~ KT *as* “aş, yemek”; TZ *aş-* ~ KT *as-* “aşmak”
- III. -ş- > -s-: TZ *aşık* ~ KT *asıq* “aşık kemiği”; TZ *aşık-* ~ KT *asıq-* “acele etmek”
- IV. -ç > -ş: TZ *aç-* ~ KT *aş-* “açmak”; TZ *iç-* ~ KT *iş-* “içmek”
- V. -ç- > -ş-: TZ *açlı* ~ KT *aşlı* “acı, ekşi”; TZ *açıt-* ~ KT *aşıt-* “acıtmak, ekşitmek”
- VI. ç > ş: TZ *çaķmak* ~ KT *şaqpaq* “çakmak”; TZ *çatır* ~ KT *şatır* “çadır”; TZ *çık-* ~ *şıq-* “çıkma”
- VII. /ıǵ/ ve /ig/ ses gruplarının /ıy/ ve /iy/ biçiminde değişmesi: TZ *şıǵır* ~ KT *sıyır* “sığır”; TZ *sıǵın-* ~ KT *sıyın-* “sığınmak”; TZ *ēgi* ~ KT *iyi* “iyi”; TZ *egil-* ~ KT *iyil-* “eğilmek”
- VIII. /e/ ünlüsünden ayrı açık /ä/ ünlüsünün bulunması: TZ *beki* ~ KT *bäki* “ustura, çakı”; TZ *dēv* ~ KT *däv* “dev”; TZ *devletli* ~ KT *dävletti* “devletli, zengin”; TZ *ey* ~ KT *äy* “sevinç veya üzüntü belirtisi”; TZ *gene* ~ KT *cäne* “yine”; TZ *her* ~ KT *är* “her”; TZ *nezik* ~ KT *näzik* “nazik”; TZ *ten* ~ KT *tän* “ten, deri”; TZ *yene* ~ KT *jäne* “yine”; TZ *ķarı* ~ KT *käri* “ihtiyar, yaşlı”
- IX. Çok heceli ad soylu sözcüklerde son ses /g/ ve /ǵ/ ünsüzlerinin düşmesi, eylemliliklerde ise /v/ biçiminde değişmesi: ET *katıǵ* ~ TZ *ķatı* ~ KT *qattı* “katı, sert”; ET *sarıǵ* ~ TZ *şarı* ~ KT *sarı* “sarı”; ET *tiriǵ* ~ TZ *tiri* ~ KT *tiri* “diri”; ET *alıǵ* ~ TZ *alu* ~ KT *aluv* “alış, alma”
- X. Söz başı b- > m- değişimi: TZ *boyun* ~ KT *moyın* “boyun”; TZ *boynuz* ~ KT *müyiz* “boynuz”; TZ *bonşuķ* ~ KT *monşaq* “boncuk”; TZ *bayramla-* ~ KT *meyramda-* “bayramlaşmak”; TZ *burun* ~ KT *murın* “burun”; TZ *burunduķ* ~ KT *murındıq* “burunluk (hayvanların burnuna takılan)”

- XI. -v- > -m-: TZ *yuvala-* ~ KT *jumarlav* “yuvarlamak, kıvırmak”; TZ *yuvalan-* ~ KT *jumarlanuv* “yuvarlanmak”

6. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’deki söz varlığının Kırgız Türkçesi ile karşılaştırılması sonrasında ulaşılan başlıca fonetik farklılıklar şu biçimdedir:

- I. y- > c-: TZ *yağa* ~ KrT *caka* “yaka”; TZ *yakın* ~ KrT *cakın* “yakın”; TZ *yakşı* ~ KrT *çakşı* “iyi, güzel”; TZ *yala-* ~ KrT *cala-* “yalamak”; TZ *yalbar-* ~ KrT *calbar-* “yalvarmak”; TZ *ye-* ~ KrT *ce-* “yemek”; TZ *yeñ-* ~ KrT *ceñ-* “yenmek”
- II. Çeşitli ses gruplarının büzülmesi sonucu ikincil uzun ünlünün oluşması: TZ *tav* ~ KrT *too* “dağ”; TZ *avuz* ~ KrT *ooz* “ağız”; TZ *bavur* ~ KrT *boor* “karaciğer”; TZ *küyev* ~ KrT *küyöö* “güveyi”; TZ *avuz* ~ KrT *uuz* “ilk süt”; TZ *enek* ~ KrT *EEK* “çene”; TZ *eyer* ~ KrT *eer* “eyer”
- III. Çok heceli sözcüklerin sonundaki /ığ/ ve /uğ/ ses gruplarının uzun /u/ biçiminde, /ig/ ve /üg/ ses gruplarının da uzun /ü/ biçiminde görülmesi: ET *yılığ* ~ TZ *yılı* ~ KrT *cıluu* “ılık”; ET *katıg* ~ TZ *kağı* ~ KrT *katuu* “katı, sert”; ET *uluğ* ~ TZ *ulu* ~ KrT *uluu* “ulu, büyük”; ET *çerig* ~ TZ *şerü* ~ KrT *çerüü* “asker, çeri”; ET *tirig* ~ TZ *tiri* ~ KrT *tirüü* “diri”; ET *ölüg* ~ TZ *öli* ~ KrT *ölüü* “ölü”; ET *elig* ~ TZ *elli* ~ KrT *elüü* “elli”; ET *ayıg* ~ TZ *ayu* ~ KrT *ayuu* “ayı”; ET *azıg* ~ TZ *azı* ~ KrT *azuu* “azı dişi”
- IV. Bazı birincil uzun ünlülerin korunması: ET *yaa* ~ TZ *yay* ~ KrT *caa* “yay”; ET *yuu-* ~ TZ *yu-* ~ KrT *cuu-* “yıkamak”
- V. Söz başı b- > m- değişimi: TZ *boyun* ~ KrT *moyun* “boyun”; TZ *boynuz* ~ KrT *müyüz* “boynuz”; TZ *bonşuk* ~ KrT *monçok* “boncuk”; TZ *bayramla-* ~ KrT *mayramda-* “bayram etmek”; TZ *burun* ~ KrT *murun* “burun”; TZ *burunduk* ~ KrT *muruntuk* “(develer, öküzler için) burunsalık”
- VI. -v- > -m-: TZ *yuvala-* ~ KrT *cumarla-* “buruşturarak sıkmak”; TZ *yuvalan-* ~ KrT *cumalan-* “yuvarlanmak”

7. Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde, bu örneklerin dışında Kıpçak lehçelerinin ses bilgisi özelliklerine bağlı kalmayan ayrıklı örnekler de görülmektedir: TZ *öyütle-* ~ KT *ügitte-* ~ KrT *ügüttö-*; TZ *öv-* ~ KT *ük-*; TZ *övüt* ~ KT *ügit* ~ KrT *ügüt*

8. *Kazak Türkçesi Sözlüğü, Türkçe-Kazakça Sözlük, Kırgız Sözlüğü, Türkçe-Kırgızca Sözlük, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II* sözlüklerinden yapılan tarama sonucunda, *Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye* ve Kazak Türkçesi ile Kırgız Türkçesi arasında yapılan karşılaştırmada birebir anlamların dışında birbirinin yerine kullanılabilen benzer eklerden türetilen eylemler de (TZ *adan-* ~ KrT *atal-*; TZ *aqtaran-* ~ KT *aqtarıl-*; TZ *aylan-* ~ KT *aynal-*; TZ *dedirt-* ~ KT *degizdir-*; TZ *öylendir-* ~ KrT *üylönt-*; TZ *ırğan-* ~ KT *ırğal-*; TZ *kerin-* ~ KT *keril-* ~ KrT *keril-*; TZ *kesin-* ~ KT *kesil-* ~ KrT *kesil-*; TZ *söyündür-* ~ KrT *süyünt-* vd.) tespit edilmiştir.

9. *Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’de düşürülmüş olan vurgusuz orta hece ünlüsünün Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde bazı sözcüklerde korunmuş olduğu görülmektedir: TZ *bükrey-* ~ KT *bükirey-* ~ KrT *büküröy-*; TZ *esne-* ~ KT *esine-*; TZ *ķavrul-* ~ KT *quvırıl-* ~ KrT *kuurul-*; TZ *ķayrıl-* ~ KT *qayırıl-*; TZ *yalanş* ~ KT *jalanaş* ~ KrT *cılañaç*; TZ *yalanşla-* ~ KT *jalanaştan-* ~ KrT *cılañaçtan-*; TZ *uşra-* ~ KT *uşıra-* ~ KrT *uçura-*

10. *Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’de görülen dudak uyumu Kırgız Türkçesinde korunurken, Kazak Türkçesinde kendini göstermemektedir: TZ *ķavrul-* ~ KT *quvırıl-* ~ KrT *kuurul-*; TZ *söyün-* ~ KT *süyin-* ~ KrT *süyün-*; TZ *tükür-* ~ KT *tükir-* ~ KrT *tükür-*; TZ *ökün-* ~ KT *ökin-* ~ KrT *ökün-*; TZ *yüvür-* ~ KT *jügir-* ~ KrT *cügür-*; TZ *sürün-* ~ KT *sürin-* ~ KrT *sürün-*; TZ *söyün-* ~ KT *süyin-* ~ KrT *süyün-*; TZ *söyündür-* ~ KT *süyindir-* ~ KrT *süyünt-*; TZ *sökül-* ~ KT *sögil-* ~ KrT *sögül-*; TZ *dörtkül* ~ KT *törtkil* ~ KrT *törtkül*; TZ *boyun* ~ KT *moyın* ~ KrT *moyun*; TZ *kündüz* ~ KT *kündiz* ~ KrT *kündüz*; TZ *oķut-* ~ KT *oqıt-* ~ KrT *okut-*; TZ *oķun* ~ KT *otin* ~ KrT *otun*

11. Yapılan karşılaştırma sonucunda yaklaşık 1350 söz varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde karşılığı bulunamamıştır. Bu sözcüklerin bir kısmı Türkmence söz varlığı içerisinde düşünülebileceği gibi, sözcüklerin çeşitli sebeplerden dolayı Çağdaş Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde kullanımdan düşmüş olabileceği de düşünülebilir. Bu sayının içinde eş sesli olup farklı anlamlarda kullanılan *açı* (III) “acı yoğurt” (31b-13), *aru-* “temiz olmak” (24a-5), *aṭla-* (II) “ad vermek” (20a-6), *avurla-* (I) “ağırlamak” (5a-10), *azdır-* “azaltmak” (30a-2), *baca* “pencere” (17a-3), *bertil-* “ovuşturulmak, ovulmak” (28b-3), *bovaz* “boğaz” (12b-5),

burma “mancınık” (34a-1), *él* (*I*) “el” (30b-8), *eresik*, *ersik* “ersek” (14a-4), *ılın-* “bir yana doğru eğilmek” (10a-13), *içegi* “hekim” (23b-5), *kap-* “yağmalamak” (15a-5), *kılçık* “buğday başağı” (19a-5), *konuş* “yağma” (26b-6), *kötür-* “götürmek” (13b-6, 21b-1), *maya* “maya” (5a-4), *oğ* “ilaç” (15b-10), *ös-* “savurmak” (37a-10), *sakın-* “gizlenmek” (10a-13, 14b-10), *şığın-* (*II*) “yayılmak” (5b-4), *şal-* “düdük çalmak” (18b-2), *tıkın* “tıkım” (31b-8), *toy* “yavru” (28a-8), *uyan* “yular” (31b-9), *yarmaş-* “yarmak” (21b-3), *yup* “tepe” (31a-9), *yüz-* “yüzmek” (25b-12) vd. bulunmaktadır.

12. Göstergelerin çeşitli etkenlerle zamanla yeni kavramları anlatır duruma gelmesi anlamda değişime neden olmaktadır. *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye*’deki söz varlığının Kazak Türkçesi ve Kırgız Türkçesi ile karşılaştırılması sonrasında yapılan anlam olayları incelemesinde, Kazak Türkçesinde 61, Kırgız Türkçesinde ise 65 sözcükte anlam değişmesi tespit edilmiştir. Bu değişimlerden birkaç örnek vermek gerekirse: TZ *şanak* “çanak” ~ KT *şanaq* “Kopuz, dombıra gibi müzik aletlerinin uzunca olan dip tarafı.” ~ KrT *çanak* “Göz çukuru.”; TZ *yağa-* “sıkılmak, daralmak” ~ KT *jada-* “Zayıf, incelmış, üzgün.” ~ KrT *cada-* “1. Nefret etmek; iğrenmek. 2. İstidatsız, aciz olduğu anlaşılmak; dermansız düşmek.”; TZ *yelke* “boynun iki yanında bulunan damarlar” ~ KT *jelke* “Boynun dış tarafı, ense.” ~ KrT *celke* “1. Ense; beygirin yele arkası. 2. Ense, yele arkası derisi. 3. Geri, kık; arka kısım.” örnekleri verilebilir.

Bir gösterge, başlangıçta bir nesnenin, bir varlığın, bir eylemin bir bölümü ya da türünü anlatırken zamanla onların bütününi anlatır duruma geldiğinde anlam genişlemesinden bahsedilebilmektedir. TZ’deki söz varlığı ile karşılaştırma sonrasında Kazak Türkçesinde 165, Kırgız Türkçesinde ise 203 sözcükte anlam genişlemesi tespit edilmiştir. Çalışmamızda belirlenen anlam genişlemesinden birkaç örnek vermek gerekirse: TZ *avuz* (*I*) “ağız” ~ KT *avız* “1. Ağız, insan ağzı. 2. Evin veya başka bir şeyin girecek çıkacak yeri, kapak, kapı. 3. Geçidin giriş yeri. 4. Yaranın ağzı.” ~ KrT *ooz* “1. Ağız. 2. Bir şeyin çıkacağı delik. 3. Menba (kaynak). 4. Büyük kapı (dervaza).”; TZ *sügük* “kemik” ~ KT *süyek* “1. Kemik. 2. Ölmüş kimsenin cesedi. 3. Akraba.” ~ KrT *söök* “1. Kemik. 2. Dünür, evlenme yoluyla akraba olan. 3. Naaş, ölü, ceset.”; TZ *tilen-* “dilencilik etmek” ~ KT *tilen-* “1. Dilenmek. 2. Gönüllü olmak.” ~ KrT *tilen-* “1. Arzu etmek, cehdetmek. 2. Dilenmek. 3. İltimas etmek.” örnekleri verilebilir.

Bir göstergenin önceden anlattığı nesne ya da devinin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi durumunda anlam daralması gerçekleşmektedir. *TZ*'deki söz varlığı ile karşılaştırma sonrasında Kazak Türkçesinde 15, Kırgız Türkçesinde ise 8 sözcükte anlam daralması tespit edilmiştir. Çalışmamızda belirlenen anlam daralmasından birkaç örnek vermek gerekirse: *TZ ton (I)* “elbise” ~ *KT ton* “Koyun derisinden yapılan palto gibi ceket.” ~ *KrT ton* “ I . Kürk, geniş yakalı gocuk...”; *TZ karındaş* “kardeş, karında eş” ~ *KT qarındaş* “Kız kardeş.” ~ *KrT karındaş* “ I . 1. Erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmak şartıyla). 2. (büyük erkek kardeşe nispeten, hemşireye nispeten değil) küçük kız kardeş...” örnekleri verilebilir.

Göstergenin eskiden taşıdığı anlamda bir iyileşme oluştuğunda anlam iyileşmesinden bahsedilebilmektedir. *TZ*'deki söz varlığı ile karşılaştırma sonrasında Kazak Türkçesinde 7, Kırgız Türkçesinde ise 4 sözcükte anlam iyileşmesi tespit edilmiştir. Çalışmamızda belirlenen anlam iyileşmesinden örnek vermek gerekirse: *TZ uyaqlık* “rüsvalık” ~ *KT uyattı* “Namuslu, şerefli.” ~ *KrT uyattuu* “1. Vicdanlı, utangan. 2. Muhterem (harfiyen: Kendisinden utanılan kimse).” örneği verilebilir.

Göstergenin eskiden taşıdığı anlamda bir kötüleşme oluştuğunda anlam kötüleşmesinden bahsedilebilmektedir. *TZ*'deki söz varlığı ile karşılaştırma sonrasında Kazak Türkçesinde 4, Kırgız Türkçesinde de 4 sözcükte anlam kötüleşmesi belirlenmiştir. Çalışmamızda tespit edilen anlam kötüleşmesinden örnek vermek gerekirse: *TZ küçle-* “kuvvetlenmek” ~ *KT küşte-* “Zorlamak, mecbur etmek.” ~ *KrT küçtö-* “Zorbalık etmek, şantaj yapmak.” örneği verilebilir.

KAYNAKÇA

- AKAR Ali, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.
- AKSAN Doğan, *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.
- AL-TURK Gülhan, *Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugati’t-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- ATALAY Besim, *Ettuhfet-üz-Zekiyye-fil-lûgat-it-Türkiyye*, TDK Yayınları, İstanbul 1945.
- ATALAY Besim, “ “Ettühfet-üz-Zekiyye” Çevirmesi’nin Tenkidi Dolayısıyla”, *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. VI, S. 1-2: Ocak-Nisan, Ankara, 1948, s. 87-126.
- BAYNİYAZOV Ayabek ve BAYNİYAZOVA Janar, Ed. Kenan Koç, *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Almatı 2007.
- CAFEROĞLU Ahmet, *Türk Dili Tarihi II*, Altınordu Yayınları, Ankara 2015.
- CAFEROĞLU Ahmet, *Kitâb Al-İdrâk li-Lisân Al-Atrâk*, İstanbul 1931.
- CUMAKUNOVA Güلزura, *Türkçe-Kırgızca Sözlük*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2005.
- DAĞLIOĞLU Hikmet Turhan, *Şemsettin Sami-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1934.
- DOĞAN Oğuz ve KOÇ Kenan, *Kazak Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I - II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- ERMERS Robert, *Arabic Grammars of Turkic, The Arabic Linguistic Model Applied to Foreign Languages and Translation of Abû Hayyân al-Andalûsî’s Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk*, Brill, Leiden, Boston, Köln 1999.
- FAZILOV Ergeş, “Zameçaniya o Rukopisi i Yazıke “At-Tuhfe” ” *Turcologica* (50), 1976, s. 334-340.

- FAZILOV Ergeş ve ZİYAYEV M.T., *İzıskannıy Dar Tyurskomu Yazıku (Grammatičeskiy taraktat, XIV v. na arabskom yazıke)*, izdatel'stovo "Fan" Uzbekskoy SSR, Taşkent 1978.
- HALASI KUN Tibor, "Die mameluk-kiptchakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul", *Körösi Csoma Archivum*, III. Kötet: 1941, s. 77-83.
- HALASI KUN Tibor, *La Langue des Kiptchaks d'après un manuscrit arabe d'Istanboul. Partie II: Reproduction phototypique*, Bibliotheca Orientalis Hungarica IV, Budapest 1942.
- HALASI KUN Tibor, "Philologica I", A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. V, S. 1: Ocak-Şubat, Ankara, 1947, s. 1-37.
- HALASI KUN Tibor, "Philologica II", A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2: Haziran, Ankara, 1949, s. 415-465.
- HALASI KUN Tibor, "Kipchak Turkic Philology X*: The At-Tuhfah and its Author", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, Tomus V: Wiesbaden, 1985 (1987), s. 167-178.
- KARAHAN Akartürk, "Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye'de Alet İsimleri", I. Uluslararası Türk Dili Türk Dili ve Edebîyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2006, İstanbul, 2008.
- KASAPOĞLU ÇENGEL Hülya, "Kırgız Türkçesi", Ed. Ahmet B. Ercilasun, *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 481-542.
- KAYMAZ Zeki ve MOHAMMAD Raghed, "Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye Hakkında Bazı Açıklamalar", *Türkbilig*, S. 32: 2016, s. 1-20.
- KÖPRÜLÜ Mehmed Fuat, "Anatolische Dichter in der Seldschukenzeit, I "Sejjad Hamza" ", *Körösi Csoma Archivum*, I. Kötet: 1921-1925, s. 183-190.
- KURIŞJANOV Abjan, *İssledovaniye po leksike starokipçakskogo pis'mennogo pamyatnika XIII v. "Tyurskogo-Arabskogo slovary"*, Alma-Ata 1970.
- MUTALLIBOV Salih, *Attuhfatuz Zakiyyatu Fillugatit Turkiya [Türkiy Til (Kipçok Tili) Hakida Noyöb Tuhfat]*, Taşkent 1968.
- ORALTAY Hasan, *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul 1984.

- Osmanlıcadan Türkçe Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*, TDK Yayınları, İstanbul 1934.
- ÖZYETGİN Ayşe Melek, *Ebû Hayyân – Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk- Fiil: Tarihi Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, Köksav Yayınları, Ankara 2001.
- PRITSACK Omeljan, “Kıpçakça”, Çev.: Mehmet Akalın, *Tarihi Türk Şiveleri*, TKAE Yayınları, Ankara 1988, s. 111-122.
- SCHACHT Joseph, “Aus den Bibliotheken von Konstantinopel und Kairo, Abhandlungen der Preuss. Akad. der Wissench.”, *Phil.-Hist. Kl.*, No. 8, Berlin, 1928.
- ŞÇERBAK Aleksandr Mihaylovic, “Retsenzii “İzıskannıy Dar Tyurskomu Yazıku””, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No: 3: 1979, s. 71-73.
- ŞUKYURLİ Alisa, “Ob Uzbekskom Perevode “At-Tuhfat-uz-Zakiyya Fil-Lugat-it-Turkiyya””, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No. 1: Baku, 1970, s. 100-105.
- TEKİN Talat ve ÖLMEZ Mehmet, *Türk Dilleri – Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul 2003.
- TEKİN Talat, *Makaleler 3 – Çağdaş Türk Dilleri*, Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir, TDK Yayınları, Ankara 2013.
- TOPARLI Recep, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn*, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- TOPARLI Recep, ÇÖGENLİ M. Sadi ve YANIK Nevzat H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- TOPARLI Recep, ÇÖGENLİ M. Sadi ve YANIK Nevzat H., *El-Kavânînü'l-Küllîye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 1999.
- TOPARLI Recep, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara 2003.
- YUDAHIN Konstantin Kuzmiç, *Kırgız Sözlüğü*, Çev.: Abdullah Taymas, TDK Yayınları, Ankara 2011.
- ZAJACZKOWSKI Ananiasz, *Manuel arabe de la langue des Turcs et des Kiptchaks (epoque de l'Etat Mamelouk)*, Warszawa 1938.
- ZAJACZKOWSKI Ananiasz, *Vocabulaire Arabe Kiptchak de l'epoque de l'Etat Mamelouk, II-eme partie. Le verbe*, Warszawa 1954.

ZAJACZKOWSKI Ananiasz, “Note complementari sulla lessicografia arabo-turca nell’epoca dello Stato Mamelucco”, *Annali*, Nuova Serie Vol. 1: Roma, 1940, s. 149-162.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Osman AVCI
Uyruğu: TC
Doğum Tarihi ve Yeri: 15/09/1986
e-posta: k.osmanavci@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı	KPDS (....)	ÜDS (....)	TOEFL (....)	EILTS (....)
-------------------	-------------	------------	--------------	--------------